MORAVSKÝ LID.

FRANTIŠKA BARTOŠE

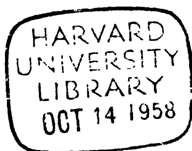
Sebrané rozpravy

z oboru moravské lidovědy.

V TELČI.
Nákladem českého knihkupectví Emila Šolce.
1892.

Tisk firmy K. Šolc v Hoře Kutné.

I.

Výroční obyčeje, slavnosti a zábavy.*)

*) Výroční slavnosti, hry a obřady provozované dětmi vypsány jsou v „Našich dětech". O některých obyčejích a pověrách pojednáno na jiných místech.

1. Besedy. Den sv. Ondřeje, 30. listopadu.

Práce polní skončeny. Dlouhé večery zimní shromažďují rodinu i čeleď při teplém krbě domácím. Nastane doba přátelských besed a veselých přástev, na nichž poesie ve způsobách nejrozmanitějších ukracuje a oslazuje dlouhou chvíli.

Kamna sálají příjemným teplem; světidlo na stojaně svým kmitavým světlem jen napolo proniká šero jizbové. Staré babky přikrčí se ke kamnům; hospodář sedí prostřed jizby na stolici řezací, buď nová světidla strouhaje nebo nějaký nový náčin pro příští práce polní chystaje. Přástevnice, mladé ženy a svobodné dívky, zasednou u svých kolovrátkův, a za nedlouho dostaví se i šuhaji »otřípat pazdeří.« Zpočátku rozléhá se jenom jednotvárné »vrnění« kolovrátků prostrannou jizbou. Ale ne dlouho. Mysl dívčina nezahálí; celý roj písní bzučí jí v uších, přemítá jenom, kterou napřed. Již ji našla, zanotí ji, a již přástevnice všecky ji pějí jako z jedněch úst. Sotva píseň dozpívána, již začíná jiná jinou; zpívají hodinu, dvě, a jakoby ještě ani nezačaly; písním nebylo by konce ani do rána. »Ale veď, ty stará,« přeruší hospodář zpěv, »robám vysychá v krku, běž jim pro poslinek.« A hospodyň přinese z komory okřín jablek »na poslinek«. Chutě dají se přástevnice do nich, a hovor se zatím rozproudí o tom i onom. Kterak tu nevykládati za vítanou novinku, jak nedávno toho tam a

tam postrašilo. A hned se tu vybaví celá řada pohádek o strašidlech, kteréž, třeba stokrát již slyšeny, vždy mily a vzácny jsou a rády se opět a opět poslouchají. »Ale nechte už tech strašidel,« připomene některá dívka trochu bojácná, »radši nám vy, stařenko Hozovi, vykládajte neco veselejšího.« A stařenka nedá se dlouho prositi, a vybírá z hojné své zásoby pohádku za pohádkou, kterou si kdo právě přeje a žádá. Děti na peci, jež slyšíce o strašidlech, hastrmanech a diviženách až do zadního kouta byly zalezly, přilezou nyní na sám kraj peci a poslouchají ani nedutajíce.

Zítra a pozejtří a skoro každého dne zase beseda a přástva v též nebo jiné chalupě, a zase písně a pohádky nové a nové. Zatím přiblížil se den sv. Ondřeje, nejdůležitejší to, kromě štědrého večera, z věštebních dní celého roku. Kohož by nevábilo zvěděti svou budoucnosť, zvláště když to tak snadno, jako našim dívkam venkovským a našemu lidu vůbec, a když toto společné zvídání poskytuje tolik zábavy a příležitosti k žertům a smíchu. Toho dne večer svobodné dívky vycházejí pod širé nebe a třesouce plotem říkají: »Sv. Ondřeju, já tobě plotem chvěju, abys mi pověděl, kterého dostanu.« Ve Slezsku vysekají v ledě »přerublu« a při měsíčku dívají se do ní, hádajíce podle stínu, jakého muže která dostane.

Tamtéž, i jinde kladou do necek šátky na »šule« smotané; potom jimi »hušaju« (opálají), které vyletí spíš, spíše se vdá. Na Příborsku přiklopí někdo hrnečky hlínu, chléb, hřeben a prsten. Ostatní potom, nevědouce ovšem, co pod kterým jest, hrnečky odklopují. Kdo si odkryje hlínu, do roka zemře; kdo hřeben, bude nemocen; chléb zvěstuje statky pozemské, prsten svadbu.

Na Slovensku pacholek, vezma dívku na záda, nese ji k chlívku, udeří naň třikráte a volá na svini:

Miłá plemenico,
povíš nám neco!
Přinést sem dívku
k tvojému chlívku;
koli dáš rochotů,
za toli se vdá roků.

Na Slavkovsku dívka vstoupivši pravou nohou do postele, říká:

Postýlko, postýlko, šlapu tě,
svaté Ondřejku, prosím tě:
dé mně této noci uviděti,
co je mýmu srdcu némiléší!

Dívka slovenská*) v den sv. Ondřeje ulomí zuby halouzku višňovou, nasadí do hlíny a zalívá každý den z úst »na ščutrovo« (na lačný život). Rozkvete-li na vánoce, aby si ji mohla vzíti do kostela, vdá se příští masopust. Táž dívka toho dne nakousne jablko, z něhož každý den po kousku pojídá, až na jitřní sní poslední kousek, a jdouc do kostela, zeptá se prvního chasníka, kterého potká, jaké mu jméno? Toho jména muže dostane. Na Podluží ráno nasbírají rosy, zadělají s ní kvásek a upekou čtyři »pagáčky« na slunku. Ty dají do čtyř koutů střechy, čímž tato chráněna od ohně.

2. Advent.

První neděli adventní ohlašuje »panáček« s kazatelny, že ranní mše sv. ve všední dni po celou dobu adventní sloužiti se bude o šesti hodinách. Jsou to milé, poetické

---

*) Slovenský správný tvar adjektivný podstatného jména Slovák; míníme tu všude Slováky moravské.

roráty, na něž staří, mladí velmi se těší. Do nedávna ještě v jizbách našich venkovských chaloupek hodiny bývaly věcí neznámou. Lid jsa zvyklý vstávati časně zrána a nemaje v zimní tmavou dobu práce až tak pilné, vypravuje se z přifařených dědin do chrámu Páně hodně časně, aby nezmeškal. Raději třeba hodinu čekati, nežli se o chvilku opozditi. Doma zůstane jenom kolik jich třeba na poklid; po dvou, po třech jdou z každého domu na roráty. Zvláště děti, poněkud jenom odrostlejší, nerady zůstávají doma. Vycházejíce za tmy svítí sobě na cestu lucernou. V mé otčině, kde přifařené dědiny kolem osady farní kruhem, většinou na kopcích se prostírají, překrásný bývá pohled na řady luceren noční tmou na všech kopcích se kmitajících. Čilé obrazivosti dosti se tu naskytovalo námětů k bájím o světlonoších, o nichž se právě v advent nejvíce vypravovávalo. Chrám Páně hodnou chvíli přede mší se otevírá, přicházející zažíhají si voskové sloupky, u nichž kostelničiti děti za zvláště milou službu sobě pokládají, a zapějí z upřímného srdce »Vyros země Spasitele« a jiné písně adventní.

V advent má se málo mluviti: »jako Kristus Pán byl v životě blahoslavené Rodičky zavřen, tak zavřena mají býti ústa.« Tím méně ovšem smí se tančiti. Kdyby kdo v advent tančil, opadalo by mu ovoce. Písně »světské« na přástvách nahradí se »svatými,« adventními. V některých krajinách moravských pějí děti celý advent večer pod okny koledy vánoční, jimiž se touha po narození Spasitelově vyjadřuje, a jiné písně adventní.

3. »Matička.«

Před sv. Mikulášem, dne 5. prosince večer, na Přerovsku chodila po domech ženská oblečená v bílý háv, tvář majíc zamoučenu, se srpem v ruce, jímž domácí,

zvláště děti »stínala.« Říkalo se jí Smrť anebo Boží Matka. — Na Podluží chodí »Matička« večer po sv. Mikuláši. Zahalena jest v bílou plachtu, v ruce drží kopisť, dává dětem líbati křížek a učí je modliti se; darů nerozdává. — Na západní Moravě chodí táž osoba večer na sv. Barborku, dne 4. prosince. Jinde chodí Matička nebo Smrť zároveň se sv. Mikulášem.

Z uvedených příkladů patrno, že se v osobě této »Matičky« tají bohyně Morana našich pohanských předkův.

4. Sv. Mikuláše, dne 6. prosince.

Sv. Mikuláš slavíval se hlučně a okázale v městech i na dědinách. Večer dům od domu chodil sv. Mikuláš za biskupa přistrojený v bílé dlouhé košili, v ornátě, s dlouhým lněným vousem, pod mitrou z papíru malovaného a pozlaceného, s berlou v ruce. Anděl v bíle oblečený ponášel mu v košíku dárky (jablka, ořechy, sušené ovoce perník) pro hodné děti a prut na děti neposlušné, cinkaje zvonkem. Mimo to provázela jej Smrť s kosou, v bíle oblečená, několik čertů s řetězem a kladivem, a »Laufr« (běhoun) s »tatarem« (tlustým bičem), jímž pod okny práskaje, příchod Mikulášův ohlašoval. Svatá hrůza obešla tu děti. K vyzvání Mikulášovu padnuvše na kolena, modlily se Otčenáš a jiné modlitby. Dlouho ještě potom pamatovaly na bílou smrť s kosou a hrozné čerty s řetězy a s vyplazenými jezyky z červeného sukna. Než i chasa dospělá modliti se musila, sice zakusila chladné lázně v nedaleké bařině, kam ji čerti bez milosrdenství hodili. Do rána sv. Mikuláš naložil dětem za okny doma i u kmotrův a jiných příbuzných.

Na Budějovsku chodí sv. Mikuláš, baba s dítětem (loutkou), nesouc v košíku otruby pro kozu a v druhé

ruce koště, koza s rohoma (jde čtvernožky pod plachtou), čtyři svatí, tři »černí« s řetězy.

V některých osadách na Vyškovsku, jako v Ruprechtově, slavívá se sv. Mikuláš způsobem zvláště okázalým. V průvodě sv. Mikuláše jdou »svatí«, oblečení v bílých sukních opentlených s mitrou na hlavě, »kněži« též bíle odění pod kvadrátkem, »čerti« slamou omotaní, s dlouhými ohony, »koníčci,« jedou na »koni« (na holi) se zvoncem a ježovinou, kterouž děvčata píchají, rozmanití »hadláci« s měchy a klapačkami, »smrti« v oděvě bílém, černo prouhovaném se šavlemi, jimiž »uřezují hlavy«, »pulbíři«, »kováři«, »zpěváci«, »muzikanti«, »kati«, kteří věšejí, »karušáci«, »žebráci«, »Turci«, »koza« s velkou tlamou a j. Svatí a kněží nakládají, ostatní pokutují.

5. Sv. Lucie, dne 13. prosince.

Večer dne sv. Lucie chodí po domech Luca, osoba ženská v bíle přistrojená. Na tváři má škrabošku s velikými zuby řepovými, na hlavě hrotek, přes něj plachtu. V košíku nosí vařechy, jimiž po prstech tluče špatné přadleny. Přadleny dobré, prohlédnuvši důkladně jejich přízi, chválí. Říká se: »Luca potáček (plné vřeteno) napucá.« Jinde Luca nosí v uzílku pazdeří a vřeteno a v ruce nůžky, jimiž stříhajíc děti straší. — Na Hrozenkově chodí tři chlapi v bíle oblečení, jeden s vodou a věchtem, druhý s metlou, třetí se štětkou. První umývá lžíce a lávky, druhý za ním zametá, třetí obličuje. Nemluví nic, dostanouce dar, pokývnou jenom hlavou na poděkovanou.

6. Sv. Tomáše apoštola dne 21. prosince.

Večer sv. Tomáše apoštola sejí dívky na Žďársku pod podhlavničku (zhlavec) semeno, říkajíce: »Sv. Tomáši,

tvoje semeno seju, pověz mně pravdu, koho dostanu.« O kom se jí v noci zdá, toho dostane.

7. Štědrý den, 24. prosince.

Štědrý den zasloužil si dobře svého jména u našeho lidu. Čeho skromná domácnosť od jídel postních poskytnouti může, toho všeho hojnou měrou hospodyň nachystá svým domácím. I dobytek, drůbež a stromy dostanou svůj podíl se stola štědrovečerního. Ale »štědrým« není vlastně den, nýbrž teprva večer. Do večera zachovává se přísný půst; jenom v některých krajinách pojedí o poledni trochu hrachové polévky nebo vařené hlozy (sušeného ovoce) s chlebem. Dětem konejší se hlad známým »zlatým prasátkem«, jež se jim má ukázati na protější střeše sousedově, zachovají-li půst. Proto na Valaších večer před štědrým dnem jest »hojná večeřa«; tu se »nacúhá« každý šlížův, až si stěžuje, že »nemože ani seděť ani ležeť, enem strměť.« I dobytek se toho dne postí. Na Valaších dostanou toliko krávy ráno »na hladno« po kousku »osúcha« (přesného koláče) s »husinou« (husím sádlem), aby jim v novém roce čarodějnice neuškodily a choroby se jich nechytaly; o poledni se i dobytku trochu pohodí.

Dopoledne roznášíval dříve »pan rechtor« oplatky po všech osadách přifařených, začež mu hojně udělováno mouky, obilí, vajec a ovoce.

Práce toho dne v domácnosti dosť a dosť. Hospodář s čeládkou chystá dobytku píci a nápoj na svátky, hospodyň peče zásobu pečiva, jež by na celé svátky stačila nejen domácím, nýbrž i četným koledníkům. Jizba a celý dům se bedlivě vymete a vyklidí; nebudeť tak v domě celý příští rok hmyzu a neplechy. Tak mijí hodina za hodinou, již se stmívá, hvězdy na nebi vyskakují, ale večeře neobjevuje

se posud na stole. Ostýchát se hospodyň rozsvítiti, neboť ve kterém domě napřed rožnou, odtud vyjde oheň. Konečně jako na dané znamení zaplá ve všech chaloupkách na stole sváteční svíčka, i tam, kde sice po celý rok dračkami svítívají.

Na Valaších před večeří, když se rozžehne, přichází děvečka »ščastikovat« (blahopřát). V ruce nesouc snopek ovsa, který se za tím účelem při mlácení odložil, vstoupí do jizby a ščastikuje takto: »Pochválen buď Ježíš Kristus. Daj vám Pámbů ščestí, zdraví na ten nový rok, všeho dobrého rozmnožení, hříchův odpuščení, co sobě žádáte od milého Pána Boha, aby vám to Pánbů dal: menší hříchy, větší radosť a po smrti království nebeské, do tak roka ve zdraví a ve ščestí Krista Pána na zemi dočkati a s novorozeným Ježiškem se radovati. Vám, hospodáříčku, do roka sto tolarů do pokladnice uložiti, vám, hospodyňko, sto otepí (lnu) jak hedbáv, a vám, dítky, ščestí a zdraví; vinšovala bych na tisíce, ale vám vinšuju kralovství nebeské.« Když takto poščastikuje, dá snopek gazděně, ta jej rozestře po stole, na jeden roh položí pecen chleba, na druhý slaměnku (ošatku), v níž jest po trošce každého obilí, mimo to česnek, cibule, petrželí. Na to na všecko prostře obrus, a postaví na něm svíčku.

Úpravě stolu štědrovečerního věnuje se všude zvláštní péče. Na Slovensku, Valašsku i Lašsku stůl »zamkne« (obtáhne) se řetězem, aby prý se vlkům zamkla huba, by nepožírali ovec;*) na Brumovsku dávají z téže příčiny zámek pod plachtu. Řetěz ten otočí se po večeři na dvoře v kolo; do něho pak se drůbeži sype žír celé svátky ze slaměnky. Která slepice nežere z toho kola, bude tulačkou a bude zanášeti vejce; proto ji hospodyně raději zabije na polévku.

Na stůl prostrou všeho obilí v klasích (Březová),

---

*) Ač tam vlků už dávno není!

nebo položí na každém rohu stola pecen chleba, prostředek posypou pšenicí, na ní postaví koláč s děrou uprostřed, to všecko postrou plachtou, na ní pak nad koláčem postaví se mísa (St. Hrozenkov), anebo se pod obrus nasype krup (západní Morava), nebo se postaví na stole slaměnka naplněná zrním všeho druhu, k němuž se přidá petrželí, cibule a česneku, a na slaměnku obrusem pokrytou postaví se mísa (Valašsko, Podluží).

Pod stůl postaví se »masnica« nebo hrotek (někde se řetězem ke stolu přiváže), do ní se dává z každého jídla po lžíci, jakož i všecky odrobinky, okrajky a p. Stůl zůstane takto pokryt až do Štěpána nebo do mláďátek, aneb i do nového roku; odložené v masnici zbytky dávají kravám, aby dobře dojily; krup užívají za lék od nemoci dobytčí, »roupy« zvané; nebo se nakuřují odrobinkami od nátchy a jiných nemocí. Ubrusem se stola hospodyně všecky domácí »pošlahá, aby boli vzácní« (St. Hrozenkov).

Na Příborsku kladou pod stůl radlici, všichni položí na ni nohy a začnou najednou jísti. Na západní Moravě před večeří vykropují svěcenou vodou celé stavení, chlévy i dvůr, a vykuřují kadidlem, kteréž potom na křidélce postaví pode strom. Na Strážnicku po večeři vykropují chlévy a na dvéře udělají tři křížky svěcenou křídou, aby čarodějnice neměly přístupu.

Večeři snese hospodyň najednou všecku na stůl; jak sedne, nevstane až po večeři, »aby prý drůbež dobře seděla.« Při stole nesmí se píti; komu se chce, musí se jíti napit ven.

Před jídlem pomodlí se všichni hlasitě s hospodářem: evandělium sv. Jana, Otčenáš, Zdrávas a Věřím v Boha a zapějí nábožnou píseň. Napřed se pojídají oplatky medem pomazané, k nimž někde přikusují tři šípinky nebo kousek petrželí. Na Bzenecku pokládají oplatek na skyvku chleba, na oplatku jest kousek medu a stroužek česneku. Večeře

ostatní jest dle možnosti co nejhojnější, polévka bývá nejčastěji hubová nebo hrachová, pak rozmanité kaše, krupice, koláče a ovoce syrové i suché. Na Podluží dávají pod polévku z každé stravy po trošce. Na Příborsku má býti na štědrý den devatero polévek, na Dačicku zase devatero máček (česneková, hubová, ze sušených rybiček, černá na velkou rybu, bílá, sladká ze švestek a j.). Když dívka svobodná všechny ty máčky vařechou zamíchá a s ní oběhne dům, ukáže se jí budoucí ženich. Kdo se na štědrý den zelí nají, ten prý nezabloudí. Ubrus nechá se do třetího dne na stole, na sv. Štěpána odrobinky se rozsypou po zahradě. Na Valaších z plachty, kterou byl na štědrý den stůl prostřen, na vesno rozsévají.

Po večeři žene pastýř děti po vsi, jakoby hnal »stádo betlémské«; děti zvoní na zvonky, bečí; pastýř troubí a práská bičem. Potom děti, jmenovitě na Uh. Hradišťsku, pod okny koledují, a bývá tu zpěvu plná dědina.

V některých krajinách na štědrý den, v jiných na sv. Štěpána roznáší pastýř po domech březové pruty, v nichž jest po větvičce tisové nebo smrkové. Pruty těmi trestají se neposlušné děti, také dobytek se jimi šibá, když se z jara poprvé na pastvu vyhání. I housátka, když se tím prutem vyhánějí, jsou »podárny a pěkně rostou«. Berouc prut ten od pastýře, hospodyně nemá ho bráti v holé ruce. Ve mnohých osadách po večeři kravaři sestoupí se na prostraném místě a práskají tatary a chasa střílí, čímž prý se vyhánějí ze vsi čarodějnice.

Na Záhoří Lipenském člověk malého vzrůstu spraví se napolo do mužských, napolo do ženských šatů, vycpe se slamou a senem, na hlavu vezme řešeto a do ruky býkovec. Chodí po dědině, a kde kterého výrostka potká, bije, aby prý lépe rostli než on a nebyli líni. Říkají mu čaputa.

Na štědrý den mluví prý dobytek a stěžuje si na čeládku. Proto hospodyň posílá čeládku do chléva: »Běžte poslouchat, jak si na vás stěžuje dobytek, kolikrát jste ho ho nenakrmili a pro nic a za nic bili.« Na štědrý den tedy chystá se štědrý oběd nejen rodině, nýbrž i »statku« (dobytku). Na Valaších chudobná »hofrava« (podruhyně) z těsta chlebového nejprv upeče »podplamenník« své kozičce. Zámožnější gazděna upeče kravám, kozám, ovcím, koňům po zvláštním podplamenníku. Vdolka toho, do něhož se zapekou zeliny, co byly o Božím Těle na oltářích, dá pak po kousku každému dobytčeti. Potom teprve gazděna peče chléb domácím. Pekouc koláče, z každého těsta i »potěradla« (povidel, tvarohu, maku) ubere po kousku, upeče z toho »osúšek« a podělí jím všecek statek. Po poledni valašská gazděna chystajíc oběd, upraví nejprve »ščedračku.« Na ščedračku dá se vařiti hrachu do hrnce, do něho se přidá suchých švestek, hrušek a hub, se dva kousky »kvačky« (sladké řepy) a zemákův, aby se to vše hojně rodilo. Polovic této ščedračky jest prvním jídlem ščedrovečerního oběda, polovic se jí usuší a celý rok po trošce statku do soli přidává. Než zasednou za stůl, pohodí se napřed štědře dobytku. Na Bzenecku hospodyně nakrájí na dřevěný talíř tolik skyvek chleba, co osob a kusů dobytka v domě. Do každé skyvky vloží stroužek česneku a kousek medu. Před večeří hospodář nese chléb dobytku, napřed koňům, potom kravám. Až se vrátí, vezme každý svou skyvku a sní; potom teprve se večeří. Na Strážnicku dávají dobytku před večeří po oplatku, do něhož bylo zapečeno petrželí. Na Laších namažou statku oči medem, aby ho nebolely. Když se sází do peci, mouka s lopaty se smete a posype se jí dobytek. První koláč z peci vytažený položí se na sýtko, k němu se přidá česneku, cibule a petrželí a nese dobytku (St. Hrozenkov). Kdo to nese, vezme kus vdolka do hrsti a velmi rychle jí, aby také dobytek dobře žral. Od štědrého

večera schovávají se zbytky každého jídla; když se kráva telí, dají se jí sežrati. Koze, když se oprčí, dávají ořech od štědrého večera, by měla sladké mléko. Na severní Moravě koupají toho dne kozy, aby dojily. Na západní Moravě zabijou tři kohouty, nachytají krve, upekou s ní placku a dávají krávě, když se telí.

Nemenší péče věnuje se toho dne drůbeži. Všecko obilí smíchané postaví se pod stůl a na Boží hod ráno dá se drůbeži. Toho dne hodí se také slepicím věnec obžínkový. Ve Slezsku nasypou kurám do obroučky hrachu, aby hojně nesly a nezanášely. Jinde jim dávají maku nebo prosa: »Kolik sezobe makových zrníček, tolik snese do roka vajíček.« Po večeři má hospodyň vylézti na pec: slepice ponesou a budou míti mnoho kuřat. Sype-li se na štědrý den drůbeži zrno, nevolajíc jí, bude se vždy o domě držeti. Na St. Hrozenkově po večeři jde ženská na »nájizbjé« (hůru) a sype dolů komínem, který tam na půdě ústí, ječmen dolů. Druhá, stojíc pod komínem, chytá ječmen v nastavenou zástěru; i táže se tato: »Co to sypeš?« Načež ona: »Vajcá.« Potom ta dolní otočí okolo sebe červený pás, jímž se Slovenky opasují, zatočí ho v jizbě »do kolesa«, vysype do něho ječmen a dá slepicím zobati, aby hojně nesly a nezanášely. Husám »medují« hlavy a dávají se jim zhlížeti v zrcadle, aby se dobře pojímaly. Jinde protahují husu nohavicemi, nebo jí sypou jimi oves do korýtka, by měla dobré vejce. Kolik zrnek hrachu na štědrý den sezobe, tolik bude míti vajec. Co na stole zbylo, osuší se v peci a dává se dobytku za lék v rozmanitých nemocech pod názvem »vánoční stravy.«

Zbytky jídel štědrovečerních vůbec všecko posvěcují, všemu prospívají, vzrůstu a zdaru dodávají. Odrobinky z nich sejí se též do zahrádky, urostou prý z nich »voničky.« Hojné ovoce bude, když se skořápky z ořechů rozsejí po zahradě. Když hospodyně zamísí těsto, jde do za-

hrady a tam rukama hladí ovocné stromy, řkouc: »Stromečku, obroď, obroď!« Než i jinak vymáhá se na nerodném stromě plodnosti. Před polednem, když hospodyň na chléb válí, dva vezmou sekyry a jdou ke stromu neplodnému, hrozíce mu, že ho setnou, když nerodí. Tu hospodyň vyběhne, hladí ten strom rukama od těsta prosíc, aby ho nestínali, že již roditi bude, po čemž dostane milosť. Téhož účinku se dosáhne, když někdo z domácích před sluncem východem nahý pobije strom neplodný. Někde i studánkám kousek vánočky, ořech a jablko i peníz obětují, aby měly čistou a zdravou vodu; na Brušperku zbytky od večeře házejí do řeky, kde voda škodí, aby neškodila, jmenovitě kosti z ryb pokládají na břehy, aby jich voda nebrala.

Toho dne také vyzvídají rozmanitým způsobem, co komu v budoucím novém roce souzeno. Když se posázejí do peci koláče, s vařekou, kterou se míchalo povidlí, svobodná dívka jde ke studánce a míchajíc vodou poslouchá: slyší-li panenky zpívati, vdá se, pak-li zvony zvoniti, umře. Koláč, který se první vysadí, rozkrojí se na tolik kousků, kolik svobodných v domě, potom se zavolá pes: čí kousek polapí, ten promění svůj stav. Někde pacholek a dívka nesou dobytku »štědré večeře« na dřevěných talířích Vrátivše se do jizby, kulnou talířem po zemi: obrátí-li se jak stává na stole, ožení nebo vdá se toho roku. Na Opavsku všecky odrobinky a šlupiny z jablek a z ořechů nechávají v koutě za stolem do Štěpána. Na Štěpána svobodná dívka bosa vysype je na zahrádku pod okny, pozorujíc, přiletí-li na ně vrabec, straka, vrána nebo holub, dle toho dostane se dívka ještě toho roku za hofera, chalupníka, sedláka neb i za pána. Po večeři dívka posmetá v jizbě i v síni smeti, vezme je do klína, vysype jimi na křižných cestách kolo, postaví se do něho poslouchajíc: Zpívá-li kohout, dostane zpěváka, slyší-li střeliti, vdá se za myslivce a p. Dívka položí při večeři na každý roh stola po kousku chleba,

po večeři dá si ty kousky do punčochy s pravé nohy a položí si je na noc pod pravé ucho. O kom se jí bude zdáti, toho dostane za muže. Svobodná dívka vezme jablko, postaví se do vrat a pojídá je: jde-li mimo mužský, vdá se toho roku. Potom rozloupne ořech, do jedné škořápky dá z každého jídla, zamotá škořápku do koudele a položí si ji na noc pod hlavu: bude se jí sníti o ženichu, kterého dostane. Když klekání zvoní, dívka vezme několik ořechů, jde pod ořechový strom a hodí je naň, řkouc: »Hádé, voříško, hádé, co se se mnó ten rok stane, lebo je dnes ščedré deň!» Zaštěkne-li pes za zvonění vdá se, a odkud pes zaštěkne, z té strany ženich přijde. (Od Vyškova.) Na Slavkovsku děvče nasype do dvanácti skořápek ořechových soli a při každé na někoho si myslí. Ve které skořápce sůl zvlhne, toho dostane za muže. Komu se kousek chleba v zahradě na plotě po večeři položený do rána ztratí, do roka se ožení nebo vdá. Na Vsacku dívka okroužlí jablko, okružlinou třikrát nad hlavou zatočí a hodí od sebe: kterého mládence z těch, na něž si myslí, má dostati za muže, toho jména začáteční písmeno udělá se z okružliny. Potom to jablko rozkrájí na tolik dílů, kolik osob při stole. Když člověk bloudí a vzpomene si, s kým jablko jedl, hned se zpamatuje. V Jimramově dívka vaří tři knedlíky, v nichž jest po cedulce se jménem hochů dívce milých: čí knedlík nejprve na vrch vyvře, toho dívka dostane. Dívky běží na potok, umyvše se, sáhnou veň, a co která vytáhne, z toho prorokuje, jakého řemeslníka za muže dostane. Vytáhne-li na př. kousek dřeva, dostane stolaře, pakli kůže, bude paní ševcovou a p. Také strkají hlavu pod necky nebo zhýbají se nad srubem studně, hádajíce ze šumotu, jakého řemeslníka dostanou. Některá slyší jako tkalce za stavem tkáti, jiná kováře bušiti, tesaře sekati a p. Na Horňácích chodí »děvčence« v noci »na zbrody«. Jdou totiž se džbánem ku všem okolním stu-

dánkám a potokům a naberou z nich do džbánu vody. Které děvče se tou vodou umyje, bude šohajům vzácné: Také ťukají tam děvčata z venku na cizí okno. Ozvou-li se z chalupy: »Pridě, pridě!« vdá se toho roku, pakli řeknou: »Seď!« počká si ještě. Vycházejíce na dvůr, naberou s náručí polen, v jizbě pak polena počítají: jsou-li sudou, vdají se, které lichou sedlo, zůstane toho roku svobodna. Jinde suda znamená svobodného, licha vdovce. Také házejí na střechu po dvanácti polínkách; zůstane-li na střeše suda, vyplní se přání dívčino. Dívky poskládají šátky s hlavy, smotané na říčici a pálají říčici: jak které šátek dříve vypadne, tak se dříve vdá. Dívka sedne si ve světnici na podlahu, zády ke dveřům, vyzuje střevíc a hodí jím přes hlavu: obrátí-li se střevíc koncem ke dveřům, vdá se. Jinde zase házejí kabátky na střechu: zůstane-li na střeše hned poprvé, vdá se; kolikrát spadne, tolik let zůstane ještě svobodnou. Dívka vezme vařeku, jde ke kurníku a udeří naň: ozve-li se napřed kohout, vdá se. Jako na sv. Ondřeje tak i na štědrý den chodí třásti plotem, říkajíce: »Třesu, třesu mezným plotem, všeci svatí mým životem, kde je můj milý dnes, ať mi z té strany štěkne pes«. Konečně lejí olovo, ulíje-li se jehla, dostane krejčího, šídlo ševce, atd. Na St. Hrozenkově po večeři matka uváže dceru za ruce o stůl, a tam jí ustele. Má-li »odsúdzenca« (jistého souzeného ženicha), bude se jí sníti, že přišel a bude odvázána, nemá-li ho, zůstane do rána uvázána.

Hospodyně rozkrojí jablka, vezme 12 jader a hodí je do vody. Kolik jich bude plavati na povrchu, tolik bude suchých měsícův. Dvanáct ořechových skařoupek naplní se vodou — to znamená 12 měsíců: kolik vody ze kterého vyschne, tak bude měsíc mokrý nebo suchý. Nebo rozloupnou e cibule na 12 »mísek«, do každé dá se soli a postaví ıa desce na kamna. Za hodinu podívá se hospodář: ve ıteré je sůl suchá, ten měsíc bude suchý. Ve vinném

věru podivuhodna, A nešveholí tyto zvuky jen tak ledabylo, nýbrž jsou podstatnou částí průvodu hudebního; zahlaholíť vždy na svém místě určitým taktem a souladným rythmem.

Těmto hodinkám říká se vlastně jitřní. Po nich následuje slavná mše »andělská« a po ní »pastýřská.« Při andělské provozuje se zvláštní slavnostní mše »valašská,« složená ze samých koled vánočních, provázených hudbou pastorální, kterýmžto prostonárodním oratoriem živě a dramaticky se znázorňuje a oslavuje narození Páně. Reformator zpěvu církevního nebyl by asi hrubě potěšen touto pastýřskou muzikou; ale kdo pováží, jak důležitá účasť ve věcech náboženských náleží srdci, nebude smělou rukou chladného rozumu a »šedé« theorie zasahovati v tyto dětinné projevy vroucího citu náboženského dlouhým zvykem posvěcené a s názory lidu jako srostlé, v nichž právě jeho neotřesená víra a srdečná nábožnosť má svou nejsilnější oporu. Do chrámu Páně, v němž se jitřní takto slavívá, přicházejí lidé o míle z cizích farností, obětujíce na to rádi bezsennou noc a dalekou obtížnou cestu.

Den Božího narození jest největším svátkem v celém roce. Na Horňácích toho dne v kuchyni se netopí, požíváť se pokrmů na štědrý den připravených. Ráno se ani nestele ani nemete, až odpoledne, a náčiní nechává se nemyto do druhého dne. Na Podluží »statku« (dobytku) ráno zavazovali hubu, by tak »nežváchal« a posud nedávají mu žráti až po službách Božích. Tím méně smí se ovšem toho dne voda nositi. Na vodu se chodí od 11—12 hodin v noci štědrovečerní, kdy »se požehnání Boží rozlije po zemi.« Voda v tu dobu proměňuje se ve víno; kdo ho nabere, může se sám napiti, jinému dáti nesmí. Toho dne nejde nikdo na besedu nebo do hospody, děti nesmějí ani »na vozičky« (na led), ani na sáňky. Celý den se ztráví na modlitbách a zpěvem nábožných písní. Toliko na Starohrozenkovsku pozve si soused souseda (polazníka) na »po-

lazeň,« počastuje ho oplatkem, kořalkou, vdolkem a j., aby se hostiteli dobře vedlo.

Na první neděli adventní dívka valašská zasadí si do květníka »řévek« (větvičku) višňový a polévá ho každý den z huby. Révek vyžene pupence a na Boží narození bude rozkvetlý. Toho dne »opeří« (okrášlí) jej dívka pozlátkem a dá svému milému za klobouk. Která dívka na jitřní v kostele se obsype pšenicí, bude míti mnoho ženichův.

Když přijde chasa z jitřní, dostane každý po koláči; ten musí ve chlévě snísti, aby byl dobytek žírný. Slepice poshazují se v »koplíně« (kurníku) před jitřní ohřeblem s hřady, aby hojně nesly.

Přejde-li na Boží narození dědinou žid, »oprašiví masopust,« nebude toho masopustu svateb.

9. Sv. Štěpána.

Na sv. Štěpána světí se v kostele po službách Božích jarní obilí na setí, každý hospodář pošle si ho po trošce do kostela a přimíchá potom k semeni. Na Morávce ve Slezsku háží při tom obilím na kněze u oltáře, až jej obsypou; to pak jest jeho. Na Podluží pastýř, přicházeje »vinšovat ščasné a veselé svátky« vysype na stole vším obilím křížek, kteréž obilí hospodyně potom hodí drůbeži, aby se šlechtila. Jinde pastýř přinášeje toho dne do domu »březovec« (březový prut), dá hospodáři s hrsť ječmene smíchaného s turkyní. Kolik v ječmeni zrnek turkyňových, tolik se ulíhne selátek.

Koledy, jež v některých krajinách, jako na Slovensku, elý advent pod okny se zpívají, jinde nastanou na svatého Štěpána. Přicházejí koledovat chudé děti cizí i drobné děti příbuzných a sousedův, a všem se dostává štědré

koledy. Na Laších chodívají ráno i dospělí »se štěstím« (chvojkou) po sousedech, zvláště svobodní chasníci. Otužilé dívky hrozenkovské chodí se »do východ slunca« koupat do »schodnic« (kde se vody křižují), »aby sa lúbily galánom.«

10. Sv. Jana Evandělisty.

Na Uh.-Brodsku sbírají pacholci toho dne do měcha »ohlášky.« Jeden se spraví v ženské šaty, druhý za žida a vezme měch na rameno. Vedouce se za ruce chodí dům od domu. Kde je pacholek anebo dívka na vdaj, dostanou hadru (= ohlášku), vstrčí do měcha a jdou dále. Hadry potom speněží. Druzí chasníci zase chodí po dědině s bílými talíři a sbírají na mši za všecky obyvatele.

11. Nový rok.

Na Sylvestra na západní Moravě hospodyň upeče každému domácímu po bochníčku, v němž zapíchnuto slepičí pérko; čí pérko při pečení ohoří, do roka zemře. Na východní Moravě na nový rok, kolik lidí v domě, tolik hromádek soli nasype se na píst nožem. Komu do rána hromádka »skopne« (staje), do roka nebude. Téhož dne na Hrozenkovsku přichází »divá baba.« Nachystá se jí na stůl: vdolek, sůl, chléb, nůž a do sklínky vody, aby to snědla. Je prý to »božiá poselkyňa«. Jaká by byla její podoba, nevědí, nikdo jí neviděl. Zdá se, že je to zbytek starého kultu Moranina. Vidí-li se na nový rok u chalupy straka, bude tam svatba; pak-li se ukáže vrána, někdo v tom domě do roka zemře.

Na Vyškovsku složí se děvčata, upekou velikou, dobrou buchtu, ověnčí ji, ozdobí ovocem a cukrovím a za-

nesou do domu děvčete nejoblíbenějšího. Tam dostaví se za nedlouho také mládenci »skrajovat buchtu« a přinesou vína nebo sladké kořalky. Zasednou s děvčaty, každý vedle své milé, za stůl bílým ubrusem prostřený. Nejpřednější z nich skrojí buchtu, za ním krájejí ostatní, pojídajíce každý svůj díl s děvčetem sobě milým.

12. Sv. tří králův.

Na tři krále přede dnem vycházejí na Brněnsku do zahrady, volajíce kolikrát místem: »Kašpare, Melichare, Baltazare!« Jak daleko se to rozlehne, tak daleko zloděj nemá práva k domu. — Když se tříkrálová voda nese z kostela, nemá se s ní hned vstoupiti pod střechu, nýbrž má se jíti zahradou a pokropiti stromy; ponesou ovoce a hmyz jim nebude škoditi. Když pak se voda donese do stavení, hospodyň uleje jí do nádobky a třemi žitnými klásky kropí po všem stavení a stájích; hospodář píše na všechny dvéře svěcenou křídou: K † M † B †. Po trošce té vody vypijí všichni domácí večer před spaním; ostatek se schová. Tou vodou kropívají pak rodičové své děti, když se vydávají na cestu nebo když vstupují do stavu manželského, včelaři jí vykropují úle, když z jara včely přehlížejí nebo když roj usazují. Něco se jí také ulije do studně; tři lžičky se solí svěcenou dá se krávě, když se omladí. Mimo vodu a sůl světí se též kadidlo, jímž se pak všechno stavení vykuřuje. — Ve Slezsku večeřejí toho dne děvuchy bělky s mlékem, aby byly bíly.

Voda světí se též na sv. Hátu (5. února). Také vodou »hátovou« vykropují stavení, komory, stáje, stodolu, hradu, říkajíce: »Dnes je sv. Háty den, vystěhujte se ecky myši ven,« a ta slova píšou svěcenou křídou na véře u komory, sklepu a stodoly.

13. Ostatky.

Poslední tři dni masopustu slovou ostatky n. končiny (val.) n. fašank (slov.)* Na ostatky stavení se všecko obílíčí a uklidí jako před každými úročitými svátky. Slavnostním jídlem jsou smažené koblihy a »Boží milosti« smažené, takové asi podoby jako židovské »macky«.

Pro chasu ostatky jsou zvláště tím důležity, že si volívá ze sebe na příští rok až zase do ostatků své představenstvo: dva stárky a drába, jinde čtyři stárky. Na Přerovsku volívala chasa na ty tři dni ze sebe celý obecní výbor, na Prostějovsku zvolilo jí ho představenstvo obecní a odevzdalo tomuto »mladému výboru« na ty tři dni vládu v obci.

Vnějším odznakem moci tohoto masopustního úřadu bylo právo a ferula.

Právo je meč šátky a fábory všelijak ozdobený. Na Vyškovsku bývalo na meči blízko konce navázáno bílých, červených a modrých šátků hedbávných a rozmanitých pentlí. Na Přerovsku nastrojili meč jako »panenku« (loutku). Meč se ovinul »lipským« (červeným) šátkem, na vrchu opásal se bílým fertuškem, na hlavě (konci) měl »kotouček« (věneček z pentlí); od věnečka přes fěrtušek až na konec meče visela dvouloketní pentle, dole (»na stopce«) byl omotán lipský šátek. Takto vystrojenému právu říkalo se také »dróžka«. Jinde byl meč obvázán osmi šátky, pokaždé dvěma stejně barevnými proti sobě: bílými, červenými, kvítkovanými a černými; kolem konce byl věnec.

Ferula (farula, fagula) byla na způsob veliké vařeky, na širším konci rozštípená, kteráž, když se jí udeřilo, hodně štěrchala.

---

* Na Valaších, kde ostatkům říkají „končiny", ostatky slove poslední týden před adventem.

»Právo a ostatky držívá« nebo držívala chasa jinde jinak.

V obcích na Drahanské vysočině v neděli večer sejde se u starosty celý obecní úřad; potom dostaví se chasa. Dosavadní stárek předstoupí a děkuje celému slavnému úřadu, že vždy pečoval o pořádek a dobrou kázeň mezi chasníky a prosí za dovolení, aby se za jejich přispění a dozoru předsevzíti směla nová volba na budoucí rok. Starosta jim připomene, jak důležita jest obapolná shoda mezi chasou a sousedy, kterak v každé rodině, obci i zemi jest potřebí bedlivé hlavy, starající se o pokoj a pořádek mezi jednotlivými údy. Toho lze jen tehdy dosíci, je-li moc výkonná v rukou řádných představených. I napomíná jich, aby si za vůdce volili chasníky mravopočestné a svědomité, ku kterým by měli důvěru a jich poslouchati chtěli.

Potom se přikročí k volbě, kteráž se vykoná ústním vyjádřením shromážděné chasy, kterých kamarádů si přeje za stárky. Napřed se volí první stárek, potom druhý, konečně dráb. Po volbě jest drábovi sednouti na židli a opříti se o lenoch. Přikročí první stárek a vysáže mu jich »ferulou« na záda pět, po něm tolikéž druhý stárek. Potom mu odevzdají ferulu, odznak to výkonné moci drábovy, kterouž si on opentlenou na pravou ruku uváže. Dříve mu odevzdávali také »právo«.

Poděkovavši chasa představenstvu a poprosivši, aby jich poctili svou návštěvou, odebere se do hostince.

Každý stárek zvolí si svou stárkovou (stárku) a dráb drábovou. První stárkovou bývá nejbohatší děvče z dědiny, a rodiče pokládají si za česť, vyhlédne si stárek jejich dceru za svou družku. Vyvolené stárky odeberou se s ostatními děvčaty do hostince, kdež jim chasa s hudbou svou česť vzdá, napřed první, potom druhé stárce.

Toto zvolené představenstvo přijímá v ostatky dospělé ladíky mezi chasu, kteří prvního stárka za to požádají

a se zavážou pořádku a kázně ve všem dbáti a všecky povinnosti této mladé obce plniti.

Když přijde přespolní chasník k muzice, musí stárka za povolení k tanci poprositi.

Dopustí-li se někdo z chasy nějakého přestupku, musí se podrobiti trestu stárkem vyměřenému, kterýž na něm dráb vykoná ferulou, an provinilce na židli sedícího a o lenoch opřeného za zvláštního průvodu hudebního obskakuje a v určitých přestávkách určený mu počet ran ferulou vysazuje.

Při tanci stojí vždy jeden stárek v kole a pečuje o náležitý pořádek.

Děvčata v neděli masopustní jsou oblečena bílo, majíce bílý šorec (sukni), bílou kordulku, na krku bílou »polůvku« krajkovanou a na hlavě červený šátek. V pondělí a v úterý mají šaty barevné.

V pondělí masopustní odpoledne, vystrojí první stárková hostinu, na kterouž se dostaví s hudbou obecní úřad a chasa. Obě stárky a drábová zasednou za stůl, a chasníci kolem nich.

Večer toho dne jakož i v úterý večer vybírá se od děvčat »pargalt«. K půlnoci seřadí se stoly na dvě strany, pokryjou se bílými ubrusy, a na nich postaví se několik bílých mis. Hudba zahraje zvláštní tanec, a první stárek otočiv se se svou stárkovou v kole, zavede ji k prvnímu stolu, kdež ji usadí. Po něm zasazuje svou tanečnici druhý stárek a dráb, pak ostatní chasníci každý svou tanečnici a na konec i vdané. Při tom vkládají tanečnice peníze na mísy, a první stárkové jest se tu zvláště ukázati. Z peněz těch zapraví se hudba a ostatní útraty; čeho se nedostává, na to se složí, co na koho připadne z těch, »co vostatke držijó«.

V úterý ráno chodí chasa s hudbou po dědině, vybírajíc vejce, slaniny, koblihy atd. Z vybraných takto pří-

spěvků pořídí se večer společná hostina. Do společné pokladnice vybírají mimo to peněžité dárky. Některý spraví se za kominářе, žádaje poplatku od vymetení komína, jiný prodává kvasnice atd. Hudba je doprovází, v každém domě zahraje kousek, a chasníci zatančí s hospodyní a domácími dcerami »na len a na konopě«.

Na Vyškovsku sejde se v neděli odpoledne obecní výbor u starosty a vybere z chasy prvního, druhého, třetího a čtvrtého stárka. Starostova manželka pak pozve ženy výborníků na svačinu. Tyto a s nimi stárky vystrojí právo. Vystrojené právo nese první stárek u veliké slávě do hospody a zapíchne je koncem nahoře vyčnívajícím do trámu nad »úřadním stolem«. Druhý stárek nese ferulu.

V pondělí masopustní házejí děvčata »do věnečka« na talíři položeného. Věneček má na starosti stárek třetí.

V úterý chodí chasa dům od domu »s právem«. První stárek nese právo, s nímž jde vždy napřed, druhý ferulu, třetí věneček, čtvrtý pokladnici. Ostatní chasníci nesou meče.

Několik najatých chlapů ponáší za nimi pivo a měchy na obilí.

Za prvním stárkem vkročí do jizby ostatní chasa. Hospodyně je uctí uzeným masem, koblihami atd., domácí dcery dají zase něco do věnečka, kus slanin »na šablu« a do měcha obilí. Hudebníci zahrají, zatančí se kousek a jde se o dům dále. Večer se nasbírané potraviny dražbou prodají.

Někde, jako na př. v Petrovicích u Sloupa volívají se »stárek a mladší stárek« o muzice »záhrankové«, t. j. o muzice, kdy se jenom hraje, ale netančí, tu neděli před ostatky. Jinde zase volívají stárky až v hody (posvícení).

Na Hané sešel se v neděli odpoledne u pudmistra obecní výbor. Dostavila se tam děvčata a vystrojila právo, kteréž se zapíchlo nad stolem úřadním. Potom přišli chas-

níci, »požádat za právo«. Obecní výbor vyvolil z chasy »mladý výbor«, ten pak ze sebe zvolil rychtáře, pudmistra, mladšího pudmista, konšela a dva sklepníky, kteří měli pod sebou pivo uložené ve sklepě u sedláka naproti hospodě. V ostatky totiž chasa muziku sama si zjednala a zaplatila a piva si též nakoupila a sama nalévala, začež se hospodskému nějaké náhrady dostalo.

Odevzdávaje obecní výbor právo tomuto mladému výboru na dni masopustní, sám vzdal se na ten čas práva souditi a udržovati pořádek v obci a přenesl toto právo na mladý výbor. Starosta napomenul přiměřenou řečí chasy, aby byla dbalá pořádku a dobré kázně. Z domu starostova neslo se pak právo slavnostním průvodem do hostince. Mladý výbor zasedl za »úřadní stůl«, nad nímž do trámu se zapichlo právo. Muzika zahrála i nastal taneční rej, přerušovaný čas od času nějakým žertovným soudem. Někdo někomu něco podstrčil; třebas jehlu mu zapichl do šatu. Šel potom k úřednímu stolu žalovat: »Pane rychtáři a pane pudmistře a celé poctivé právo, já jsem tomu a tomu vynašel, on mi ukradl železný sochor.« Rychtář zaklepal ferulou a poslal konšela pro zloděje. Ten se dostavil, řka: »Pane rychtáři a celé poctivé právo, co je mne tu třeba?« Rychtář mu oznámil, z čeho jest viněň. Nastalo vyšetřování, »železný sochor« se u něho našel, i byl souzen a odsouzen k pokutě »buď na zlatě nebo ne gatě«. Tato se vyplácela ferulou. Konšel vzal ferulu a šel s ní ke dveřům. Muzika hrála a chasa zpívala píseň: »Jedna dvě, byly dvě, byly, byly, byly dvě, kdo jich nechce počítati, nech se ide podívati, že jsou dvě.« Konšel začav ode dveří měřil ferulou poklepávaje po zemi potom poklepával vinníka od země po nohou, po zádech až po lopatky, kdež mu vyměřený počet vysázel. Jiný byl obviněn, že se ze slavného úřadu posmíval, anebo že škaredě pohlédl na právo atd.

V pondělí a v úterý dopoledne chodili jako jinde

s právem po sbírce, v pondělí po jedné, v úterý po druhé straně dědiny. Večer v pondělí začalo se tančiti »coufavou« na nápěv: »Rostó, rostó, rostó konopě za cestó«,*) při kteréž se děvčata »zasazovala za stůl.« V úterý o 12. hod. muzika přestala hráti; pobavivše se ještě chvilku společenskými hrami, rozešli se.

Na škaredou středu děvčata šla na přístku, chasníci jim přinesli zavdané. Večer šli s průvodem k pudmistrovi odevzdat právo, při čemž se na basu něco švrdlikalo.«

V osadách, kde »nedržívají práva«, jako na Valaších a na Brodsku, chodí v pondělí a v úterý masopustní maškarní průvody po dědině za účelem sbírek.

Nejvíce chodívá se »s medvědem«, za něhož se spraví pacholek obaliv se všecek hrachovinou, v zadu přivázav si dlouhý slaměný ocas a mezi nohy zvonek. Když přijdou do stavení, medvěd zatančí s domácí dcerou dvakráte do kola »na konopě a na len.« Ve kterém domě by s medvědem nezatančili, těm by se neurodily konopě ani len. Hospodyně utrhne si s medvěda kus hrachoviny husám do hnízda, »aby se húsata dobře válaly.« V každém domě dostane chasa po kuse slanin, jež napichujíc na rožeň, potom zpeněží a propije.

Vybírajíce slaniny zpívají:

Masopust se krátí,
můžete nám dáti
aspoň kúsek slaniny,
nebo kúsek klobáše,
co se třikrát opáše.

Tudy nám nedali, tudy nám dajú,
zabili komára, slaniny majú.

---

*) Viz „Nové národní písně moravské“, str. 185 a „Národní sně moravské v nově nasbírané“, str. IV.

Na Brodsku v pondělí a v úterý masopustní chodí po dědině »babkovníci.« Tři pacholci svátečně odění opášou se květovanými šátky, klobouky si ozdobí »vonicou« a do ruky vezmou »paloše.« Z ostatních pacholkův jeden nese koš na vejce, druhý rožeň na slaniny, třetí měch na obilí. Všedše s hudbou do domu zpívají:

Fašanky, fašanky, velkonoc bude,
prodáme kožúžky, teplo nám bude.

Pod šable, pod šable ai pod obušky,
všecko my bereme ai plané hrušky.

Fašanky, fašanky, můj milý pane,
dajte nám slaninky jako dvě dlaně.

V jiných dědinách chodí »hřebenář« buď v úterý neb až na škaredou středu. Jest omotán slamou jako »medvěd«, jede na ohřeble provolávaje: »Na hřebeň!« »Staré baby kolozubé, na hřebeň!« Baby ho polévají vodou. *)

Na Zábřežsku chodila chasa po dědině »na voračku«; s dovolením i po sousedních dědinách, vybírajíce obilí. »Voračka« říká se také penězům, jež děvčata v masopustní muziku skládají na talíř. Milá milému podá po straně »voračku slepou.«

Na Bzenecku chodí po »škárkách«, na Vsatsku »po sablování«, vybírajíce slaniny.

Na Velkomeziříčsku v úterý masopustní chodí chasa s muzikou po dědině. Potancují v každém domě, a každá svobodná musí dáti šátek, nebo jí ho vezmou. Šátky sklá-

---

*) „Hřebenem“ slula za stara obecní „trdlica“ (mučidlo), postavená před kostelem.

dají do »krabice«; ve středu po kostele je roznášejí. Každá si vybere a vyplatí svůj.

Na Brodsku končí se masopust v úterý »káčerem«. Tanečníci pochytají se za ruce, vůdce zpívá:

Chodí káčer po barině,
kačka za ním poskakuje.
Počkaj, kačka, budzě rvačka,
a po rvačce kolébačka, — —

a vede je všecky do řeky nebo do potoka, kdež tancují. Který kterého může, hodí do vody a máčí ho tam, čemuž říkají »konopice máčat.«

Na Brněnsku v neděli po ostatcích bývala u stárkové »pučálka« a rozstrojovalo se »právo.« Děvčata nachystala pučálky, koblihův a uzeného masa, chasníci koupili piva a kořalky.

14. Půst.

Půst zachovával se všude velmi přísně. Na Hané masa nebylo ani v neděli, jídla se mastila konopným olejem. V pátek se pučila pučálka z hrachu.

Za soumraku před večeří, dříve než se rozžalo, modlili se všichni domácí s hospodářem růženec, po němž zapěli píseň »Poděkujmež Pánu Bohu.«

15. Sv. Jiří.

Na sv. Jiří obcházejí se obecní hranice. Po mši sv. idou se hospodáři v obecním domě a rozdělí se ve tři ry. Každému sboru přidělí se po dvou nejmladších soulech, z nichž jeden nese hrotek s hašeným vápnem,

druhý štětku. Každý sbor jde jinam na hranice. U »sádu« (mezníku) se zastaví a zkoumají, nebylo-li hnuto hranečníkem. Nestarší člen sboru káže pak oběma nejmladším, aby sád obílili. K poledni se vrátí a zvěstují starostovi čekajícímu, co a jak shledali. Za stara brávali s sebou také hochy a mrskávali je u sádův, aby si zapamatovali, kde jsou obecní hranice. (Záp. Mor.)

Na Brněnsku pastýři křesají toho dne hraniční kameny, »aby se jim stáda pohromadě držela.«

16. Smrtná neděle.

Na smrtnou neděli, kteráž ve Slezsku slove »krásná«, dávají kmotřenky svým »křestným dcerám« »krásnou« (pečivo, ovoce, peníze) — hoši dostávají od kmotrův »kyčkovanky« na mrskut —.

I chasníci dávají svým děvčatům »krásnou«. Nedostane-li děvče »krásné« nebo ne takové, jaké si přálo, říkává: »Jaká krásná, také kyčkovanky,« míníc tím, že podobnou měrou splatí svému hochu v mrskut, kdy zase děvčata chasníkům dary dávají.

17. Květná neděle.

Na květnou neděli světí se kočičky (koťátka, kocánky), na Telecku »křenfy« nazvané.

Ve Slezsku světí se »bahníř«, t. j. svazek šesti, osmi prutů léskových, velmi dlouhých, uprostřed proutky klokočové, na vrchu »kocanky« z »bahnířa« (salix palustris), svázané houžvou. Celý bahniř ozdoben jest sem tam kytkam z pentlí, na vrchu pod kocankami jest veliká kytka pentlová Bahníř nesou do kostela dva chasníci na ramenou.

Na Dačicku přidávají ke kočičkám na svěcení jasanu. Na Boží hod velikonoční položí se jasan do »lochu« (sklepa) »od jedovatiny.« Lidé polykají svěcené kočičky od bolení v krku, od zimnice a jiných nemocí.

Kde jsou svěcené kočičky, tam nemůže zlá moc; proto je zastrkují do chlévů, za rošt a nade dvéře. V bouřku zapalují se svěcené kočičky na ohništi, aby se odvrátilo krupobití.

Na Ostravsku pekou se na květnou neděli halužky (buchetky). Kolik jich hospodyně napeče, tolik kop pšenice se urodí.

Když se na květnou neděli za průvodu s kočičkami před knězem dvéře chrámové zavrou a on za nimi zpívá, jsou všechny poklady otevřeny, protože zlí duchové musejí poslouchati, co se kněz modlí a zpívá. Když pak udeří křížem třikráte na dvéře, odejdou zase na stráž k pokladům.

18. Zelený čtvrtek.

Ve Slezsku jedí na zelený čtvrtek zelí s kopřivami, »aby bylo něco zeleného.« Na západní Moravě požívají medu, aby jich neuštknul had.

19. Veliký pátek.

Na veliký pátek, někde i na zelený čtvrtek a bílou sobotu, před sluncem východem jdou se všichni na proudnou vodu umyt neb i okoupat. Jinde jde někdo z domácích na potok nabrat vody, jíž se všichni pod širým nebem, obyčejně v zahradě, umývají. Vodě té říkají na Hané »mlčlavá«, protože kdo na ni šel, celou cestu sem i tam mlčel, ani pozdravení nedávaje ani neděkuje, jako prý Kristus Pán mlčel, když ho mučili.

Myjíce se říkají:

»Beru vodu na své ruce,
Pána Krista na své srdce«

a pomodlí se pět očenášův a zdrávasův a věřím v Boha.

Vítám tě vodičko čistá!
Odkud jsi pak přišla?
Já jsem přišla z Jordána,
viděla jsem Krista Pána.
Z hor, z řek a z kamení
obmyj mě, hříšné stvoření.

Studená vodičko, proude!
Poslal mě Pán Kristus k tobě,
abys ty z myho těla
všecky neduhy zmyla.

Vítám tě voděnko čistá,
která tečeš z Jordána od Pána Krista;
když obmýváš břehy a koření,
obmyj mne také, hříšné stvoření.

Ach, proude, proude,
poslal mě Pán Kristus k tobě,
aby si sejmul z mého těla
všecky neduhy k sobě.

Ó Pane Ježíši Kriste, narozený z Pany čisté, umej mě z mejch hříchů dnešního dne.

Vítám tě Boží velkonoce,
chraň mě vod trojí nemoce,
vod zimnice, žloutenice
a vod padoucí nemoce.

V zahradě se modlívají na památku prý modlitby Kristovy v zahradě Jethsemanské, říkajíce:

Šil Pán Ježíš do zahrade,
naklonil svy svaty hlave
na travičko zelenó,
na rosečko stodenó.
Přešil k němo svaté Petr:
Pane Ježíši Kriste, co tu děláš?
Čítám já svy svaty rane,
co mi žedi nadělale,
z trní korono na hlavo mi dale.
Svaté Petře, vem te klíče,
rozpověz to po všem světě:

Kdo se toto modletbo třekráť za deň modlet bode, ten tře doše vesvobodí: jedno otcovo, drohó matčino, třetí svó samo.

Velké pátek na svitáňó,
Pána Krista na smrť vedó,
žedi a knížata za ňém dó.

Voblédl se Pilát: Pane, co se třeseš? Snad te zimnico nemáš? Já zemnice nemám, hani mět nebodo, hani žádné člověk, keré na mě na velké pátek pře svitaňó třekrát zpomene, ten víc zemnice mět nebode.

V některých osadách chlapci přede dnem se okoupavše běží nazí do zahrady a třesou stromy.

Je-li v domě nějaký churavec, jde si sám na proudnou vodu, poklekne a umývaje se říká:

Vítám ti, vodičko čistá,
tečeš vod Pána Krista,

slyšel jsem, že se budeš vdávati,
nemám ti co na svatbu dáti,
jenom tu svó neduhu (jmenuje ji)
ti na svatbu přináším. (Od Brna.)

Na veliký pátek ženou se také koně brodit a v některých osadách umývají se na potoku také máselnice, díže, putny, stoly, lávky a ožehy.

Na Valaších házejí do studánek svěcenou sůl a svěcené dřevo vazové.

Veliký pátek jest vůbec svátkem všeobecného očišťování. Přede dnem vyvěsí se ven všechen oděv a peřiny, aby se do nich toho roku nedali moli. Hospodyně uváže na pometlo všecky klíče, co jich v domě jest, a zametá všude, aby prý se myši vypudily. Také blechy toho dne ze stavení vyhánějí. Vezmou svěcený proutek klokočový, šlehajíce jím po postelích a podlaze až ku dveřím a říkajíce: »Ven hosti bez kostí!« (Záp. Mor.)

Hospodář vychází přede dnem na louku, vyhrabe na čtyřech stranách díry do země, naleje do nich vroucí vody, říkaje:

»Já Josef,*) zdál se mi takový sen, že v Jerusalémě vyrostl překrásný kmen, vy krtkové a krtice, až v soudný den vylezte z hrobů ven.« (Od Pernštýna.)

Na Jicku stloukají toho dne máslo nemocným, kteréž prý nezatuchne.

Na Valaších večer smetou v jizbě smetí, na bílou sobotu do slunce východu běží s ním do štěpnice a spálí je pod stromy, aby obrodily. Jinde vhodí smetí do řeky, tím prý se »havěď« ze stavení vypudí.

Na západní Moravě kupují se »pašijovy košťata,« jimiž se stavení vymete, a smetí i s koštětem vyhodí ven.

*) Nebo jaké mu křestní jméno

Na Brodsku dávají si při večeři pod nohy železo, aby se jim nohy nepodbíraly, a natírají si slúchy a žíly vánočním česnekem mezi zvářacími kameny utřeným, aby byli silni.

Kdo má bolesť nějakou, detkne se jí časně ráno třikráte, říkaje:

Nerosť, nerosť, znamení,
jak neroste kamení
od Syna Božího narození.

Umyje-li si na veliký pátek ruce hnojůvkou, nedostane záděrů.

Na Vsatsku kupují toho dne medvědího sádla a mastí jím kravám vemeno, aby jim čarodějnice nepodělaly.

Od práce na veliký pátek ve mnohých osadách se odpočívá jako v zasvěcený svátek. Zemí nesmí se hýbati, chléb se nesmí péci, kdo by ho jedl, dostal by padoucí nemoc. Někde ani ohně nekladou.

Umře-li kdo v osadě na veliký pátek, stane se ten rok v dědině neštěstí. Umrou-li dva, vyhoří půl dědiny, pakli tři, vyhoří celá, a kroupy potlukou. (Od Hodonína).*)

20. Bílá sobota.

Na bílou sobotu musí býti všecko doma, nic nesmí býti »na požčaji.« (Brodsko.)

Ráno za tmy jdou nabrat proudné vody, v níž se vaří vajíčka na mrskut. (Od Brna).

Zahrada se pomlátí cepem, aby krtice neryly, strom se pokropí svěcenou vodou, aby obrodil. Když se v kostele [illegible]á gloria, třepou stromy, aby bylo hojně ovoce.

*) Jiné zvyky v. „Lid a národ“ II. str. 148.

Když se světí u kostelní zdi nový oheň, čili, jak říkají, »když se Jidáš pálí«, světí si na něm hospodáři po kousku dřeva vazového, březového nebo klokočového, opalujíce je nad ohněm, pročež takovému dřevu ve Slezsku říkají: »hlavénka« (oharek).

Na Příborsku světí se též »klokoč« t. j. svazek prutů klokočových, léskových a »zlatolíčových« (jilmových). Ze svěceného tohoto dřeva dělají se křížky a v neděli nebo v pondělí velikonoční zastrkují do obilí.

Vezme-li se z toho svěceného ohně uhlík a dá do chléva, v němž se chová černý dobytek, bude se dobře dařiti a nic mu neuškodí. Posype-li se tím uhlím a popelem pole, zdaří se obilí. Vloží-li se tříska z toho ohně za krokev, ueuhodí do stavení, a položí-li se na záhonek hlavatice, nežerou jí mušky.

Na Brněnsku v tu dobu, když se dřevo světí, seberou všechny klíče a štěrchajíce jimi chodí po domě, komoře a ve sklepě, že tím vyhánějí žáby, myši a jinou žoužel. Na Brodsku za tím účelem tlukou závorami u dveří.

V zahrádkách seje se na bílou sobotu kvítí.

Po vzkříšení polévají chasu, že se vzkřísí a bude čerstva.

21. Boží Hod velikonoční.

V neděli velikonoční po hrubé světí kněz v kostele jídla, jež za tím účelem z každého domu přinesou, jmenovitě buchtu, maso uzené a vajíčka malovaná. Těchto jídel po kousku požívají před obědem, zbytky z nich: odrobinky, kosti, skařoupky z vajec rozsypou se po zahradě, po poli a po louce, aby krtice neryly.

Z kostela pospíchají co nejvíce, »aby byly brzo žně.«

Kterého hospodáře děvečka jde se svěcenou buchtou

první z děveček z kostela, ten bude celý rok v práci napřed. (Od Kyjova.)

Na Hané dostane každá kravička po kousku svěcené buchty.

Odpoledne po požehnání »světí se žito.« Hospodář s hospodyní obchází všecky tratě, kde má seto ozimé žito, a zastrkuje do něho svěcené křížky. Křížky tyto jsou buď ze svěceného na bílou sobotu dřeva, nebo jedno rameno je z »hlavénky«, druhé z »bahníŕa« (Slezsko), nebo ze svěcených kočiček, kde se dřevo nesvětí. Ke křížkům zastrkávají se také kočičky. Do lnu zapichují na západní Moravě proutky od Božího Těla.

Na Žďársku kotoulí hospodář kolem žita svěceným vejcem, v pravém rohu pole potom je s mazancem sní s hospodyní a skaŕoupky tam zahrabe.

Na Příborsku jde hospodář na pole sám. Hospodyně mu dá žitný koláč, kterýž on na poli hltavě pojídá, by se žito hojně urodilo a nebylo snětivé.

Na Telecku hospodář nadělá na veliký pátek přede dnem ze svěcených ratolestí kočičkových křížíčků, Na Boží hod velikonoční odpoledne po požehnání vyjde s domácími na pole. Kromě křížků nesou s sebou také vodu tříkrálovou, »chůjku« (chvojku), kočičky a kus svěcené buchty. Přijdouce na místo, namočí chůjku do svěcené vody a pokropí pole, do něhož pak zapichnou křížek a kočičky, a jdouce brázdou podél celého pole jedí svěcenou buchtu. Čím více při tom koušou, tím více mandelů bude na poli.

Ve Slezsku v neděli velikonoční (někde v pondělí) odpoledne chodí »na škrobanka« (skřivánka). Hospodář s hospodyní a s dětmi do osmi let jdou na pole. Nesou křížky a v šátku perník, cukroví a malovaná vejce, kteréžto pamlsky potom dětem »škrobanek shazuje«, počínajíc od nejmladšího do nejstaršího. Ke křížkům totiž, co dítě ne-

vidí, položí na zem určený mu dárek a zavolají potom k tomu dítě, že mu to skřivánek shodil.

22. Červené pondělí.

V pondělí velikonoční, kteréž od červených vajec »červeným« sluje, slaví se »mrskačka«. Po mrskačce chodí děti, chasa i ženáči. Děti koledujíce sbírají po příbuzných a známých malovaná vajíčka, dospělí mrskají ženské na potkání i po domech. Za stara chodívali po mrskačce v neděli večer od 10 hodin celou noc. V úterý jest pak mrskačka ženská.

Jinde mrskačce říkají: šlahačka, šlaháky, mrskut (na Hané a západní Moravě), šibáky (u Brodu), šmigrust (val. a laš.), kyčkování (Opavsko), kupačka (ib.).

Nástroj, kterým se mrská, jmenuje se: tatar, korbáč, žila, mrskačka, kyčka (Opavsko), a plete se v neděli odpoledne z vrbového proutí. Někde berou na to pruty sladkého dřeva.

Původ mrskačky vykládá se takto: Když Pán Kristus vstal z mrtvých, lidé stáli na ulicích Jeruzalémských v zástupech, volajíce: »Vstal z mrtvých! Vstal z mrtvých!« Židé je mrskajíce rozháněli, a na památku toho slaví se mrskačka. Jinde prý se mrskají proto, aby neoprašivěli.

Na Laších »choďa na kupačku« nebo »kupať« třebas už o půl noci, v pondělí mužští, v úterý ženské. »Kupač« umyje v posteli ležící osobě druhého pohlaví tvář, ruce a nohy, utře svým šátkem a »vykarbačuje« po rukou a po šlapkách, aby prý neoprašivěli.

Ve Frydlantě chasník zavede děvče na potok, postříká jí vodou ruce a nohy, vstříkne jí za krk a pak jí tam vyšlehá. Dívka musí jíti s každým počestným mladíkem.

Na západní Moravě posílají děvčata svým milým malovaná vejce (až půl kopy) veršíky popsaná nebo s výkresem srdce, zavázaná v bílém novém šátku, na němž červeným vyšito jest jméno milencovo. To sluje »pomlázka«. Nepřijal-li by chasník pomlázky, znamenalo by to výpověď z lásky.

Nejčastěji psávají se tyto a podobné veršíky na vajíčka:

Komu tu pomlázku dám,
ten bude srdce mého pán.

Komu tu pomlázku daruju,
toho srdečně miluju.

Péro psalo, srdce hrálo,
když na lásku vzpomínalo.

Můj zlatý obrázku,
daruju ti pomlázku!

Moje nejmilejší srdce,
podejme si pravé ruce!

V Jimramově chodí dívky s mazancem na kopec anebo do lesa »na pomlázku«. Hoši se tam dostaví s vínem, s pivem anebo kořalkou a tak se společně hoduje.

Jedno malované vejce má každý rozděliti a jednu polovičku sníst sám, druhou jinému dáti. Vzpomene-li si, když zabloudí, s kým velikonoční vajíčko jedl, hned najde cestu.

Časně ráno má hospodář každé dobytče mrskačkou šlehnouti; bude prý tučné a mrštné.

Tatar od mrskačky házejí na střechu, »protože je ıšivý,« někde do sklepa, by se tam žáby nedržely. Jinde schovají, a vyšlehá se jím krávě, když kope nebo ıž se oduje.

Na Brodsku šlehá jím hospodář dobytek, když se vyhání ponejprv na pole, »aby byl zdravý a čerstvý.«

23. Večer filipojakubský.

V noci filipojakubské přede dnem 1. května, kdy se dobytek poprvé na pastvu vyhání, čarodějnice provozují své nejhorší rejdy, usilujíce dobytku cizímu odníti užitek na celý rok. Tu noc chodí po cizích polích a lukách, tahajíce za sebou po rose plachtu. Potom rosu z plachty vyždímají do baňky, kropí svá pole a louky a tím odebírají sousedům užitek. Ještě více by uškodily, dostaly-li by se do stavení a do stájí.

Aby je od stavení odvrátili a dobytek od zlých jejich účinkův ochránili, naši vesničané večer zastrkují do střechy, do oken a do každé štěrbiny z venku ratolesti lipové (na vých. Moravě), střemchové (na Kroměřížsku), chebzové (na Vyškovsku a Brněnsku), srstkové (na záp. Moravě). Na Třebíčsku ovazují všecky kliky lipovým lýčím, též vozy a kravám ocasy. V Netíně strkají lipové kmínky do hnoje a hledíček do petlice, který pak na čarodějnici volá: »Nechoď tam, hledí tam!« Ve Slezsku sázejí do hnoje halouzky vrbové.

Čarodějnice také se toho večera vykuřují. Se všech prahův uřeže se po třísce »na způsob kříže sv. Šimona«, všemu dobytku vytahají chlupů, drůbeži peří, lidem domácím ustřihnou vlasův a nehtův a to vše dají na uhlí a obkuřují tím celý dům z venku.

Kravaři sejdou se večer na návsi a rochajíce tatary (tlustými biči) »vypraskávají čarodějnice.«

Mimo to vše upalují se také čarodějnice toho večera. Jako v noci svatojanské tak i večer před sv. Filipem a Jakubem mládež pálí na kopcích ohně a je přeskakuje,

zapaluje nasmolená košťata a vyhazuje do výšky. Na západní Moravě uvážou na ráhno hrnec, naplní jej loučí a kolomazí, zapálí zespodu dírkou a běhají s tím po kopcích.

Na 1. května chodí pastýř »po výhonku.« V putně zástěrou pokryté nese vodu a kropí krávy ve chlévě štětečkou z pšeničných klasů. Za to dostává mouky, sádla a šesták, který se pouští do vody. I toto kropení děje se ovšem od čarodějnic.

Aby krávy hojně dojily, kravařky jdouce posledního dne dubna na trávu táhnou cípky trávnice od dědiny až po hranice po zemi. Hospodyně pak před sluncem východem ukrojí skybku chleba, otře ji o rosu na trávníku v zahradě a dá kravám snísti, nebo do východu slunce hodí skrojek do studně, k ránu jej vytáhne a dá kravám.

Na Brněnsku 1. května vykrápějí také pole svěcenou vodou, aby nebylo »svízele« (plevele).

Kdo se na 1. května vykoupe v potoční vodě, bude celý rok zdráv.

Noc filipojakubská je také z nocí věštebních. Na Opavsku děvčata chvějí plotem, a co s něho spadne, dle toho hádají, jakého živnostníka za muže dostanou. Na Brněnsku jde dívka přede dnem ke studni a tluče na ni holí; odkud zaštěkne pes, z té strany přijde ženich.

Na Novoměstsku posýpají si hoši tu noc na vzájem drtinami stezku, kudy který chodí za milou, vyzrazujíce takto tajenou lásku.

Všude na Moravě bývalo a někde jest posud zvykem stavěti »máje« tu noc před sv. Filipem a Jakubem. »Máj« je strom jedlový nebo borový, až po vršek z kůry oloupaný, na vrchu ozdobený fábory, červeným šátkem, někde áhví s vínem. Takový máj stavívají chasníci pod okny ých milých. Postaveného máje bylo jim v noci hlídati, oť přespolní chasa hleděla jim ho uloupiti, z čehož

vznikaly různice, až i krvavé pračky. Takových májů stávalo v dědině kolik, neboť »kde je máj, tam je dívka na vydaj.«

V okolí Jaroměřic zastrkují hoši na 1. května svým dívkám do vikýřů »májky«. Ve Slatině jdou v noci společně do lesa, nasekají májkův a ráno za průvodu hudby každému svobodnému děvčeti po májku před domem zatlukou.

Mimo tyto soukromé máje stavívá se společný máj před hospodou.

Na Vyškovsku na 1. května odpoledne všechno se svátečně nastrojilo, chasníci byli od děvčat podarováni kytkami rozmarýnovými; okolo máje pak se tančilo až do noci.

Na Prostějovsku postavili na dědině tři máje a tančili okolo nich.

Na Brodsku máj 1. května postavený stíná se slavnostně v pondělí svatodušní. Muzika hraje a mládenci tančí okolo máje s každým děvčetem. Pod májem stojí ověnčený stolek, na něm víno. Po tanci každé děvče si zavdá a položí na talíř stříbrňák. Když potančí všichni, máj se svalí, a pacholek za kata spravený setne mu šavlí vršek. V Šanově na Brodsku zvytahují napřed májky na sochách svatých pozastrkané, snesou je za průvodu hudby k máji a prodají dražbou. Potom obchází chasa s hudbou, a kde mají studni, tam hudba zahraje, začež se jim dostává nějakého dárku peněžitého.

Na Dačicku kácí se máj v neděli odpoledne po 1. květnu. Okolo velkého máje pozastrkovány jsou do kola menší máje ověšené cukrovím; mezi nimi a velkým májem je kolo na tančení. Když se potančí, kácí se máj za žertovných obřadův, an vystoupí »hájný« a žaluje, že se mu máj ztratil z lesa. Nastane soud, a máj se odsoudí, že musí padnouti. Skácený máj se prodá dražbou, rovně

i šátky, počtem 20 i více, jimiž děvčata máj byla ozdobila, ana každá svobodná po šátku na to obětuje. Malé májky potom roznášejí a rozdávají za průvodu hudby po lepších domech, kdež se i tančí, začež se jim dostává dárků.

Na Valaších stavíval se máj v sobotu před letnicemi a v úterý svatodušní za hudby a tance se kácel.

Na Štrambersku stavívali máje na »smrtnicu« (smrtnou neděli) a káceli je v neděli provodní.

24. Letnice.

Svatodušní svátky slavívají se pod zeleným. V sobotu večer ozdobí se celý dům vně i uvnitř lipovými větvemi, jichž nastrkají do střechy nad okapem, do rámcův od oken a do dveřejí z venku a za trámy, za obrazy atd. uvnitř.

Na Brodsku v sobotu svatodušní »cúdíja« pacholci studně. Vezmou puténky, provazy a jiné potřebné k tomu náčiní a cídí všecky studně v osadě. Po vykonané práci chodí po domech a vybírají »dochtorovi« od pliskýřů,« jež jim při té práci naskákaly.

V neděli přede dnem musejí býti koně vyplaveny, nechytne se jich žádná nemoc.

Ve Slezsku v pondělí svatodušní vycházejí celé rodiny do blízkého lesa, kdež si smaží vaječinu. Nekde pacholci a děvečky smaží si vaječinu na hranicích obecních.

V pondělí svatodušní odpoledne bývalo na Moravě, jmenovitě v dědinách hanáckých a slovenských, zvykem hledati (honiti, voditi) krála (jezditi po královch). Starobylý n obřad konává se nyní už jenom na Hradišťsku a na dsku. Na Přerovsku posledního krále honili r. 1868.

Obřad ten konal se všude podobným způsobem; nej-

nádherněji vypraven byl asi královský průvod na moravském Slovensku.

V neděli svatodušní sešli se pacholci v hospodě a vyslali ze sebe tři posly k obecnímu starostovi, požádat ho za dovolení, by směli »hledat krála«. Majíce povolení zvolili si krála, synka to 14—15letého některého z nejváženějších občanů, jehož si pak od otce vyprosili. Královi ustanovili dva statečné pacholky za pobočníky a mimo to vybrali si ještě tři vyslance, tři vyvolavače a tři vyběrače. Potom se rozešli po domech vypůjčiti si od děvčat ženských šatů, v něž jezdci toho dne ubráni byli.

V pondělí po hrubé upravili a vyšňořili si jezdci, jichž bývalo 20 i více, své koně. Hřívu jim spletli v samé lelíčky ozdobené červenými, modrými a bílými pentlemi. Na konci lelíčků přivázán byl zvoneček nebo rolnička; ocas byl svázán v uzel a opentlen. Prsa koňovi ovázali tureckým šátkem červeným, opentleným.

Jezdci pak sami oděli se v bílé ženské rukávce bohatě vyšívané a opásali se bílým fěrtochem. »Vyslanci« měli mimo to na hlavě zavázaný červený šátek, po boku šavli; vyběrači podpásali si bedra červeným šátkem.

Král měl na hlavě skvostný věnec z vitého kvítí; oděn byl jako jezdci v rukávce s baňatými rukávy a bílé fěrtochy, na nichž přišito bylo plno kytek. Křížem přes prsa a záda přepásán byl dvěma širokými, červenými pentlemi. Jel na bílém koni, na němž místo sedla prostřen byl široký červený šátek. Seděl na svém broni, boky maje podepřeny rukama. Král nesměl promluviti k žádnému, proto leckde míval růži v ústech.

Oba královi pobočníci, kteří se od něho hnouti nesměli, jeli na vranících tolikéž ozdobených. Oděni byli jak ostatní jezdci, jenom že měli křížem šerpy jako král a hlavy opentleny. V pravici leskla se jim šavle.

Někde královský průvod zobjezdil napřed domácí dědinu, potom nejbližší dědiny sousední, počtem 4—6, jinde se vypravil hned přes pole. Popatřme na tuto výpravu!

Když je všechno náležitě vystrojeno a vypraveno, průvod vyjede z domácí dědiny a uhání tryskem k některé z nejbližších dědin sousedních. V čele průvodu jedou tři vyslanci, za nimi tři vyvolavači, za vyvolavači tři vyběrači, potom řada jezdců, po dvou nebo po třech vedle sebe, uprostřed nich král se svými dvěma pobočníky.

Před dědinou průvod se zastaví, a do dědiny vjedou krokem vyslanci k obecnímu starostovi, požádat za dovolení, aby směli v té dědině »krála hledat«. Povolení toho dostane se skoro vždycky. S tím vrátí se vyslanci k ostatním, a celý průvod vjíždí nyní volným krokem do dědiny.

U prvního stavení v pravo vyvolavači odbočí s cesty a vyvolávají pod okny:

Hýlom, hýlom!
Posłúchajte horní, dolní,
domácí i přespolní,
co vám budu povídat
v svatodušní pondělí:

Před týmto domem sa koníček pode mnú točí,
že tá vaša céra má pěkné čérné oči.

Hýlom, hýlom!

To pověděvše jedou o dům dále; hned za nimi dostaví se pod okna vyběrači. První z nich říká:

Na krála, pani matko, na krála!
Máme krála poctivého, ale chudobného.
Okradli nám ho na horách, na dolách,
na krakových mostinách.

Ukradli mu tři sta koní
z prázného stání,
ukradli mu tři sta volů
z prázného dvoru.
Dobře, že tam neměł nic,
byli by mu vzali ešče víc.

Doříkav odjíždí za vyvolavači, na jeho místo postaví se pod okno druhý vyběrač a pokračuje:

Odbývajte nás, pani matko,
máte-li nás odbývati,
než vám začnem střechu drati,
pod naše koníčky stłati
a na stříbrných podkověnkách roznášati.

Přece, matičko, přece
aspoň to sviňské plece,
a lebo tú kłobásu,
co sa ňú třikrát opášu
a po čtvrtéj svého vraného koníčka podpášu.

Honem, pani matko, honem,
ať já tu nestójím s vraným koněm!
Vevedu vám ho do žitečka,
spasu vám ho do zrnečka!
Brzy, matičko, brzy
velice to moje kamarády mrzí;
chcú mne odjeti
a mne tu s mojím vraným koníčkem nechati.

Také druhý vyběrač odjede za prvním, a třetí vyběrač s košem v ruce přijede ke dveřům, kdež se mu od hospodyně dostane kus uzeného nebo slanin, aneb od hospodáři peněžitého dárku.

Tak objížděli celou dědinu dům od domu po obou stranách. Vyběrači ze svého říkání jen málo měnili, kdežto vyvolavači před každým stavením něco jiného pověděli, na př.:

Hýlom, hýlom! atd.

Před týmto domem je hruška kaménka,
že je tu švarná panenka.

Před týmto domem sú kláty,
že sú tu cérky jak karafiáty.

Před týmto domem koníček hlavěnkú kývá,
že se krásná panenka z okénka dívá a p.

Zatím co vyvolavači a vyběrači takto dům od domu objížděli, ostatní průvod bral se pomalu prostředkem dědiny; konec dědiny přidali se k němu i onino, vykonavše svou službu. Za dědinou vyprázdnili koš do putny, kterou najatá ženská za nimi dědinu od dědiny ponášela.

Vyslanci uháněli zase napřed do druhé dědiny, kdež se opět všecko týmž pořádkem dělo.

Tak objezdivše okolní osady, k večeru se vrátili domů. Z navybíraných dárkův ustrojena jim v domě rodičů královských nebo v hostinci večeře. Na Hané dával otec králův za česť, která se jeho domu stala volbou jeho syna za krále, chase bečku piva.

Sjeli-li se dva průvody v dědině, hleděli jedni druhým krále uloupiti. Podařilo-li se jim to, král odveden byl do zajetí a musil býti dosti draze vykoupen. Nestalo se to ovšem bez tuhého boje a někdy i krvavé potyčky.*)

*) Zevrubný popis „králův“ a „králek“ podává Sušil str. 755—762. Honění krále na Hané popsal Skopalík v „Záhlinicích“ II. str. 59—60. Dětské slavnosti toho druhu v. „Naše děti.“

Na Záhoří chlapci honívali krále tímto spůsobem: V pondělí svatodušní po ranní vyvedli chlapci koně na pastvisko. Hotař zavěsil věnec z vrbového proutí na žerď a 5oo kroků od ní zatáhl svázanými ohlávkami chlapce na koních řadou stojících. Jak napočítal »jedna, dvě, tři«, ohlávky padly, a chlapci hnali se o závod k žerdi. Kdo uchytl se žerdi věnec, byl králem.

Odpoledne opentlili koně a krále pentlemi a kvítím ozdobeného posadili na koně, jejž dva pobočníci na koních za opentlené opratě vedli. Dojedše stavení, obstoupili krále, a hlasatel vyjel ze řady říkaje:

Král Šalomón jede,
drahý koření veze,
má muchu v uchu
a švrčka v břuchu.

Dám já svýmu koníčkovi ovsa,
a on se mnó hopsa:
dám já svýmu koníčkovi obroku,
a on se mnó do skoku.

Při tom stiskl koně ostruhami, až vyskočil.*)

25. Božího Těla.

Na průvod o Božím Těle přinášejí si lidé svazečky rozmanitých zelin, jmenovitě žebříčku, smetánky, totenu, balšínku, mařího listu, šalvěje luční, meduňky, popence. mateřídoušky, svízele, heřmánku, jitrocele, pampelišky. U každého oltáře po vykonané pobožnosti bere kněz ty svazky a dotýká se jimi vystavené velebné Svátosti. Totéž činí po celý oktáv slavnostní v kostele po požehnání. Když

*) F. Přikryl „Záhoří“ II. 61.

se dobytče omladí neb ochuraví, přidávají odvaru těch zelin do nápoje, kromě toho svěcené soli, svěcené vody a zbytkův od štědrodenní večeře, též otrub, hrachu a cukru.

S březek od oltářů, zvláště od posledního oltáře, ulamují větvičky, šibají jimi zelí, aby ho nežraly mušky, zastrkují je do lnu a do konopí, aby vyrostly hodně vysoké a dávají slepicím do hnízd, aby dobře seděly.

26. Sv. Jana Křtitele.

Na Žďársku večer před sv. Janem uřežou bylinu »vlčí ocas« a tahají ji po celém stavení, vypuzujíce tím myši.

Na Vsatsku přede dnem navijou věnců z rozmanitého kvítí a ozdobí jimi a lípím celý dům vně i uvnitř. Do lnu a do konopí nastrkají též halouzek lipových.

Na Zábřežsku chodívají přede dnem na koření, kteréž říká: »Dopoledne pomožu, odpoledne nemožu.«

Večer všude na Moravě pálívali »Jána« nebo »Svatojana«. Na blízkém návrší nebo na pastvisku zapálili hranici dříví, a mládež za veselé hudby okolo ní tančila a ji přeskakovala. Místy váleli se svrchu dolů. Na Valaších tančívali na úvratích. Hlavně (oharky) se posekají a pozastrkují do zelí opáleným vzhůru, aby ho mušky a housenky nežraly.

Na Břeclavsku dívky opalovaly o svatojanský oheň koní mátu a balšínek a házely je na střechu domu, kde bydlel šohaj jim milý, aby si naklonily jeho lásku. Opálenou mátu zasazovaly též do zahrádky: na kterou stranu se sklonila, odtud očekávaly, že přijde milý.

Ve Velké na Strážnicku konávaly se v noci svatojanské dívčí závody pěvecké. Z každé části osady sešly se dívky na jiném kopci. Tam naloživše oheň svatojanský přeskakovaly preseň a s hořícím doškem na žerdi napichnutým pobíhaly po kopci. Při tom zpívaly písně svaté i

světské. Sousedé vycházeli z osady a poslouchali, která družina nejpěkněji zpívá. Té se pak dostalo pochvaly.

V Polance na Vsatsku »pálíja svatojan« v pondělí svatodušní. Na výpustě za dědinou postaví se máj; pod ním naloží se oheň z jalovčí. Po nešporách sejdou se u máje, muzika hraje a chasa tančí okolo máje až do bílého rána. Když se rozcházejí, povalí máj. Kdyby prý se ta slavnosť opominula, potloukly by kroupy.

27. Dožínka.

Když se dožne žito, ječmen a pšenice, slaví se dožínka (dožínky, obžínky, dožatá, dóženek). Žnice uvijou věnec z polního kvítí a propletou jej klasy všeho obilí. Nesouce jej s pole hospodářovi, cestou zpívají zvláštní písně žňové. Docházejíce humen a dvoru hospodářova, spustí všechny hlučným hlasem píseň chvály hospodáři a hospodyni, na př. na Vyškovsku:

Náš hospodář hodné dvořák,
von má jedne žence pořád.
Naša hospodeň hodná dvořka,
pro žence dobrá kochařka.
Dobře peče, dobře vaři,
šak se ji to všecko daři.

Potom všecky zavýsknou:

Íchuchu!

Odevzdávajíc pak jedna z nich hospodáři věnec, říká:

Vážené hospodářo!

Přémite tento věneček,
vod poctivéch děveček!
Kolek klásečku,
toli másečku;

kolek zrneček,
toli měřeček;
kolek stopeček,
toli kopeček.

Hospodyň uchystá svým žencům toho dne hojnou večeři, hospodář dá piva nebo kořalky a pozve aspoň nějakého houslistu. Slavnosť pak se končí veselým zpěvem a tancem.

Věnec dožínkový dává se na štědrý den slepicím, aby dobře nesly, a kravám aby byly dojné. Mašli z toho věnce musí dostati děvečka.

28. Společná pastva na strništích.

Na Brodsku až do let sedmdesátých, jako dřív i jinde na Moravě, veškery polnosti jedné obce rozděleny byly na troje hony. Na jedněch sely se oziminy, na druhých jařiny, třetí hony byly úhory. Úhory však později neležely ladem, nýbrž sázela se na nich »makota« (zemáky, zelí, řepa) a sely konopě, pohanka, proso, nebo tam byla jetel, zasetá do ječmene v poli jarém.

Tento pořádek bylo každému hospodáři přísně zachovávati. V poli ozimém nesměl nikdo zaseti jařiny atd. Příštího roku na poli ozimém sela se jařina, na úhorech ozimina a pole jaré stalo se úhorem, tak že se za tři roky osev vystřídal. To dělo se hlavně pro společnou na podzim pastvu.

Jakmile se první ozimina s pole sklidila, obecní představenstvo učinilo »zápověď«, zapovědělo totiž pásti na strništích, kterážto zápověď se vybubnovala.

Hned potom zvoleni v obecní hromadě z chasy dva ini«: »barón« a »správce.« »Páni« vyvolili si pak ɔstatní chasy dva »drábý«.

Z úřadu těchto pánův a drábů bylo hlídati strnisk, a dokud zápověď trvala, nedovolovati tam ani pásti ani trávy trhati nebo vyžínati. Kdo v zápovědi polapen byl, pokutován, a protože pokuta připadla pánům a drábům, unikl jí málo který přestupek. Z husy platilo se 5 kr., z ovce nebo z kozy 10, z krávy 20 kr. Neměl-li se pokutovaný k placení, byl bez milosti »fantován«. Rychtář odebral se s oběma pány do vinníkova domu a zabavil mu řetěz, kolo od vozu, krojidlo a podobné věci, jichž nejvíce potřeboval. Zabavené věci vzal starosta k sobě a nevydal jich, dokud pokuta zaplacena nebyla. Zápověď trvala, dokud poslední mandel s ozimých honů nebyl odvezen. Když se to stalo, ohlášena »odpověď«, to jest dovoleno pásti na strništích, ale jenom dobytek tažný, jímž v oné krajině jsou hlavně voli, a to společně, ve stádě.

Když nastala doba společné pastvy, úřednictvo strniskové rozmnožilo se ještě o několik členů. Dosavadní páni a drábi zvolili si tu ještě »tambora«, »lokaje«, »kuchaře« a »hradského«.

O hodině s půlnoci chodil tambor s bubnem po dědině a bubnoval na pastvu. Na toto znamení pacholci povstávavše zajali každý svůj dobytek, ovšem i všichni úřadníci, a hnali na strniska. V čele hnal tambor, celou cestu bubnuje. Tak časně musilo se hnáti, aby se dobytek do rána, než se zapřáhalo, náležitě napásl. Odpolední pasení nebylo již tak pravidelné, protože nevypřáhali všichni stejnou dobou. Nevadilo tedy, přihnal-li kdo později; jenom dříve, před tamborem, nesměl nikdo hnáti. Domů pak musili hnáti všichni společně.

Strnisko spásalo se kus po kuse. Kolik se ho každý den spásti smělo, určili páni. Teprve, když byl kus tažným dobytkem spasen, směli tam hnáti i kravaři; orati strniska, dokud pastva trvala, nebylo dovoleno nikomu.

Když tedy všichni na pastvu přihnali, páni vyměřili dle počtu dobytka kus pastviska, který se toho dne spásti směl, ostatní strnisko zůstalo zápovědí. Pastvisko toto páni obestavili kolem dokola »obracači«, jimiž byli z pořádku prostí pacholci. Každému obraceči bylo na krok vyměřeno, pokud mu dobytek od zápovědi a od škody obraceti jest.

Úlohou hradského bylo po celou dobu pastvy obcházeti obraceče, koná-li každý svou povinnosť. Bylo-li zima, směli si obraceči naložiti oheň a státi, nebo, byli-li unaveni, i sednuti si u něho; ale lehnouti si nesměl žádný. Zastihl-li hradský některého obraceče buď u ohně nebo někde stranou ležeti a podřimovati, zbudil ho ihned několika ráznými ranami »ferulou«, kterou stále nosil z úřadu svého. Odpoledne pak byl takový provinilec na správu před pány a dráby zavolán a dle velikosti své viny k několika ranám ferulovým odsouzen, kterýžto trest týž hradský na něm vykonal.

Zatím byl už kuchař uprostřed pastviska složil »panský oheň«, u kteréhož se uvelebili páni, drábi a tambor. Nashledávati potřebného dříví bylo povinností kuchařovou. Nebylo-li ho na blízku, přinesli pasáci z domu po polínku. Také zemáků přinášeli z domu, kteréž pak kuchař slavnému úřadu pekl. U ohně nastal také úřad »lokajův«; zapaloval totiž pánům a drábům dýmky a jinak jim posluhoval.

Ob čas vydávali se páni na obchůzku, jsou-li všichni obraceči na svých místech a koná-li hradský náležitě svou povinnosť. Drábi zase obcházeli zápověď. Zastali-li tam někoho pásti, pokutovali ho 20 krejcary z kusu; mimo to byl odpoledne na správě odsouzen a potrestán hradským.

Když se rozednívalo, tambor zabubnoval k odchodu s pastvy. Tu každý pacholek, pán nepán, zajal svůj pár volův a hnal domů. Odpoledne páslo se na témž místě jako ráno.

Společné toto pasení trvalo až do císařských hodů,

kdy se slavnostně zakončilo. Jakkoli se tomu každý jak moha vyhýbal, aby pokutován nebyl, nacházelo se přece až i 20 zl. pokuty. Mimo to zaplatil každý hospodář po pěti krejcařích z kusu zpropitného a z obce se přidalo dva, tři zlaté. Za tyto peníze uspořádána pasákům v hody společná hostina a koupen hodový beran.

Zahájena byla tato hodová slavnosť zvláštním obřadem. V neděli hodovou ráno zašli páni někam přes pole do sousední dědiny, kdež zůstali v hospodě. Kam se odebrali, o tom od nich nikdo nezvěděl. Ale drábi a ostatní chasa byli na stráži, aby vypátrali, kam páni zašli. Jakmile se vyzvědělo, kde se páni schovali, oznámeno to v domácí obci. Vypraven pro ně vůz s opentlenými koni, s hudebníky a maškarami. U vítězoslávě dovezeni páni domů do hospody, kdež za obvyklých obřadů beran sťat a slavnosť strnisková se skončila hostinou a tancem.

Obyčej tento zachovával se na Brodsku až do let sedmdesátých.

O podobném obyčeji zmiňuje se Sušil (na str. 762) z okolí Valašských Klobouk: Okolo svaté Anny ustanovuje se z mladých lidí čtvero hlídačů, již celého »kotáru«, luk, ovoce atd. střehou až do Václava; jmenují tři z nich »dráby«, čtvrtého »pánem«, vesměs všem »pohůnští páni« říkají. Když služba jejich po sv. Václavě došla, tedy pán ten odchodí na obec jinou, a ti tři drábové s pohůnky aspoň čtyřiceti o praporcích na koních pěkně upravených pro něho se berou, zvláštního, nejkrásněji upraveného koně proň vedouce. Dovádějí ho do vlastní vsi do hospody s hudbou, kdežto se jim z pokut a ze skládek hostina ustrojí.« *)

---

*) Podobný obyčej z okolí brodského popisuje A. B. Žáček v „Časopise musejního spolku olomúckého“ roku 1884, str. 169. — Zprávu „o slavnosti strniskové“ podal mi pan učitel Jan Janůj.

29. Hody.

Hody, na západní Moravě posvícení, na Laších krmaš nebo karmaš zvané, slavívají se dvojí: jedny zvláštní, domácí na den patrona chrámu Páně, druhé společné, císařské. Za starodávna slavívaly se i tyto druhé, vzácnější a nádhernější hody v různý čas, obyčejně však na podzim po skončených prácech polních v měsících říjnu a listopadu. Císař Josef II. i v tyto hlučné a časté slavnosti hodové zasáhl svou reformatorskou rukou nařídiv, aby se slavily hody v celém Rakousku v stejný čas, a to tu neděli po sv. Havle, t. j. třetí neděli v říjnu. Odtud tyto hody nazývány císařskými nebo havelskými. V leckterých však osadách lid vrátil se později ku svým starým hodům.

Hlučně a okázale slavívaly se zvláště tyto druhé hody. Nachystalo se hojně, čeho dům právě poskytoval. Na polévku zabilo se několik slepic, na pečinku husí, neb i tele, beránek aneb ušípané a napeklo koláčů. Pějeť o tom i sama píseň:

Posvícení jož je za dveřama v síni!
Dite pro řezníka, hať zabije svini!
Bodem píct koláče, dobrý makuváče,
aj to bodó, chaso, veselý čase!

Jiná píseň slaví takto hody jakožto vrchol všeliké blaženosti:

V posvícení sedlák jonák:
k vobědo kus masa, křen s mlíkem
a s réžem slepico,
kašo posepanó perníkem.

V posvícení hináč není:
sedláci pětkama házijó,

a selke v hospodě
celý se vod zlala bléskajó.

V posvícení hináč není:
šohaji v hospodě véskajó,
děvčata, děvčata
majó kordolke ze zlata!

Třeba tedy hody trvaly od neděle až do pátku a ještě příští neděli pohodkami se doslavovaly, není přece divu, že si člověk rozveselený přeje, aby ještě déle potrvaly, ba dokonce, aby se celý život lidský v hody obrátil:

Oj, hode, hodečke,
debeste bévale decke!

Na hody zvávali se příbuzní a přátelé přespolní. Tito pak veselíce se »v ctném shledání« požívali »v tichosti a bázni Boží,« co jim uchystala štědrosť hospodářova »z tučnosti zemské a rosy nebeské,« uvažujíce v písni před jídlem zpívané, kterak jim nikdo nemůže zaručiti, sejdou-li se přes rok zase všichni tak pospolu:

Přátelé milí pozvání!
V tomto dobrém posezení
jeden s druhým se radujme,
Pána Boha zvelebujme
ke cti, chvále!

Neb nevíme jistě toho,
abychom jeden druhého
přes rok mohli uhlídati,
tak vesele hodovati,
ví to Bůh sám!

Vlastní však a nejveselejší slavností celého roku jsou hody svobodné chasy. V hody chasa jest obcí v obci; ona zařizuje a vede veškeru posvícenskou slávu a zábavu, usedlí občané jsou při tom jejími hostmi. Jako jinde v končiny, tak na jihozápadní Moravě v hody tato mladá obec volí ze sebe své představenstvo: čtyři, někde tři, jinde dva stárky.

Druhou nebo třetí neděli před hody bývá muzika, a tu volívá si chasa u přítomnosti obecního úřadu své stárky. Nejprve vyvolí si chasa prvního stárka, ten pak volí druhého, a oba zase třetího a čtvrtého.

Stárci bývají voleni od hodů do hodů. Úlohou jejich jest starati se o pořádek a dobrou vůli mezi chasou, jak o muzice v hospodě, tak v kostele a všude jinde po celý rok. Na prvního stárka skládá chasa všecku svou svrchovanosť, druzí jsou jemu jakořka jenom náhradníky a pomocníky.*) Ožení-li se v roce první stárek, neb odvedou-li ho na vojnu, převezme jeho úřad druhý stárek. O církevních slavnostech stárci nosívají korouhve, na křesťanském cvičení staví se první stárek chase v čelo a bdí nad přísným pořádkem. Na oféru chodí stárci v čele ostatní chasy. Při jízdných průvodech bývá první stárek náčelníkem banderia. Stárků dlužno poslouchati na slovo. I nejstarší pacholek se jich bojí, a největší silák dá si bez odporu naliskati od mladého stárka, dělá-li pořádek.

Zvolení stárci volí sobě stárky, každý svou milou. Všichni jdou po rodičích zvolených děvčat a prosí, až je uprosí. Bylo by na hanbu rodičům, kdyby se hodně nezdráhali. Odeprou-li do konce, stárek už se jiného děvčete neprosí: jeho sestra nebo sestřenice jest mu stárkou.

Stárky chodí na církevní slavnosti a na oféru v čele ostatních děvčat, vedou sbírky na kostel, zdobí oltáře květinami a p.

---

*) Na Brodsku volí si chasa skutečně jenom jednoho stárka a jemu dva „pomocníky“. Za odznak má stárek tři bílé kosírky (**péra**), pomocníci po jednom.

V Kobylí i jinde stárci s několika bohatšími hochy »drží hody«. Nakoupí totiž na společný účet masa, zelí a vína, kterým se častuje chasa »na své hospodě« v soukromém domě, kdež v hody víno se chová a jídlo chystá. Za starších dob bývalo zvykem maso »bráti«, a žádný hospodář nestíhal chasy, zpozoroval-li, že si jeho berana nebo tele na pečinku vyvolili. Takové posvícenské výpravy podnikávaly se i přes pole.

Všecky útraty rozpočtou se účastníkům rovným dílem jednomu každému; jenom první stárek nic neplatí, za to dává v neděli oběd hudebníkům.

V hodovou sobotu dovezou stárci »máju«, jedlový to nebo borový strom, jehož kmen až po vršek z haluzí se oklestí a z kůry oloupe. Vršek máje se ozdobí fábory, červenými jablky a pozlacenými ořechy, a pověsí se naň láhev vína a červený šátek darovaný od první stárky prvnímu stárkovi. Když je mája nachystána, bubnuje se po dědině, »že se bude stavěti mája«. Sejde se kde kdo. Snesou žebříky, rozvory a provazy, zdvihnou a postaví máju. U máje stavívá se v některých osadách »les«, t. j. bouda z »chábí,« (chvojí) pro muzikanty. Mája stává až až do sv. Martina, kdy se slaví ještě »mladé hody«, potom se skácí.

Pěknou svou máju, zdaleka viditelnou, pochvaluje si líšenský šohaj písní:

Ta líšenská mája tenká,
viděl sem jo se Špimberka;
viděl sem jo, zelená se,
na ní šátek červená se.

Na Brněnsku nachystá se na hody hra v kostky. Otec jednoho ze čtyř stárků řídí hru. Postaví se vědro, na vědře kolo s vozu, na kole dénko, na němž se metají

kostky. Na dénku stojí »šolařka« (pokladnice), do ní bere pořadatel jistou část z každé sázky pro chasu na společné útraty. »Šolařit« začne se hned v sobotu večer.

V neděli po obědě jdou stárci po dědině dům od domu zvát sousedy na slavnosť k máji, při čemž vybírají koláče a peníze. Po požehnání pak se u máje tančí. To děje se všude podobným způsobem. Za příklad vypíšeme zde nedělní slavnosť hodovou, jak se do nedávna konávala a částečně dosud koná v Kloboukách u Brna a v okolí.

V neděli hodovou je hrubá obětována za svobodnou chasu. Při obětování jdou chasníci a děvčata se stárky a stárkami v čele na oferu se svíčkami v rukou. Po hrubé obědvají muzikanti u prvního stárka, jejž hned po obědě k máji vedou, kde ho již ostatní stárci vyhlédají. Oblečeni jsou dnešního dne stárci, jako všecka chasa, co nejsvátečněji. Chasník má bílou perkálovou košili s vyšívanými náramky, širokými, škrobenými rukávy a tolikéž vyšívanými límečky u rukou; na krku má černý hedbávný šátek pevně uvázaný. Oblečen jest v kordulu z černého sukna, pouze jedním háčkem pod krkem a druhým dole zapjatou. Na pravé straně korduly zpředu přišito jest na husto bílých knoflíků (frček), proti nim na levé straně tolikéž na slepo vyšitých dírek, za nimiž, jakož i za knoflíky přišity jsou černé, 15 cm. dlouhé prýmky na konci roztřepané. Spodek a záda korduly, jakož i kapsa a přeska černých nohavic vyšívány jsou krásně růžemi, pupeny a listy. Na prsou, kde kordula nedovírá, zastrčen jest pestrobarevný, hedbávný šátek. Opásáni jsou koženým, vyšívaným pásem. Ostatně jsou bez obleku, t. j. bez kabátu.

Od máje vyjdou stárci přibravše si na pomoc vyvoleného z chasy sklepníka, a obcházejí osadou »o koláče«. Napřed jdou stárci dle pořádku vedle sebe. První nese v pravé ruce láhev s vínem, jejíž hrdlo zdobeno jest věnečkem z rozmarýnu a pentliček; druhý nese dřevěnou

pokladnici »šolařku«, pentlemi ovázanou a obecní pečetí zapečetěnou. Za stárky jdou hudebníci, za hudebníky sklepník se džbánem na víno, potom hoši s velkými koši na koláče. Nejprve jdou na faru, odtud k obecnímu starostovi, potom po pořádku dům od domu. V domech už jich očekávají, nechávajíce dveří od síně pootevřených na znamení že budou vítáni. Před domem seřadí se stárci do zástupu. U dveří druhý stárek sejme ze zadu klobouk prvnímu stárkovi, třetí druhému, tomuto čtvrtý a čtvrtému sklepník, a každý položí jej v síni na přichystanou na to lávku. Za nimi vejdou do domu muzikanti, ale zůstanou v síni. První stárek zaklepav vstoupí s ostatními do jizby a zve takto:

»Osmělujeme se do příbytku vašeho vstoupiti, podle starého obyčeje přání naše vám přednésti. Bůh nám úrody zemské požehnal, za to jsme mu díky již ráno v chrámu Páně vzdali; nyní mysle naše v bázni Boží občerstviti chceme. Přejeme vám, abyste dnešní den v radosti strávili, dni ostatní spokojeně žili, nám pak v radovankách pomocné ruky neodepřeli. Dej vám Pán Bůh zdraví!« Potom zavdá hospodáři, ostatním domácím i přítomným hostem, z nichž každý, než si připije, »Dej Vám Pán Bůh zdraví!« propoví. Při tom hrají hudebníci »hore« (tuš), pak spustí nějakou do kola. První stárek vezme hospodyni do tance, a otočiv se s ní do kola, zavede ji hospodáři, který s ní trochu potancuje. Potom druhý stárek, postaviv »šolařku« na stůl, zatančí s domácí dcerou a zavede ji některému hosti. Je-li více ženských v domě, tančí také druzí stárci a zavádějí hostem. Hospodář zavdává potom stárkům také ze své sklenice, a hospodyně je pobízí na koláče. Koláče, jež na míse zbyly, hospodyně dá chlapcům do košů, hospodář naleje sklepníkovi vína do džbánu a obmyslí nějakým dárkem »šolařku«. Poděkovavše ubírají se za zvuků hudby o dům dále, kdež se totéž opakuje.

V síni zase jeden druhému klobouky na hlavu vsázejí. Dlouho se ovšem nikde baviti nesmějí, neboť do požehnání musí býti obchůzka skončena.

Po požehnání hudebníci počnou u máje vyhrávati a hodovníky svolávati. Než se ženské nastrojí a poscházejí, chasa baví se skočnou. Když pak se všecka obec u máje shromáždí, stárci s hudbou zajdou si pro své stárky do domu první stárky, kdež tyto již na ně čekají, aby každá svému »voničku« (kytku) dala a »prapor« mu připravila. Vonička je z drobných umělých kvítků, 4 dm. vysoká, nahoře 2 ½, dole 1 ½, dm. široká, vzadu skládanými pentlemi a zrcádkem okrášlená. Voničku přišije stárka svému stárkovi za klobouk ozdobený »šmuky« (aksamitovými prýmkami) a pentlemi.

Prapor je turecký červený šátek, na nějž stárka přišila šátek bílý, pěkně vyšívaný a bohatě okrášlený pestrými stuhami. Nyní připevňuje každá svůj prapor k »fángli«, tyčce malovaným papírem olepené, 4 dm. dlouhé, na jejímž jednom konci připevněno jest »fedro«, t. j. třapec bršlenových vláken, asi ½ m. dlouhých, tím způsobem zhotovených, že tyčka bršlenová na vrchu rozřezána jest v jemnounké hobliny. »Fángla« navleče se v obrubu tureckého šátku. Pravý horní cíp praporu stárek má za límec nohavic (na boku) připjatý, levou rukou drží podchmatem fánglu, tak že má prapor před sebou jako zástěru. Fángle i fedra opatřuje třetí stárek.

Prvnímu stárkovi stárka vložila do voničky bílou růžičku, aby ho po ní poznali i přespolní.

Stárky jsou dnes ze všech dívek nejnádherněji vystrojeny. Na hlavě má každá věnec z pestrých umělých kvítků, na způsob půl měsíce vykrojený, pod nímž má vlasy v mnoho lelíčků spleteny a v týle stočeny. Tam přivněna je stuha z mnoha pestrých pentlí, jejíž konce na zádech po kolena splývají. Ostatek mají stárky oblek jak

ostatní děvčata, jenom že všechny ze stejné látky a stejných barev. Oblečeny jsou v rukávce se širokými, krátkými rukávy a se širokým, vyšívaným krejzlem okolo krku, v kordulku soukennou barvy modré, černé nebo červené, nebo hedbávnou květovanou. Sukně jsou krátké, bílé a fěrtoušek modrý nebo červený. Okolo pásu vine se jim široká, hedbávná pentle, vzadu ve stuhu svázaná, se svislými konci. V ruce má každá bílý, vyšívaný šátek a rozmarýn.

Stárci se stárkami přicházejí k máji a postaví se na určitá místa naproti muzikantům. Muzikanti zatím vystoupí na lešení (»les«) pro ně připravené a ladí na »zaváďku«. Dechové nástroje ze starodávné »zaváďavé« bývaly vyloučeny, jenom housle, cimbál a basa se ozývaly. Povstane první houslista, zahraje zaváďku dle nápěvu národní písně taktu tříčtvrtního, ostatní hudebníci ji pochytí za ním. Táž píseň se opakuje, dokud první houslista nezačne zase jiné.

První stárek postaví se před muzikanty, smekne před nimi a maje prapor v ruce dle taktu »zavádí«: v první době vykročí pravou nohou, v druhé přisune levou nohu a vypne se na obě špičky, v době třetí se schýlí; potom vykročí zase levou nohou, přisune pravou, vypne se atd. se to střídá. Tak zavádí jednou dokola; otočiv se až k muzikantům zastaví se a smekne, a sklepník mu podá vína, on opět smekne a zavádí dále, druhý stárek za ním. Když dozavádějí až ke stárkám, první stárka dojde ku svému stárkovi, obrátí se k němu tváří, podají si pravé ruce a zavádějí spolu; stárka po zpátku. Dozavádějíce dokola zase k muzikantům, zastaví se, stárci smeknou, sklepník podá prvnímu stárkovi vína, ten zavdá své stárce a druhému stárkovi. Zatím přistoupí k nim třetí a čtvrtý stárek. Pozdravivše, všichni zavádějí dále. V půlkole dojde k nim druhá stárka a zavádí se svým stárkem dále; před muzikanty se opět všichni zastaví, zavdají si, pozdraví a zavádějí dále, až se třetí a čtvrtá stárka, obě najednou,

ke svým stárkům přidají. Dozavádějíce všichni dokola k muzikantům, stanou. První stárek dojde pro chasníka, nejváženějšího po stárcích, a zavede ho ke své stárce, by s ní zaváděl. Po jeho příkladu též ostatní stárci zavedou své stárky chasníkům a dojdou si pak pro jiná děvčata, zavádějí s nimi a zavedou je pak jiným chasníkům atd., až jsou všichni v kole.

To je starodávný tanec »zavádka«, také »na řádky« nebo »šúpavá« zvaný, podobný hanácké »coufavé«.

Po zavádce děvčata odstoupí na svá místa, stárci odepnou »prapory«, a nyní chasníci sami dají se do »skoku«. Jeden z nich zanotí si »skočnou«, muzikanti ji pochytnou, ostatní chasníci zpívají a tleskají rukama, a ten, který zanotil, vyskakuje. Bývalo zvykem, že děvčata svým chasníkům při vyskakování za ruku »hore« pomáhala. Která uměla dobře pomáhati, o tu se potom hoši při tanci drali.*)

V noci se pak tančí rozmanité tance do vůle.

Na západní Moravě v neděli odpoledne sejdou se stárci opentlení v hostinci, kde bude hudba. První stárek vezme talíř s rozmarýnovými proutky, druhý láhev s vínem, třetí a čtvrtý sklínky. Vyjdou s hudbou z hospody zvat sousedy k máji. Hudba před každým domem zahraje, stárci vejdou a pozdravivše zvou: »Uctivě zveme pana hospodáře i paní hospodyni s celou vzácnou rodinou k máji.« Potom první stárek podá hospodáři, hospodyni a všem ostatním domácím, i dětem po rozmarýnovém proutku, druhý naleje do sklenic vína, třetí a čtvrtý zavdávají. Za tuto »úctu« hospodář dá něco »na fábory a na máju.« Obešedše dědinu vrátí se do hospody, kdež se peníze spočítají a odevzdají prvnímu stárkovi. Z hospody vyjdou s hudbou pro stárkové,

---

*) Písně zavádkové otištěny jsou v mé sbírce II. číslo 866.—871., skočné čís. 724., 725., 734., 739., 747., 758., 759. atd. Popis tance tohoto čte se v „Lidu a národě“ II. str. 75.

a když se s nimi navrátí, hudebníci zahrají u máje »svolavnou«. Když se hosté u máje poscházejí, slavnosť se zahájí »úctou stárkovou.« Všichni čtyři stárci postaví se pod máju se svými stárkami a vzdávají přípitky: první stárek »našemu nejmilostivějšímu císaři pánu,« druhý císařovnè, třetí představenstvu, čtvrtý všem pánům hostům a celé společnosti, vivat! Potom tančí stárci se stárkami sólo, pak teprve všeci. »Zaváděti« pak tu znamená zatančiti se svou tanečnicí dokola a zavésti ji chasníku z cizí dědiny jakožto hosti. Napřed zavádí se od stárků domácích cizím stárkům.

V pondělí ráno na Kloboucku chodí chasa po hospodyních »o slípky«, jichž jest potřeba na oběd a na večeři na polévku. Vezmou s sebou i nádenníka, by s nimi chodil s košem »o koláče«, a druhý s měchem »o mouku na šišky«. Zdráhá-li se která hospodyně dáti jim slepici dobrovolně, veselá chasa jí některou pěknější ukamenuje a seberouc ji jde se smíchem o dům dále. I stárky přinesou po slaměnce mouky a vajec na lukše »na hospodu«. Na hostinu přizvou si pak všecku chasu přespolní.

Na Vyškovsku bývalo zvykem »mlátit slepice«, někde v pondělí, jinde v úterý odpoledne. Dopoledne toho dne chodila chasa po dědině »po slípkách.« Všecky slepice, jež dostali, buď na prostranství uprostřed dědiny nebo za dědinou na pastvisku až po krk do země zakopali. Potom přišla chasa obojího pohlaví s hudbou na ono místo a rozstoupila se kolem slepic. Tu se určil chasník, jenž měl býti »Vondrou«. Zavázali mu oči, dali do rukou cep, a on za průvodu hudby a posměšného pokřikování: »Slepé Vondro, hledé, kde je kocór šedé!« mlátil po hlavách slepic, až je ubil. Večer pak byla hostina. — Jinde takovým způsobem mlátívali káčera.

Odpoledne v pondělí stínala chasa berana; na Hanc dělo se to až ve čtvrtek na dokončenou posvícenskéhc

veselí. Na Brněnsku stínal každý stárek svého berana palašem. Pastýř uvázal berany na lavičky, a každá stárka svému stárkovi berana pokryla šátkem a hlavu mu ozdobila kyticí. Na Hané a na východní Moravě stínal se jeden beran kosířem. *)

V pondělí večer skládají tanečnice na společné útraty. Na stole v taneční síni postaví se talíř a sklínka vína. K talíři zasedne napřed druhý stárek. První stárek vezme svou stárku do tance a otočiv se s ní v kole, zavede ji k talíři, na nějž ona svůj příspěvek položí. Tanečník jí zavdá ze sklenice a zavede na místo. Nyní zasedne první stárek k talíři a sedí tam už po celou skládku. Potom zatančí druhý stárek se svou stárkou, po něm třetí a čtvrtý, pak ostatní tanečníci. Kolikráte tanečnici dokola vezmou, tolikráte jest jí na talíř skládati.

Na západní Moravě říkají tomu »vsazování«. Stárci přikryjou v druhém pokoji hostinském veliký stůl bílými ubrusy. Na stole postaví talíře s cukrovím, láhve s vínem a kytice. Tanec se přeruší, hudba zahraje pochod. Starosta s prvním radním zasednou v čele stola. Stárci přivedou své stárky a zasadí se za stůl. Ty si zavdají vína k cukrovému a skládají na talíř své příspěvky. Nejvíce dává první stárka, až 20 zl. Potom se zasazují ostatní tanečnice. Která by nezasedla, nesmí ve středu tančiti. Když všecky posasednou a cukrovím i vínem vyčastovány jsou, starosta spočítá »zasedovací« peníze a odevzdá stárkům.

V úterý, někde ještě i ve středu, bývá muzika večer.

Zvláštním kořením hodovního veselí, jako každé skoro muziky, bývaly bitky. Překypující síle bujarých, smělých šohajů často dosti nepatrná příčina zavdala k nim podnět. Komu z přespolních šohajů domácí chasníci nepřipili a

---

*) Písně při tom zpívané a obřady zachovávané v. v mé II. č. 510.—517.

tanečnice nezavedly, nesměl do tance. Opovážil-li se toho přece, nastala bitka. Nepomáhala tu sebe pokornější prosba, jako na př. tohoto pobožného tanečníka:

Pochválen buď Ježíš Kristus,
páni mládenci!
Esli ve mně dovolíte
k mozice vaší?
Mozeko, teď pěkně hrát!
Chco vám neco zazpívat;
jak to pěsničko vezpívám,
bodem tancuvat.

Kterému z přespolních stárků se zavedla první stárka, ten byl tím před ostatními vyznamenán. Z toho pak mezi ostatními vznikla řevnivosť, jež snadno zavdala příčinu k bitce.

Přišla-li sousední chasa na hody bez stárka, zpívána jí na posměch píseň:

Slatinščí chasníci,
kde pak máte stárka?
Stárek leží pod lavicó,
hosa ho zašlápla.

Schylovalo-li se k bitce, chasa povzbuzovala svého svého stárka ku statečnosti, skládajíc v něho všeho důvěru:

Maloměrský stárku, buď veselý,
nebuj se rany ani střely!
Budeš-li se rany bát
anebo jí uhýbat,
budeš šohajíček pohaněný!

Maloměrský stárku, nestrachuj se,
kolik máš pacholků, podívej se!

»Mám jich jedenácte
a sám su dvanácté,
nebojím se!

Maloměrský stárku, drž se hore,
nebuj ty se rany ani sile!
Seberem šabličky, půdem do šermičky
v širé pole!

Předvídala-li sousední chasa bitku, nebo hodlala-li jí vyhledávati, vybrala se na hody hojným počtem. Že ani tu vždycky nepochodila, o tom nám podává zprávu píseň:

Chaso, chasičko,
je nás maličko,
až nás bude víc,
pudem do Šumic.
Jak sme tam přišli,
tak nás vítali,
až nám klobóčke
z hlave lítaly.

Jak pak teprv osamělý takový nešťastný hodovník:

Přišel sem k vám na hody,
oj, dali ste mně hodů!
Potrhali ste na mně
oj, košulenku novú!

Ztraceného kloboučka nebo roztrhané košile, bylo ještě snadno oželeti; hůře bylo, když ostré křiváky ťaly do živého:

Dyž sem já šel na hody,
šel sem pod pérečkem;
má milá se dívala
na mne okénečkem.

Dyž sem já šel z hodů dom,
hlavěnka porúbaná;
zavaž mně ju, má milá,
aby mne nebolela.

Dozvukem pak nejedněch hodů byla píseň:

Hody, milé hody,
nadělaly škody;
zabili synečka,
hodili do vody.*)

---

*) Zprávu o hodech Kobylských podal mi laskavě p. učitel M. Bezděk, o hodech Kloboučkých p. učitel J. Vrbas.

II.

Prostonárodní kalendář.

Všem lidem vrozena jest snadno pochopitelná touha zvěděti svou budoucnosť: zdar svých prací a podniků, zdraví-li člověku bude přáno, čili nemoc jej stihne, kdy a jaký bude konec života jeho. Mimo rozmanité instituce náboženské, jakými byly u starých Řekův a Římanů věštírny, knihy Sibyllinské, pozorování obětních zvířat a p., byla to hlavně příroda, »z jejíž rozmanitých úkazův a proměn lidé ode dávna své budoucí osudy zvídali.«

I náš lid dle roku církevního, dle rozmanitých úkazů přírodních, buď vůbec, buď v jisté svátky pozorovaných, a dle starobylých názorův a pověr spořádal si svůj prostonárodní kalendář, dle něhož spravuje svůj život rodinný i občanský, rozděluje své práce domácí i polní, prorokuje příští povětrnosť a úrodu polní, zdar anebo nezdar svých prací a budoucí svůj osud vůbec.

Leckteré z těchto prostonárodních pranostyk zakládají se na mnoholeté zkušenosti a bedlivém pozorování, jiné jsou ovšem pouhými pověrami; ale jsou to pověry neškodné, vydávající svědectví o tom, jak bedlivě si náš lid přírody všímal, o jejích rozmanitých zjevech přemýšlel a — třebas na licho — soudil. Slovem, v těchto prostonárodních pranostykách obsažen jest nenepatrný a nemálo důležitý zbytek původního názoru světového našeho lidu, tak že i vzdělance z nejedné stránky zajímati mohou. Některé z nich objevují se na způsob přísloví v pěkné úpravě veršované a mohly by i nyní býti nemalou ozdobou našim prostonárodním kalendářům. Z těch příčin podávám výběr

takových pranostyk, jichž jsem mezi lidem moravským nasbíral, spořádaný dle kalendáře občanského.

1. Pranostyky.

Leden: V lednu sníh a bláto, v únoru tuhé mrazy za to. — Je-li leden mírný, jaro a léto vlhké bývá. — Roste-li tráva v lednu, padá celý rok ke dnu. — Moc deště v lednu, pěknou rýž ani jednu. — 1. Na nový rok vysvítí-li slunce, než sedlák čtyry koně oširuje, to ve žně každý nedbalec suché obilí sklidí. — 6. Na tři krále zima stále. Na tři krále mnoho hvězd, mnoho bramborů. Je-li na tři krále jasno, zdaří se pšenice. — 10. Když na Pavla slunce svítí, obilí dosť a i kvítí. — 15. Na jméno Ježíš ke kamnům běžíš. — 20. Fabianské zimy bojí se cikáni. 25. Na Pavla obrácení na poly pecen (jenom polovice zásob smí býti ztrávena, neboť do žní — do sv. Anny — ještě půl roku). Je-li ten den mhla jen při horách, budou mříti pouze staří lidé, pakli v nížinách, mladí, a když po vší krajině, nebude si smrť vybírati.

Únor: Únor bílý pole sílí. Je-li únor tuze mírný, je jarní čas potom bídný. — Únor — úmor: kdyby měl únor takovou moc jako leden, pomrzla by v kravách telata. — Hřmí-li v únoru, znamená mnohé nemoci. — 2. Na hromice půl zimice (zimy), půl pivnice (prázdné), půl krajíce (půl zásob ztráveno). Na hromnice skřivánek přes hranice; musí vrznout, kdyby měl zmrznout. Je-li na hromnice zima, medvěd rozhazuje boudu, pakli teplo, spravuje ji. Na hromnice třenice (chumelice), jezovec leze z díry; je-li pěkně, zalézá dále. Na hromnice veliká chumelice, vesele se kouká sedlák ze sednice. Na hromice chumelice, nebývá zimy více. Přijdou hromnice, konec sanice. Panenka Maria hromničná čistá, úroda jistá. Svítí-li

slunko na hromnice, hòjnosť žita i pšenice. Je-li na hromnice světlý den, budou konopě a i len. Na hromnice pěkný den, prodej sukni a sej len. Na hromnice mnoho hvězdiček, snesou slípky mnoho vajíček. Na hromnice kalužky, budou jabka i hrušky. Po hromnice nevydávej polovice (krmina dobytku). Teče-li na hromnice voda kolajú, sbíraj, sedláčku, slámu kde kerú; dyž teče na hromnice voda po kolaji, sbíraj, sedláčku, obědiny (co dobytku »objedlého« na zemi padne; bude ještě dlouho zima). Na hromnice sedlák raději vidí v ovčinci vlka než slunce. — 3. Na sv. Blažeje kamínek se ohřeje. Je-li pěkně na sv. Blažeje, bude úroda bramborů. Když na sv. Blažeje slunce hřeje, budou pěkné jařiny. — 5. Svaté Háty, nafouká za všecky laty. Dyž neprší na sv. Hátu, skovaj slámu za latu. — 6. Svatá Dorota, sněhu forota. Sv. Dorota donese skřivánka v košíčku. O sv. Dorotě uschnou šaty na plotě. — 14. Na sv. Valentina zima síliť se počíná. Na sv. Valentina sej přísadu, nežerou jí mušky. — 16. Když slunce na sv. Juliánu stromy osvítí, bude mnoho jablek. — 24. Sv. Maťé strká hlavu do zaměťé (taje.) Na sv. Matěje pije skřivánek z koleje. Na sv. Matěje voda břehy omeje Je-li na sv. Matěje mráz, tož ho ještě čtyřicetkrát máš. Prší-li na sv. Matěje, urodí se brambory. Sv. Matěj otevřené vody zavírá, zavřené otvírá. Sv. Matěj láme led, není-li ho, zrobí ho hned. Matěja, k vesnu (k teplu) náděja. Najde-li Matěj klobúky (sněhové) na pňoch, tož ich zháže, nenajde-li jich, tož ich nasáže. Láme-li sv. Matěj led, dělá ho sv. Josef hned. Nenajde-li Matějova pila, najde Josefova širočina (led). Svatý Matěj milý otevírá zemské žíly. Není-li na sv. Matěje sněhu, bude málo sena. Je-li na sv. Matěje mráz, povedou se pohanky. Kdo se modlí k sv. Matěji, tomu ovoce nadělí.

Březen: Suchý březen, úrodný rok. — Suchý en mokrý april, studený máj: vrchováty stodoly a sena háj. — V březnu prach, jistý hrách. — Kde neseje

hrach za marca, nechystať na něho hrnca. — Březen bez vody, duben bez trávy. — Březnový sníh žere chlíb. — Březnový sníh trutina (jed), dubnový hnůj. — Březnové mhly, letní deště. — Kolik v březnu mlh, tolik v červnu lijáků (vždy za 100 dní). — Kámen ve vodě neomrzne až března měsíce. V březnu viděti na poli oráče bezoditého, radši vlka hladovitého. — Kolik ros březen dává, tolik mhlí srpen přináší. — Hřmí-li v březnu, znamená úrodný rok. — Mařec sežene slepice s vajec. — Březen, na pec vylezem; duben, na peci budem; máj, polezem dál. — Mařec, pobízej se stařec. — 9. Sv. Crhy a Strachoty, svině vyžeň za ploty. — Na sv. Františku zemáky do míšku (na sázení). — 10. Prší-li na 40 mučenníků, prší 40 dní. – 12. Na sv. Řehoře plove led do moře. Na sv. Řehoře žába hubu otevře. Na sv. Řehoře vlaštovička přes moře. Sv. Řehoř vytlouká z lesů sněhy. Na sv. Řehoře šelma sedlák, který neoře. Na sv. Řehoře, svačina se vyoře. — 19. Sv. Josef přichází na led s pantokem. Když zastane Josef sníh, strčí do něho hlavénku. Na sv. Josefa jasno, na poli pěkné úrody Je-li na sv. Josefa mráz, bude hojně ovoce. Sv. Josef zháší světlo (přestává se večer svítiti). Svatý Josef dřevo rube, Panenka Maria topí. Josef s Mariјú zimu zabijú. Josef s Marijú sněhu nabijú, nebo ho zabijú. Josef s Marijú zem rozryjú. — 25. Panny Marie zvěstování ještě zimy nevyhání. Je-li na Matku Boží jasný východ, bude dobrý rok a dobré sena sušení. Sněží-li na zvěstování Panny Marie, potlukou kroupy. Matka Boží trávu množí. Na matku Boží, když se ovce za ploty hodí, tož se uživí. Do Matičky Boží má se všecko zaseti a zasaditi. Matka Boží kužilky (od přeslic) složí.

Duben. April svoje vyvádí. — Nevytlouká-li april hlavou, tedy ocasem. (Nechumelí-li se zpočátku, tedy na konec.) Duben chladný, deštivý, úroda nás navštíví. Strojí-li duben bláznovské hody, bývají sena plné komory. — Sníh

dubnový jako mrva pohnojí. — Dubnový sníh hnojí, ale déšť nedobrý: jak hluboko v dubnu zamokne, tak hluboko v máji vyschne. — Ozývá-li se v dubnu hrom, nebojí se více mrazu strom. — Duben má dáti máji půl listu. — 2. Je-li Rozamunda hněvivá, bývá Sibylla (29.) přívětivá. — 5. Když je rozpúščka (tání) na Vincencína, urodí se hojně vína. — 23. Když na Vojtěcha prší, nebude ovoce. — 24. Svatý Juří zem rozbúří. — Sv. Juři zemum buři, aby rostly kvitky pro ty drobne ditky. — Do sv. Jiří každou kapku vody vyříznout (déšť není dobrý). Jak hluboko před Jiřím vyschne, tak hluboko po Jiří namokne. — Kela tydni žaby před Juřim začnu rechotať, tela tydni po Juři spju. — Jak dlouho žaba do sv. Jiří škrčí, tak dlouho po něm mlčí. — Co do Juří vrčí, to po Juří mlčí. — Jsou-li do sv. Jiří bouřky, bude po něm velká zima. — Co do Juří vypučí, to po Juří vysuší. — Kdyby do sv. Jiří trávu kleštěmi vytahoval, nevytáhne jí; a po sv. Jiří kdyby ji kladivem zatloukal, nezatluče jí. — Na sv. Jiří tráva ze země běží, na sv. Marka již je hodně velká. — Na sv. Jiří neuvidět vrany ze rží. — Sv. Jiří smržům vrtá díry, sv. Marek (?) jim stíná hlavy. — Sv. Jiří smržom vrce díry, sv. Matouš káže, jestli který smrž vyroste, že mu hlavu sráže. — Prší-li na sv. Jiří, bude oves, kdyby ho na skálu nasel. — Do sv. Jiří žúžel není jedovatá. — Sv. Jura vyháňá ven ščúra - Po sv. Jiří přestanou fialky voněti, a žáby prašivějí. — Svatý Jiří deň rozšíří. — Sv. Juři homulkama buři (třeba homulky dávať na svačinu). — Kolik neděl před sv. Jiří vrba se rozzelená, tolik neděl před sv. Annou se žne. — 25. Na sv. Marka napijem se z járka.*) — Kolik tepla před Markem, tolik zimy po Marku. — Sv. Marek — saď oharek (okurky). — Na sv. Marka

---

*) **Járek = potůček po dešti nebo z rostálého sněhu.**

schová se do žita vranka. — Je- li na den sv. Marka rosa, podaří se prosa. —

Máj. Studený máj, v stodole ráj. — Chladný máj pro ovoce ráj. -- Májová kapka za dukát. — V máji nemá pastýřovi hůl obeschnout. — V máji vlhko, chladno, bude vína na dno. — Padá-li sníh v máji, bude hojně trávy. — Když se v máji blíská, to si sedlák výská. — Častější hřímání v měsíci máji, velké větry v měsíci srpnu. — Máj, — máš-li co, daj (dobytku); nemáš-li, žeň (na pole). — Je-li máj zahradníkem, bývá i rolníkem. — 1. Na Jakuba a Filipa zelená se každá lípa. — Na Filipa Jakuba koníček si travičky naškubá. — Prší-li na sv. Filipa a Jakuba, hojně dobytka nakup do chléva. — Kolik dní před Filipem a Jakubem plané trní kvete, tolik dní před Jakubem budou žně. — 4. Prší-li na sv. Floriana, bude mnoho ohňů. — 12. 13. 14. Pankrác, Servác, Bonifác, neraz do léta zimú plác. — 15. Sv. Žofia, víno vypíjá. — 16. na sv. Jana, otvívá se k létu brána. — 25. Na Urbana do poledňa nejpozdnější oves, odpoledňa nejskorší pohanka. — Urbanův oves, Havlovo (16. října) žito, nestroj si, sedláčku, stodoly na to. — Horbanuj voves, Havlova rýž, nestaré se, sedláčku, snadno sníš. — Urbanův oves, Havlova též, nechceš-li jinak, to radši lež. — Jasné slunce na Urbana hojnosť dobrého vína znamená. — 31. Leny okolo Petroleny.

Červen. — 8. Medardova krápě 40 dní kape. — Když na Medarda prší, ječmen se nevysype z kožíšků (nevymetá). — Prší-li na Medarda, pohanka v zemi hartá (odpočívá, neroste). — 11. Prší-li na Barnabáše, urodí se hojnosť kaše. — 15. Na sv. Víta na jednom honci se stmívá, na druhém svítá. — Svatý Vít, kořen štíp, svatý Petrh, ten ho natrh, svatý Prokop ten ho dokop, sv. Margyta hodila srp do žita. — Na sv. Víta půl zrnka žita. — Sv. Vít, mléko chyt (krávy »přisušují«) a sv. Jan,

mléko ham. — 24. Jaký čas o sv. Janě bývá, takový i Michal mívá. — Prší-li na Jana Křtitele, bude ovoce červivé. — Prší-li na Jana Křtitele, ořechy opadají. — Do Jana Křtitele nechval ječmene. — Před sv. Janem ovísek, po sv. Janě oves. — Kdo na sv. Jana zelí okopává a na sv. Prokopa ohrnuje, bude míti veliké hlávky. — Sv. Jan ubere na ližičku, sv. Anna polovičku (kravám mléka). — Radši čerta než hřib před sv. Janem viděti, to se stele k hladu. — Čím dříve před sv. Janem hřiby rostou, tím dříve před vánoci sněží. — Sv. Jan vezme se smetanou džbán. — Kuká-li zezulka po sv. Janě, bude draho. — Na sv. Jana jahody do žbána. — 29. Svítí-li slunko na Petra a Pavla, bude rok požehnaný. — Když na sv. Petra a Pavla prší, pochybí (obilí), kdyby na koši (ve mlýně). — Když na Petra a Pavla prší, ubývá hospodyním chleba v peci (obilí nesporé). — Déšť na Petra a Pavla rozsévá houby. Když na Petra prší, bývá moc myší.«

Červenec. — Červenec — dobrý živlenec. — 2. Prší-li na Marii navštívení, 40 dní dešti konce není. — Když na navštívení P. Marie prší, 40 dní z docha ryčí (40 dní se voda vrší). — Navštívení P. Marie čisté, přináší ovoce jisté. — 4. Svatý Prokop, kořen dokop. — Sv. Prokop, zelí okop. — Prší-li na sv. Prokopa, promokne kde která kopa. — 8. Do sv. Kiliána kolik žita (pšenice) urostlo, tolik už ho ostane. — Když na Kyliána prší, bude žito »korytkové« (hubené). — 10. Prší-li na sedm bratrů, prší sedm týdnů, — hnijou zemáky. — 13. Sv. Markýta strčí (vede) žence do žita. — Sv. Markýta velí: Lidé, okopávejte zelí. — Sv. Markýta tančí s lenem (len se pleje). — Když na Markýtu prší, neurodí se ořechy. — Sv. Marta za každý plot vysype měch much. — 15. Prší-li na n rozeslání sv. Apoštolů, bude draho. — 22. Prší-li na

sv. Maří Majdalenu, poroste obilí, kdyby ve stodole. — 25. Až do sv. Jakuba lítají skřivánci do výšky; po sv. Jakubě zpívají ledakde na hrudě. — Včely lítají jen do Jakuba do lesů. — Kolik mračen na Jakuba, tolik sněhu v zimě. — Jak teplý sv. Jakub, tak vánoce studené. — Na sv. Jakuba čeká mnohá huba. — Na Jakuba kobzolí průba. — Sv. Jakub plete provázky k měchům. 26. Sv. Anna — chladno z rána. — O sv. Anně žitečka se nažne. — Je-li zelí před Annou pěkné, je po Anně škaredé.

Srpen. — Čeho srpen nedovaří, toho září neusmaží. — 4. Je-li horko na sv. Dominika, bude tuhá zima. — 10. Vavřinec, první podzimec. — Jak Vavřinec navaří, tak se podzimec daří. — Na Vavřince slunečnosť — vína hojnosť. — Když na Vavřince prší, nalíhne se hodně myší. — Na sv. Vavřince jdou oříšky do věnce. — Na sv. Vavřince — zemáky do hrnce. — 15. Prší-li na nebevzetí P. Marie, kazí se zemáky. — Panenky Marie na nebevzetí — hlávka do zelí vletí. — Matička Boží vlákenko vloží (do lnu), — Sv. Královna dává první výlupek. — 16. O sv. Rochu brambor je trochu. — 24. Sv. Bartolomí letu hlavu zlomí. — Sv. Bartolomí všemu hlavu skloní (co v poli, vše zraje). — Bartoloměj svatý odpoledne krátí. — Na sv. Bartoloměja bocani (čápi) svačinu vzali. — Sv. Bartoloměj zavádí mračna (po něm už nebývá bouřek škodlivých). — Když po Bartolomí hřmí, bude dlouhý podzim. — Fouká-li vítr z Moravy, dělej sedláčku pomaly; fouká-li vítr z Čech, pobízni, sedláčku, všech (nejistý podzim). — Sv. Bartoloměj oves láme (je-li ještě na poli, zmrví jej). — Na Bartoloměja každá plánka zralá. — Na sv. Bartoloměja s každým jabkem do sena (je zralé, zaleží se). — 29. Na sv. Jana stětí bocani do Teplic letí. — V den stětí sv. Jana pohni každým chrástem (zelným), narostou veliké hlávky. — Na sv. Jana stětí, stíná se turkyň. — Sekne-li na sv. Jana stětí do stromu, uschne.

Září. Září vínečko vaří, a co září nedovaří, říjen dopeče. — Bouřky v září, na vesno mnoho sněhu. — 1. Sv. Jiljí dívky bílí. — Když na sv. Jiljí prší, celý podzim voda srší. — Na Jiljího první víno. — Když je pěkně na Jiljí, může zaseť i zhnilý. — Na sv. Jiljí má se zaseť aspoň záhon žita, aby nepotlouklo. — Na sv. Jilka chystá se zase špilka (na zabijačku). — 8. Panny Marie narození, vlaštoviček rozloučení. — Matka Boží hlávku (zelnou) složí. — Na Matku Boží první násyp trnek (v sušírně). — Jaký den na narození P. Marie, takový potom ošm neděl bývá. — 21. Sv. Matouš svačinu nám zakous. — Po sv. Matouši čepici na uši. — Na sv. apoštola Matouše, nemá-li starého (žita), nového nekouše. — 28. Sv. Václav zavírá zem. — Sv. Václav hady sklízí. — Na sv. Václava českého bývá zase vína nového. — Na sv. Václava každá plánka dozrává. — 29. Sv. Michal s pole spíchal. — Fučí-li na sv. Michala vítr od východu neb od severu, bude tuhá zima. —

Říjen. Opadá-li v říjnu listí, bude mokrá zima. — Réž (žito) nejlépe seti mezi Františkama (Seraf. a Borg. 4.—10.). — 16. Sv. Havel práci na poli zastaví. — Havlova rýž, lehko ju sníš. — Na Havla nemá se zelí ani rubati (na poli) ani strouhati, nebo zhořkne. — 17. Sv. Hedvika do řepy medu nalévá. — 18. Na sv. Lukáše hojnosť chleba i kaše. — 28. Šimona Judy, zima je tudy; — nemá-li moci, přijde na vše svaté v noci. — Na sv. Šimoniše přikluše nám zima tiše. — Na Šimona Judy kamenem nerozrazíš hrudy. — Šimona Judy vežene ptáčníka do boudy.

Listopad. 1. Sníh, nepřijde-li na vše svaté v noci, přijde na Martina s celou mocí. — Všeci svatí zimu — sv. Martin teplo; všeci svatí teplo — sv. Martin zimu. — '-li tříska, na den všech svatých z buku uťatá, vlhka, ıde tuhá zima; pakli sucha, zima bude povolná. — Ten n přede všemi svatými okopávají stromy, aby nesly jně ovoce. — 11. Přijede-li sv. Martin na bílém koni,

metelice za metelicí se honí. — Na sv. Martinka dobrá bývá peřinka. — Na sv. Martina drž se, synku, komína. — Na sv. Martina kouřívá se z komína. — Cikán radši okuje Jiřímu koně za darmo, než Martinovi za peníze (milejší mu sv. Jiří než sv. Martin). — Martinův led vodou bude hned. — Chodí-li na sv. Martina po ledě husa, může pak choditi bosa. — Na sv. Martina pozoruje se kobylka z pečené husy: je-li s předu silná, bude tuhá zima před vánoci; vzadu-li, po vánocích; všecka jsouc silná, znamená celou zimu tuhou. — 21. Jaký den na obětování P. Marie, taková celá zima. — 25. Na sv. pannu Kateřinu sluší se schovati pod peřinu. — Chodí-li sv. Kateřina po ledě, chodí sv. Štěpán po blátě. — Sv. Kateřina zavěsila husle do komína. — 30. Na sv. Ondřeje ještě se nám ohřeje; ale na sv. Mikuláše už je zima všecka naše. — Jsou-li na sv. Ondřeje kapky na stromech, bude hojně ovoce.

Prosinec. Zimavý, sněhovitý prosinec, připovídá požehnaný, úrodný rok. — Bouřka v prosinci urodí moc větrů. — 4. Sv. Barborka vyhání dřevo ze dvorka. — Jasno-li na sv. Barborku, urodí se ječmen. — 6. Svatý Mikuláš splachuje břehy (= kopce) pršívá. — 13. Sv. Lucie noci upije; ale dne nepřidá. — Lucije — kamének se zahřije. — Je-li na sv. Lucii jasný den, podaří se konopě i len. — Než sa Luca přilucá, potáček sa napucá. — 21. Na sv. Tomáše zima se nám rozpáše. — Na sv. Tomáša, chop se chlupatého rubáša (sukně). — Lepší vánoce třeskuté, než tekuté. — Světlé vánoce — tmavé stodoly; zelené vánoce — bílá veliká noc. — Zelené vánoce, bílá velkonoc, — milý brachu nebudeš mět moc. — Jasné vánoce — mnoho vína i ovoce. — Černé (tmavé) vánoce — nesou slepice. — Jsou-li na vánoce bařinky, bude hojně ovoce. — Budou-li psi ve vánoce zimou výt: včely hojně medu budou míti. — Věje-li na vánoce vít od východu, tu bývá dobytek bez plodu; věje-li od strany

půlnoční, raduj se, rok bude úrodný. — 24. Je-li na štědrý den večer jasno, urodí se hrách. — Když na štědrý den vítr fučí, bude moc ovoce. – Jsou-li na štědrý den hvězdičky, snesou moc vajíček slepičky. — Jakým je kdo na štědrý den, takým bude celý rok. — 25. Jestli mráz na Boží narození, celá zima drží bez proměny. — Svítí-li v den Božího narození slunce jako zlato, obilí drahé, měj za to. — Padá-li na Boží narození sníh, bude hojná úroda. — Na Boží narození odkud fouká vítr, odtud půjdou mračna (deště) do Jana; na Jana se pozoruje pro druhou polovici roku. — Na Boží narození ráno soudí se z větru, jaký bude rok: východní vítr přinese vojnu, západní mor, půlnoční hlad, toliko polednový zvěstuje rok dobrý. — Dne přibývá: na Boží narození o komárovo zívnutí, na Nový rok o kuří krok, na tři krále o krok dále, na hromnice o hodinu více. — Dvanáct dní, od Božího narození do tří králů, pozoruje se počasí; jaké je který den, takové bude celý měsíc příštího roku (Boží narození = leden, Štěpána = únor atd.). — Na štědrý den přiváže se na nůž s obou stran nitkou po kousku chleba a vdolka; nůž se položí na rošt. Na Boží narození o poledni se sdělá a prohlédá: kde zarezavělo, toho bude neúroda. — 28. Na mláďátka už se den omlazuje (přibývá ho). — Padají-li na mláďátka velké kusy sněhu, mrou velcí lidé, pakli malé, děti. — Prší-li na mláďátka, budou mříti děti.

Končiny. Konec masopustu čistý — len jistý. — Jsou-li na ostatky dlouhé střechýle (rampouchy), budou dlouhé leny. — Na ostatky lužky, budou jablka, hrušky. — Je-li v ostatky pěkně, urodí se jařiny. — Koblihy na ulici, červená vajíčka ve světnici (je-li v ostatky teplo, na velikou noc bude zima). — Když se v ostatky sečka řeže, čkují krávy. — Konec masopusta, každá kapsa pustá.

Je-li v dobu postní častěji obleva, bude slabá žeň.

Květná neděle. Jest-li nečas na květnou neděli, věz, že to není dobré znamení. — Prší-li na květnou neděli, nebude píce dobytku, — housenky zelí sežerou. — Před velkonocó nesé, bel be hožetek hdese.

Veliký pátek deštivý činí rok žíznivý. — Vodní-li voda na velký pátek, vyleje na sena. — Déšť na velký pátek nerozmnoží statek. — Na veliký pátek děje se zmatek. — Hřmí-li na veliký pátek, bývá úrodný rok. — Je-li na veliký pátek na oknech rosa, sej, sedláčku, hodně prosa. — Je-li na veliký pátek mráz, potom už neškodí. — Když prší do Božího hrobu, bude bída o vodu.

Déšť v neděli velikonoční stranuje obilí, na sv. Duch vymlátí na čisto.

Prší-li na Boží vstoupení, bude obilí snětivo. — O sv. Duše má býti réž vysypaná (vymetána), aby na skále byla naseta. — Svatodušní déšť oklepe réž. — Prší-li o sv. Duše, bude řídký kvas (žito poroste). — Sv. Duch přinesl nám pytel much. — Na sv. Duch do vody žbluch. — Do sv. Ducha nespúščaj sa kožucha, a po sv. Duše ostaň v kožuše.

Na Boží Tělo pěkný čas — bezpečný kvas. — Schne-li na Boží Tělo tráva za panáčkem, oschne i seno na lukách. — Když se na Boží Tělo před deštěm od oltářův utíká, toho roku zmoknou mandele — Prší-li na Boží Tělo, oprchají hrozny. — Na Boží Tělo fouká-li vítr u prvního oltáře, bude obilí v penězích hned po novém, když u druhého, před vánoci atd.

2. Úroda. Doba polních prací.

Suchý březen, mokrý april, studený máj: vrchovaté stodoly a sena plný háj. — Je-li na škaredou středu jasno, urodí se pohanka; mete-ti na Matěje, bude hojně bramborů;

prší-li na sv. Jiří, zdaří se oves i na kameni. — Hřmí-li často, bude úrodný rok. — Padne-li první sníh na mokrou zem, bude slabá úroda. — Adventní sníh sežírá chlíb. — Když jsou skoré zámětě, povedou se skoré ječmeny. — Je-li mnoho šípinek, (jinde chebzinek), urodí se rež (žito). — Je-li moc řís (barušek) na olši nebo na lískovci, urodí se oziminy. — Hojně hložinek (n. jeřabin), hojně žita (pšenice); jsou-li skvrnity, padne na žito ruda. — Jak jdou zámětě před vánoci, tak se zdaří ječmeny (skoré, prostřední, neskoré.) — Je-li v máji mnoho chroustův, urodí se proso. — Blýská-li se mnoho, hdyž kvete hrách nebo pohanka, nezasedne. — Je-li na bukovém listí mnoho pupenců, budou pohanky. — Seje-li se řepa ve květný týden, vyroste všecka a pokvete, pakli v týden veliký, bude veliká. — Je-li moc přísady, bude málo zelí. — Dlúhé střechýle (rampouchy) v adventě, sej hodně lnu na gruntě. — Jak vysoko chasa v končiny skáče, tak vysoko urostou konopě a len. — Mnoho pavučin »baběletákových« znamená mnoho lnu příštího roku. — Jak vysoko sněhu do vánoc, tak vysoké seno. — Prší-li na velkou noc, bude málo sena. — Chybí-li jeden rok dobytku (sena, slámy), na druhý rok chybí lidem. — Velké větry v adventě, hojně ovoce na gruntě (stromy prý se pojímají). — Je-li moc okydě (jinovatky) na stromech, bude ovoce. — Jak se strom rozhýbá pod sněhem, tak se bude rozhýbati pod ovocem. — Odkvete-li strom v jednom měsíci, zasedne ovocem. — Kvete-li strom v listě, ovoce jisté. — Pouští-li ovoce od stopek, urodí se ho na rok hojně. — Je-li mnoho komárů, bude málo ovoce. — Oprchá-li hural (bezinky), oprchají také hrozny. — Kvete-li réva do Jana Křtitele, bude hojně vína. — Zpívá-li pěnička spíše než vinný keř pučí, bude víno; tolikéž, osvítí-li panáčka u oltáře na Boží narození slunko. Prší-li na nebevzetí Panny Marie, víno se kazí. —

Oře-li kdo za mokra, urodí se mu metelice. — Na vesno zamaž, na podzim zapraš (při setí). — Když je na čekance hojně květu při vrchu, jsou skoré »seťa« nejlepší, uprostřed — prostřední, při zemi — pozdní. Totéž pozoruje se na krsačce (bodláku) a na kmíně. — Mají-li na vesno jiskerky (sedmikrásky) krátké stopky, dobře seti později. — Pere-li se obilí na smrkánku, bude snětivé. — Obilí sej na střelci, to ho zajíci nesežerou. — Když se hodně práší, má se pšenice rozsývati. — Když skoro trn rozkvétá, skoro se žito (pšenice) vymetá. — Na sv. Jana sej všecko, co má býti kadeřavé. — Jak vyleze ze rži klas, s ječmenem do země čas. — Jak se ukáže v žitech charpa, jsou žně za šest neděl — Koukol — za čtyry neděle chleba ukroj. — V 20. týdni musí se hora rozzelenať, aby se měla v hodině rozvinouť. — Ženci na pole — včely s pole. — Stříhání ovec: Jiřího nepředbíhej a Václava nečekej.

3. Povětrnosť.

Pršeti bude: Když hory »zvářajú« (se dýmí), slunce vodu táhne, měsíc »v ohradě« je, hvězdy se třepetají a je jich mnoho, krávy zeď lízají, koza se o zeď tře, pes se popelí, vlaštovky při zemi létají, pes a slepice trávu žerou, husy se perou, vrabci »se vadí a bijou«, kočka koťata přenáší, nebo pazoury si brousí, kohout večer kokrhá, slepice po dešti chodí, holubi na kalenici sedí, vlha (žluna) do dědiny přilítne, ryby z vody vyskakují, hadi z děr vylézají, komáři a mouchy štípou, na hnoji houby rostou, voda v louži se pění pavučina se trhá, hodiny se zastaví, nese-li kdo hrábě zuby vzhůru. — Když se ve sklepě kameny potí, mračna se kalí. — Vrána kráká, dėšť krápá. — Dělají-li se kloboučky pod okapem, bude dlouhý déšť.

— Jak bogdálé (čápi) přilétá na hory sem, tož je pluta (deštivé počasí) věčná (val.). — Má-li duha konce v dolinách, nastanou pluty, pakli na horách, budou časy. — Vítr juhový, ne každému uhoví. — Jaké sena — také žniva (stejná pohoda). — Ráno zápala tmavočervená znamená déšť, večerní — vítr. — Když se vrby rozzelenají v sucho, budou suché žně, v mokro — mokré. — Když se pes kuce v zemi, bude suchý rok. — Skřivánek, když si udělá hnízdo, odkud si postaví »závětří« (chumáček trávy, hroudu), odtud jdou deště, přívaly, větry. — Prší-li za slunečka, prší na panny krása, na baby rez. — Když dlouho neprší, chodívají na západní Moravě »vyprázdňovat studánky«. Jdou totiž ke studánkám a modlí se u nich. Voda se do rána vytratí a přijde déšť. — Na posměch těmto pranostykám říká se: Pověs mokrou hadru na plot, kape-li s ní, prší.

Bouřka bude, když je slunce »opařité,« krávy střečkují, kohout na stromě kokrhá. Blýská-li se večer a nehřmí, »blýská se na čas.«

Tuhá zima bude, kvete-li strom na podzim, je-li na březách dlouho listí, má-li martinská husa sinou kobylku, když sova »výská«, dělají-li mravenci vysoké kopky na mezích a lese, když je málo sedmikrásek. — Roste-li mnoho hub, napadá mnoho sněhu. — Když se ukáže »zhnilačí« (jistá bílá plíseň na pních stromových), praví se, že kvete sníh.*) — Když divoké husy na podzim odletují, za šest neděl bude padati sníh. — Válí-li se pes ve sněhu, bude táti. — Když líska »opuká«, bývá zima (»lísková zima«), tak i když hloh kvete (»hložková zima«): Hloh pučí — zima fučí; hloh kvete — sníh mete.

Draho bude, chodí-li slepice v měsíci srpnu a září [illegible] šestou hodinou na hřadu (potulují-li se dlouho do noci,

*) Také v létě jevívá se táž plíseň na cestách. Tu říkají, [illegible]ete na houby."

bude lacino). — Padá-li list zrovna pod strom, bude lacino; točí-li se na všecky strany, »jde chléb se všech stran« (bude se kupovati). Je-li mnoho krtičinců (hromad krtkových), bude lacino. — Když na vesno moc žídla (zřídla) vystupují, bude drahý rok. — Když žito velice kvete, plesniví chléb.

4. Dni nešťastné a zapověděné.

Jako Římané měli své dies nefasti, tak i náš lid má jisté dni za nešťastny, v něž nezdar a nehody člověka stíhají a v něž se buď žádná práce vůbec anebo jisté práce konati nesmějí.

»V pátek ide všecko nazpátek.« V pátek se nemá žádná práce započíti, nemá se práti, nic z domu půjčiti, chléb péci — chleba v pátek pečeného nežerou ryby. Narozený v pátek bude nezdara. Onemocníli kdo v pátek, nevykřeje. V pátek nestříhej nehtů, budou tě boleti zuby. Kdo v pátek došívá šaty, na toho lezou hadi. V pátek po třetí hodině nemá se zametati, tím se vymetává požehnání. Kdo se v pátek směje nebo zpívá, v neděli pláče. Opatrný hospodář nepodrží, co se v pátek vylíhne, neboť se to nepovede. Když měsíček nastane v pátek, celý měsíc je škaredý: prší, je mlha, studeno atd. — Ve středu nemá se přísada seti ani pohanka, spadnou na ni mušky. — V sobotu neradi vyvážejí hnůj, aby obilí nestravnatělo. V sobotu odpoledne přadleny nikdy nepřadou. — Kdo jde v neděli v poledne na jahody, uštkne ho had s korunkou. Kdo v neděli z lesa houby domů nosí, nosí si bídu. Zadělá-li hospodyň v neděli na večérku na chléb, chléb kyše krví. V novou neděli, (která připadne po novém měsíci) nic se nepůjčí, sice by se odňal hospodyni užitek na 15

neděl. — První pondělí každého měsíce nemá se nic půjčovati, zvláště ne vejce; tím prý se odnáší štěstí.

Vozí-li kdo hnůj v suché dni, nebude míti na poli tom úrody; zemi nepřibude tučnosti. Ve Slezsku v suché dni někteří nesejí. V suché dni se nepere: pokad hlas od pístu jde, tak daleko bouřka škodí a voda bere.

Nepřede se na Lucu (16. prosince), Hátu (5. února), Dorotu (6. února), a na Blažeje (3. února). Za starých časů ani ve čtvrtek se nikdy nepřadlo. Přeslice svázaly se do hromady a říkalo se: »Ve čtvrtek nepřádej, v pátek nemotávej: jestli to zachováš, dobře uděláš.« Jinde opět zapovídá se přísti na sv. Lucu, Barborku, v ostatkové dni a na škaredou středu. Na Valaších nesmí se přísti od vánoc do nového roku. Kdo by nosil šaty z takového přediva, dostal by vřed (padoucí nemoc). Nosil-li by kdo šaty z plátna, na něž se přadlo na Hátu, táhli by se za ním hadi. Smějí se však přísti niti, ty pak se svaří a tou vodou kolem domu se pokropí, i nebudou se držeti hadi při domě. Co se v sobotu upřade, to kadlec ukrade. Za to niti v pašijové dny předené mají do sebe zvláštní moc: Kdo má jimi sešitu košili, chráněn jest ode všech nehod.

Práti se nemá v sobotu: »V sobotu prala, v neděli vzala, přece bílá nebyla.«

Tančí-li se v advent, opadají švestky se stromů zelené.

Na Uherskobrodsku od Božího narození do tří králů večer, jak slunce zapadne, nic se nepracuje; i dobytek musí býti do toho času pokrmený, sice by se uléhl nezdarný. Až se na tři krále svěcenou vodou vykropí, teprva se pracuje. V advent se má málo mluviti. »Jak Kristus Pán byl v životě svaté Panny uzavřen, tak mají býti ústa zavřena.« Od vánoc do nového roku, někde do tří králů, nesmí se na potoce práti ani mlátiti; kamkoli ten hlas doletí, tam ovoce nezarodí. Ani přísti se nesmělo, světlo nesmělo viděti kužele. Po vánocích nemá se již mlátiti; tak daleko se

neurodí, jak daleko slyšeti rány cepův. Kdo leze na pec na Boží narození nebo na sv. Štěpána, bude míti mnoho »sucharů« (vředů). Kdo na mláďátka šije, má potom celý rok bolavé prsty. — Dá-li si dívka na nový rok propichnouti uši, kvasiti se jí budou, až uhnijou. — Kdo šije na hromnice, toho zabije hrom. — Kdo pracuje na sv. Blažeje (3. února), bolí ho v krku. — Na sv. Hátu (5. února) neperou, vody nenosí, chleba nepekou, hnoje nekýďají, žádný nejde na zelí do bečky ani na zemáky do sklepa, daly by se do toho žáby. Aby se »žúžel« moc nerozplodila, chodí lidé říkat do sklepa: »Hady, ščúry žaby sem, sv. Háto, vyžeň ven.« — Na sv. Apolénku (9. února), nesmí se pracovati, sice bolí zuby. — Na svatého Valentína (14. února), nepředou, nešijou, nepletou, sice dostane padoucí nemoc i ten, kdo to dělá, i ten kdo by to nosil. Týž den neodstávují telete a nenasazují pod hus; tele dostalo by »valentinskou nemoc,« veliký pupek, a pošlo by. Dítě ten den narozené bude »valentinské«. — Kdo v ostatky sečku řeže, budou mu střečkovati krávy. Vozí-li kdo v ostatky na pole hnůj, bude míti neúrodu. — Když se před Jiřím plátno bílí, had uštípne toho, kdo by šat z něho nosil. — Na sv. Marka kdo se s hnojem obírá, po tři roky se mu neurodí. — Na zelený črvrtek, když se zvony zavážou až do úterka po veliké noci, nesmí se práti pístem, leda v rukou máchati, ani orati nebo jiné práce polní konati. — Oralo-li by se na veliký pátek, neurodila by se než ovsiha; toho dne nemá se hýbati zemí, protože v ní Kristus Pán odpočívá. — Husy v pašijový týden vylíhlé nevyrostou. — Na sv. Jany, kolik jich jest, ve vinohradech dělati, zapovídá se viničním řádem, »že by to poschlo.« Ten den »mezi Jany« (24.–26. června), nemá se nic dělati. — Udeří-li kdo na sv. Abdona (30. července) tylcem sekery do stromu, do večera uschne. — Na proměnění Páně (26. srpna) nesvážejí lidé do stodol, aby hrom do

nich neuhodil. Obilí toho dne dopoledne nažaté, odpoledne vítr rozháže. — Zatne-li na den stětí sv. Jana (29. srpna) do stromu, uschne. — Svátků »zhoděných« (zrušených) je třináct, na ty se nemá pracovati.

Méně jest dní a dob šťastných: Hříbě se stříhá na veliký pátek. Týž den vozí na Uherskobrodsku hnůj pod hrach a na bílou sobotu sejí mák, že se urodí. — Len dobře seti na ženský svátek. »V pátek mne nesej, v sobotu mne neplej a v neděli se na mne nedívej, pak budu pěkný.« — Co se první pátek adventní sní, to se první čtvrtletí vyplní. — Kdo se narodí v noci od 11—12. hod., bude míti výborný zrak, pozná čarodějnice.

III.

O pozdravech a jiných uctivostech a zdvořilostech našeho lidu.

»Jemné společenské mravy,« »ušlechtilé způsoby v obcování s lidmi« a náležitá zásoba vždy na snadě jsoucích formulí a zdvořilůstek náleží nyní k »celku« a pokládá se za podstatnou část vzdělanosti aspoň společenské. Avšak jako v naší pohyblivé době nic nemá stálého trvání, tak i tyto věci den ode dne se mění: »jemné společenské mravy« stávají se napořád jemnějšími, »ušlechtilé způsoby« se pořáde více zušlechťují, až ze všeho toho nezbývá než prázdný zvuk a jalová fráze, která nyní vůbec světem vládne. Svým stavem a svým povoláním nikdo není spokojen, každý touží a tíhne výš a výše, a nemoha napořád stoupati skutkem, povyšuje se aspoň slovem, shledávaje svému stavu a svému povolání názvy a titulky novější, pěknější a »ušlechtilejší.« V Čechách »sedlákův« a »rolníkův« už ani není, tam jest nyní kde kdo »statkářem.« Poctiví »ševci« a »krejčí« už dávno jsou vyškrtnuti z rejstříku jmen našich řemeslníků, jejich místo zaujali »obuvníci« a »oděvníci.« Z jiných řemeslníků stali se sami »fabrikanti«, jak hlásají jejich štíty: »N. N. pekařství, zámečnictví, knihařství« atd., nikoliv »pekař, zámečník, knihař.« Ve Vídni, kdo nemá nějakého »zvučnějšího« titulu, je každý »Herr von« a »Frau von.«

Ale jako všude tak i tu krajnosti se stýkají. Jakož › povyšování se děje »jen tak,« pouhými slovy bez nátého významu, tak i ponížiti sebe nebo druhého pouni slovy »nic neškodí« a jest taktéž bezvýznamné.

Leckterý »nejponíženější služebníček« by se tuším pěkně poděkoval, žádalo-li by se na něm nějaké službičky, a kdekterý z těch nynějších přehojných »milosťpánů« by se asi zřekl svého zvučného titulu, kdyby měl svému titulodárci prokázati za takovou poctu nějakou milosť. A jak ušlechtilo jest, měří-li se v naší době páry práce »vzdělavatelů mládeže« dle koňských sil! Jiného původu ty nynější »učitelské síly« asi nebudou.

I náš lid má své »společenské mravy,« své »způsoby v obcování s lidmi« i své ustálené formule, jimiž svou zdvořilosť a uctivosť projevuje. A ty nepoklesly mu na pouhou frázi, poněvadž svými kořeny tkvějí v jeho mravní povaze, v jeho prostomilé srdečnosti a vroucí nábožnosti. Kde lid ještě zůstává věren svým starým dobrým mravům, tam jako všecek soukromý i veřejný život, i jeho společenské obcování má do sebe ráz srdečné upřímnosti. Takovému lidu je cizí všeliká přetvářka, lichotivá licoměrnosť i plazivá podlízavosť. Proto tyto jeho společenské způsoby a formule zdvořilostné nejsou nedůležitým pramenem k poznání jeho povahy.

Od srdce jdou lidu názvy lichotné, jichž užívá za hovoru pospolitého: beránku, baruško, hołúbku, ovečko, dušičko, dušo milá, huběnko zlatá, sestro milá. Zvěstuje-li se něco radostného nebo na vyjádřenou podivu, říká se: děti milí, děťátka, lidi zlatí! Prosíc pana rechtora za nějakou úslužnosť Valaška na N. Hrozenkově končila: »Pane rechtor, jak jste kvíteček malineček milunký, udělajte ně to!« — Když jsem se v Rožnově ptal chudé Valašky, jak byla odměněna za jistou svou práci, odpověděla mi: »Drahá ovce! dyby mi pů nového dáł!«

Zbytečného styku s »pány« dřívější náš lid poddaný nevyhledával, ale neshýbal se před nimi, pozdravil po svém způsobu a mluvil i jednal s nimi zpříma a bez ostychu.

Velkostatkáře poddaní nazývali prostě »pánem« velkostatkářku »paní,« syna jeho »mladým pánem,« dceru »slečnou«. Jiných »slečen« tehdy nebylo, ani žádných »milosťpánův« a »milosťpaní«. Jak lid svou vrchnosť oslovoval, užíval-li v tom případě názvu »milosťpane«, nezpomínám si. Jsa ještě malým chlapcem byl jsem kdysi svědkem rozmluvy, kterou měl náš tehdejší velkostatkář baron Breton se svým mlatcem. Tázal se ho, čím to, že žito letos tak málo sype. Načež mlatec, podávaje žádané vysvětlení, začal: »Ja, milá brachu . . . .« Baron mu nedal domluviti, obořiv se naň, jakým že on jest jeho »milým brachem?« Mně bylo divno, proč se »pán« na strýčka Pivodového pro nic a za nic tak osopil, a strýčkovi Pivodovému asi neméně, jakož se souditi mohlo z jeho udiveného pohledu.

Vrchnostenským úředníkům říkal lid prostě: pane vrchní, pane důchodní, pane obroční atd. Farář byl a jest posud »velebným pánem,« kaplan »panáčkem.« Hospodskému, myslivci, mlynáři a každému »po městsku« oblečenému člověku se říkalo »pantáto« a jejich ženám »paňmámo.« V nejnovějším čase k těm pantátům ještě přibyl pantáta žid.

Hospodářům děti a chasa svobodná říkají »strýčku,« hospodyním »tetičko.«

Ruky lid moravský nelíbe než knězi. Rodičům děti na přivítanou dávají pac, a jenom kmotrům dají pac a políbí ruku.

Chce-li náš venkovan zvěděti, kdo jest cizí pán, jenž se s ním dává v rozmluvu, prohodí za řeči zdvořile: »Nevím, jakou česť vám mám dat?« (= jak vás mám titulovati).

Kdo vstupuje do cizího příbytku, a i domácí, když se vracejí domů z kostela, z města nebo vůbec s cesty přespolní, dá nejprve křesťanské pozdravení »Pochválen buď Ježíš Kristus!« Domácí děkují: »Na věky amen«

a cizímu přidávají: »Vitaj, vitajte, vítám vás.« Je-li příchozích více: »Vitajte obá, štyřé, všeci.« Příbuzným se přidává titul: »Vitám vás, strýčku, tetičko, křesní mamulko.« Příchozí pak poděkuje: »Děkuju pěkně,« na St. Hrozenkově: »Bodaj zdraví, též vitám vás.« Semotam na Valaších pozdravuje příchozí vstupuje do domu: »Vitám vás.« načež domácí odpovídají: »Vitáme vás také.«

Na potkání v neděli a ve svátek pozdravují děti a chasa jdoucí na hrubou hospodáře, kteří se vracejí s ranní, slovy: »Vitám vás od slova Božího,« načež tito odpovídají: »Vitám tě také na slovo Boží.« Sice pozdravují: »Vitám vás z města, s pouti, ze svaťby« atd., kde kdo právě byl. Opomenul-li by kdo z mladých lidí této společenské povinnosti, připomene se mu dosti důrazně: »Vitaj, łysku bez pysku« (bez huby), »Vitám tě, ovečko, ideš jako baran,« »Na věky bez paščeky.«

Po tomto obapolném pozdravení zapřádá se obyčejně další hovor otázkou: »Jak se máte?« načež otázaný odpovídá: »Pane Bože, chvála tvá, dobře,« »Jak Pán Bůh dá,« »Dobře, chvála Bohu,« »Dobře, dyž dá Pámbů zdraví,« »Děkujíc Pánu Bohu, dobře,« »Ja už tak všelijak,« »Po téj horší stránce,« »Dyby było lepší, neškodilo by,« »Po troše.«

Odcházejíce odporoučejí se slovy: »S Pánembohem,« »Ostávejte tu s Bohem,« »Bůh vás opatruj« (když se hospodář anebo hospodyně vypravují na delší cestu).

Když kdo vstoupí do cizího obydlí, ani domácí právě jedí, pozdraviv obyčejným způsobem, pokračuje: »Rač Pámbů žehnat,« domácí pak odpovídají: »Dešto (= dejžto) Pámbů, poďte s nama k obědu, (k večeři, k snídaní),« začež onen ještě se poděkuje: »Zaplať Pámbů, obědvajte (večeřajte, snídajte) s Pánem Bohem.« Někdy dobrému známému odpovídají žertem: »Nedáme se odehnat, na to sme k tomu

sedli, abychme to snědli.« Po jídle děti a čeládka děkují: »Pámbů zaplať za oběd a naspoř zas.«

Taktéž pokládá se nejen za zdvořilosť, nýbrž i za křesťanskou povinnosť dáti náležité pozdravení pracujícím. Obyčejné formule jsou tu »Pomož Pámbů« (val. a slov.) nebo »Pomáhej Pámbů,« »Bože vám pomáhaj« (ve Slezsku), a jde-li o výtěžek práce, ve žně, když se stlouká a p., »Naspoř Pámbů.« Na Valaších zachovala se posud prastará formule »Bopomozi« (= Bóh pomozi). Na Frýdecku, kdo odchází z domu, pozdravuje pracující »Bože pomož,« a vraceje se »Buďte s Bohem.« V severní Moravě sejícího na poli hospodáře pozdravují »Naspoř Pámbů a podař,« ve Slezsku »Pámbů pomáhej a obroď.« Laši mají vůbec více takových pozdravů než ostatní Moravané. Pradlenám se říká »Daj Pámbů na bíło,« načež se někdy žertovně děkuje »Na to machamy (pereme), aby było. Prodavači přeje se »Pámbů daj ščestí.« Odcházejícího z domu vyprovázejí pozdravem »Sprovoď Pámbů.« »Provázej vás Pámbů.« Cizímu, jenž se vypravuje na cestu nebo na potkání přejí: »Zdraví chodili,« »Zdraví se vrátili « Kdo vstupuje do cizího chléva, poví: »Požehnej Pámbů, neúroku (nehóroko, bez úroku, laš. bezyroku), máš pěkné koně.«

Kdo zakýchne (zapškne), všude se pozdravuje slovy »Pozdrav Pámbů.«

V našich dědinách je posud zvykem, že si hospodáři a hospodyně všeho, čeho právě potřebují a doma nemají, od sousedů vypůjčují. Posílajíc dítě za takovým pořízením, matka vždy je vypraví s náležitou formulí prosebnou: »Di k tetičce Oškerovej a přijďa tam, řekni pěkně: Pochválen buď Ježíš Kristus. Tetičko, naši maměnka vás pěkně pozdravujú, abyste jím požčali pecen chleba, až pondělí upečú, že vám opłatíja.«

Za darované jídlo a p. děkuje se slovy »Pámbů

zaplať a požehnaj zas,« »Pámbů zaplať a naspoř stokrát víc,« nebo »a stokrát vynahraď.« Kdo vrací věc, půjčenou děkuje »Zdraví (= zdrávi) požčávali (půjčovali)«, načež se odpovídá »Zdraví užívali.« Na jiné díky odpovídá se »Pámbů požehnaj« nebo děkuje-li se slovy »Pěkně děkuju,« — »Nemáte zač.« Vyprovázeje z domu vzácného hostě, praví náš člověk »Děkujeme vám pěkně, že jste se za nás nestyděli.«

Na svůj svátek (jmeniny) jde náš člověk do kostela na mši svatou. Blahopřání mezi lidem není obvyklé, ani děti svým rodičům »nevinšují.« Jenom na svátky vánoční říká každý, vstupuje do cizího příbytku, tento »vinš«: »Vinšuju vám šťastné a vesełé svátky, Krista Pána narození, co ste si na milém Pánu Bohu vyžádali: menší hříchy, větší radosť a po smrti království nebeské. Pochválen buď Ježíš Kristus.« — Kdo má na sobě nějaký nový šat, tomu na Valaších potahujíce ho zaň, přejí »Ve zdraví zedráł, na nové sa zebráł.«

Z této společenské zdvořilosti a vzájemné uctivosti plynou také hojné eufemismy, jichž lid ve své řeči užívá. Co lid pokládá za nepěkné, za nezpůsobné nebo za hříšné, to nerad označuje jménem svým, nýbrž jiným buď jemnějším, buď pojmově nebo zvukově příbuzným. Láti jest našemu lidu tolik co »hřešiti« po výtce, jako zlodějem (vl. maleficus) jest, kdo krade. Kdo laje, ten »hřeší,« a zlolajce okřikuje se slovem »Nehřeš! Obvyklé u hrubších lidí kletby změňují se všelijak: »zatrápený« zatrolený (zatracený), »prohnětený« (propadený), »neščápený« (nešťastný).

Jména ďas, dábel, čert, šlak u výkřiku pozměňují se zvukově, nebo užívá se jmen jiných, šťastnějšího zvuku, nebo jinak se označují: ba ďácha, kýho černasta, kýho hřícha, ať ide do chmerta, to je po chmertoch dobré (po čertech), ba chéka, létal jak chék (čert), chéci do vás

(čerti), ba černého, ba prašivca, ba červivca, ba lileckébo, ba blahúta, ba šmaka, čechman to vzal! Zpomínal toho zlého. Anciáš anebo jancipáš znamená ancikrista. I »streła« cítí se ještě za střelu Perunovu, proto říká se raději eufemisticky »ba strechu!« Ano i té vodě lid se úzkostlivě vyhýbá, říkaje raději »Vem to hoda.« Podobné eufemismy jsou: Na mu duchnu, dulu, duňu, kušu, na mu milú milovanú, na mu hříšnú.

O nezachovalé dívce říká se, že se »dopustila,« »je s ňou zavedenej«; žena samodruhá jest »zamyšlená«: »Mám ženu zamyšlenou« (Doubravník). On není »slubný« (nemanželský, laš.). — Byl, »jak se na svět narodil« (nahý). Dítě »se podlilo vodou.« Na Bystřicku stařenka, vypravujíc mi příhody svého života, zpomněla svého nebožtíka muže slovy: »Von byl chudinka závadné« (t. j. vadný, chybující). Eufemismem tímto projevila dobrosrdečná stařena bezpříkladnou shovívavosť a křesťanskou trpělivosť, neboť muž její byl marnotratným ožralcem.

Hnoji říká lid eufemisticky »úprava« nebo »náprava«, praseti »ušípané« (ušpiněné).

Nezbytno-li mluviti o něčem nepěkném, přidává se »krom Boha,« »krom dobrých a poctivých lidí,« »krom vašich poctivých hlav,« »odpusťte« Takovým »odpusťte« omlouvají se často výrazy, kterých se netřeba štítiti ani ve slušné společnosti: »Dyť já ešče pamatuju, co odpusťte ti skokané krkávali na díłoch.« »Až povezu odpusťte úpravu na pole.« »Měl zhřebnú odpusťte kobylu.« »Kráva se mu odpusťte otelila.« — Odtud »krombožinec,« »odpustinec«. (lejno).

Přirovnává-li se člověk pro své nepěkné vlastnosti k nějakému zvířeti, přičiňuje se »nepřimířaja« *) (nepři-

*) Přimířat = přiměřovati, přirovnávati; odkud „přímůr" = přirovnání. Tvaru „nepřimířaja" užívá se i na západní Moravě, na př. v Měříně.

rovnávaje), krom duše«: »Pije nepřimířaja jak hovado.« »Je hlúpý nepřimířaja jak tele.« »To je hovado krom duše.«

Základním rysem povahy našeho lidu jest opravdová, nelíčená, srdečná zbožnosť. Jí proniklý jest všecek jeho živoť, ona jeví se také v jeho řeči stálými úslovími, jež nejsou nikterak planými frázemi. Slibuje-li co učiniti, nebo chystá-li se k čemu, neopomine přidati »kdo dočká,« »dočkáme-li,« »dá-li Pán Bůh zdraví.« Ustáleno je tedy rčení: »Dá-li Bůh zitra,« »kdo dočká na rok,« »zitra budeme set, dá-li Bůh.« »Už ste požali? Už, chvala Bohu.« »Což mně, chvala Bohu, abych na ščasnú chvílu řekla, posavaď není zle.« »To bylo štěstí od Boha, že nebylo větru« (když vyšel oheň). »Šak si zdravá od Pána Boha, co bědakáš?« »Utrácí peníze nemilo Bohu« (= bez potřeby).

Ptal jsem se kdysi ženy obchodnice, sama-li tak chodí s tou noškou po světě. Odpověděla mi: »Nechodím sama, to bych se bála; chodím s Bohem. Kdo se Boha nespustí, toho Bůh neopustí!«

Majetek svůj člověk pokládá za svěřený sobě od Boha. Tázán-li tedy kdo, čí je to pole, je-li jeho majetkem, odpovídá: »Moje a Boží.« Má-li kdo čeho dosti, má toho »do Boha,« »do vůle Boží,« t. j. dokud Bůh dá, dokud vůle Boží jest. Když se dávají do práce na poli, říkají: »Pane Bože nebeský, rač požehnat a zachránit, abychme toho ve zdraví užili.« Takový rolník pak si pochvaluje: »Jak Pámbů požehná, tož ten sedlák se přece hýbe.« — V obecních účtech čítáváme: »Do rukou Božích vyseto,« »z požehnání Božího přijato« (tolik a tolik). »Na štědrý deň bývá, co Pámbů požehná, všecko« — Boží jsou též doby časové: »od Božího rána, celý Boží den, rok.« *)

---

*) Zajímavo jest, že **noci** přívlastku toho se nepřikládá.

Hrozí-li nějaké nebezpečí nebo vzpomíná-li se minulého, přičiňuje se: »Bože opatruj, opatři, zavaruj, chraň. Pršelo a — Bože rač chránit — hrom bil.«

Vzpomene-li kdo nebožtíka, neopomine dodati: »Pámbů mu odpusť, dej nebe, věčnou radosť,« a »zahřeší-li« sebe mírněji, přidává skroušeně: »Bože mi těžký hřích odpusť.« Je-li kdo v nesnázi, praví: »Kde já hříšný tu budu nocovat!« »Já hříšný, zarmúcený člověk, co si počnu?« »Ach, já hříšná hlava!«

Jména Božího lid nerad bere nadarmo, ani když opakuje řeč cizí, pomáhaje si takto· »Volal na svatéména,« »Zakřik na cely meno Boží« (t. j. zvolal Ježíž, Maria, Josef). Totéž znamená »Pracuje o tři vzdechy,« t. j. má tak těžkou práci, až při ní vzdychá »na sv. ména«

IV.

Starý Vincura.

Obrázek ze života bývalých soukenníků moravských.

Mohl bych jej nazvati posledním Mohykánem, neboť jest posledním svého druhu v Příboře.

Za dřívějších let, dokud ještě novověké továrny nepohltily všeho drobného průmyslnictva, bývalo v Příboře výše 700 soukenníků. Z těch zbyl jediný Jiří Vincura, jakož i v jiných městech našich z tolika a tolika set zámožných mistrů soukennických jenom po několika jich zůstalo, živících se nuzně výrobou hrubé houně.

Se starým Vincurou seznámil jsem se v měsíci září r. 1882., zavítav za příčinou výzkumův ethnografických do Příbora. Vyptávaje se jako všude na osoby, jež by mi za dobrá »media« posloužiti mohly, byl jsem odkázán na »starého Vincuru« jakožto pravý typus »starosvětského« Příboráka.

Starý Vincura bydlí v dřevěné chaloupce, postavené v zahrádce, se strany sluneční révím obrostlé. Pod okny jeho chaloupky teče potok čisté horské vody. Je vdovcem, domácnosť mu obstarává svobodná dcera.

Když jsem vstoupil do jizby, poznav můj úmysl, že jej hodlám po způsobu nyní oblíbeném »intervievovati«, pozval mne za stůl a snášel hned kde co měl, aby mne jak náleží uctil: buchtu, ovoce, víno; i doutník nebo dýmku mi nabízel. Živý, důvěrný hovor rozpředl se ihned, za kteréhož jsem se rozhlížel po světnici. Nestkvěla se sice žádnou nádherou, ale všude vládl pořádek a čistota. Kde jaký kousek prázdné stěny, všude visel obraz.

»Kde jste tolik těch obrázků nabral?« táži se Vincury.

»To všecko sem si nanosił z puti, bo chodivam už od malička na puti: na Kalvariu (u Krakova), do Častochova, do Vambeřic, na Velehrad, na Hostýnek a jinam. Už od kolika roku vodivam procestvia, su řikačem (starším bratrem).«

Za řeči té bylo na Vincurovi patrně pozorovati, že jest, jak říkáme, ve svém živlu. Hlas se mu rozvroucněl, oči zářily blaženou spokojeností. I vzal hned na se úlohu výmluvného a dobře obeznalého cicerona v této své obrázkové galerii:

»To je sam Syn Boži,« jal se vykládati, ukazuje na obraz v popředí visící, »to už si něse umučeni chudak. A to je matka Boži ustavične pomoci. To tu je sv. otec Lev, jak se na nas usmiva! Stupněme sem, zas se usmiva! To mame betlem; měli bystě ho viděť na Boži narozeni, dy si ho okrašlim! A to tady je Boži muka; ten z leva, to je lotr ruhavy, bo se ruhał Synu Božimu, ale lotr kajici Dysmas, tento druhy na prave straně, pravił: ‚My spravedlivě trpime za svoje hřichy, a ten je nevinny. Pane, pamatuj na mne, až budeš v raji.‘ A Kristus Pan mu hřichy odpustił, proto je na obrazku k němu obraceny. Toto je panenka Maria Častochovska, jako bystě ju v Častochově viděli; to je obrazek posvěceny. A toto ukazuje na jinou Pannu Marii — je pry ve Stražnici, ale tam sem ešče něbył. Toto agnustko je z Velehradu; ale toť obraz našich sv. apoštolův słovanských z Řima.«

A tak vykládal dále, co který obrázek znamená, přidávaje na vysvětlenou celé legendy, až pak skončil s oprávněnou hrdoslí: »Něch to tu dokaže kery v Přiboře! Toho tu něma žaden.«

Značný prostor jizby Vincurovy zaujímají stativa (soukennický stav). Vyptal jsem se na názvy jednotlivých

částí, z nichž se stativa skládají, a zavedl pak řeč na práci a život bývalých soukenníků příborských.

Bývalo jich, jak už řečeno, v Příboře výše 700 samostatných mistrů, kteří mívali ku své pomoci po dvou až po pěti tovaryších. Když bylo dílo, dávali se do práce již po jedné, po druhé hodině s půlnoci; práci začínali, provázeli a končili nábožným zpěvem, jenž tu vůbec po celý den v chaloupce lak říkajíc ani neustával. Vyzpívalť se den jak den určitý počet písní ranních, odpoledních a večerních, jichž pořádek na každý den v témdni ustanoven byl.

Jakmile ráno povstávali, zapěli všichni společně:

Ve jménu Otce i Syna,
též i Ducha svatého,
vše jednoho Hospodina,
grunt v sobě majícího:
my všichni v tomto domu
čiňme Bohu poklonu,
to vše z upřímného srdce
modleme se Bohu řkúce:

Otče náš, jenž jsi v nebesích,
posvětiž se jméno Tvé,
králujž ty jen v našich srdcích,
buď vůle Tvá i nám zde.
Chleba, Bože, dej nám sám,
odpusť, Otče, viny nám.
Neuvoď nás v pokušení,
zbav zlého, přiveď k spasení.

Zdrávas buď, Panno Maria,
milosti Boží plná,
Pán jest s Tebou, požehnaná's
mezi ženami všema,

Plod Tvůj život přejasný
přines' ovoce krasný:
Krista Ježíše milého
na spasení lidu všeho.

O předůstojná Panenko,
matko Syna Božího,
oroduj za stvoření všecko
světa hříchem jatého,
i při hodince smrti,
račiž Ty s nama býti,
ať svůj život s pobožností
skonáme k Tvé chvále a cti.

Po té zpívali písně: »Svatá Trojice, věčný Bože,« »Díky Bohu vzdejme, králi nebeskému,« »Tisíckrát buď pozdravena tvář Kristova přesvatá,« »Vstal jsem z lože svého,« »Noc temnou přečkavše,« »Ráno vstávajíce z svého ustlání.« Dozpívavše tyto písně pěli »andělský růženec,« a tak to šlo až do 11 hodin.

Odpoledne zazpívali: »Vzdejme česť Bohu svému,« potom v pondělí: k nejsladšímu jménu Ježíš, v úterý: k sv. Anně, ve středu k sv. Janu Nepomuckému, ve čtvrtek: k sv. Josefu za šťastnou hodinku smrti, v pátek: o umučení Páně, v sobotu: k panně Marii a hodinky.

Večerní písně byly: »Kdož ochrany Nejvyššího,« »Pod večer Tvá čeládka,« »andělský růženec,« »Má duše, schovej se.«

Dokončivše dílo denní a dozpívavše, povečeřeli, pomodlili se a šli spat.

V neděli chodívali na ranní, na osmou i na hrubou, odpoledne na požehnání. Po požehnání scházeli se na besedu u některého mistra, kde byla prostrannější jizba. Tu vypravovaly se rozmanité příhody a noviny z blízka i

z daleka, nebo se vykládaly pohádky. Někdo z mladých lidí předčítal nějakou »kronyku« nebo četl některý »písmák« z bible, na konec i zpěv zahlaholil, dle doby a okolnosti světský nebo nábožný. Takovým písmákem starého rázu jest i náš Vincura. Dle dávného zvyku opisuje si posud pověsti, pohádky i písně, když kde kterou novou čte nebo uslyší.

Milionáři tehdejší soukenníci se nestávali jako nynější továrníci; ba dle nynějších pojmův ani boháčů mezi nimi nebylo mnoho. Do roka mistr se svými tovaryši zhotovil 75 kusů po 23 loktech a prodával kus po 34 zl. Kromě tovaryšů pomáhaly mistrům také hojné »přelky« ze všech sousedních dědin, jimž platili od »váhy« (potáčka) napředené vlny po šesti groších šajnů. Vlnu jim dováželi a hotový tovar rozváželi sousední sedláci. Ti všichni a pak ještě valchaři a postřihači měli svůj podíl v tomto hrubém příjmu našich mistrův, a tím i částečnou nebo celou výživu.

Pravdiva-li jsou slova Senecova: »si quem vis reddere beatum, non est quod augeas divitias, sed minuas cupiditates,« byli naši mistři šťastni a blaženi, ne svým bohatstvím, — ač ze slušného blahobytu se přece těšili, — nýbrž svou »svatou« spokojeností, jak ji náš lid velice významně nazývá. Přemnohé potřeby, bez nichž se nyní ani nejchudší dělník neobejde, byly jim neznámy. V celém Příboře byla tehdy jediná hospoda měštanská »u nebožtíka Pustka,« s nizounkou světnicí, že se bylo třeba vstupujícímu ohýbati. Mnoho se jich tam tedy nescházelo, a to jen v neděli po požehnání. Jako starý Vincura, tak zajisté i mnohý jiný mistr směl se pochlubiti: »Jakživ sem opiły něbył, jak živ sem o žadneho nězavadił.«

Stávek, socialismu a podobných hesel, kterými se nyní všecek svět rozechvívá, tehdejší dělníci neznali. Panovalť beztoho všude vzorný sociální řád křesťanský, z něhož se vymykati neměl nikdo proč. Tovaryš byl nejen mistrovým

společníkem při práci, nýbrž i pokládán od něho jako za úda rodiny. Mělť u mistra svého byt i stravu při jeho stole a dle poměrů tehdejších i slušnou mzdu. Pobyv některý rok na vandře a nasbírav si potřebných ku svému řemeslu vědomostí a zkušeností, stával se potom i sám svým pánem i mistrem samostatným.

Tento od věkův ustálený způsob jako všechen společenský řád vůbec zvrácen byl dokona teprve v době novější výrobou tovární. Dřívější samostatní mistři, nemohouce na svém prostičkém stavě soutěžiti s parními stroji, přišli všichni na mizinu. Dělník tovární není už pomocníkem pánovým nýbrž pouhým sluhou parního stroje. Práce jeho pozbyla svého posvěcení a dřívější mravní důstojnosti. Hluboká propasť, jež se vždy víve rozevírá mezi nenasytným kapitalismem a nuzným proletariátem dělnickým, nebude tak hned zasypána leč snad kdysi zříceninami celého nynějšího řádu sociálního.

Za starých dob soukennických, když někdy za příčinou všeobecné neúrody a drahoty nebo z jiných příčin nepředvídaných mistři neměli odbytu svému tovaru, dělili se tovaryši se svými mistry svorně o tu bídu z dopuštění Božího, čekajíce trpělivě lepších časů; neměliť si navzájem čeho záviděti. Zatím ulevovali si touto »soukennickou abecedou« :

A, á, á, mizerja nová
mezi námi se počíná,
hříchy naše jsou příčina,
á, á, á, mizerja nová.

Bé, bé, bé, tresce Bůh s nebe
neúrodou a drahotou
a všelikou jinou psotou,
bé, bé, bé, tresce Bůh z nebe.

Cé, cé, cé, náš hospodine!
Mnohý od velké starosti
do hrobu položil kosti,
cé, cé, cé, náš Hospodine!

Dé, dé, dé, řemeslo zle de:
nemůže postavu prodať,
musí za vlnu handlovať,
dé, dé, dé, řemeslo zle de.

E, é, é, žádný nekupuje:
za postav kámen zlé vlny
a dva rýnské šajnů při ní,
é, é, é, žádný nekupuje.

Ká, ká, ká, špatná muzika:
jedni od radosti skáčou,
druzí doma hladem pláčou,
ká, ká, ká, špatná muzika.

L, el, el, co kde máš, zemel:
aby nouze netrpěly
děti, hladem nepomřely,
el, el, el, co kde máš, zemel.

N, en, en, zkázal nám buben:
kdo je dlužen kontrbucí,
že dostane eksekucí,
en, en, en, zkázal nám buben.

O, o, o, měj málo, mnoho:
chceš-li svatý pokoj míti,
hleď každého zapraviti,
o, o, o, měj málo mnoho,

P, pé, pé, bývalo lépe;
když soukenník doma dělal,

vlny babám kaziť nedal,
pé, pé, pé, bývalo lépe.

Ř, eř, eř, eř, že je pravda věř.

Jiří Vincura jest nejen vzorem starého soukenníka příborského, nýbrž i typem národní povahy kmene lašského. A v tom vzhledě není nikterak posledním, nýbrž jedním ze mnohých, ba ze všech. Nelíčená, upřímná, srdečná zbožnosť jest základním rysem kmenové povahy lašské. Tak pěkného, tak srdečného zpěvu kostelního jako na Laších neslyšel jsem nikde. Na Štramberce v kostele zpívali všeci přítomní, i drobné děti měly své kancionálky. Jako nářečí lašské, nemajíc žádných slabik dlouhých, tak i zpěv lašský rychlým tempem se nese a zní velmi lahodně, jmenovitě když vyznívá ze srdce pravou zbožností rozníceného jako právě tam. Takový zpěv sborový zcela jinak hlaholí chrámem, nežli všecka ta velebená umělá hudba církevní, nereformovaná i reformovaná, kteráž konec konců není než kostelním koncertem, jež si »znalci« pochvalují, a obec lidu roztržitě při něm zevluje nebo zívá.

A nejen víra, i láska křesťanská živa jest posud v tomto lidu. Podivil jsem se velikému, ba všeobecnému účastenství při oféře pro chudé, konané v chrámu Páně na Štramberce, kdež obyvatelstvo většinou jest chudobné. Zaklnouti neuslyšel jsem v celém kraji laškém, aniž bráti jméno Boží nadarmo.

Srdečná zbožnosť proniká také veškeru poesii kmene lašského, docházejíc svého výrazu i v písni milostné. Tak ve známé písni: »Aničko, děvečko« (Suš. 387.) milenci skládají všecku důvěru v Pannu Marii, že se její pomocí dostanou za sebe:

Buděme se modliť k Panně Marii,
jak ve dně tak v noci a v každu chvili,
by ona zvoliła
ta Panna Maria
dostať tě.

Z moravských legend dobrá polovice jest původu łašského, a tolik krásných koled nemá žádný kmen jako právě Lachové.

Přisuzujeme-li našim Slovákům letoru cholerickou, Hanákům flegmatickou, Valachům sanguinickou, na naše Lachy dobře připadá vybývající čtvrtá letora, melancholická.

V.

Několik slov o národním kroji.

Kdo r. 1885 o slavnosti císařské v Kroměříži viděl slavnostní průvod, dosvědčí nám zajisté, že nejkrásnější jeho částí bylo banderium statečných Hanákův, oblečených v malebný kroj národní, a svatební průvod sličných dívek a švarných jonáků hanáckých, ubraných nádherně, pestře a přece tak lahodně po způsobu domácím, starobylém. Malebný tento průvod nejvíce poutal k sobě zraky Jejich Veličenstev i hojných cizincův, a illustrované listy jak domácí tak cizozemské všechny právě tento obraz zachytily, nemohouce se dosti vynachváliti jeho pestré krásy a lahodného půvabu. Proti této samorostlé domácí kráse všecky ty rozmanité strojené kroje a uniformy veteranské, hasičské i sokolské mizely a bledly jako papírové květiny proti čerstvým, svěžím kvítkům lučním. A což teprve, kdyby se tento lahodný obraz ještě několika krásnými rysy byl doplnil! Kdyby bylo za banderiem statečných Hanákův postupovalo banderium stepilých šohajů slovenských »od Hradišča« a křepkých »pachołkův« od Břeclavy se svými svatebními průvody. Tu věru bylo by se čemu podívati i čemu podiviti! Tak nádherných, tak lahodných krojů, tak umělého a krásného vyšívání na nich marně bychom hledali v cizích krajinách.

A svůj domácí, samorostlý kroj mívala ještě před dvacíti, patnácti léty každá krajina, každé bývalé panství naší krásné vlasti Moravské. Avšak »hanumanskému« duchu naší doby, kterýž parou o to pracuje, aby všecku rozma-

nitosť, všecku poesii a zbytečnou krásu s povrchu zemského vyhladil a všecko lidstvo v ošumělou kazajku všední, prozaické jednotvárnosti oděl, podařilo se již šťastně v přemnohých krajinách naší vlasti strhati s lidu krásný, svěčný kroj národní a obléci jej v uniformu kroje, kterémuž věru neukřivdíme, nazveme-li jej — trhanským.

Nyní už jenom jako v kaleidoskopě mihne se nám ve vzpomínkách pestrý obraz našich krásných krojů národních, na němž s nemalou zálibou utkvívalo naše oko, když jsme ve svátek marianský zavítali na některé z našich poutních míst. Ba i ta Boží neděle zdá se mi jakoby mizením kroje národního pozbývala své slavnostní poesie a zbožné nálady. Jaký to byl dříve pohled na tu mladou chasu, když dlouhými řadami z farního kostela do svých dědin se rozcházejíc, po chodnících mezi úrodou polní se modrala a červenala jako charpa a vlčí mák!

Národní kroj jest plodem téhož tvůrčího ducha národního jako národní písně, pohádky, zvyky a obyčeje a národní řeč. Každý kmen moravský vytvořil si svůj kroj ze své povahy a spůsobil jej k ní. Vážnému, pohodlnému Hanákovi nevolno by bylo v úzkých nohavicích křepkého Slováka a svižného Valacha, jakož tito zase by nestrpěli, aby se jim mezi nohama pletla dlouhá halena hanácká. Každý ten národní kroj, i ten nejchudší, byl charakteristický a svěčný. Lid ve svém samorostlém kroji pohyboval se volněji, byl rázovitějším, hezčím nežli v nynějších odpadcích ošumělého kroje »poloměstského«, byl svým. Vzpomeňme si jenom na dřívějšího dráteníka, jak pěkně mu mu svěčily úzké nohavice z hnědé houně, krbce s návlaky, umouněná od řemesla košile se širokými, otevřenými rukávy, přes niž měl přehozenu krátkou, hnědou huňku. Jak pěkně mu slušel k jeho dlouhým havraním vlasům velikánský širúch, otočený věnci drátu černého i žlutého! A srovnejme ho s jeho nynějším krajanem, kterýž, kolik

dědin přejde, z tolika odhozené cáry a hadry na sebe pověsí. To již není náš »dobrý remeslník z tej trenčanskej stolice«, to jest ubohý, útrpnosť vzbuzující škubánek, jejž bychom si snadno splichtili s nejbídnějším proletářem velkoměstským.

Než netoliko svěčný a krásný byl národní kroj našeho lidu, on byl i nanejvýš praktický, přiměřený různým dobám ročním a vzdorující všem změnám povětrnosti. V horké dni letní do práce polní náš rolník obešel se dobře v košili a spodkách z domácího režného plátna. Z jara a na podzim přibral si k tomu soukennou kordulu a lajblík; do deště oblékl se do huněné, nepromokavé haleny a proti ostrým větrům zimním obrnil se teplým kožichem a dobrou beranicí, nohy maje oblečeny v huněné nebo soukenné nohavice a obuty v silné boty z hovězí kůže nebo v teplé papuče. Vedle toho byl všude zvláštní oděv sváteční, jehož jednotlivé kusy hezké peníze stály; a přece nebyl bez něho ani nejchudší domkař. Býval to staré domácí sukno trochu jinačí nežli nynější výrobky fabrického průmyslu. Soukenná »višňová« kordula trvala 10—15 rokův a župica přecházela dědictvím s děda na vnuka. Nyní ve mnohých krajinách naší vlasti oblíbili si nohavičky a lajblíky ze sprostého »cajku« nebo z chatrných látek »vlněných«, kteréž vystačiti musejí do každé povětrnosti. Oblekem tak chatrným tělo nemůže býti dosti chráněno od nustuzení, i vznikají odtud mezi lidem venkovským hojné nemoci zánětové, kteréž zvláště z jara a na podzim povážlivě mezi ním řádívají. A jak vypadají takovéto cajkovice a lajblíky po krátkém čase, když deštěm a a sluncem vyrudly! Jak by asi vypadal slavnostní průvod takových ošumělých škubánkův?! A za tyto bídné cáry a odpadky novověké »kultury« obětoval náš lid svůj starý, svěčný kroj a na mnoze i své zdraví! Jinde za domácí kožichy a haleny vyměnili si neforemné, bachraté burnusy, v nichž vypadají jako praví hastroši.

Avšak mizení národního kroje má i své bolavé stránky ethické a hospodářské. Nic není zajisté větším škůdcem mravnosti a hubitelem obecného blahobytu, jako zahálka, a té novověkou »kulturou« a »pokrokem« hospodářským otvírají se na našem venkově dvéře do kořán. Dříve za »starého primitivního« hospodářství práce byla rozdělena na celý rok. Vždy bylo co dělati, vždy se bylo čím zaměstnávati. Zvláště krátké dni dlouhé zimy pěkně se vyplňovaly mlácením obilí na podzim sklizeného. Nyní obilí hned po žních za několik dní stroji se vymlátí, a v zimě dostavuje se často dlouhá chvíle, kteráž pak se zahánívá popíjením v krčmách a karbanem, nebo, kde »noblejší pase» zavládly, honbou.

Tomuto domácímu zaměstnání dříve i národní kroj hojné látky poskytoval. Za stara, co ženy napředly, to mužové na plátno setkávali, v hornatých krajinách i ovčí vlnu na houni doma soukávali a tkávali. Na moravském Slovensku posud národní kroj aspoň ženám hojně práce i ušlechtilé zábavy skýtá. Překrásné vyšívání na něm jest všecko jejich dílem a svědčí nejen o veliké zručnosti, nýbrž i o vytříbeném vkusu aestetickém našich Slovenek. Jinde už i ty kolovrátky na půdu mezi staré haraburdí povyklízeli, »nestojíť prý kousek toho plátna, jež za laciný peníz koupiti lze, za tu práci a oštaru.« A tak práce, tato přední pěstounka mravní povahy, uhýbá v našich domácnostech zahálce, »matce hříchů.«

Soukennické řemeslo, dříve přední to pramen blahobytu našich měšťanských rodin, zničeno neodolatelnou soutěží laciných a ovšem i špatných výrobků fabrických. Jen kde národní kroj posud se zachovává, živí se aspoň několik mistrů výrobou starého, trvalého zboží. Naši Slováci nosí posud nohavice a korduly ze »strážnického« sukna a haleny z houně klobucké nebo bojkovské. Až i tu ná-

rodní kroj vymizí, stav soukennický bude na našem venkově sotva dle pověsti znám.

Nyní národní kroj v neporušené celosti drží se už jenom na moravském Slovensku od Uh. Brodu po Břeclavu. Ani tu ovšem národní kroj netrvá v nějaké stuhlé, neměnivé způsobě, ale všecky změny, jež móda přináší, upravují se přiměřeně a lahodně k dosavadnímu kroji národnímu. Hledíc k takovýmto změnám módním, »pravdodatnou« osadou pro daleké okolí jsou Milotice na Kyjovsku, jímž se odtud ne neprávem dostalo jména »slovenského Parýza«.

Hanáci jenom v pohraničních od Slovenska osadách, na Kroměřížsku, Holešovsku a z části na Přerovsku, drží se posud svých »baní« (červených koženic), hlavně za příkladem a přičiněním Skopalíkovým a několika jiných uvědomělých rolníkův; ale i tu zmizel již opentlený široký klobouk, vykládaný pás a vyšívaná košile, a za bývalou »frydku« (kordulu), lajblík a halenu nosí se vesta, městský kabát nebo lecjaký špenzr a nemotorné burnusisko. A ženy i dívky hanácké skoro již docela svůj svěčný a nádherný kroj »přeměštily.«

Tak ze vší té lahodné rozmanitosti krásných a nádherných krojů národních nezbude nám pomalu než jednotvárná ošumělost obecného kroje trhanského. A s krojem národnm mizejí naše krásné písně, hynou krásné zvyky a ryzí, dobré mravy, hynou domácí nářečí, ba i národní jazyk, tak že věru dosti příčin jest obávati se, aby se časem pravdou nestala trpká slova sarkastické věštby básníkovy, že

Přijdou časy, o nichž sníme
se zápalem nedočkavým,
které v širém světě shlednou,
jeden kroj a jeden zvyk
a jid jeden s řečí jednou,

s krásnou řečí volapük.
Všichni budou jedno myslit,
jedno cítit, jedno robit,
uniformou vzdělanosti
jedinou své duchy zdobit.

Duch »hanumanský« u nás ode dávna bují; již dávným předkům našim vytýkali mravokárci, že se ve všem opičí po cizině. »Vzdělanosť« kupovala se u nás ode dávna a kupuje posud za nesmírnou cenu, za ztrátu vlastní úsoby a národní bytosti. Když věnkovský hošík vstupoval do německé hlavní školy, musil doma nechati svůj národní kroj a za dveřmi školními svůj mateřský jazyk. Nyní ho sice s mateřským jazykem do svých škol vpouštíme, ale divně bychom snad hleděli na Slováčka od Hradišča neb od Břeclavy, kdyby se v »naší« střední škole objevil ve svých nohavičkách a ve své halence.

Že naši Slováci jediní ze všech kmenů moravských svůj národní kroj posud v neporušené ryzosti zachovali, toho hlavní příčinou bylo, že z jejich kmene nejméně jednotlivců se odlučovalo od celku kmenového. Slováci do nedávna skoro všichni se živili po způsobu dávných předků polním hospodářstvím; na řemeslo jich chodilo velmi málo a na študie jakořka žádný.

Nyní na nově zřízeném českém gymnasii v Uher. Hradišti z každé skoro osady okolní i vzdálenější študuje po několika hoších. Ta okolnosť nemálo přispěje k tomu, že za krátko národní kroj i z této své poslední posice vytlačen bude. Jednak tu bude působiti nákažlivý příklad, jednak i praktická hospodárnosť, ani pak mladší bratři po starších študentech odložené staré »háby« dodírat budou.

VI.

Chléb v názorech, obyčejích a pověrách našeho lidu.

»Bože nás požehnaj, všecko nám dobruo daj, daj zdravia a chleba, šak nám viac nětreba«, zpívá si skromný Slovák dle čtvrté prosby modlitby Páně. A skutečně mimo zdraví a »všecko dobruo« duchovní netřeba lidu našemu než chleba; neboť chlebem vyrozumívá se nejen všecko »živobytí« (strava), nýbrž i všecka živnosť, hospodářství, polnosť i služba. »Má svůj chléb«, pravíme o tom, kdo má svou živnosť; kdo jí nemá, ten »je na cizím chlebě.« Kdo má těžkou, lehkou službu, má »těžký, lehký chléb«; kdo nemá služby, úřadu, »je bez chleba«, »shodili ho s chleba.« Čteme-li ve starých knihách právních, že ti a ti »šedše se svého chleba na mou dědinu, zbili mé lidi, a učinivše to, šli zase na svůj chléb,« vidíme z toho, že se tu chlebem rozumí tolik, co dědina, t. j. hospodářský statek, polnosť. A tak i »chlebiti,« »chlebovati« ve starší řeči znamená hospodařiti, živnosť míti.

Jakož obilí našemu lidu je »zbožím«, tak jest mu chléb »darem Božím« po přednosti. Chléb na stole je znamením Božího požehnání a rodinného blaha. Ve mnohých osadách na moravském Slovensku stůl vždy jest pokryt bílým ubrusem, pod ním na koutním rohu stola leží pecen chleba. Na chudobném Valašsku, kdež ve mnohé domácnosti »ani na ten chlebíček není jak kerak,« aspoň na nejradostnější den v roce, na štědrý den, i nejchudší »hofrava« koupí si mouky na pecének »toho Božího daru« a ozdobí jím, jakožto nejvzácnější lahůdkou, svůj skromný

štědrovečerní stůl. Na Horňácích za Uh. Brodem pokládají toho dne na každý roh stolu po pecnu chleba.

Odtud je stůl místem posvátným; sednouti si na stole pokládá se za hřích, za znesvěcení toho místa, na němž bývá »dar Boží.« Ani klobouk s hlavy smeknutý nesmí se na stole položiti; hospodáři toho domu ryly by na louce krtice. Dítě nemá se holým tělem posazovati na stůl, srostlo by se. Nůše nesmí se stavěti na stůl, aby se odtud lehčeji zazdvihla na záda. Vzal-li by kdo, maje do mlýna jíti, nošku zboží se stolu na záda, mlýn by se polámal.

Vážnosti a posvátné úcty »daru Božímu« dodává časté žehnání; žehnáť se chléb sedmkráte: 1. když se zadělává na kvas, 2. když se začne mísiti, 3. když se zamísí, 4. když se dává na slaměnku, 5. na lopatě před pecí, 6. »lopatou v peci, jak sú tam všeci« (když poslední pecen vsazen), 7. když se nakrojuje. — Pecny chleba na slaměnkách nemají se počítati. Počítá-li je dítě, matka je okřikne: »Nečítej ho, sic nepokyne.« (Záp. Morava.) — Hospodyně dělají jenom do jednoho pecna ďubku nebo tři ďubky (někde »Boží očko« zvanou); ten se má jísti naposledy; užíváť se ho v lékařství i jinak, a kdyby někdo z toho domu něco ukradl, hospodář rozkrojí pecen na poly přes tu ďubku, »a tak to bude toho zloděja také řezať.«

Pěkný, chutný chlebíček »jak na stoličkách« (vysoký, nezakálcovitý) jest chloubou hospodyninou. Aby se chléb v peci neoprýskal, hospodyně hodí do peci hrachu. — Pukne-li nápadně chléb v peci, značí to nějaké neštěstí. — Je-li chléb v poly puklý, dělá si hospodyně hrob.

Jako »v pátek všecko jde nazpátek,« tak zvláště chléb nemá se v pátek péci. Chleba v nový pátek (ten pátek po novém měsíci) pečeného ryby nejedí.

Zapomene-li hospodyně v peci pecen chleba, brzy umře. —

Pecen chleba nemá se nikdy obraceti nakrojenou stranou ke dveřím; přivolávala by se tím bída do stavení. — Celý pecen nemá se z domu odnášeti. Proto na Kunštátsku hospodyně, když posílá chléb dělníkům na pole, vždy jej doma nakrojí a skrojek nechá doma, »aby chleba neubývalo.«

S chlebem, jakožto darem Božím, zachází se s posvátnou uctivostí. »Zdvihni tu drochýtku (odrobinku),« napomínají na Dačicku matky svých dětí, »když na ni stoupne, drochýtka pláče, že ji slyšet až do nebe.« Spadne-li kousek chleba na zemi, má se zdvihnouti, políbiti a snísti. Odrobinky chleba se stolu na zemi smésti bylo by hřích. Vyschlé odrobinky z kapes házejí se buď do vody rybám, nebo stranou s cesty »ptáčkům zpěváčkům a brablenečkům.« Na stole nemá chléb ležeti spodní kůrkou vzhůru. Kdo jej najde tak položený, má jej zdvihnouti, políbiti a položiti jak se patří. Do mléka nemá se chléb krájeti, nýbrž drobiti, sice by krávy nedojily.

Na Dašicku házejí na štědrý den do studně kousek »calty« a kousek výražkového »Božího daru,« což zajisté je zbytkem krásných obřadů našich pohanských předků, vyplynulých z něžné jejich lásky a vděčnosti k živící je přírodě. I památka starodávných obětí, jež naši předkové ohni konávali, zachovala se v obětování chlebových odrobinek. — Když píská v kamnech, říkají na Dačicku, že »jsou to dušičky v očistci,« i házejí do ohně »drochýtky« z chleba.

Za dřívějších, často neúrodných a drahých let, kdy ten domácí »Boží dárek« býval hodně »chorý« (snědý, špatný), nosívaly matky dětem vítaného z města chleba »se zlaté lopaty a s Božím očkem«, t. j. chleba kupovaného.

Chlebem, tímto nejvzácnějším darem Božím, uctívá se host do domu přibylý, a jest posud málo domů na

našem venkově, aby příchozímu, známému, neznámému, nepodali ukrojiť si chleba; až prý tento obyčej pomine, bude brzo soudný den.. Bývá to obyčejně čestným úkolem hospodyniným, uctiti chlebem příchozího. Podávajíc pecen, pobízí hostě, aby si ukrojil do kola, »aby se nám do kola urodilo,« »aby byla plná stodola,« »aby nám všeci přáli a Pámbíček nám požehnal.« Na moravském Slovensku hospodyně také říkává: »Ukrojte si u nás, abyste v nemoci dlouho žili.« Když totiž člověk těžce onemocní a nemůže už nic jísti, je živ tím, co mu chleba u lidí ukrojiť si dali; »smrť od něho utíká, protože tím chlebem je pořád silný.« Dívka svobodná má si do kola ukrojiti, »aby se jí miłý neodpúdił.«

V některých krajinách hospodyně podávajíc chleba, zakrojí do něho sama nůž, tím hlouběji, čím více hostě uctiti chce.

Podává-li svobodná chleba krájeti, nemá ho, an se krájí, držeti, sice se nevdá.

U Příbora která dívka, když se chléb krájí, uchytne »spřajníček« (skrojek), té bude milý přáti. Všude »skrojek« na mládence, nedokrojek na vdovce.«

Ukrojí-li si žena samodruhá v cizím domě krajíček, je to »na hocha«, skývu si krájí »na děvče.«

Chléb se má krájeti pěkně rovno, všude stejně; nebo »kde se chléb pořádně nekrájí, tam není ani pořádku v domě« a »kdo se nerovná s chlebem, nebude se rovnati ani s lidmi.« Také se chléb nemá lámati, tím se ruší přátelství. Mladým lidem se doporučuje zvláště kůrky jísti, »aby byli červeni.«

Volnosť a svoboda krájeti si chleba po své vůli, je znamením jakési dospělosti. Malým totiž dětem, když se jim chleba zachce, jest požádati dospělých, aby jim ho ukrojili; obyčejně úřad ten konává matka. Jakmile však

dítě dospívá věkem a rozumem, odpoví mu matka na takovou prosbu: »Ukroj si, šak máš rozum!«

Oddělovati čeládku chlebem, pokládá se za vrch skouposti hospodyniny. Do domu, »kde chlebem oddělují,« nerada jde čeládka do služby.

Důležitosť a veliký význam chleba patrny jsou z leckterých obyčejův, v nejdůležitější doby a události života rodinného a pospolitého zachovávaných. Na Novoměstsku narozené dítě položí se na zemi, »aby nejprve tam poleželo, kde se chlebíček rodí.« Když se kdo na Valaších stěhuje, vezme s sebou pecen chleba, »aby se ho chléb držel.« Vypravujíc matka svou dceru nevěstu z domu, zaváže jí do peřin pecen chleba, by jej odevzdala výslužkou své nastávající tchyni. Tchyně zase podává nevěstě na přivítanou svůj chléb, aby z jeho krájení poznala povahu své snachy: Neukrojí-li chleba rovno, bude neupřímná, ukrojí-li žebrákům malý kousek, bude skoupá a p.

Na Meziříčsku n. O. nesou o pohřebě za rakví dva, tři pecny chleba, kteréž po pohřebě v hospodě rozkrájejí a pojedí.

Chléb jsa tak vzácným darem Božím jest i účinným lékem od mnohých nemocí lidem i dobytku, ochranou od všelikých nehod a pohrom živelních, amuletem hájícím od zlých bytostí nadpřirozených, od kouzel, čárův a »zlých účinkův« a p. Největší moc ve všech těchto věcech přičítá se prvnímu pecnu, poznamenanému »Božím očkem.«

Na Meziříčsku n. O., když dítě dlouho nemluví, vezmou dva pecny k sobě připečené a dítěti nad hlavou je roztrhnou, naznačujíce tím symbolicky, aby se tak dítěti ústa rozvázala, jak se oba pecny od sebe oddělují. Spodní kůrkou s chleba stírají se dítěti škrkavky (Dačice), a dítě souchotmi sklíčené potírají po zádech skrojkem chleba (od Brna).

Kousek chleba má člověk vždy míti při sobě; když naň jdou mdloby nebo jinak náhle onemocní, ať k němu přivoní (od Přerova). Člověka dnou zlámaného obkládají dvěma bochníky teplého chleba (Dačice). Byl-li by člověk pokousán vzteklým psem, ať vykrojí z prvního pecnu »Boží očko« a sní; vzteklina se ho nechytne (ode Zlína). Má-li kdo vlčí mhlu, ať jde k sousedovi pod okno »pro chléb«; nesmí však zaň ani prositi ani děkovati (záp. Morava).

Kdo chce zimnice zbýti, ať sní »náčinky« (skrojky) s devíti bochníků chleba (Dačice).

Zvláště dobrým lékem jest chléb nalezený na cestě, od zimnice, od zubův, od zlého větru a jiných nemocí.

Jako chléb nalezený, tak i chléb přes hranice přenesený má do sebe moc léčivou. Kdo takového chleba pojí, nebolívají ho zuby. Proto kdo z druhé vsi chleba přinese, podělí jím všecky domácí.

Když se mají kuřátka líhnouti, vejce posypou se odrobinkami, aby kuřátka v nich sesílila (od Brna). Také na podkuřování vylíhlé drůbeže užívá se mimo jiné odrobinek. Koupené drůbeži a dobytčeti dá se sežrati kousek pokousaného chleba, by hrzo uvykla nové domácnosti. Krávě po otelení dává se kousek chleba, aby měla dobré, zdravé mléko, a chorému dobytčeti dávají se léky nejčastěji s chlebem.

Když se vztekne pes, nejlépe dáti mu honem skrojek s novopečeného prvního pecna, čkouc: »Na, vezmi a neškoď lidem!« Pes popadne skrojek, uteče do lesa a již se nevrátí (od Vsetína).

Když v osadě vyjde oheň, nebo bouřka se strhne, na Novoměstsku převrátí se stůl vzhůru nohami, naň položí se pecen chleba spodní kůrkou vzhůru. Na Podluží, když se chytne na jednom konci, na druhém konci selka, která pekla naposledy chléb, obrátí »první pecen« dírkami proti ohni, aby se zastavil. Chléb ten však musí býti

z díže, ve které se nikdy v pátek na chléb nezadělávalo. Ve Bzenci i jinde světí se na sv. Hátu (5. února) v kostele chléb a voda. Svěcený chléb postrká se za střechu, a když se v osadě chytne, kropí se ten chléb Hátovou vodou.

Zvláště účinným takový chléb bude, když se upeče podle tohoto návodu: »Vyjdi na sv. Vavřince na rosu, nastírej jí do nového hrnka a čistou šatou nebo kouskem nepotřebovaného plátna zavaž. Zadělej do ní trochu režné mouku a udělej tři koláčky, usuš na slunci, vstrč pod střechu za krov. Nikdy u tebe hořeti nebude, ani hrom neuhodí.«

Když hoří, nejprvnější, co člověk k sobě vezme, má býti chléb; potom se nezmate.

Kdo jí chléb dvakrát pečený, nebo kdo má takový chléb při sobě, k tomu nemá hastrman práva, aniž ho v zápase přemůže. Kdesi na Valaších chodíval hastrman za hlídačem ovoce do zahrady a zhášel mu oheň. Ten mu o to domlouval, a tak z řeči do řeči, až se chytli za pasy. Po krátkém zápase hastrman vida se přemožen, pravil: »Kdybys nebyl jedl chleba dvakrát pečeného, nebyl bys mi poradil!« Odešel a již se nevrátil.

V řece Švarcavě před lety žil velmi zlý a nebezpečný hastrman, kterýž lidi i dobytek topil a i jinak lidem škodil a ubližoval. Dlouho mu nebylo rady, až kterýsi soused v Nedvědici, uslyšev o veliké moci chleba dvakrát pečeného, dal si ho pecen od ženy upéci a vzav si ho do pytle, skočil do vody za hastrmanem a tím pecnem ho tam do smrti utloukl.

Na Dačicku, když se někdo utopí, vyzdvihnou domovní vrata, zanesou je na rybník, položí na ně pecen chleba, do pecna zapíchnou hromničku, rozsvítí ji, a odstrčí pak vší silou vrata do rybníka. Kde se vrata zastaví,

v těch místech utopenec utonul. Tu pak muži skočí s háky do vody a hledají mrtvoly.

Jako ve vodách hastrman, tak na západní Moravě v horách »hejkal« je zlým pokušitelem. Zahejkne si v lese hned tu, hned onde, a běda člověku, zvláště zbloudilému, jenž se mu ozve. Přiběhne, vskočí mu na záda a nespustí se ho tak snadno. Kdo však má při sobě chléb, k tomu hejkal nemá moci.

Na Novoměstsku pásli pasáci v lese. Položili si své chleby na rozsochatý smrček, pod nímž si naložili oheň, a uslyševše hejkala, ozvali se mu. Hned tu byl hejkal, ale neměl k nim moci, toliko jim pohrozil: »Kdybyste neměli nad hlavou toho »kamene,« uviděli byste, co bych vám udělal.

V okolí brtnickém, přijde-li hejkal do domu, hospodyně mu má položiti pecen chleba na stůl. Hejkalovi je pecen příliš těžký, rozkrojí ho na poly, ale nechá obou polovicí na stole a odejde.

Na veliký pátek, když se v kostele pějí pašije, otvírají se poklady zemské. Zvláštním říkáním vymodlí se peníze nejprve na vrch, potom se na ně hodí skrojek chleba, by zemští duchové k nim už neměli moci.

Také ve žně častěji se objevují poklady a vystupují ze země, kde je lidé za válek husitských byli zakopali. Kdo to vidí, ať se zuje, opatrně přistoupí a »třema drochýtkama« ten poklad přehodí.

V pohádce radí žebrák Honzovi, aby na to, co se mu v cestu postaví, vhodil několik odrobinek chleba. Vystoupil proti němu drak, Honza vhodil na něho odrobinek, a drak na místě zkameněl.

Když někdo dělá něco »kumštovného,« což obyčejně nebývá bez pomoci »toho zlého,« jenom po něm hoditi třikráte chlebem, už toho nedodělá.

»S chlebem nezabloudí,« praví přísloví. A v moravské pohádce Popeluška, cesty neznajíc, kotoulí si bochníčkem: »kotululou, bochníčku! Kam se pokotoulíš, tam půjdu.« A bochníček jí ukazuje cestu.

Však nejen chléb sám, i voda, kterou se pecny umývají, pepel z peci, nádobí a náčiní, jehož se při pečení chleba užívá, stůl, na němž se chléb klade, slovem vše, co »od chleba« jest, má touž moc léčivou a ochraňovací, jako chléb sám.

Když hospodyň umyje chléb, tou vodou ať umyje krávu, čarodějnice k ní nebude míti přístupu. Když se chléb třikrát v peci přesazený třikrát umyje a tou vodou kolem stavení pokropí, zažene se každé strašidlo i čarodějnice od domu.

Když jest kůň jankovitý, vezme se popel od pečení chleba a vysype se přede dnem do řeky, nic nemluvíc. Potom se ve chlévě kůň pohladí třikrát proti srsti, řkouc: »Chci koni, abys byl zdráv!« (Od Hranic).

Když se nasazuje slepice, vezme se od teplého pecnu slaměnka, nasype se do ní zrní a dá se zobati slepici.

Na kterou ženskou hádají, že čaruje, té z domu nic nepůjčí; a půjčí-li, položí to na roh stola, tím se čáry ruší. (Od Zábřeha.)

V Moravičanech kopali peníze, ale nevykopali než žlutou hlínu, kterouž jako bezcennou odhazovali. »Kdyby ji byli položili na stůl,« pravil zkušený těch věcí stařík, »byla by se proměnila v ryzí zlato.«

Na Brodsku, když vedou dobytče na trh, pocápou je lopatou od peci, »aby bylo tak vzácné, jak vzácný je chléb.« Na západní Moravě, přivedše koupenou krávu domů, poklopí »dížu vod chlebíčka« a na ni dají krávě lízačku (sůl, otruby, jáhlí). — Když se kráva běhala, provaz, na kterém ji vedli, položí pod díži, aby zůstala stelná. (Od Pernštýna.)

Když hoří, stavívá se díž otvorem nebo stůl nohami proti ohni, aby se požár nešířil.

Na štědrý den, když se peče chléb, uváže se povříslo na pometlo a vymete se jím pec; potom se zuvazuje po stéblu o stromy ovocné; ponesou toho roku hojně ovoce. (Od Meziříčí n. O.)

Když se vyhání poprvé dobytek, pokládají pod práh »kopysť, co se ňou mísí chlebíček,« aby se dobytek neotlačil. (Od Pernštýna.)

V Janoušově na Zábřežsku děvčata nastrkují »smrť« (Moranu), když ji na smrtnou neděli ze vsi vynášejí, na »pecné« vidly, což nezdá se též býti beze všeho vztahu ke chlebu.

VII.

Lidé vědomci.

Dle pověrečných názorů mezi lidem dosud ještě hojně rozšířených jsou lidé na světě, kteří »více vědí, než chléb jísti,« kteří svými zvláštními vědomostmi dokážou i věcí nadpřirozených, zázračných. Někteří takových vědomostí nabývají poznáním skrytých jiným lidem sil přírodních. Proto za takové vědomce pokládáni bývají zvláště lidé, kteří ustavičně v přírodě a s přírodou žijí, jako jsou pastýři, polní hlídači (hotaři), myslivci a p.

Jiní mají své vědomosti z pomoci a přispění Božího. To jsou vědomci dobří a lidem užiteční, pomáhajíce jim v nejrozmanitějších jejich nesnázích a potřebách; jsou to božci a bohyně.

Jiní zase spolčují se se zlými duchy a nabývají od nich moci nadpřirozené, kterouž pak vynakládají na škodu a na záhubu svých bližních; to jsou čarodějníci a čarodějnice.

1. Čaroději a čarodějnice.

Hrozná pověra, dle níž člověk odřeknuv se Boha a spolčiv se zlým duchem od tohoto nabývá moci nadpřirozené, aby na újmu a se škodou svých bližních sobě prospívati, aneb jiným z pouhé rozkoše, bez vlastního prospěchu škoditi a se mstíti mohl, nabyla zvláště ve stoletích 15—17. všeobecného rozšíření mezi národy evropskými.

Následkem jejím byly strašlivé soudy čarodějnické, jež tisíce a statisíce nešťastných obětí přivedli na hranici.

Zbytky této pověry udržují se posud mezi lidem, ač nyní již mizejí vůčihledě. Leckterá hospodyně, nedbajíc osvědčené pravdy: »Dej krávě do škopka, ona ti dá do hrotka«, jakmile jí kráva »přisuší«, nebo když v parný den letní své špatné smetany nemůže hned stlouci, přičítá příčinu toho zlým čarodějnicím, kteréž dobytku jejímu ujímají. A tu buď dle své vlastní zkušenosti nebo návodem jiných zkušenějších hledí se buď napřed opatřiti od takových »účinkův«, nebo se pomstiti na svém škůdci. Na štěstí pomsta taková nepřivodí nyní nebohé čarodějnice na hranici, nýbrž jako způsobená újma, zůstává i ona pouhým plodem živé obrazotvornosti poškozené hospodyně.

Mužští čarodějníci v lidových pověrách a pohádkách málo kdy se vyskytují; obyčejně bývají to osoby ženské. Jména jejich v různých končiných Moravy jsou: čarodeník-čarodenica, bosorák-bosorka (bosorkyňa), boboník-bobonica, újemník-újemnica. Takové osoby mohou svému bližnímu »počarovat, podělat, porobit,« nebo jej a což jeho jest »zostudit.«

a) Jak se pozná, že je učarováno a která ženská je čarodějnice.

Roste-li po dešti na hnoji »čarodenicky máslo«, běložlutá houba, je to neklamným znamením, že čarodějnice ujímá užitku. (Zábřežsko.) *) — Domnívá-li se hospodyně

***) V Němcích čarodějnice, když na ně dostupováno právem útrpným, vypovídávaly, že mají dva duchy, kteří jim v podobě krkavce nebo kočky donášejí máslo, sýr, uzeninu, mléko, obilí a jiné potraviny. Někdy prý ti duchové tolik toho naberou a tak se tím přecpou, že se tím dáví. Tyto vydáveniny nalézají prý se na lukách a zahradách nedaleko obydlí čarodějnic. (Erch.-Grubrova Enc. II. 7. 256.)**

že její krávě uděláno, zavede ji k »brabisku« (mraveništi) a postaví na ně. Lezou-li mravenci krávě jenom po kolena a pak opadají, má uděláno; pakli vylézají nad kolena, není očarována. (Od Pernštýna.)

Kdo chce poznati, které ženy v osadě jsou čarodějnice, počne na Lucu (13. prosince) dělati stoličku pod nohy a každý den na ní něco udělá, tak aby ji právě na Boží narození dodělal. Mimo to vyhledá si na hřbitově kus desky z rakve, ze které vypadl suk. Na jitřní klekne si v kostele na stoličku a dívá se dírkou po kostele. Která je bosorka, každá má na hlavě hrotek (dížku) a jest obrácena zády k oltáři. Ale ať nečeká, až kněz řekne »Amen«; sice kdyby ho dohnaly, zle by s ním bylo; postřílely by ho uchy od rendlíků — Též ministrant, přenášeje misál s evandělia na epištolu, podíval-li by se po kostele, uviděl by bosorky. Kdosi, když takto obzíral čarodějnice, spozoroval, že jest mezi nimi jedna půla, ta prý jest nejhorší.

Na Valaších a na Brodsku od Lucie počínajíc děvečka z každého topení oklešek odloží a na Boží narození jimi zatopí. Tím zbystří si zrak tak, že na jitřní všecky čarodějnice pozná.

Na Laších od Lucie počínajíc strouhají po kousku vařeku. Na štědrý den do hotové vařeky vyvrtají uprostřed dírku a každé štědrovečerní jídlo jí pomíchají. Kdo chce uviděti čarodějnice, na Boží narození jde na jitřní a rozhlíží se dírkou od vařeky po kostele. Uvidí je taktéž, any mají hrotek na hlavě, uchem na zad obrácený.

Na den sv. Lucie ulomí se střešňová halouzka a dá se do sklepa, kdež právě na štědrý den rozkvete. Kdo chce poznati čarodějnice, jda na jitřní, všecky šaty na sebe na ruby obleče a s halouskou rozkvetlou v ruce postaví se v kostele v tak zvané žebráčce, po jitřní pak vyjde napřed z kostela, stane u vrat a tu vidí a pozná všecky čaroděj-

nice, any před jinými lidmi napřed z kostela vycházejí. (Zábřežsko.)

Kdo od Lucie do Božího narození plete bič, na štědrý den a na veliký pátek jím o půlnoci práská a pak na veliký pátek, když vede koně brodit, jej s sebou vezme, uvidí všecky čarodějnice, any jezdí na ohřeblech potokem vzhůru, dolů. (Od Strážnice.)

Schová-li si kdo od štědrého večera tenký krajíček buchty až do jarního času, kdy se poprvé vyhání dobytek na pastvu, může skrze něj viděti čarodějnice. Toho dne vykope si na pastvisku jámu, vleze do ní, aby mu jen hlavu bylo viděti, položí si na hlavu kus drnu a dívá se skrze ten krajíček. Když jdou krávy mimo, uvidí čarodějnice, any sedí na kravách, tváří jsouce obráceny k ocasu a zpívajíce »bosoráckou píseň«: »Asasa, asasa! já se držím ocasa!« Čarodějnice hrozí prý všetečnému pozorovateli pěstí, ale nic mu neudělají, neprozrazí-li jich. (Od Břeclavy.) — Peče-li se na veliký pátek chléb, která žena přijde a podívá se do peci, jistě jest čarodějnice. Na veliký pátek všecky bosorky, perouce nebo myjíce nádobí na potoku, jsou proti vodě zády obráceny. — Kněz, když dává požehnání, dívá se vždy pod monštranci; kdyby se podíval skrze ni, uviděl by všecky bosorky zády k oltáři obráceny.

Na Novoměstsku jmenovitě cikánky mají pověsť zlých čarodějnic. Přejde-li cikánka mimo stavení, vylije se za ní hned hrnek špíny, »aby nezostudila«.

b). Jak čarodějnice čarují.

Čarodějnice mají spolky se zlými duchy, od nichž mají všecku svou moc. Která chce míti čerta pomocníkem, jde přede dnem do pole a vláčejíc trávnici po rose, říká:

»Z keréj travičky robečky najvěc dojá? Buď aj mně nápomocný!« Čert se jí objeví a od té doby jí pomáhá.

Také prý se mohou, které se chtějí státi čarodějnicemi, k čertům do pekla prokopati. Kterési takové ženy daly se s takovým úmyslem v lese do kopání. Když byly už vykopaly jámu hodně velikou, jedna z nich pravila: »Včil co bych sa dostala k luďom, co všecko věďá!« Kde se vzal, tu se vzal černý mládenec a řekl: »Hlúběj kop!« a zmizel. Ženy kopaly a prokopaly se do veliké jakési prostory, taneční síni podobné. Tam bylo plno čertů v podobě černých mládenců. Ženy učinily s nimi smlouvu a staly se bosorkami. (Od Hodonína.)

V Lanžotě u Břeclavy zastali čarodějnici, jak seděla »s tým mrzákem, s tým ohavou« na ohništi pod komínem.

Aby tuto kouzelnou moc od zlého ducha sobě propůjčenou vykonávati mohly, čarodějnice potřebují všelikých hmotných věcí, jež tomu odnímají, komu škoditi chtějí; proto potřebí nedati jim přístupu k nim. Když bosorka po klekání vytrhne třeba jen slámku ze střechy, nebo kolík z plotu, »už má k tomu domu právo«.

Podaří-li se čarodějnici někde kousek hnoje popadnouti, a ucho od rendlíka vzíti, nastrká toho hnoje do jeho dírky a tím potom dotud hospodyni škodí a užitek odbírá, dokud hnůj v uchu nezteří nebo se z něho nevysype. Pokud čarodějnice je živa a ten hnůj v tom uchu, hospodyně pořád má trápení. Krávy jí dojí krví, nebo se jim vemeno podebere a oteče. Po celý ten čas nemá žádného užitku a nemůže si pomoci, leč až zase taková přijde, co tomu rozumí a jí po tolikė škodě pomůže. (Kulda II. 281.)

Kučky (žvance), jež vyžouvají krávy, čarodějnice posběruje a nakuřuje jimi své krávy, ujímajíc takto lidem užitku a sobě přimnožujíc. (Valašsko.)

Na Zábřežsku čarodějnice vstrčila do své petlice pometlo ukradené sousedě, »na kterou se zapříhla«, a tím usušila jí dobytek.

Když se postaví kříž, než se posvětí, hlídají ho, protože čarodějnice hledí s něho kousek uřezati na čáry.

Také z třírohého »sádku« (hranečníku) čarodějnice otloukají kousky kamene na čáry. Ještě r. 1863 zastihl prý myslivec za Kněžovsem (u Meziříčí n. O.) tři čarodějdějnice při takové práci.

Nejobyčejnější však způsob ujímati sousedům užitku jest ten, že čarodějnice stírají na cizím poli rosu, kteráž se jim pak proměňuje v mléko. Aby to však příliš nekřičelo, odbírají obyčejně jen polovici všeho užitku, milosrdnější jen »od každé krávy krapku«. Čarodějnice vezme trávnici, vyjde přede dnem na pole a jdouc brázdou, šlehá tráčkami po obilí, říkajíc: »Sbírám užitek, ale ne všecek«. Doma potom pověsí trávnici ve chlévě na dvéře, nebo ji přehodí ve světnici přes bidlo nebo na hůře přes hambálky a dojí: Kolik z trávnice vydojí, o tolik méně mléka dají krávy hospodyně toho pole.

Než i pouhým »mocným slovem« může čaroděj sebrati užitek cizích krav.

Jistý tkadlec ze Křtin šel v noci filipojakubské do Brna. Je tomu již mnoho let. O půlnoci došel na »Klajdůvku«, hospodu to na křtinské silnici u Lišně. Nedaleko odtud odpočíval. Když tak sedí, spatří, jak přišel chlap ke kříži u cesty. Tam se vysvlekl, vylezl na kříž a rozepjav ruce, pravil: »Štere míle šíře, štere míle zdýle všecek hožetek mi!« — »Ne tobě všecko, neco také mi!« ozval se tkadlec. Chlap s kříže více sletěl než slezl a ten tam.

Doma žena tkalcova ráno se divila, že jí kráva tolik dojí; kde jaký náčin měla plný.

Když se muž vrátil, vypravovala mu jakého nenadálého požehnání se jí dostalo. Muž jí pak vyložil, co se mu přihodilo.

Ženě to vrtalo v hlavě i šla se poradit. Řeklo se jí, že ten jistý člověk nebude nyní míti pokoje, že bude muset choditi dotud k tomu kříži, dokud se mu nevrátí odebraný užitek. Na domluvu ženinu sebral se tkadlec a šel zase ke kříži. O půlnoci dostavil se tam skutečně onen člověk, vylezl zase na kříž a opakoval: »Štere míle šíře, štere míle zdýle všecek hožetek mi!« A tkadlec na to: »Svůj hožetek si nech, já chco mět jenom svy!« a šel domů. Kráva dojila jako dříve.

V kravském ložisku po otelení jsou prý zvláštní jakási tělíska na palec veliká, podoby a barvy zcela jako ledviny. Těm říkají »užitky«. Kdo takový »užitek« potajmu si přisvojí, odebere tím cizí krávě všecek užitek. Kterási žena koupila v Opavě od neznámého chlapa takový »užitek« a kráva jí pak dojila za dvě.

Jsou však i zlomyslné čarodějnice, které svou kouzelnou moc vynakládají jenom na škodu jiných lidí, nemajíce z toho samy žádného prospěchu. Činí tak buď z pomsty nebo pouhé zlomyslnosti. Tak zakopávají čáry pod prahem: vlasy, páperky, umrlčí kosti, skořepiny z vajec a p. Dobytek následkem toho hubení a hyne. Čáry ty třeba vykopati a hrant ve chlévě přestaviti. Skořepiny z vajec nemají se tedy vyhazovati na hnůj, nýbrž spáliti, aby jich čarodějnice neposbíraly.

Čarodějnice také lidi »podstřelují«. Po takové ráně naběhne na noze hrč (podstřel, pobřenina), člověk ochromne. Vyřeže-li se taková boule, naleznou se v ní skořepiny z vajec, chlupy a p. Zvláště nebezpečným střelivem čarodějnickým jsou ucha od rendlíků; kdo jimi postřelen, jak živ se nevyhojí.

c) Zábavy a sněmy čarodějnic.

Čarodějnice znají se vespolek a scházívají se občas na společné zábavy a plesy, jež slavívají na křížových cestách nebo na hraničkách. Tu zpívají a tančívají, někdy samy, jindy se zlými duchy. Obyčejně jezdívají na takové sněmy na ohřeble vzhůru komínem. Vhodí-li však čarodějnice na cokoliv, třeba na člověka, ohlav, jede si na něm jako na koni. Kterého člověka čarodějnice stále za koně užívá, hubení a chřadne, byť se měl pak dobře.

Kdysi na počátku tohoto století žil prý v Hodoníně hudec Koneček. V ostatky vyhrával v které si sousední dědině. Když se po půlnoci vracel domů, potkala se s ním hodonská čarodějnice, kterouž dobře znal, vhodila mu přes hlavu ohlav, a už byl Koneček koněm. Čarodějnice vzala do rukou jeho housle, sedla si na něho a poháněla ho tryskem v před. Jeli daleko až do strážnických hor. Tam bylo již mnoho žen vyfiňtěných a černých pánů, kteří všichni místo nohou měli kopyta. Hodonská čarodějnice velela Konečkovi stanouti, slezla s něho a vítala se s ostatními. Koneček musil jim hráti, oni pak vesele zpívali a tančili. Také se jedlo a pilo. I Konečkovi čarodějnice dala koblihu, ale on se bál jísti a strčil ji do kapsy. Až se do vůle natančili a nadováděli, počali se rozcházeti. Otatní čarodějnice odjížděly na ohřeblech, hodonská pak vsedla opět na Konečka, vhodivši mu přes hlavu ohlav, i musil ji znovu nésti až do Hodonina, kamž dorazili ještě přede dnem. Tu čarodějnice sdělala mu ohlav a pohrozila mu aby nikomu neříkal, co viděl a slyšel, sice že bude běda.

Koneček přišel domů všecek utrmácen, šaty měl roztrhány, ruce i nohy rozedrány. Darmo žena na něm vyzvídala, kde byl, Koneček nic neprozradil. Až na smrtelné posteli vypravoval ženě, co se s ním oné noci přihodilo, ale jména bosorčina ani tehdy nevyjevil.

S takových nočních hodů donášívají čarodějnice své čeládce vdolků. Chasa pak se diví, kde nabrala hospodyně vdolkův, ač na ně nezadělávala. Takový vdolek nesmí se krájeti, nýbrž lámati. Kdo by jej rozkrojil, rozpolil by i samu čarodějnici. Složí-li se však rozkrojené polovice vdolka k sobě, čarodějnice opět sroste.

V noci filipojakubské čarodějnice shromážďují se na určitých místech, jmenovitě na kopcích, »na sněm«. K půlnoci žena čarodějnice tiše vstane, aby muže nevzbudila, namaže se mastí z kouzelných zelin, jde pod komín, vsedne na pometlo, a řkouc: »Hajdy bez Pána Boha, bjé nad všecko«, vyletí komínem.

Kdo by je chtěl pozorovati, ať zajde toho dne před půlnocí na hřbitov a vyhledá si kus prkna z rakve, z něhož vypadl suk. Dívaje se tou dírkou, spatří je vyletovati z komínů a může býti svědkem jejich sněmu.

Kdysi zachtělo se toho hajnému Hrčovi z Ruprechtova na Vyškovsku. Šel si na hřbitov pro to prkno, a věda, na kterém vrchu čarodějnice se shromažďují, vylezl si tam na hrušku. Jakmile odbila dvanáctá, vidí se všech stran přiletovati na pometlech čarodějnice jak ohnivé komety. Když byly všecky pospolu, vykládaly si, co která vyvedla. Potom se daly do divokého tance, a potančivše, zavdávaly si z koňských kopyt. Na ránu zahlédne jedna z nich milého Hrču na hrušce a praví své sousedě: »Te Mando, vidíš tam na hrošce teho Hrčo, jak na nás čóhá? Poď, velámeme mo zobe a zpravíme mo hřbet«. »Eno, méle bechme ho nechat, deť je to můj kmocháček«. Hrča již dále neposlouchal, co si povídaly, neživý, nemrtvý sletěl s hrušky a všecek pochramozděný dobelhal se domů.

V tu noc ořežou také čarodějnice všecky kříže v okolí. Má-li se tomu zabrániti, třeba udělati okolo kříže svěcenou křídou kolo a pokropiti svěcenou vodou.

Čiperný humor lidu, kterýž se neostýchal ani samých čertův, podrobil sobě i zlé čarodějnice. Vypravujeť se i o nich nejedna veselá pohádka.

V Lužicích na Podluží zámožný sedlák měl hrbatého syna Janka, takto hlavu dosti bystrou. Kdysi v měsíčnou noc napásal Janek koně. Lehl si naznak do škarpy a hleděl do měsíčka. Z nenadání zaslechne jakýsi zpěv. Nadzdvihne hlavu a uvidí celou řadu bosorek, any po blízké cestě jedou na ohřeblech, prozpěvujíce si »bosoráckou« píseň: »Pondělí, úterý! Pondělí. úterý!« Janek skrčiv se pod chrást, zvolal, doplňuje jejich písničku: »Středa!« Bosorky se rázem zastavily a jedna pravila: »Sestry! kdosi na blízku. Doplnil nám našu pěsničku; jak pěkná je včil: Pondělí, úterý, středa! Vyhledajme ho!« Ubohý hrbáček schoulil se jestě více pod chrást, ale nic naplat; bosorky ho hned našly. Chytily milého Janka a bubnovaly mu do hrbu, až v něm tak praštělo. Když potom, zpívajíce si vesele doplněnou píseň, odjely, Janek zbrchav se zpod chrásta, cítil, že je mu neobyčejně volno. A jak se podivili a zaradovali rodiče, když přihnal domů! Janek byl bez hrbu, rovný jako svíčka! Vypravoval, jak se to událo, a rodiče blahořečili bosorkám, že jejich Jankovi stloukly hrb.

Pověsť o tom roznesla se po všem okolí, všude se mluvilo jen o bosorkách a o Jankovi, kterak pozbyl hrbu.

Doslechl o tom také otec hrbatého Jurky. Přišel se vyptat, co a jak, a Janek mu pověděl věrnou pravdu. Za jasné noci vypravil hrbatého Jurku s koňmi na totéž místo. Jurka lehl si do téže škarpy pod týž chrást, kde dříve Janek ležel, a očekával bosorek. Přijely na ohřeblech, zpívajíce: »Pondělí, úterý, středa!« Jurka doplnil: »Štvrtek!« Bosorky stanuly, a jedna pravila: »Ej, kdosi nám psuje pěknú pěsničku! Pondělí, úterý, středa, štvrtek! jak škaredá to pěsnička! Vyhledajme ho!« Našly Jurku pod chrástem; i bily ho nemilosrdně do prsou. Když přihnal

Jurka domů, měl nejen svůj hrb na zádech, nýbrž i Jankův na prsou, který mu tam bosorky vtloukly.

d) Proměny čarodějnic.

Pravá bosorka umí se ve všelico proměňovati; zvláště ráda na sebe brává podobu ropuchy. Proto v některých krajinách lid ropuše nerad ublíží.

Aby čarodějnice do chléva zavřeného vniknouti mohla, promění se v kočku a skočí tam otevřeným okénkem. Kolikráte prý zaslechne čeledín ve chlévě spící svšeti mléko, jako by někdo dojil. Rozhlédne-li se po chlévě, uvidí tam kočku. Takovou kočku však nebezpečno chytati; bránít se zle svými drápy. Kterýsi pasák chytil takovou kočku čarodějnici a nepustil jí, jakkoliv drápala. Kočka mu rozsápala, břicho, a on bídně zahynul.

Jinak na ni vyzrál jistý hospodář. Věda, že kočka čarodějnice každé noci okénkem do chléva lozí, nastrčil k okénku měch. Kočka skočila do měcha, hospodář měch honem zavázal a hodil do komory pod truhlu. Ráno se šel podívat, co se s kočkou stalo. Měch byl plný, a když ho rozvázal, podávala mu z něho jeho kmotřenka ruku, volajíc úlisně: »Vitám vás, kmocháčku!« Kmocháček kmotřence tentokráte poděkoval »čaganem« (holí), nedbaje nic svaté povinnosti »po Bohu a rodičích nejvíce kmotřenku ctíti«.

e) Jak se opatrovati od kouzel a čarodějnic.

Na Valaších obličují okna dřevěných chalup bílým (vápnem), aby čarodějnice neměly moci do domu. Ve Slezku večer před Filipem a Jakubem vykropují stavení svěcenou vodou a svěcenou křídou píšou křížky po dveřích a trámech.

Stará knížka rukopisná podává tyto recepty na kropení od čarodějnic:

Když krávy ponejprv na pastvu vyháníš, učiň takto: troje koření: libeček, černobejl, sluneční rosičku vem, udělej z toho štětku; pak vem od poctivého mládence moč a tím močem tou štětkou dobytek krop: žádná čarodějnice obhlídnouti ani škoditi a užitku odníti nemůže.

Když chceš krávy sobě opraviti, aby žádná čarodějnice jim škodit a užitku odjímat nemohla, byť již okouzleno bylo, učiň takto: vem sluneční rosičku, libeček, toten, tuřan, netíček, tolitu, verbinu, mateřídoušku, černobejl. Když to devatero koření shledáš, schovej je. Pak vem ze třech vrchovištnejch studánek vody a dej to koření všechno do džbánu a pokličkou ukrej a zavěs v čas nových dnů, t. j. v pátek, v sobotu, v neděli. V pondělí než slunce vyjde, v chlívech, též po celém domě dobře jak okolo stavení vykrop; dobře se ti dít bude.

Kdo má v domě lipovou větvičku, nemají do něho moci čarodějnice.

Zastrčí-li se svěcené kočičky hned, jak se přinesou z kostela, aniž by se s nimi šlo napřed do jizby, nade dvéře a nad okénko chlévové, čarodějnice nemají tam přístupu. (Od Hodonína.)

Když roba bere trávu do bátoha a zavazuje, na to místo, kde byla tráva vysypána, naplije, řkouc: »Ostaňte tu čary, poďte s nami dary; ostaň tu satana, poď s nami smetana!«

Krávě umyté »první vodou« (která se první naváží ze studně vykopané) neuškodí čarodějnice.

Uřeže-li se teleti na kříž po kousku paznehtův a dají se krávě sežrati, kráva se ochrání čárův.

»Křižáčky« krávy nikdo nepokazí, ale také nenapraví. Když se teličce ulíhlé přední noha pravá a zadní levá položí na sebe, a zase druhé nohy tak, kráva bude křižáčkou.

Pozná-li ji ženská na trhu, nekoupí ji, řkouc: »Tej krávy nechcu, to je křižáčka!« (Od Kyjova.)

Mocné ochrany od kouzel a čárův poskytují člověku, dobytku i »mrtvým věcem« jisté zeliny. Stará knížka rukopisná nabízí v té příčině několik receptův »osvědčených,« jako:

Jest-li kdo ostuzený: Vem verbýnu, vorlíček, rosičku, zvař to v novou neděli, než slunce vyjde, a v tu chvíli se tím umej. Bude ti spomoženo. Jináč, jest-li ti učarováno nějakým způsobem, aby sis pomohl: Vem žídlík neb více vinného dobrého octu, potluč hrsť jalovce černého, to spolu zavař a sedni nad to a něčím se přikrý, aby pára pryč nemohla; a též rozpaluj tři nové jehly do žíhava, a stříkej na ně ten vařený ocet, a též kuř kadidlem bílým; a to čiň hodinu, a tak čtyřikrát. Vypaříš z sebe čáry.

A zase proti vostudě domu a dobytku: Černobejl, vřes, červené koření, všedobr, pupavu, psoser vař a tím krop stavení, sebe i hovada, i mej i napařuj.

Máš-li dům ostuzený: Vem bílou lolitu, turánek, vorlíček, to zvař, vykrop stavení, sebe též i zemi. Mořskou cibuli zavěs nad dvéře domu.

Proti zlým lidem, kdyby v domě škodit chtěli lidem neb dobytku: Vem roční proutek, vršek hlohový, čertí trus a turánek, vyvrtej ve futře neb žlabě, t. j. korytě díru, ty věci do ní vstrč a křemchovým kolíčkem zatluč.

Pupavu neb zaječí řepku dávej krávě jísti, žádný jí mléka neodejme.

Protiv kouzlům a všelisjakým účinkům člověku i hovadu:

Vezmi vorlíček, žlutý zvoneček, vratyč, to svař spolu víně neb v pivě dobrém, ať dobře uvře, a pij teplé.

Dobytku pak vodě navařiti a dáti jísti a píti.

Pakli mrtvý věci uškozeno, jako kolám mlejnským, neb místo bylo, tehdy tou vodou kropiti; všechny čáry se rozprchnou.

Aby čarodějnice nemohly člověka občarovati, ať při sobě nosí sluneční rosu. Jistá věc!

Jako pak čarodějnice často pod prahem svá kouzla zakopávají, potřebí také proti nim na tomto místě zasazovati páku. Co a jak tu činiti, k tomu potřebného návodu podává táž knížka rukopisná:

Kdyby dům okouzlen byl:

Pravá panna nebo pravý panic kup kafru za groš a zakopej pod prahem, kudy lidé i hovada chodí, v husím pisku nebo v plechové nádobě, přičině k tomu pepře. Jisto jest.

Aby baba kravám mléka neodjímala:

Uřež z svých krav z každého rohu kousek, i z noh na rohu tím způsobem, vytrhni každý krávě trochu srsti a tím podkuř svých krav. Potom udělej důlek pod prahem, kudy krávy chodí, vdělej to do toho důlku, ten oheň i s křidélkou, zahrab to hlinou. Hned příde baba a bude prositi pro Pána Boha, aby jí to odpustil.

Aby krávy dosti mléka dávaly:

Vezmi podražec, dávej kravám na starým chlebě dvakrát do téhodne. Kdyby jim ho více dával, přetrhl by je dojením.

Když se dobytek nechce šlechtiti:

Prodej pecen chleba neceňa ho, co ti zaň dají. Kup za ty peníze rtuti a zakopej pod prah, kudy dobytek chodí.

Když chceš aby kráva hojnosť mléka dala:

Vezmi jatra od myši vodní, spal jich na prach a dej jich krávě sníst ihned, jak se otelí; bude dávat mléka více než jiné dvě

Zvláště důležito jest věděti, jak zacházeti s dojivem, aby k němu čarodějnice přísťupu neměly a nenabyly takto

moci ujímati užitku kravám. Mléka od prvničky opatrná hospodyně vůbec z domu nedá. Do šesti neděl po otelení nemá se od krávy mléko dávati z domu; pakli se přece dá, musí se dříve svařit nebo »zamčit«, což se děje tím způsobem, že se v něm třikráte klíčem otočí (N. Město). Mléko nemá se nikdy prodávati přes vodu, nebo dokonce přes hranice (Jimramov). Před sluncem východem a po slunci západu nedostane v některých krajinách koupiti mléka za žádné peníze, leda by je v domě vypil. Kdykoliv se vynáší mléko z domu, má se do nčho prsknouti trochu soli a nádoba se má přikryti. — Když se někomu pošle mléko, hrnec vrátí se nevypláknutý, »aby se nevypláchl užitek« (Dočice). Přikoupí-li si hospodyně mléka, nemajíc dosti svého domácího, nesmíchá koupeného mléka s domácím, nýbrž vaří každé o sobě, sice by se tím užitek přenesl do cizího domu (Jimramov).

Aby lidé kravám mléka neodjímali:

Vem moč od krávy a ukroj z pecnu tři krajíčky chleba, uvrz je do studnice, dnes jeden, zejtra druhej a pozítřku třetí. Potom vem je odtud a dej je do toho moče a dávej je kravám a řekni: Aby na tomto dobytku všeho užitku přibývalo, jako do té studně vody přibývá. Ve jméno Boha + Otce + i Syna + i Ducha svatého. Amen. (Ze starého rukopisu.)

Která hospodyně má v máselnici vazovou (jilmovou) hůlku, ta brzy stluče, a čarodějnice k ní nemá přístupu. (Od Vyškova).

Když se topí máslo, mají se zamknouti dveře; přišla-li by tu chvíli čarodějnice do domu, máslo by vyletělo komínem. (Od Žďara.)

Když se kráva otelí, a někdo přijde vypůjčovat vajec, hospodyně jich nepůjčí, mohlo by se jich užiti na čáry. (Od Vsetína.)

Patronem od čárův a kouzel je sv. Benedikt. Komu se telička na sv. Benedikta ulíhne, čáry jí neuškodí. »Benedikta« lepí hospodyně na hrnce a na máslenku. Je to jakýsi kouzelný papír, kterýž roznášejí na prodej Valaši. (Od Hodonína.)

f) Ve které doby čarodějnice jsou nejmocnější a nejnebezpečnější, a jaká proti tomu ochrana.

Největší »právo a moc« čarodějnice mají ty dni od sv. Lucie do Božího narození, v týden pašijový, na sv. Jiří, v noci filipojakubské a svatojanské. Ty dni opatrná hospodyně nikomu mléka neprodá z domu za žádné peníze, nikomu nic z domu nepůjčí, chlév zamyká, nepouštějíc do něho kromě domácích nikoho, aby snad čarodějnice neodnesla kousek hnoje.

Na sv. Lucii hospodyně upeče z těsta, do něhož přimíchá zelin a koupeného v krámě »všeho koření« a dává ho po kousku kravám až do Božího narození. Je-li ve chlévě kráva stelná, udělají ten den před sv. Lucií kolomazí kříž na dveřích u chléva. Na Boží narození do slunce vejchodu utni dřevo lískový a schovej je do kouta, a ten popel, který na Boží narození nahoří v peci, též dobře schovej. Potom kadidlo vezmi a vař s tím popelem to dřevo, kterés byl schoval, a buď toho pilen, aby z domu žádnému nic nepůjčoval ani nedával, aby tvůj nejlepší přítel byl. Uhlídáš, co se stane. (Ze starého rukopisu.)

Na zelený čtvrtek vykropí se stáje potoční vodou proti proudu nabranou. Kdo na tu vodu jde, nesmí od od večera ve středu ani slova promluviti, ani cestou k potoku a domů. Na velký pátek chytne se »zpáteční vody« pod mlýnským kolem a tou vodou dobytek se postříká. (Od Meziříčí n. O.)

Aby od krav dosti másla nastloukati mohl, vem kus syřiště, kus ouhořové kůže, dej to do hrnce, podoj na to krávy křížem, a zahraď to dobře voskem, zakopej, ať přes to dobytek chodí. To udělej na velkej čtvrtek do východu slunce. Tak ti nebudou moct ten rok nic uškoditi.

Na velikou noc vezmi každé krmě částku jednu, cožkoliv k jídlu připraveno jest, vundej toho do vody po kousku všeho, aby z toho dobytek všechen pil, a vostatek vundej toho do novýho hrnka, zakopej to mezi vrata, aby dobytek přes to chodil, do roka sem i tam, a nebudouť moci uškoditi tvýmu dobytku svým uměním. (Ze starého rukopisu.)

Večer před sv. Jiřím tak jako před Filipem a Jakubem pozastrkují se větvičky chebzové, střemchové nebo vazové do oken bytu, do dvérec a okének u chlévů, do střechy a vrat u stodoly atd.

Večer před sv. Filipem a Jakubem čarodějnice mimo jiné ořezují cizí práh a vykrojují šlepěje zizího dobytka, aby tím svůj nakouřily; tu třeba jim brániti přístupu.

Na Zábřežsku téhož večera kladou střemší a březí na hnůj, ráno pak je posbírají a spálí. Na Kunštátsku zastrkují do hnoje jalovec. Na Meziříčsku n. O. nadělají na všecky prahy v domě svěcenou křídou křížkův a kliky u dveří zavážou lipovým lýkem, aby čarodějnice neměly do toho domu přístupu. Na Dačicku posypou práh pískem nebo rozestrou na něm otep slámy. Čarodějnice nemá do domu přístupu, dokud nespočítá zrnka písku nebo stébla slámy.

Nosí-li poctivá panna na sv. Jana věnec z polního kvítí celý den na hlavě a na štědrý den jej dá krávě do žlabu, žádná čarodějnice neuškodí (Netín).

Která hospodyně má uděláno kravám, jde v noci svatojanské do lesa, tam se svlíkne do naha a jde pak na

kapradí. Které kvete, utrhne, potom se zase obleče a chytnouc trávnici za cípy po rose potáhá. Přijdouc pak domů, jde po zpátku do chléva a říká: »Užitek sem, čáry ven!« Potom trávnici prostře na krávu a dá jí kapradí sežrati. Podojí krávu, mléko vleje na mísu, a šlehá je šípovými pruty, dokud tam co je. Tím mrskáním mléka mrská se i čarodějnice, která doma cípy od trávnice dojí a tím krávě užitek odbírá. (Od Drahan.)

Valaši se domnívají, že sv. Jana není v pravý den v kalendáři, aby čarodějnice nemohly tolik škoditi.

g) Jak si pomáhají a mstí na škůdcích, když jest učarováno.

Když je krávě poděláno, převede se přes křížné cesty nebo přes hranice, a užitek se zase vrátí.

Domnívá-li se hospodyně do některé sousedy, že jí kravám ubírá užitku, zajde si k ní, vezme kousek hnoje z jejího dvora a uškubne střechy nade dveřmi; tím nakouří krávy, a bosorka už k nim nemá moci. (Od Břeclavy.)

V Syrovicích u Budějovic selka vypůjčila si od jiné máselnice; nejlepší kráva této hned potom značně »přisušila«. Honěná v těch věcech děvečka jí pravila: »Nestarejte se nic, tetičko, já jí to načnu!« Šla k čarodějnici a neřekla než: »Kmotra, nač ste potřebovala té máselnice?« Tím jí to načala, t. j. čáry zrušila.

Hojně návodů, jak si pomoci, když čarodějnice užitku ubírá a jak potrestati škůdkyni, obsahuje stará rukopisná knížka na př.:

Ukroj s prostřed pecna tři topinky, natři je sol křížem, vem si se třech úhlů ze světnice mechu křížem a holubího trusu, a dej kravám jíst a ostatkem je podkuř. A ta jistá osoba bude míti mlíko jako syrovátku, která

by tobě škodila, a k tobě přijde třetí den, řekne: »Pomáhej Pán Bůh!« A ty jí řekni: »Ty si měj své, a já také své«.

Vezmi pětiprstce, vocásek havraní, všedobru, omanu, divizny a psoser, čertkus; sesekaje to drobně zapeč v chlebě; rozmoče v pomyjích dej po kousku každé krávě. a ty pomyje, naklada do nich toho koření, dávej jim je, ať pijí.

Vytlač vodu z čekanky a vli v syřidlo a v pomyje, dej z toho kravám píti.

Vlož do pomyj vratiče, andělíky, psoseru, přilož kamenem, dávej jim těch pomejí píti.

Vezmi celidoniu kořen a dávej kravám v chlebě jísti.

Vezmi routu a opich, libíček dávej kravám s chlebem často.

Vyvrtej díru v rohu krávě a pusť do ní rtuti a kafru a zamaž voskem.

Vezmi lůžko telecí, skovej je, nejprve dobře usuše, a dávej po kousku s chlebem kravám.

Vem modrou tolitu, prostřelenec a černej vorlíček; vem proti proudu vody, zvař to v ní a zmej tou vodou dobytek i sám sebe, ostatkem pokrop všudy po celém domě. Buď jakkoli uškozeno, pomůžeš si.

Vem routy, zavrtej ji krávě do rohu a zalep to voskem, a to udělej v první suché dni, než slunce vyjde. Druhé: na štědrý den večer uvaž krávě na rohy kus klokoče a nech jí ho do týhodne, tak ty čáry přestanou.

Kdyby někdo uškodil tvému dobytku, jak začneš dojit, střikni třikrát z každýho štrychu na obrácený hrotek. Potom vyvrtej v prahu u chlíva tři díry a vem pak z cizího domu srdeň (svořeň) od voza, ale aby žádný o tom nevěděl, že to bereš. Potom vlej to mlíko do těch dír a rozpálenou tou srdní do jedné díry po druhé vrážej. Tak ten tvůj škůdce bude mít tvář oškvařenou.

Tak si pomáhají posud na Valaších. Svořeň z cizího

vozu tajně vypůjčený rozpálí se v ohni, uhasí v nápoji, kterýž pak se dává krávě píti.

Vem nepotřebovanej hrnek, nalej do něho syřiště ve středu na večír, a ve čtvrtek, než slunce vyjde, podoj na to krávy křížem. Vem bílých otrub a mouky, zalej tím a nadělej bochníčků a peč je pod plamenem. Dávej to po tři středy a tři čtvrtky kravám s travou. Kdo by ti škodil, přijde k tobě a bude toužit na mléko a bude ti žalovat, že se jí mléko sedá, když krávy dojí. A ty jí laj: »Dělej jak jiní lidi dělají: živíce se svou prací! To máš poznati!«

Podoj krávy křížem a to mlíko vlej na rendlík, pod tím pal samosuché dřevo šípové, až se to srazí. Potom to vlej na plané trní a pověs to do komína. A ona si bude stěžovat, že ji oči bolí, a bude je mít všechny krvavé jako maso. Ale dej si pozor, aby se ti něco horšího nestalo, aby ti něco nevzala z domu aneb s hnoje.

Aby kráva nemočila, když ji dojíš:

Zjednej sobě nějaký novej džbánek, popadni toho moče, což můžeš nejvíce a schovej jej, zacpaje šatem velmi tuze. Tehdy ta k tobě přijde, která tvému dobytka ublížila, a bude prositi, aby tu vodu odhradila, nebude moci svého moče pustiti. Ale hleď, aby nic z tvého domu dostati nemohla, neb kdyby dostala, zase by sobě pomoci mohla.

Na Strážnicku, močí-li kráva při dojení, naberou toho moče do nového hrnka a zakopou krávě pod přední nohy. Kdo krávě učaroval, přijda bude prositi, že ho to do rozpuku nadouvá, aby mu toho nedělali a hrnec vykopali.

V Moravičanech selce krávy náhle přisušily. Hádala na kterousi ženu v obci, že jí užitku odnímá. Poradil jí pastýř, aby vyvrtala v prahu tři díry v řadě, obě krajní aby zacpala březovým kolíkem a prostřední nechala otevřenu. Když to učinila, přišla skutečně čarodějnice, pro-

střední prst měla bolavý a pořád jim ho ukazovala, až se naň podívali. Na třetí den přišla s prstem zdravým, kdyby se byli nepodívali, byla by zůstala »znamenaná až do smrti.«

V Kuřímě u Brna kterási žena, jíž bylo učarováno, sekerou tloukla na práh; tím prý čarodějnici vytluče oči a čelo potluče.

Když je krávě učarováno, hospodyně vezme kousek másla a tvarohu, trochu smetany a mléka, dá to spolu do míška a pověsí nad čelesno, když se v peci topí Čarodějnice bude ve tváři opařena a přijde prosit za milosť. (Od Třebíče.)

Na Valaších hospodyně vydojené od krávy očarované mléko uvaří a vleje do záchodu, neohlédajíc se. Tím opaří a poznamená čarodějnici.

Když vykrojí čarodějničinu šlepěj a položí do sopoucha, čarodějnice schne, až uschne (Křižanov).

Naleje-li hospodyně od krávy, jíž čarodějnice škodí, moče do rozpálené peci před sázením chleba, opaří tím čarodějnici tvář. (Od Hodonína.)

Když posed, kterým čarodějnice škodí, vřelou vodou polije, čarodějnice bude na tváři opařena. (Od Litovle.)

Učarovala-li čarodějnice krávě, že dojí krví, hospodyně vyleje takové mléko mezi tři koly, kde sousedí dva ploty, řkouc: »Jestlis ty mně škodila, tak tu krýv tu mňé (měj) a ten hóžitek si z toho ber!« (Od Sloupa.)

Je-li mléko vláčkovité, je učarováno. Šlehá-li se takové mléko ročním šípem, čarodějnice popustí. (Od Třebíče.)

Na Laších, když někomu čarodějnice podělá, dávaj ji »poznačiť« od »pomahača za Frydkem.« Tomu přinesou z každé krávy tři »čačky« (hrstky) kudlů. Pomahač jim dá zeliny, aby je doma vařili, parou z nich krávy »podkuřovali« a pak jim píti dávali. »Ten člověk přidě do

staveňa něco pojčiť. Nic mu nesmia dať, ani chleba krať ani stebła vzať.« Pomahač potom poznamená čarodějnici.

Hospodskému v Trnávce u Příbora kapal dobytek; ze msty mu kdosi počaroval. I dal mu pamahač tu radu, aby ho »sušil.« Pověsil provaz s krávy a rukavice do komína. »Ten člověk jid (jedl) a chodiť němuh od słaboty, až sam přišeł k šenkyřovi že: Bratřičku, pro Boha tě prosim, propusť mě už!«

Nemůže-li hospodyně stlouci, vinna tím jistě kterási čarodějnice. Ale běda jí, padne-li kosa na kámen! Pomsta jí tu čeká strašná a končí se obyčejně záhubou zlé čarodějnice.

Nechce-łi se nijak smetana stlouci, hospodyně namočí slámku do smetany v máselnici a vstrčí do ohně. Která žena potom do domu přijde, jest čarodějnice. (Od Hodonína.)

Na Strážnicku v takové případnosti hospodyně přecedí smetanu devětkrát přes plátěnko, podloží potom plátěnko pod čep běhouna u dveří a vrzá dveřmi dotud sem i tam, až čarodějnice přiběhne ke stavení, aby utrhla střechy. Tak se pozná, která to jest.

Hospodyně stloukala již třetí den, ale dělej co dělej stlouci nemohla. Přišel k ní žebrák po ptaní Hospodyně postěžovala si mu svou nehodu. Žebrák jí pravil, že jí pomůže stlouci, a že potrestá čarodějnici, která jí udělala. Žena se zaradovala a prosila ho, by tak učinil. Žebrák šel na dvůr, vytáhl z plotu kůl, a vrátiv se do kuchyně, zamkl za sebou dvéře a zavřel okno, i jal se nemilosrdně do masnice tlouci. Žena ani nešuchala, jenom tomu se divila, že se masnice pod tak hřmotnými ranami nerozbila. Když se masnice do vůle nabil, vzal tluk a stloukal sám; a podivno, než by pět napočítal, bylo stlučeno. Žena mu poděkovala a dala mu výsluhou kus chleba s máslem a hrnek podmáslí.

Sotva žebrák odešel, rozhlásilo se po dědině, že se jistá stařena při práci na poli začala najednou svíjeti a naříkati, až za hrozných bolestí duši vypustila. Všecky rány, které žebrák masnici dával, dopadaly na ženu čarodějnici. Mrtvé její tělo bylo samá modřina, hlava jedna boule, ruce a nohy měla spřeráženy. (Od Drahan.)

Kdybys chtěl takovej čarodějnici škodit aneb ji poznat, učiň takto: když vrtíš, tu smetanu zkaženou vlej do svinskýho koryta a vem tři špicpruty šipkový jednoroční, pak tu smetanu v tom korytě tak mrskej, až všechny ty špicpruty omrskáš. Taková pak čarodějnice všechna zmrskána bude.

Pak-li chceš, aby se jako sud nadula, vlej do tý smetany zmrskaný za tři halíře kvasnic a z nového plátna režného ušij pytlík, vlej do něho a strč do sopoucha a s obou konců dobře zamaž; čím déle to tam necháš, tím více nadejmat se bude. Však aby z tvého domu nic nedostala! Budeš-li ji chtět pomoct, odhradíš ten sopouch holí a hoď pytlík do vody; neber ho do rukou holých! Pak-li ale chceš, aby na oči znamenána byla, slej tu smetanu zmrskanou, vlej ji do nového džbánu a pokličkou zakrej dolů pupkem a zamaž a zanes to do červenýho bahna. Pakli bys jí chtěl pomoct, musíš to z toho bahna vzíti a do vody na proud vhodit. (Ze starého rukopisu).

Kdyby bylo uškozeno, že bys stlouci nemohl, pozoruj, abys od toho dobytka lejno a moč chytil; přikrej to pokličkou a zakopej pod prah v chlívě, ať přes to dobytek chodí, brzy stloukat budeš.

Kdybys ale chtěl vědět, kdo ti škodí, vytáhni kůl z plotu, vlej do té díry smetanu a zatluč tím kolem dobře, tak všechno v tom člověku stavíš, kdo ti škodí. Když mu ale budeš chtět pomoct, vytáhni ten kůl a nechej to ležet, tak mu zase ulehčíš. (Ze starého rukopisu.)

Když střelí do masnice, zabije toho, kdo škodí. (Od Frenštátu.)

Mstí-li se kdo svému škůdci, třeba opatrnu býti, aby pomsta nepostihla nepravého.

Ve Velké u Strážnice Kaňúrkova svině pokousala sousedu Slovákovi hřibátko. Slovák, chtěje se pomstiti podělal jí, a nastrážil to kdesi v humně (v zahradě), až by na to místo vlezla. Nešťastnou náhodou došel tam sám hospodář Kaňúrek. Jak na čáry vstoupil, sklesl bez sebe na zemi, a tělo jeho bylo všecko zkrouceno od křečův. Odnesli ho neživa nemrtva na pohrádku (postel), a protože od podělání žádný »dochtor« nepomůže, poslali hned pro »bohyňu« boršickou. Ta zůstala u nemocného čtyři dni, navařila jakýchsi zelin, v nichž nemocného okoupali, při čemž bohyňa nad ním říkala. Za čtyři dni pokroucené údy opěť se narovnaly nemocný za krátko ozdravěl a dočkal se 80 let.

Od podělání, zvláště když někdo čáry překročí, připravuje se lázeň takto: Z devíti močidel nanosí se vody a na devíti smetništích nasbírá se »zvářacího kamení.« Rozpálené kamení uhasí se ve vodě, a v ní se nemocný vykoupe.

---

2. Božci a bohyně.

Nejlepšími rádci a pomocníky od kouzel a čárův, jakož i ve mnohých jiných potřebách a nesnázích života lidského jsou božci (bohyňáři) a bohyně, někde také střízlivějším jménem »pomahači« zvaní.

Jako čarodějnice všecku svou moc mají od zlého ducha, tak zase božci a bohyně nic nečiní »svú mocú, ale božskú svatú pomocú.«

Od »podělání« nepomůže žádný dochtor, jenom božec nebo bohyňa. Domnívá-li tedy nemocný, že jeho nemoc pochodí od »zlých účinků«, hledá a nalézá pomoci u bohyně. Než i jiné nemoci, s nimiž si dochtoři nevědí rady, bohyně umí léčiti. Poděláno-li komu dobytku, bohyně čáry zruší, poznamená mu čarodějnici a těžkou pokutou způsobí, že se jí odnechce čárův.

Zloděje bohyně okradenému ukáže v zrcadle nebo mu ho dá poznati z litého olova nebo vosku. Když zloděj uslyší, že okradený šel k bohyni, raději podhodí věc ukradenou, než by se dal prozraditi.

Dívce umí přičarovati milého, a zase mladíka zbaviti milostných kouzel.

Slezák, chtěje se pomstiti svému protivníku, pohrozí mu, že »půjdě do bohyňařa a da ho połamať.«

Z nejznámějších bohyní moravských byla daleko široko známá a proslulá Dora Šurmánková v Boršicích na Ostrožsku. Rodilá byla z Výškovce u St. Hrozenkova, kdež se

u své tety, tolikéž proslulé bohyně, v tajném umění vycvičila. Potom sloužila u dochtora v Pešti a zdědila po něm lékařskou knihu, z níž také ledaco podchytla. V Pešti seznámila se u muziky s Boršičanem Šurmánkem, kterýž tam byl na práci. Svým půvabným tancem a svými lahodnými způsoby tak jej okouzlila, že Šurmánek povzdechnuv si řekl: »Dybych byl vdovcem, hneď bych si ťa vzał!« A stalo se po jeho přání: do roka mu žena zemřela, Dorka se za něho provdala a tak se dostala do Boršic.

Dorčina dcera posud žijící vypravovala o své matce: »Moja nebohá mamička słúžili buďa děvčatem v Peště u dochtora a tam sa naučili všelijakého léčeňá, co ani včilejší dochtoré neznajú. Měli velikú knihu, v téj były všecky zeliny vymalované a popsané, jaký lék která nese a od kérej nemoci kerá je.« Knihu tu prý zdědila po matce, ale půjčila jí jakési hraběnce Sokolnické a dostala za to 50 zl. Mezi jinými je prý tam také vymalována a popsána zelina »vracazas« (vrať sa zas), kterou když člověk u sebe nosí, otevře každý zámek a každou závoru. Nesnadno jí nalézti, a když ji nalezne, ještě nesnáze utrhnouti; neboť kdo ji utrhne, hned zemře. Přispěl-li by však druhý a vzal ji mrtvému z ruky, jemu se už nestane nic. Proto nejlépe užiti na to psa. Zelina se přiváže něčím psovi na ocas, s předu se mu ukáže kousek masa, pes po něm skočí a zelinu vytrhne.

»K nebožce mamičce«, vykládala dále, »jezdívali páni v kočárech z daleka, až z Uher a z Vídňa. Dybych já totéj věděla, jak nebohá mimička! Ale aj tak sa dosť nachodím a najezdím po Moravě aj po Uhroch. V Brně sem była už zavřená pro léčení.«

Od nemocí Dorka pomáhala hlavně zelinami. Sbírala je »mezi Janama« (25. června). Najala si 24 žen a šla na zeliny, kteréž pak na čtyřech vozích vozila celý den. Doma je rozbrakovala a polovici uvařila, polovici v uzlích

uschovala. Nemocným pak dávala odvar na umývání a zeliny na thé nebo na lázeň.

Který nemocný v čas buď sám přišel nebo o radu si poslal, pomohla každému. Lidem, kteří u ní pomoci hledali, až už bylo hodně zle, domlouvala: »A špěšej ste o mně nevěděli? Brzo by bývało pozdě!« O nemocných nepřítomných lila napřed olovo, a poznavši, že není pomoci, pověděla bez obalu: »Nebude ten zeleného trávnička šlapat!« nebo předpověděla na jisto, za kolik dní umře.

Komú bylo poděláno nebo něco ukradeno, zašel si k Dorce do Boršic, a tu její pomoc byla vždy jistá. Slovem, nebylo potřeby, nebylo nesnáze, ve které by se lidé nebyli k bohyni boršické uchylovali o radu a pomoc Její dům byl pravou věštírnou, k níž lidé z blízka i daleka o radu a pomoc putovali. O její takměř vševědoucnosti a moci nadpřirozené vypravují se mezi lidem celé kroniky, z nichž uvedeme aspoň několik zpráv. *)

Soused Mička z Hrubé Vrbky na Strážnicku měl bratra nemocného. Zašel mu na léky k babě boršické. Poněvadž se z olova ulil hrob, Dorka mu pověděla bez obalu, že jeho bratru není pomoci. A skutečně bratr za pět dní umřel, ačkoliv mu i dochtora zavolali.

Sousedka Mikolka ve Velké nemohla stlouci; smetana se jí po maslence táhla jako kolomaz. Vypravila svého muže na poradu k Dorce boršické. Dorka, když slila olovo, pravila: »Vaším kravám škodí čarodenica. Neschází sa nikdy s vašú ženú, ale zitra príde ju zavołat na trávu. Tak ju poznáte, ale sa neprozraďte!« Potom pojmenovala Mikolovi všecky krávy podle barvy, která na které straně ve chlévě stojí, která je po teleti, která jalová; všecko uhodla, ač v jeho chlévě jak živa nebyla a nikdo jí nic neřekl. Potom dala Mikolovi do čepáčka vody, aby jí

*) **Většinu těchto zpráv podal mi p. Martin Zeman z Velké.**

zumýval krávy o
zadu. »Potom k
co najdete, zanes
a vykopali hrnec
skořepiny, hadry
dojily zase.

Když kdys
ve Velké u Strá
v nárožníku zast
ménky do nich
hřbitova, kterým
hrobu. Nálezem t
neboť věděli, že
k bohyni boršick
volala za chvilku
komínem ukazov
bez příčiny; sku
jste už v hospod
něco přijde; už
musíte, potom u

A skutečn
potom ještě jalo
jakési vody, ab
všecky dvéře ve
za míry ze hřbit
v soumesku od
že nemá práva.

Děvečka s
však kromě ní
aby jí hádala,
z litého olova
stane za muže
stále v hadříčku
za ovdovělého s

zumýval krávy od ruky, počnouc na čele, na hřbetě do zadu. »Potom kopte,« pravila mu »opatrně ve chlévě, a co najdete, zaneste k potoku a hoďte dolů vodú.« Kopali a vykopali hrnec křidlou pokrytý, a v něm kosti, chlupy, skořepiny, hadry a p. Učinili, jak jim poraděno, a krávy dojily zase.

Když kdysi — je tomu asi 40 let — děda Slovák ve Velké u Strážnice opravoval doškovou střechu, našel v nárožníku zastrčeny dvě dlouhé paličky léskové se znaménky do nich vřezanými. Poznal, že jsou to míry ze hřbitova, kterými hrobaři měřívají délku a šířku nového hrobu. Nálezem tím všecka rodina byla náramně postrašena, neboť věděli, že to není na nic dobrého. I zašel si Slovák k bohyni boršické na poradu. Dorka odešla z jizby a zavolala za chvilku Slováka do kuchyně, kdež mu stojíc pod komínem ukazovala slité olovo, řkouc: »Vaše obavy nebyly bez příčiny; skutečně Vám kterási ženská podělala. Škodu jste už v hospodářství měli, ale není na tom dosti, ještě něco přijde; už je málo platno, co je souzeno vytrpět musíte, potom už bude dobře.«

A skutečně Slovákovi do té uhynula tři telata a potom ještě jalovice. Potom mu Dorka nalila do čepáčka jakési vody, aby jí vykropil chlévy a zumýval hranty i všecky dvéře ve stavení. Ty paličky, kteréž i ona uznala za míry ze hřbitova, kázala mu zakopati v humně (zahradě) v soumesku od dolního souseda; odnésti jich na hřbitov že nemá práva.

Děvečka sedláka Foksa ve Velké měla galána, který však kromě ní ještě za jinou chodil. Poslala si k Dorce, aby jí hádala, souzen-li jí za muže její galán. Dorka jí z litého olova předpověděla, ten že si jí nevezme, že dòstane za muže vdovce. Poslala jí jakýchsi zelin, aby je stále v hadříčku při sobě nosila. Za nedlouho provdala se za ovdovělého svého hospodáře Foksa.

Jistí manželé ve Velké byli dlouho bezdětni, což je velmi rmoutilo. Vybrala se žena, muži svému nic neříkajíc, na radu do Boršic. Bohyně vykonavši své obřady, pověděla ženě, že jí podělala ta a ta ženská, bývalá galánka jejího muže, jak šli na zdavky do kostela, že mají v peřinách kostky z mrtvého, kteréž se tam potom skutečně našly. Mimo to jí poradila, aby postrouhala kousek jeleního rohu a kousek řemene z mužových nohavic, oboje aby uvařila v zaječím mléce, a léku toho aby společně užívali. Uposlechli té rady, a do dne do roka požehnal jim pán Bůh děťátko.

Nebožtíku Psíčkovi z Velké ukradl kdosi do rána zadní kola od vozu. Psíček se sebral a hajdy k Dorce do Boršic. Dorka mu dala čepák vody a takto nařídila: »Vyhrabte v ohništi pod komínem jamku, vezmite ze šlapy złodějovy, kde stáł krada koła, hliny, dajte do téj jamky, naléjte na ňu téjto vody, nałožte na tom oheň a pichajte vidličkama do ohňa; ale dávajte dobrý pozor, kdo k Vám v tú chvílu donde, aby neco neodnésł.« Psíček tak učinil, a zatím jeho známý hlídal u stavení. Přišel sousedův syn, že »tatíček prosá, dybyste k nám došli.« Ale kamarád Psíčkovi radil: »Nechoď, a v čem začáls, pokračuj.«

I pichal Psíček do ohně dále. Přišel soused sám a prosil: »Ale súsedku, neděłajte ně toho, nemožu obstát; ale povím vám: jakési koła sú u mne pod návratím, vemte si jich; nevím jak sa tam dostały.« Psíček na to: »Já sem jich tam nezanésł a tož si pro ně ani nepůjdu; kdo jich odnésł, nech jich donese!« Nezbylo sousedovi, než donésti kola ukradená. To vypravoval posud žijící syn Psíčkův, který byl všeho toho svědkem.

Jednomu sousedu v Nové vsi ostrožské ukradli voly. Když se radil Dorky, kde by je našel, pověděla mu: »Vaše voły sú zarúbané v horách.« Hledali jich tam a našli je v ohrazené mýtině, odkudž si je zloději příhodnou dobou mínili odvésti.

Ale ne vždycky bylo možná vynajíti ztracenou věc; nebylo-li to souzeno, nespomáhaly ani její kouzla. Ovšem když ona nepomohla, nepomohl také žádný jiný na světě.

Soused Vrabec ztratil ve Veselí o jarmarce peníze za voly stržené. Dorka uhodla sice z litého olova, že je ukradli dva, jeden městský a druhý sedlák, ale jsou prý oba odvráceni, a tak prý Vrabec svých peněz jak živ nedostane. Chce-li se jim pomstit, aby nasypal na rozpálenou radlici prosné kaše a bodal do ní vidličkami. Vrabec dal na mše do všech okolních kostelův, i do Brodu »bílým kněžím« (dominikánům), ale peněz nenašel, aniž je kdo vrátil.

Sousedu Kolajovi ve Velké onemocněla žena. Jeho matka, jež posud byla hospodyní na místě, vypravila ho i s mladším bratrem k bohyni boršické na radu. Kolajka dala synům zlatku pro bohyni za léky a od porady a jim samým 40 kr. na cestu. Když jim bohyně poradila a zeliny dala, bratří dávali jí toliko 80 kr. nechajíce 20 kr. sobě. Ale bohyně nedala se oklamati, řkouc: »Ludkové dobrí, dodajte ně aj těch 20 kr., co ně Vaša mamička poslali, lebo by to nebylo nic płatné.« A přece jí žádný neřekl, kolik jí Kolajka poslala!

Poděláno-li krávě, valašský božec neboli pomahač pomáhá takto: Hospodař jde do chléva a pomahač za ním, jakoby si ničeho nevšímal; ale vejde s leva tak, aby dobytek na pravo uhnul. Přijda ke krávě, nadojí si ze štrycha na dlaň a poťapká tím krávu po křížích. Potom vezme klobouk na ruby, dá ho krávě na hubu a potře jím krávu po hřbetě až po ocas a za ocas ji potahá, a zase podojí na dlaň a pleskne krávu po křížích. Konečně namastí krávě štrychy čerstvým máslem, a kráva dojí zase jako kdy dříve.*)

*) O božcích valašských srovn. „Lid a národ" I. 199, o bohyních II. 176.

3. Zaklínači mračen.

V některých krajinách posud skoro každé okolí má svého zaklínače mračen neboli sváděče krup. Muž takový požívá obyčejně všeobecné důvěry, a on sám o sobě tvrdívá, že dokud živ bude, kroupy v tom okolí nepotlukou.

V Jablůnce u Vsetína takovému dobrodinci svému sypávali jako jiným zřízencům obecním. Zaměstnání jeho je dosti nebezpečné. Kdyby se ve svém zažehnávání jenom slovem zmýlil, kroupy by se naň shrkly a zatloukly ho.

Košile zažehnávačova nesmí býti škrobena a nesmí v ní býti ani nitky nespravedlivé, t. j. jinému ukradené.

Když se objeví kroupová mračna na obzoru, zaklínač se odebere k potoku nebo řece, a bředa vzhůru proti proudu zažehnává mraky a svádí je s polí na hory nebo na jiné místo pusté.

V Jablůnce tkadlec sváděl kroupy. Vstoupil do Bečvy, a bředl vzhůru, a kroupy za ním. Volalo nan z mračen: »Vrať sa, zahyneš, máš nespravedlivú cívku v košuli!«

Tkadlec shodil se sebe košili a bředl přece dále, až svedl šťastně bouřku na hory.

Zažehnávaje kroupy, zaklínač udělá proti mračnům znamení kříže a začne:

1. »Ve jméno Otce, i Syna i Ducha svatého. Amen. Zaklínám vás vy černé mračna, blesk, hrom a bouřku

skrze všemohoucnosť božskou † Otce, skrze moudrosť Boha † Syna a skrze moc Boha † Ducha svatého, abyste se rozdělily a žádnému člověku ani tvoru neuškodily. Zaklínám vás skrze živého † Boha, skrze pravého † Boha, skrze svatého † Boha, abyste přestaly hučet a lidské srdce lekat. Zaklínám vás skrze moc svatého † kříže, na kterém náš pán Ježíš Kristus s roztaženýma rukama visel a vzduch vyčistil od moci zlého ducha. Zaklínám vás skrze blahoslavenosť Panny Marie, skrze moc svatých apoštolů, skrze trápení a bolesti svatých mučedlníků, skrze čistotu svatých panen a skrze zásluhy všech svatých, abyste se odtud odvrátily a do pusté země (n. na lesy) utekly, kde nebudete škodit. Zaklínám tě ty ohavná bouře, jest-li tě satan probudil, skrze zastínění Panny Marie od Boha. Zaklínám tě skrze mocné slovo, které náš pán Ježiš Kristus na moři Jenesaretském k tobě promluvil. Zaklínám tě skrze utrpení všech svatých a skrze sv. † kříž, který s velkou vírou a důvěrou k Boží cti proti tobě dělám, abys přestala hučet a blýskat a nevydávala krupobití, abychom všeho strachu osvobozeni a od škody ochráněni byli. Chválíme všemohoucího Boha † Otce † Syna a sv. † Ducha. Amen.

2. Pán Bůh nebe i zem stvořil. Lepší jest počátek po pánu Bohu a jeho Synu nejmilejším umučeném a zas třetí den vzkříšeném. Ve jméno † Otce † i Syna i † Ducha svatého. Zpomeň na nás a zaslíbení své pane, jak přisahals otcům našim Abrahamovi, Izákovi, Jakubovi a Noemovi po potopě světa, že jich chceš milovat a všeho zlého chránit. Touto svou úmluvou rozepjal jsi duhu na obloze nebeské, že se nechceš do soudného dne na věřících mstít. Rač hlas volajících vyslyšet a nedopouštěj škodícímu krupobití z toho černého mračna zakaleného, ať nepadne na vinohrady, štěpnice, zahrady, chmelnice, ať nepadne na zaseté pola. Rač jich zahnat od nás a všech tvorů † skrze

moc našeho pána Ježíše Krista ukřižovaného a skrze sedm slov jeho svatých a pokorných, které na dřevě sv. kříže v hodinu své hořké a nevinné smrti pro vykoupení všeho lidského pokolení zvolal †. Zaklínám vás andělé † pekelní, duchové povětrní, kteří se včil znášíte v tomto povětří, neb vás Bůh všemohoucí svrhl s nebes, trůnu velebnosti své svaté, kteří přinášíte a činíte bouřky v povětří a děláte krupobití. Zaklínám vás skrze hrozný den souďný, skrze všemohoucího a všemu zlému hrozného Boha, abyste krupobití od osení a zahrad odvedli a na hory, na skály, na lesy a vody obrátili, kde žádný neseje, nesází a neštěpuje, abyste v den soudný nemohli říct: Žádný nás mocí Boha všemohoucího nezaklínal. † Protiv se vám Otec nebeský, Bůh všemohoucí, † protiv se vám Syn jeho Ježíš Kristus, † protiv se vám Duch svatý od obou nerozdílný. Hagios † Otheos (tak!) † Ischyros, † svatý, svatý, svatý Pán Bůh zástupův, plny jsou nebesa i zem velebnosti a slávy tvé. Tyto kalné a bouřlivé mračna zažeň i všechny v nich neřesti, jako škodlivé krupobití. Prosím tě, Bože všemohoucí † zkaz a zruš je, Synu jeho milý zažeň je na trní a pustiny, Duchu svatý, vše jeden Hospodin. Amen.

---

4. Hotař (polní hlídač).

V Loukách u Malenovic, dle vypravování pamětníka, souseda Zelenky, hotař měl boudu na pastvisku a hlídal v létě pastviska ve dne v noci. Kraj boudy s prava i s leva stály široké kameny; na pravém sedával hotař, na levém hastrman, když přišel na besedu. S hotařem bývali tam také pohůnci, napásávajíce v noci koně na pastvisku. »My jsme hastrmana neviděli žádný,« vypravoval Zelenka, »ale hotař povídal: Zas tu byl o 12. v noci; ale jste všeci spali; podíval se na vás, ale dyž jste byli pomodleni, žádného nevzal.« Na boudě měl netřesk, aby mu do ní neuhodilo.

Všecko náčiní hotařovo mělo do sebe zvláštní moc kouzedlnou. Puténka jeho, s níž si chodil na vodu, měla dvě obruče dolní u dna klokočové od strašidel, dvě horní u vrchu vazové od hastrmana. Motyka měla toporo vazové, aby neměl k němu přístupu hastrman, když obcházel pastvisko nočního času. Ve dne zase byla na »žúželu«, aby mu neuškodila; měl ji vždycky s sebou a podpíral se jí. Když připadl na hada, ťukl do země toporem, had byl na místě omráčen; hotař ho vzal na toporo, ani se nehnul. Lapeného takto hada hotař zabil, osmekl, sádlo z něho vysmažil a schránil, a míval ho vždy zásobu. Chodívali k němu lidé z daleka na hadí sádlo.

Obušek hotařův měl topůrko jalovcové a měl do sebe tu moc: když zatloukl kolíky na šrančích pastviska, nikdy jich koně nevyrazili čechlajíce se o šraňky krkem. Pastviskem vedla cesta do dědiny. Bránka v šrančích se zavírala kolkem do díry zapichnutým. Na noc hotař svým obuškem kolek tak přirazil, že ho nikdo nevytáhl. Přijel-li kdo v noci k bránce, zavolal hotaře. Hotař třeba z daleka zašermoval ve vzduchu obuškem, a kolek hned vyletěl z díry. Takovou moc obušek měl odtud, že jej hotař každý rok namastil sádlem z hada na sv. Jiří lapeného.

Měl také tatar (karabáč), kterým vyplácel pohůnky a dívky, když udělali nějakou škodu. Tatar byl upleten z poskoných konopí a násadka (bičiště) byla prý ze dřeva toho keře, pod kterým Jonáš usnul, »chca počkat co se bude dít s městem Ninive, a nedozvěděl se nic, protože zaspal, a než se obudil, keř uschl.« To dřevo donesl prý hotařovi bratr z »Netálije«; ale Zelenkovi, trochu pochybyvačnému, zdálo se býti beršlenovým. Když si dal tatar pod hlavu, hned usnul; ale také se hned obudil, když bylo třeba, a kdo šel mimo, neviděl ho, když spal. Proto nikdo nikdy nebyl tím jist, nespí-li někde o blízce hotař, třebas ho právě neviděl.

Mimo to všecko měl ještě provaz z vazového lyka; když se udělal hastrman koněm a pantal se mezi koňmi, chytl ho na provaz a zaklnul, že víckrát nikomu neuškodil.

Všecky ty věci hotař míval v boudě, ale ani největší zvědavec a odvážlivec nikdy se jich nedotekl, taková hrůza šla na každého z jejich kouzelné moci. A také prý byly svěceny.

---

5. Střelec vědomec.*)

Který střelec chce míti jistou ránu, vezme srdce ze tří krkavců a ze tří krtků, spálí je na prach a přimíchá ho do prachu ručničního a do broků.

Kdo chce, aby se ho nechytla střelená ani ťatá jde o půl noci svatojanské na trojhraneční vodu, a co tam nejprv uvidí, zastřelí a krví z toho se pomaže (Slezsko).

Pytláci umějí se dle libosti večkolivěk proměniti a tak myslivce šáliti a jim uniknouti. Na Zábřežsku pytlák jsa na čekané, vida k sobě přicházeti myslivce, udělal se pařezem. Myslivec sedl si naň a pokrájel si na něm tabák.

---

*) Pěkným tímto jménem Slováci označují touž osobu, jíž Němci říkají „Der Freischütz“.

6. Škůdcové.

Ze msty lidé zlovolní všelijak o to usilují, aby svému bližnímu nějak ublížili anebo, možná-li by bylo, svého nenáviděného soka docela zničili. Způsoby a cesty k tomu vedoucí takoví škůdcové obyčejně sami znají, nepotřebujíce na to žádných cizích vědomcův.

Nesplejné vši na př. nejsou z věcí nejpříjemnějších. Ty na svého protivníka poslati lze takto: koupí se na jeho »jméno« (jmeniny) půl libry masa, vloží se do nového hrnka a zakope do kopence (mraveniska). Na protivníka přijdou vši a nespustí se ho, dokud mravenci masa v hrnku všeho nepožerou. (Od Vsetína.)

Horší jsou ještě jakési vši červené. Kdo je chce na koho poslati, vyptá kousek masa od řezníka, přiloží k němu napsané na cedulce jméno a příjmení svého protivníka a uloží někde na místě bezpečném. Zabude-li mu ho časem líto a chce-ti mu zase pomoci, vezme s něho devět vší a počítaje nazpět: 9, 8, 7, -- 1, dá je do brka a pověsí do komína. (Netín.)

Chce-li se oklamaná dívka vymstiti své šťastnější sokyni, když jdou snoubenci od zdavek, hodí psa a kočku do bečky a nechá jich tam, až dojdou manželé domů. Celý život budou prý mezi nimi bývati hádky a rvačky. (Od Brodu.)

Manželstvo se rozvede, když vezma kousek hlíny s hrobu šestinedělky do bílého šátka, hodí na snoubence, když jdou od zdavek. (Deblín.)

Která manželka chce, aby její nemilovaný manžel umřel, zakope jeho svatební košili do země pod ohništěm. Jak ta košile týří, tak manžel schne a chřadne. (Od Opavy.)

Zlý manžel zas vykrajuje z chodníka šlepěje své manželky, ta pak do roka zemře. (Od Brna.)

Kdo chce člověka »usušit«, pověsí jeho trus v pytlíku do komína, kudy jde kouř nejvíce. Jak se trus suší, tak ten člověk schne. (Deblín.)

Také nadouti lze člověka způsobem velmi nepříjemným. Kdo to způsobiti chce, vezme jeho teplý trus, dá ho do nového hrnka, přidá k němu kvasnic a mouky, hrnek poklopí křidlou, zamaže hlinou a položí na křížné cesty. Jak to kyše v hrnci, tak se člověk ten nadouvá. (Deblín.)

---

7. Katovský a rasovský.

Že kat pro své příšerné řemeslo svou osobou všude strach a hrůzu pouštěl, je snadno pochopitelno. K němu se družil ras, kteréžto obojí řemeslo za stara obyčejně spojeno bývalo. Kati a rasi pokládáni mimo to také za čarodějníky, kteří by se dovedli pomstiti, kdyby se jim v něčem neuhovělo. Pacholci katovští a rasovští chodívali »vandrem« jako jiní řemeslníci. »Když přišel takový vandrovný a řekl: »Rasovský«, hned dostal, co chtěl, aby neuškodil dobytku«. (Od Brna.)

»Chodili tu před lety takoví lidé darební, a přijda některý do stavení, prosil za katovského pacholka. Na rameně měl měch se dvúma přístodůlky (tak řečený »přesýpací«). Na boku měl kabelu ze psí kože a v ruce trnovicu. Hospodyňám vyhrožoval, že umí čarovať. Hospodyň, jak odešel, oblévala dveři horkú vodů aby to čarodějstvo zmyla.« (Od Hranic.)

Rasi hrávali také úlohu »božců«. Sedlákovi ztratili se koně, šel k rasovi na radu. Ras mu podal zrcadlo, by se podíval, kde jsou. Viděl, jak se jeho koně pasou na na pastvisku, poznal také krajinu, šel tam a odved si ukradené koně domů. (Od Brna.)

---

dokud nespočítáte všech krůpějí mořských a písku na břehu mořském.

Po třetí zavazuji vás, zlodějové atd. skrze přehrozné slovo Krista Ježíše: »Cetra Comatra«, které vyřknuto bude na soudný den, aby taky to slovo na vás padlo a leželo, dokud nespočítáte všeho stromoví a všeho listu na stromech a kamení celého světa i s těmi všemi slovy, které z úst mých vyřknuty jsou byly. Ať jste svázáni, abyste stáli jak pařezové a hleděli jako kozlové s vytaženýma rukama, s křivým bokem. Tváře vaše ať jsou jak uhel černy, všecka zem i nebe ať jest na vás staženo a drží vás tak dlouho, dokud já sám životem nepřijdu, vás svýma očima nespatřím a vám svýma vlastníma údama a vlastním jazykem propuštění nedám. K tomu mi dopomáhej Bůh † Otec, Bůh † Syn, Bůh † Duch svatý, vše jeden Hospodin na věky věků kralující. Amen.

Zloděj takto zamražený zůstane na svém místě do tvé vůle. Chceš-li ho propustiti, obejdi si toho člověka dokola, jak slunce jde, a modli se třikrát po sobě:

Ve jménu pána Ježíše Krista já tebe propouštím s tohoto místa, jdi v pokoji ve jménu Boha † Otce i † Syna i † Ducha svatého. Amen.

Pak kopni ho svou pravou nohou pod jeho pravé koleno. Na tom ale záleží, aby obejda večer ráno zase opakoval, pozoruj, aby někdo v tom čase nezemřel.

VIII.

O domácím lékařství lidu moravského.

Každému člověku vyměřena prý jest doba života na 70 let. Žije-li déle, Bůh mu to přidává za jeho dobré skutky, pak-li méně, duše vejde do druhého tvora a tam svou životní lhůtu dokoná. Tak se domnívají Valaši.

Aby člověk takových let dožil, k tomu jej vede rozumná správa života, uložená v lidových příslovích; jen kdyby se jimi každý spravoval! Jedno z nich na př. radí: »Plíce krm větrem, žaludek zemí, kůži vodou, srdce ohněm, a dobřeť bude,« což vykládá Čelakovský: »Miluj čerstvý vzduch; živ se tím, co ti tvá země dává, zvláště rostlinstvem; myj se často a buď veselé, laskavé a nábožné mysli.«

Žaludek lid skutečně živíval »zemí« v tom smyslu, jak vykládá Čelakovský, přestávaje na tom, čeho mu jeho políčko poskytovalo; bylť pravým vegetarianem. »Mnoho jídel, mnoho nemocí«, praví jiné přísloví, a »kam střídmosť nechodí, tam chodí lékař«, »krátká večeře, lehká noc«. Že v pokrmech vybíravým nebyl, dokazuje vůbec známé pořekadlo: »Člověk neví po čem stloustne« a »kde zalehne pleva, netřeba chleba.« Kůži se sice doporučené potravy nazbyt nedostávalo; alespoň koupání dospělých nebývalo ode dávna příliš rozšířeno, leč v nejparnější měsíce letní, byla-li právě na blízku domova tekutá voda; ale jinak v šatstvě a v příbytku lid šetříval čistoty vzorné. Ve stavení se posud čistívá a umývá každou sobotu večer, před svátky, hody a p. zvláště důkladně. I spánku lid vyměřuje pravou míru a svou dobu. »Na lože o deváté, s lože

o páté.« »Co neuspíš do půl noci, po půl noci nedospíš.« V létě, v čas pilných prací polních bývá ovšem spánku mnohem méně, než tuto se požaduje. Čeho by však na na venkově nejsnáze hojnost býti mohlo, toho se v bytech lidských nedostává nejvíce, — čerstvého vzduchu. Větrati příbytky, otvírati okna není posud zvykem. V zimě by naběhlo do jizby zimy a v létě by tam nalétalo much. Z téže příčiny nesmí se ani příliš »vrázit« (otvírati dvéře), aby se teplo »nevyvrzalo.«

Jsout ovšem někteří lidé po celý svůj život zdrávi jako buk, jako ryba, jako řepa, jichž se nechytne »střelená ani ťatá«, ale většina jich podrobena jest rozmanitým neduhům a nemocem, tu lehčím tu těžším. Příčiny nemocí jsou přerozmanity a nelze jich všech předvídati aniž se jim vyhnouti. Hlavním sídlem a semeništěm nemocí je »zkažená krev«, která v těle sama sebou vzniká; proto třeba ji z těla vymítati, což se do nedávna dělo pravidelným »pouštěním krve« z jara. Nastuzení jest tolikéž příčinou hojných nemocí. Nastuditi se na našem venkově není nesnadno. V zimě se v jizbách topívá, až by zalkl, a člověk vycházívá odtud ven bez svrchního obleku. V létě zase leckdo zachladí si žaludek ledovým pivem a uhoní si katar žaludeční, za dřívějších dob mezi lidem skoro neznámý, a co nemocí způsobují »uročité oči« ! I »zlý vítr« (mrtvice) leckoho obejde.

Konečně jsou nemoci od toho, aby udržovaly v obyvatelstvu země jistou rovnováhu. Když se tedy v některé krajině obyvatelstvo »přesiluje«, tu kněži a lékaři nemoci na lid pouštějí, jmenovitě koleru, již chovají pro potřebu zavřenu v láhvích.

Když se »hýbe zem«, t. j. když se probouzí jarním slunkem ze zimní strnulosti k novému životu, hýbou se i nemoci, jmenovitě krtice, hrče na krku, dření v údech, hostec, bolení očí a j.

Nákazou působí mydliny, přejde-li kdo přes ně, stopky z peří, skořepiny z vajec, proto se takové odpadky a nečistoty ustraňují s cesty a s míst přístupných. Voda, v níž se nemocný okoupe, působí též nákažlivě, proto vylévá se na místo, kudy se nechodí nebo ku plotu, kam slunce nedosvítí. Ukazoval-li by kdo na svém těle prstem, kde jiný má nebo měl bolesť, dostal by ji také. Učiní-li tak přece, hledí odčiniti zlý účinek šťastným slovem: »Má to zebraný, ‚nepříměří‘*) podsátok« (posud).

Lehčí chorobu, kdy člověk nemusí ještě »ležeti ležmem (pádem), když jenom tak »postonává, poléhá, posedává, je nevládný, nadrchmaný«, náš venkovan hledí »přechoditi«, »nepodávaje se« tak hned nemoci. »Panská nemoc, chudobného zdraví« a »dobrá bolesť, dyž dá pojesť.« Nějakého toho »bolu« v hlavě, štípání, lámání, pchaní si člověk hrubě ani nevšimne, jenom když »žaludek dobře vaří.«

Hůře jest, když člověka »složilo«, když »je složený«, když se mu nemoc do prsou, do nohy složila, nebo když jako na př. souchotinář »dlouho karhá« (choruje). Tu se

---

*) Slov. = nepřimiřaja t. j. abych nepřirovnával. Za Moravské „nepříměří, nepřimiřaja“ Slováci uherští říkají „kameň miera“. Pohlady (1891 str. 818) píšou o tom takto: „Užíva sa vtedy, keď je reč o rane, ktorú niekto má, a rozprávajúci na svojom tele prstom označuje to miesto, kde je tá rana. Upotrebuje sa pred slovkom alebo za slovkom „tuto“: Jano má takú velkú ranu — kameň miera — tuto; alebo: Jano má velkú chrastu tuto — kameň miera. Ludie myslia, že keď človek, prstom ukázujúc, dotkne sa na sebe toho miesta, na ktorom je u druhého rana, o ktorej je reč, že ona z toho člověka prejde naňho na to isté miesto, ktorého sa prstom dotknul. Ale keď pri tom povie „kameň miera“, zabezpečí sa proti tomu, a nestane sa nič.“ — Dle toho znamená ono „kameň miera“ tolik, jakoby ukazující na svém těle místo, kde jiný má ránu nebo nějakou bolesť, řekl: „Ne moje tělo, nýbrž kámen jest měrou‘ „neukazuju toho na svém těle, nýbrž na kameni.‘

již dostavila těžká nemoc, kterouž lid rozličnými jmény označuje, jako: nedoluha (nedolužný), nevola (»tatíček dostali jakúsi nevolu do noh«), bída (»na tu bídu umřel«), núza (»já na tų hłavu ešče od tý núze*) nic nemožu«). Na Starojicku když kdo umře, »březisko měl«, »zlý větr ho obešel«; dítě »hluza zaleła.«

Umřel-li kdo zánětem kterékoliv útroby, o tom se praví, že »ho zima zdrobila (zemlela, střásla, zdrhla) a umřel«. Neboť tento příznak těžkých nemocí pokládá se tu za vlastní nemoc samu. »Když se rozstone na zimu a pichání, již neokřeje.« Obejde-li člověka zima, »přeskočila ho smrť.«

Nemoci pokládají se za jakési nepřátelské moci, jež z venku na zdraví lidské útočí, ba přímo za zlé démony, jež jako skutečné osoby světem kráčejí: »Šla Panna Maria přes zelenou louku, potkala tam vředy vředice, nátky nátčice, úroky úročice.« »Šel Pán Ježíš, potkal psotník.« »Chodili střelci střelice po horách po krajinách.« Jmenovitě »nátky« obcházejí v noci příbytky lidské, ťukají na okna a volají lidi jménem. Kdo se jim ozve, toho osednou. »Koltún« (skřítek) »je mlsný«, krmí se cukrem.

»Nemoc má stero cest do těla a tři z těla: horem, spodem a koží.« »Každá nemoc má svůj lék, jen že ho lidé vždy nevědí.« Než i kdy lid léky od nemoci zná, zbytečně jimi neplýtvá, praviť přísloví: »Nečekej z léků dlouhého věku.«

Nejvíce léků domácí lékárničce poskytuje rostlinstvo. Skoro v každé osadě jest nějaká žena, jež zná léčivé zeliny a od které nemoci která jest. Nasbírá a nasuší si jich hojnou zásobu na zimu a udílí z ní v čas potřeby všemu sousedstvu, jež se k ní o radu obrací. V máji prý každá

*) „Núza je, dyž už pracuje k smrti.“ Od Bzence.

bylina — zelina; jen zeliny do sv. Jana Kř. nasbírané jsou platny.

V některých krajinách právě tu noc před sv. Janem do »východu slunečka« chodí se na zeliny; ty prý jsou nejléčivější.

Zeliny, jichž lid na léčení užívá, světívají se ve svátek nanebevzetí Panny Marie (15. srpna) nebo na Boží Tělo.

Většinu zelin pojmenoval si lid dle nemoci, od níž která pomáhá. Tak vředovým kořenem (imperatoria ostruthium) léčí se vřed, úložník (lysimachia numalaria) vřed ukládá, devaterník (tussilago farfara) hojí devaterý vřed úmorný, zděšencem (hypericum perforatum) nakuřují se děti, kdy se z úděsu »břídijó«. Úročník*) (silene inflata) pomáhá od úroků lidských, úročnica (anthyllis vulneraria) od úroků dobytčích. Nátchovina (cynopodium vulgare) zahání nátchu. Hluzovníkem n. ochvatnou zelinou (scrophuraria nodosa) léčí se hluza n. ochvat. Úrazník (sagina procumbens) pomáhá od úrazu, hostcová zelina (carlina vulgaris) od hostce. Útrobník (agrimonia eupatoria) hojí choré útroby, plícník (scabiosa pratensis) plíce, jaterník (hepatia triloba) jatra. Žlutý traňk (ajuga chamaepitys) pro svou barvu dobrý jest od žloutenky, hlístník (erythraea centraurea) vyhání hlísty, větrová zelina (mentha piperita) stavuje větry. Zádušník (glichoma hederaceum) dobrý jest od záduchu, srdečník (leonurus cardiaca) od třesení srdce. Krvavník (chelidonium maius) zastavuje krev a pomáhá také od štípání v hlavě a přikládá se na zlámaniny. Pro tuto svou několikerou léčivou sílu nazývá se také »nebeským darem«. Průtržník (potentilla tormentila) vaří se na zeliny nebo na lázeň od průtrže, z kořene připravuje se mast od téže nemoci.

---

*) Na západní Moravě táž zelina slove „střílovo koření“ a pomáhá od střílů.

Než i mnohé jiné zeliny, nevyznačené takovými zvláštními jmény jsou lidu hledanými a oblíbenými léky. Z těch ode dávna zvláštní obliby a chvály docházel bedrník. O veliké jeho moci léčivé lid poučily divizenky zpívajíce:

Bedrníku bedrný,
jak jsi ty peprný!
Kdyby lidé věděli,
rádi by tě jídali,
ani by tak nemřeli.

A když byl kdysi veliký mor v zemi moravské, zvony, samy zvonily:

Cendelia, bedrník
od nemoci dobrý lík.

»Před kozičkou (květem bezovým) smekni, před heřmánkem klekni,« napomíná přísloví, uznávajíc takto nesmírnou důležitosť obou zelin.

A »koní mňatka (mentha pulegium) je prý všeckým zelinám matka.« Nosí-li kdo v nákažlivou nemoc Boží dřevec (artemisia abrotonum), neonemocní. Sluneční rosa (potentilla reptans), když slunce zasvitne, má na kvítečku kapku rosy. Rosa ta velmi dobrá jest na oči, zelina sama od zubův.

Horský jetel (trifolium montanum) pomáhá od červenky (úplavice) a od úrokův. Sladký list (rumex aquaticus), potlučený kamenem o kámen, přikládá se, když bolí hlava nebo na odbiračku. Černohlávka (ajuga) dobrá jest ženám od krvotoku. Kdo má bolení, ať »vykrúcá« babí rúcho (salvia pratensis) na hadérku a přikládá na život; když bolí v krku, nechť šťávu na lžičku »vykrúcanú« vypije. S čekanky (cichorium intybus) nasbírá se květu, nacpe do láhvičky a pověsí, kde slunko hodně peče. Udělá se z toho krásný červený olejek, ten velmi dobrý jest od bolení.

Koho bolí v krku, nebo když má hlísty, uvař si v polévce myšího ocásku (achillea millefolia); když bolí hlava, dobře jest kouřiti s tabákem suchý květ té zeliny. Od »zbouřených hlíst« nebo když bolí v krku, pije se také šťáva z balšánku (mentha aquatica). Když se ženám »matka zbouří« užívají praščáku (polygonum aviculare). Svinskou veš (aethusa cynapium) matky odstavivše přikládají si na prsa, aby rychle a bez obtíží potratily mléko. Kocián (gnafalium dioicum) pije lid od nákažlivých nemocí. Chvojí od oltářů na Boží tělo chrání od souchotin. Na rány se přikládá mléč (lactuca vitosa) a kape se na ně šťáva ze psího jazýčku (plantago lanceolata) nebo z černého kořene (symphytum off.). Lulek (atropa belladona) kamenem o kámen tlučený a na čerstvém másle smažený jest dobrou mastí na rány. Na bolačku (bouli) přikládá se syráčí (patáčí, malva rotundifolia) kamenem o kámen tlučené a ve mléce vařené nebo listí podbílové (pelasites farfara). Když má někdo rozraženou hlavu, utluče se tvrdníčku (senecio) se zázvorem a přikládá na ránu. Na zmoženou ruku dobrým obkladem jest rozchod (sedum acre). Od dření vůbec a od štípání v hlavě dobrý jest na obkladky stříbrník (potentilla argentea). Od pchaní (píchání) přikládá se jabloňový mech.

Potřebuje-li se šťávy zelinné, dobývá se jí tím způsobem, že se zelina kamenem o kámen potluče a šťáva plátynkem procedí.

Velikou důležitosť v lékařství lidovém má voda, ale ne každá voda, kdekoliv a kdykoliv čerpaná. Ode všech neduhů chrání lázeň v proudové vodě na veliký pátek a na tři krále právě v tu vodu, když se v kostele světí voda tříkrálová. Zeliny vařívají se ve vodě zpátkové, t. j. tekoucí nazpátek s kola mlýnského. Od všelijakých osypanin dobře jest mýti se vodou trojhraničnou, t. j. takovou, která se prýští na místě, kde se rozcházejí trojí hranice.

Chodívá se na ni o půl noci svatojanské. Také zeliny se v ní vařívají.

Bolavé oči, ba i slepotu hojí zázračná voda některých studánek lesních, a leckterá taková studánda nabyla odtud jména i pověsti »svaté vody.«

Ale nade všecky vody svou zázračnou mocí léčivou předčí voda jordánka. Této moci nabyla voda v řece Jordánské křtem Krista Pána; ji přinášeli ode dávna a přinášejí posud poutníci ze svaté země za nejvzácnější vítané svým přátelům. Této skutečné vody jordánské není ovšem tak snadno každému v čas potřeby nabyti, ale snadno jest nezviklanou důvěrou a modlitbami každou proudovou vodu proměniti v jordánskou.

Před sluncem východem anebo po slunci západu chodívají na vodu jordánku k řece, kde se proudí. Kdo si jí nabrati hodlá, dojde k řece, pozdraví vodu takto: »Pochválen buď Ježíš Kristus, vodičko! Já jdu k tobě pro zdravíčko! Odkud tečeš, vodičko? Ty tečeš až od Jordána. Beru tebe ve jménu Pána Boha Otce i Syna i Ducha svatého« Těmi slovy žehná se voda proti proudu, pak se jí nabere do láhvice, láhvicí se voda v řece třikráte dotýká a říká se: »Ve jménu sv. Jana Křtitele nabírám tebe, vodičko,« a odcházejíc říká se: »S Pánem Bohem, vodičko, Bůh ti zaplať, vodičko!«

V jordánce vaří se zeliny, jí se stírají souchótě, v ní se koupají choré děti a umývají se jí nemocní »vřediskem.«

Na shánění lišeje, mrtvé kosti a p. dobrá jest lačná slina. —

Kořínky, jahůdky a p. močí se v kořalce. I močka z dýmky má svou důležitosť v léčení; od bolení, od hlíst nakape se močky do kořalky. Jmenovitě drůbeži kape se do vody močka.

»O veliké mocnosti hadí kůže (línu)«, buďto která se sama svleče, nebo kterou byl sám svlekl, ale to musí

býti na den sněžné Matky Boží (5. srpna), rozepisuje se stará rukopisná knížka lékařská takto: Kůži v nepotřebovaném hrnci na prášek spal: 1. Na jakoukolivěk ránu toho prášku nasypeš, musí se zhojiti. 2. Kdybys se někoho bál, nasyp toho prášku na hlavu, nebudeš se báti. 3. Smíchej ten prášek s vodou a pokrop sobě dveři, budeš každému vzácný. 4. Kdybys někomu dům vykropil, musí z něho utéci. 5. Kdybys měł k soudu jíti, nasyp toho prášku do chlupů nad oči, všecko obdržíš. 6. Chceš-li o někom tajných věcí zvěděti, jda spat nasyp si toho prášku na hlavu, všecko uzříš. 7. Kterého člověka chceš sobě věrného míti, nasyp mu toho prášku do šatů, bude věrný. 8. Chceš-li věděti o někom, co o tobě smýšlí, nasyp mu toho prášku na prsa, když spí, všecko vyjádří.«

»Hromový kámen« dobrý jest na potírání namné kosti a jiných bolákův.

Nemalou důležitosť v lidovém léčení mají také třísky seškrabané s prahu, odrobinky chleba, zbytky štědrodenní večeře; nemocní se tím nakuřují.

Od některých nemocí, jmenovitě od zimnice, kupuje se v krámě »všeho koření«, v hospodě »všeho truňku« nebo nažne se »všeckej trávy«, co roste v zahradě. Některých nemocí je totiž mnoho druhův a od nich také mnoho lékův, a nesnadno pokaždé uhodnouti, který to právě druh jest a připadnouti na pravý lék. Snad tedy z toho »všeho« něco přece pomůže.

Za lék užívá se také vyptaného nebo nalezeného chleba. Od ohnipary dobře jest uvázati dítěti na krk vyptaný krejcar proražený a na červenou šňůrku navlečený. Takový krejcar »zahújá« (vymění) se od žebráka.

Jako vyptané, tak i ukradené věci mají do sebe léčivou moc. Ukradený řezníkovi kousek masa přikládá se na bradavice, ukradený mlynáři provázek od měcha uvazuje se dítěti na krk od ohnipary a j.

Co se nemocným za lék a pomoc kupuje, nesmlouvá se, neváží a neměří, nýbrž jen tak »od oka« prodává.

Za daný lék se neděkuje, řekne se leda: »Aby bylo na plat, nebudu vám děkovat.« Věci v léčení užívané nemají se bráti do holé ruky, sice by pozbyly své léčivé moci. Čeho koliv se v lékařství užívá, má býti nové, nepotřebované (hrnek, provázek, mydlo atd.).

Aby se nemocný neodležel, dává se mu pod postel každého dne mísa vody čerstvé, osolené, do níž se vloži vejce (Valašsko).

Hojně rozšířena jest mezi lidem zvláštní domácí homoeopathie dle zásady similia similibus. »Čím se pokazí, tím se také napraví« zní vůbec známé pořekadlo. Dostane-li tedy kdo nějakou nemoc, třeba zimnici, z lihoviny, požije-li jí hojnou měrou, pozbude nemoci. Úděs se zahání lekem (nenadálým bouchnutím a p.), nebo se polekaný umyje vodou, do níž bylo střeleno.*) Tráva s hrobu vaří se na koupel dítěti souchotinami chorému a jako hrobu již propadlému. Žlutých věcí užívá se od žloutenice. Mrtvá kosť stírá se kostí z mrtvoly na hřbitově nalezenou. Bělmo se stírá bílým plátenkem. Palčivá žízeň v nemoci hasí se »hašenou vodou«, t. j. vodou, v níž se uhasily tři žížlivé uhlíky.

Také původ některých nemocí se z tohoto názoru odvozuje. Sedne-li moucha na raka nebo na zabitou krtici a uštípne potom člověka, člověk dostane nemoc téhož jména, raka nebo krtici.

Většina pak nemocí hojí se mimo jiné léky také zaříkáním. Zaříkačky tyto jsou zajisté prastarého původu

*) Na Tišnovsku připravuje se „střelná voda" takto: Jde se s puškou k tekuté vodě. Pomodlí se k pěti ranám Krista Pána, střelí proti proudu a chytne vody do hlavně. Střelná voda se pije od padoucí nemoci, od žloutenky a j.

a chovají se od pravých zaříkačů za veliké tajemství, neboť poví-li ji zaříkač nepovolanému všetečkovi, pozbude zaříkačka pro oba platnosti na tři leta. Proto není tak snadno doptati se formulek takových na lidových lékařích. O neomylném účinku těchto svých zaříkaček a spojených s nimi modliteb naši zažehnavači jsou nezvratně přesvědčeni. Mně jeden z nich, hodný jinak a počestný člověk, pečetil, a mnozí svědkové mu toho dotvrzovali, že každou zimnici, od které žádný lékař nepomůže, do tří dní vyléčí beze všech léků, jen tímto sympathickým léčením. Žádati od svého léčení nesmí nic; co mu kdo dá z dobré vůle, to vezme.

Konečně se nemoc léčí tím, že se přenese na jinou osobu nebo věc. Příklady toho podány budou při jednotlivých nemocech.

Důležitosť nemalou v lidovém léčení má také číslo. Jako jinde tak i tu posvátná jsou zvláště čísla tři a devět. Na kouření užívá se odrobinek ze tří kapes, třísek se tří prahův atd. Nemocným dětem vaří se koupel z vršků z devíti stromů, z trávy z devíti mezí atd. V některých nemocech důležito jest zvláštní počítání záporné od devítky k jednošce: nedevět, neosm . . . nejeden.

Také měsíc a světlo sluneční mají svůj důležitý význam v léčení lidovém. Vlasy ustřihují se nemocnému v některých nemocech za nova měsíce. Zažehnávání je platnější, »když jde měsíc dolů«, a konává se buď přede dnem nebo po slunci západu. Voda po západu slunce ze studně čerpaná škodliva jest člověku i dobytku. Lázeň s nemocného vylévá se, kam slunce nesvítí atd.

»Kdo se v pátek roznemůže, tomu žádný nepomůže.« Užil-li nemocný bez účinku sedmerých léků, potom už mu žádný nepomůže. Na Valaších zvláštní lahůdkou, které se toliko nemocným dopřává, jest »bílý (kupovaný) chléb.« Nechce-li nemocný ani tohoto bílého chleba, jest jeho

nemoc jistě těžká a nebezpečná. Má-li nemocný, byv zaopatřen, chuť na jídlo, umře; pakli se mu přitíží, okřeje.

Na západní Moravě lékařství jest uměním jakořka prostonárodním. Kolik ho nezbytno pro nejpilnější potřeby domácí, znají takměř v každé rodině. Na východní Moravě, jmenovitě na Valaších a pomezí uherském, ustálil se zvláštní stav lidových lékařův a lékařek, jimž se dostalo čestného názvu božcův a bohyní. Tito božcové a bohyně jsou nejen zkušenými lékaři, nýbrž i věstci a zaklinači. Jim dáno léčiti nemoci zvláště komplikované: vředy, koltuny, nátchy a p., ničiti škodlivou moc zlých čarodějnic, vypátrati věci ukradené a označiti zloděje, odváděti kroupy s polí na lesy a p. *) Na západní Moravě z lékařů domácích zvláštním jménem vyznačeni jsou toliko ujmaři, kteří vyměřují a léčí ujmy. Ve Slezsku domácím lékařům říkají pomahači.

Značnou praxi lékařskou mezi lidem provozovávali dříve olejkaři z uherského Slovenska, kteří jej zásobovali léčivými olejky a mýdly.

Chirurgickou praxi mezi lidem provozují posud na slovo vzatí napravjači všelikých zlámanin Umění toto jakož i jiné lékařské stalo se v některých rodinách dědičným, přecházejíc s otce na syna. Leckteří z nich ustavičným cvikem nabyli značné zručnosti a provozují praxi rozsáhlou.

K učeným »dochtorům« lid ve mnohých krajinách posud nemá veliké důvěry. Když už posílají pro panáčka, nařizují vozkovi, aby vzal »pořád« (zároveň) dochtora, by bylo o jedné formance.

* * *

---

*) O božcích valašských srovn. „Lid a Národ“ I. str. 199, o bohyních II. str. 179.

Přistupujíce nyní k vlastní pathologii a therapii lidové, nehodláme zde vypisovati všech nemocí a vůbec známého způsobu jich léčení, nýbrž obrátíme zřetel hlavně k takovým, jež s hlediska kulturněhistorického některou důležitosť do sebe mají.

1. Úroky.

Uřknouti, uřeknouti znamená původně očarovati, uškoditi na zdraví a zdaru řečí. Kdo nad čím kolivěk, osobou nebo věcí, vysloví své podivení, překvapení a p., může tím uřknouti. Pochválil-li by kdo na př. dítě, že je hezké, zdravé, uřekl by je tím. Podivil-li by se, jak znamenitě se někdo po nemoci zotavil, uřkl by ho. Proto okřikují takového slovy: »Nediv se, ať to neuřkneš!« Osoba nebo věc takto »uřeknutá« »dostane úroky«. »Bezúročitým« (neočarovatelným jest málo kdo. »Řkúcí« pak znamená vůbec tolik co zlý: »To je člověk řkúcí«, »my nejsme lidé řkúcí.«

Více však nežli řeči přičítá se čarovná, zlá moc zraku jistých lidí, kteří tedy mohou uřknouti. Odtud se říká: »Přišlo mu z očí«, t. j. přišlo mu zlo z cizích očí. »Hledí na mne, div mi z očí nepřijde.« »Enom na mne tak nehleď, ať mne neuřkneš!« Na Dačicku uřknutí říkají »přehlídka«. Na Hané říká se »uhranót« i »uřknót« vedle sebe, na Brněnsku výhradně »uhranót«. Na západní Moravě člověk má »uhranutí«, dobytek »ouroky«. Ve Slezsku úrokům říkají také »začisko«: »Dostal (má) značisko« = kdosi jej uřkl, uhranul.

Uřeknouti může, kdo se na něco podívá přes rameno. Tak dobytek dostane úroky, když se cizí člověk, jda ze chléva, přes rameno naň ohledne. Jmenovitě černým očím přičítá se zvláštní moc úroková. Snadno také uřkne člověk, který má obočí srostlé, člověk neumytý; a některá baba

je vůbec »uročitá«. Ze zvířat jediný pes sdílí s člověkem zlou moc uročitosti. Proto nesmí pes přes práh do chléva, by neuřekl dobytka, a v zaříkačkách se praví: »Ať tě uřkl muž vousatý nebo pes chlupatý.«

Uřknouti se může všecko, nač kdo pohledne: člověk, dobytče, pták, květina, kynoucí těsto. Ze zvířat nejvíce krávy a vepři podléhají úrokům. Na Brodsku se domnívají, že co má peří, toho neuřkne. Z rostlinstva nejchoulostivější jsou v té příčině houby; hřib vůbec neporoste, když naň kolkolvěk pohledne. I pokrm uřkne se škaredým pohledem nebo neslušnými řečmi Taková »uřklavina« působí dávení nebo nemoc. Ba i duhu lze uřknouti, což velmi nebezpečno, neboť se může roztrhnouti a zalíti celou krajinu. Když tedy dítě, spatřivši duhu, na ni ukazuje a pokřikuje matka ho napomíná: »Nedívaj sa na tú duhu a nekřič, može sa roztrhnút a neščestí udělat.«

Je-li člověk uřknut, přechází ho zima, je mu mdlo a měkko, dáví se, a pot naň vystupuje. Také do nohy nebo jinam do těla dávají se úroky, noha opuchne a naběhne. Dobytek uřknutý má studené uši, nežere a nadýmá se; nepomůže-li se mu od nich, hubení a hyne. Často zvrhnou se dobytčí úroky v »roupy«: dobytek má hryzení a válí se od bolesti Uřknutý dar přináší neštěstí, uřknutý pokrm působí nemoc.

Aby člověk člověka neuřkl, třeba ku každé poznámce, kterou o jiném činíme, přidati: »neúroku« (bez úroku, laš. bezyroku): »Šak ste ešče neúroku mladí!« »Jaké to máte pěkné děťátko neúročné!« Znamená-li kdo na kom pobledlosť tváří, chorobné vzezření, nesmí to jen tak prostě pověděti, nýbrž říci: »Ale, neúroku, vy ste bledí!« Když cizí osoba uvidí ponejprv děťátko, má mu třikráte do tváříček plivnouti, říkajíc: »Neúroku!« *) Na dobytek nemá

*) Děje se to ovšem jen vlhkým dechem, ne slinou!

se dívati z venku přes práh, nýbrž vstoupiti do chléva a tam třikráte plivnouti a říci: »Neúroku«. Tak říká každý ať cizí, ať domácí, kdo se ponejprv dívá na »příchovu« (ulíhlé dobytče), na novorozeňátko, na kynoucí těsto atd.

Než se kdo vydá do světa, ať se podolkem košile utře, neuřknou ho. Kdo vycházeje ráno z domu podívá se třikráte po sobě na nehty a pak na oblohu, neuřkne nikoho. Aby se oči uhrančivé obrátily jinam, uvazují koňům na chomout červené sukenko. Když dobytek z jara poprvé na pastvu vyhánějí, připletou mu do ocasu červenou pantli. Ve Slezsku, když se »bahníř« (kočičky) světí, otočí se červenými šňůrami. Posvěcené tyto šňůry mají chlapi celý rok na biče, aby jim nikdo dobytka neuřkl. Z téže příčiny pověsí se něco červeného ptákovi na klec, a rozmarýn ve květníku obvazuje se červenou pentličkou. Aby housátka nedostala úrokův, ustřihne se jim peříčka z ocásku a hlavičky, vezme se divizny a úročníku, a vše to se položí na řeřavé uhlí. Housátka se dají na řítici, pokryjou se lehkým šátkem a nakuřují se tím.

Od úroků pomáhají rozmanité léky sympathické, nakuřování zvláště pak »uhrančlivá voda.«

Kdo se chce jako napustiti léčivou silou proti úrokům, když uvidí z jara první jahody kvésti, utrhne tři kvítka, rozetře na dlani, poklekne na místě a pomodlí se k pěti ranám Krista Pána a kvítka položí zase na své místo. Léčivá sila z těch kvítků vstoupí v jeho ruce, když pak je kdo uřknut, potře ho. Touž moc má jahoda před sv. Jiřím nalezená (Žďár.)

Na potírání koňských úroků dobry jsou »žabí korale« před sv. Jiřím v rukou rozetřené (Doubravník).

Začínají-li se úroky teprve, pomůže si od nich, utře-li si tvář košilí na ruby obrácenou. Ještě jistější jest účinek, utře-li se muž košilí ženskou, a žena mužskou. Je-li kdo uřknut »mezi lidima«, na př. v kostele, kde

košile užiti nelze, nechť si naplije na články a oči třikráte si vytře od sebe.

Ví-li kdo, od koho jest uřknut, ať vyplazí na něho jazyk, a pozbude úroků.

Když někdo cizí na dítě pohledne, matka hned dítěti vylízne oči třikráte a vyplivne. Je-li slina slaná, dítě jest »uřklé«. Tu matka ustřihne tomu člověku konce vlasů, nehtův a šnůrek od košile a dítě se tím nakouří. (Břeclava).

Za nova měsíce ustřihnou nemocnému na třech místech hlavy vlasův, ostřihají mu nehty, oboje zamotají do hadříčku, přede dnem vyvrtají do vrby díru, hadřík do ní vstrčí a klínem zarazí (u Frenštátu).

Vezmou se »drochýtky« (odrobinky) ze tří kapes, třísky ze tří prahů, úročníku, divizny, a vlasů z předu nebo chlupů z toho živočicha, na něhož je mínění, že uhranul, a nemocný se tím nakouří (Dačice).

Také zbytky od štědrovečerní večeře posbíranými se stola ráno na Boží narození, nebo věchtem z boty toho, kdo byl na Boží narození na všech třech mších: na jitřní, na ranní a na hrubé, prospěšno jest nakuřovati uřknutého (Břeclava).

Uvaří se čistec a voda se sleje na tři talířky, Z jednoho si uřklý umyje tvář, z druhého ruce, z třetího nohy, pokud je viděti nepokryty šatem. Na kterém talířku jest voda pokryta zvláštním jakýmsi povlakem, tam jest nejvíce uřklý. Voda z talířku vyleje se potom do soumezního plotu, kde se nechodí. (Lanžot).

Nade všecko však účinna jest voda »uhlová« neboli »uhrančlivá«, kteráž se připravuje několikerým způsobem: Devět žižlivých uhlíků jasanových hodí se do vody; čím více jich vyplyne na vrch, tím více jest uřklý, pakli žádný nevyplyne, není uřklý. Uhlové vody se nemocný napije a umyje si jí tvář, ruce a nohy (Břeclava).

Na Dačicku nabere se do hrnečka vody, v ní se

uhasí devět uhlíků žížlavých, počítajíc: neděvět, neosm . . . až: nejeden. Lavičníkem v té vodě namočeným utrou se od sebe tři tabule v oknech po jedné v každém okně, a tři klíče; lavičník pokaždé se znovu namočí Potom se uhlíčky vyndají, dají do ohně a nad vodou se říká: »Když šel Kristus Pán se zlatým pluhem vorat, vyoral devět roupů, devět myší, devět nehtů. Když šel Kristus Pán se zlatým pluhem vorat, vyoral vosum roupů, vosum myší, vosum nehtů, atd. atd. sedum, šest . . . až jednoho, nevyoral žádného roupa, žádnou myš, žádný nehet«. Voda »naříkaná« se pak schová pro potřebu. Nemocný se jí potírá po spáncích, po čele, po rukou, a trochu pustí se jí do úst.

Na Znojemsku házejíce uhýlky do vody, říkají: Uřkla-li tě panna, pomáhej ti sv. Anna; uřkl-li tě mládenec, pomáhej ti sv. Vavřinec; uřkla-li tě žena, pomáhej ti sv. Majdalena; uřklo-li tě dítě, pomáhej ti. sv. Víte. Při kterém jméně uhýlek syčí, od toho nemocný byl uřknut. Vodou se uřknutý umyje, potom se jí nalije do »točenic« (pantův u dveří), ostatek chrstne se přes sebe na střechu.

Jiné říkání nad vodou na Dačicku jest toto: Pán Bůh od věků; předivné jsou jeho milosti. Ty a ty (N. N.) já tobě dělám vodu na nátku, na přehlídku, na uhrančlivosti; jestli tě napadla z vody nebo z větru, buď z leknutí nebo z přehlídky. Jestli tě kdo uhranul buď modrýma nebo černýma očima, buď muž nebo žena, buď mládenec nebo panna. K tomu mi dopomáhej † Bůh Otec † Bůh Syn † Bůh Duch svatý. Amen.

Do nového hrnka nabere se třikrát vody proti proudu; do vody pak se hodí 9 močének (skyveček) chleba, nakrájených z pecna směrem od sebe, a 9 živých uhlíčků. Házejíc modlí se 9 otčenášův a zdrávasů, počítajíc nazpátek. Padnou-li močenky a uhlíky na dno hrnka, jsou skutečné

úroky a také od nich už tím pomoženo. Potom se tou vodou uřknutý ještě umývá. (Od Strážnice.)

Úroky dobytčí zahánějí se stíráním, nakuřováním a zaříkáním. Když jest dobytče uřknuté, svleče se košile přes hlavu na vrch, na krávu ženská, na býčka mužská, a potírá se jí dobytče po srsti na tvrdo od hlavy k ocasu. Je-li úrok »opačitý«, musí se ještě potírati od ocasu k hlavě. To se pozná, když se dobytče při prvním potírání nezachvěje (Slezsko). Když tele onemocní na poli, přiženou je domů, a všeci pasáci podolkem košile je potírají (Dačice). Dobrá je také na potírání od úroků dobytčích plénka, do níž zavinuto bylo novorozené, nekoupané dítě »závitky« (matky svobodné), zvláště na koně. (Uh. Brod.) Nebo vytáhne se »vošlapek« (sláma) z boty a dobytče se křížem potírá; do huby se vezme soli a dobytčeti se prská do ucha (Třebíč). Se tří prahův uřízne se po třísce, a dobytče se tím nakouří (Nové Město). Úroky dobytčí jsou troje: duté úroky, zpáteční a úroky (vůbec). Od nich jsou tři úročnice téhož jména. Dutá úročnice má bílé kvítko, šedý list, roste na lukách u řeky; zpáteční úročnice má plesnivé listy, nekvete, roste na úhorech, na mezích; úročnice (vůbec) má žluté kvítko a roste na skalách (Tišnov). Jiné úroky dobytčí jsou »zemské«, ze země poslé. Od těch vezme se hlína z pod dobytčete, kde právě stojí, a hlína hodí se od ruky přes oči. Pošly-li úroky z »očí«, ustřihne se pod paží chlupů do kříže a dobytče se jimi kadí, anebo se tře kloboukem na ruby od huby po hřbetě třikráte (Halenkovice). Stírání úroků děje se také vodou. Vezme se čisté vody, všecky kliky se umyjou, rukou v této vodě namočenou stírá se dobytče od roha křížem k ocasu a říká se: »Stírám tobě úroky ve jménu Pána Ježíše Krista, ať tě uřkl muž vousatý nebo žensky prsaty nebo pes chlupatý«. To se opakuje třikrát místem, na konec se přidá: »Amen, amen, amen«. Vodou pak se

přešplíchne přes střechu (Netín). Jinak se dobytčí úroky také pouze zaříkávají. Zařikavač stoupne si k uřklému dobytčeti s pravé strany, vezme je pod ušima za hlavu říkaje: »Já vás ouroky zažehnávám, zpáteční i tyto, abyste se zkamenily a tomuto hovádku více neškodily. Zažehnej vás † Bůh Otec † Bůh Syn a † Bůh Duch svatý«. To se opakuje třikráte, amen přidává se až po třetí; potom se pomodlí otčenáš a zdrávas. Na konec chytne se dobytče za pravé ucho a třikrát se mu do něho plivne. Dobytče se otřese a žere hned (Jersín). »Kravičko plavá, uhranula-li tě panna, pozdrav tě Maria Panna; uhranul-li tě mládenec, pozdrav tě sv. Josef; uhranula-li tě tě žena, pozdrav tě sv. Anna; uhranula-li tě vdova, pozdrav tě sv. Alžběta; uhranul-li tě vdovec, pozdrav tě sv. Jan; uhranul-li tě kdo jiný, pozdravte tě sv. tři králové«. To se říká mezi rohoma, mezi zadními a předními kyčlemi, pokaždé třikráte (Dačice). »Vodstupte od tohoto hovádka ourokové, jako odstoupili od Pána Ježíše zlí duchové« (Dačice). »Voral Pán Ježíš, sv. Petr mu pohonil. Vyoral tři červíčkové, to nebyli červíčkové to byli tohoto hovádka ourokové. K tomu mi dopomáhej« etc. (Telč). Když scípají housata (uhranutá), umyjou se všecky kliky a housata se tou vodou pokropí (Dačice).

2. Vřed (břed).

Nemocná Valaška měla »łámaní v kosťách, ščípaní v hłavě, dření v nohách, moření v břuše, kłání v boku, bolení u srdce, tłučení při dolinku, łúpaní v křížoch«. To všecko dohromady jmenuje se »břẹdisko«. Břẹdů je třikrát devět: zjavný (padoucí nemoc), tajný (nemocný leží bez sebe), sačený (táhne člověka), tracený (přebíhá tělem), lámaný (trhání), modrý, krúcený, zajeděný, zapitý, zaspaný,

zalekaný, zahněvaný (z jídla — hněvu pošlý), úmorný, n. morný a j. Koho chytnou křeče, padoucí nemoc, toho vřed »zaťáł«, »zaťáł na zjavo«, »zatajił«. »Na Horňákoch« padoucí nemoci říkají »ohava« n. neščastí«.

Nejčastěji je vřed »zalekaný«, kterýž dostane z leku proto potřebí obrniti se proti leku, a dostane-li ho, zničiti jeho účinky. U dítěte na západní Moravě říkají tomuto vředu »ouděs«.

Když se dítě ulekne, někdo vezme dvojí modlitební knížky, obejde třikrát kolébku a bouchne knížkami pokaždé dítěti nad hlavičkou. Má-li dítě ouděs, lekne se a pozbude ho, pakli ho nemá, neprobudí se bouchnutím (Dačice). Polekalo-li se dítě člověka, ustřihne se mu kousek vlasův, a dítě se jimi podkuřuje; oškvarek z nich se rozmělní s vodou a dá se dítěti vypíti. Totéž se dělá s chlupy zvířete, jehož se dítě polekalo (Vsetín). Polekalo-li se dítě nějakého udeření na dřevo, na př. když se pobíjí putna, naškrabe se toho dřeva, a dítě se tím podkuřuje z dolu na vrch (Klobúky). Na Frenštátsku, když se dítě poleká, naškrabou z devíti prahů třísek, k tomu přiberou vosí hnízdo, cibule, křenu, česneku, »z celého krámu« (všeho koření) a vlasy nebo chlupy s toho, čeho se polekalo; dítě se položí na plachtu a tím se nakouří.

Když dítě upadne, na které místo padne, odtud urýpne se kousek země, kamene, dřeva, co vůbec na tom místě jest; to se uvaří, přecedí a dá dítěti vypiti od ouděsu (Dačice).

Neví-li se, čeho se dítě uleklo, leje se nad ním olovo, dle jehož podoby se potom hádá (Valašsko). Nebo naškrabe se se všech prahů dřeva a všem domácím pozustřihuje se vlasů. Polovicí toho dítě se nakouří, polovice se spálí, a popel dá se dítěti vypiti (Vyzovice).

Lekne-li se kdo koho, ať dýchne naň třikrát, koho se polekal (Vsetín), nebo si polekaný odmočí a třikráte

si dýchne za ňádra (N. Město). Na Valaších umyje se polekaný »střílanou vodou«, t. j. vodou, do níž se střelilo.

Kdo se chce státi nelekavým, ať si zašije do šatu čertího trusu (assa foetida). Dítěti, aby se nelekalo, uvazují na krk nebo zašijou do šatků liščí jazyk (Žďár).

Když dítě zatne vřed (psotník, božec), roztrhnou na něm košilku na poly a zakopou pod okap nebo pustí dolů vodou (Vsetín). Uřeže se křížem stola, zdi, všem domácím ustřihne se vlasů, k tomu se přidá zděšence a kadidla, a dítě se tím nakouří. Potom se vezme řimbaby, hromotřesku, routy, lobečku*), roztluče se kamenem o kámen, vycedí plátýnkem; šťávy se dá dítěti napiti a tře se jí na žilách (Tišnov).

Mimo to se psotník zažehnává: »Šel pan Ježiš Kristus, šel svou svatou cestou. Potkal jeho psotník. Ptal se ho Kristus Pán: Kam ty deš, psotníku? Já du do života tej a tej osoby (N. N.) maso jísti, krev píti, žíly trhati, kosti lámati: chuť k jídlu a k pití bráti a spaní mu odjímati. Řekl mu Kristus Pán: Já tobě přikazuji pod mým těžkým umučením, pod mým sv. z mrtvých vstáním, pod mým slavným na nebe vstoupením: odstup z života toho člověka (N.), neměj k němu moci ve dne ani v noci, ze srdce, z těch žil i plic odejdi pryč.« Při tom se plínkou zpod dítěte uškubnutou dítě stírá (Dačice).

Dospělým od vředu (padoucí nemoci) pomáhají takto: s koně ponejprv kovaného (pro ženskou s kobyly) seberou třísky s kopyta kovářem nastrouhané, nakuřují jimi nemocného, modlíce se nad ním otčenáš a zdrávas. Nebyl-li nemocný nikdy ještě vředem zaťat v kostele, pomůže se mu takto; sice mu nikdo ničím nespomůže. (Od Strážnice.)

---

*) Lobeček roste v zahradách, je vysoký, má velké květy do hněda, velmi smrdí. Od bředu vůbec všecky zeliny, které smrdí.

Od padoucí nemoci verbinu na víně vař a na štítrobu pí, též ku počestnosti nejsvětější Trojice tři otčenáše a tři zdrávasy se pomodli, a ten den na tebe nemoc nepřijde (Telč). Naškrab jeleního parohu a pij s vodou. Živému kohoutu vyřízni prostřední dva zuby na hřebeni, z toho tři kapky krve na chléb vytlač a sněz (Ždánice). Na sv. Jana Křtitele o $^3/_4$12—12 hod. vykop hořký lopoun, pod ním najdeš uhlí, to uhlí na drobno potluč, a když cítíš, že na tě vřed jde, vypij s vodou (Vsetín).

Když vřed člověka trhá, zvlekou s něho košili (s ženské rukávce), přetrhnou ji na poly a hodí na kalenici, s každé strany polovici; ptáci prý roznesou nemoc po světě. Také se pokládá na nemocného košile ze zabitého. (Vsetín.)

I vystaveným oknem pomáká se od vředu, Je-li vřed (křeče) v pravé straně, položí se pravá polovice okna na nemocného, sice levá. Je-li vřed v pravé ruce a v levé noze, položí se okno na příč (Lanžot).

Od padoucí nemoci je také papírová míra délky a tlouštky těla, na ni napíše nemocný své jméno a léta, dá to do hrobu k mrtvému tělu a zakope. Nebo: Nemocnému se ušije košile před úplňkem, bez knoflíků. Když ho vřed bere, obleče ji nemocný a zapne se mu pod krkem špendlíkem. V záchvatu pak vytáhne někdo zuby onen špendlík a v prstech mu ho nad hlavou zlomí (Vsetín).

Na úsvitě v Boží hod. velikonoční modlívají se venku klečíce na kameni: »Vítám tě, Boží svatá velikonoc, odvrať od nás všecku zlou i padoucí nemoc!«

Hojně jest také zaříkaček neb zažehnávaček, jmenovitě na Valašsku, jimiž se vředy zažehnávají:

1. Ve jmeno Pána Ježiše ukřižovaného, ve jmeno Boha Otce i syna i Ducha svatého. Amen. O Pane Ježiši Kriste, račiž mi býti na svatéj pomoci, když Ty započneš, a já s Tebou, s Tvou svatou pomocí dokonám. Dobrá

hodina byla, když se ráčil Pán Ježiš počíti, ještě platnější, kdy se ráčil naroditi, ještě platnější, když ráčil na dřevě kříže umříti a nás hříšné vykoupiti, ještě platnější, když ráčil z mrtvých vstáti a na nebesa vstoupiti. Tak žádám, aby byla dobrá a požehnaná, když já ne svou mocí, ale s Pána Ježiše dopomocí budu všecko zlé zažehnávati, řka křtěnému a jmenovanému N. N.: Dvanásti tebe vřede vředoucí, tebe vřede tvrdý, devaterý, vřede zameškalý, zajezený a zapilý, z tvrdého snu aneb z úrazu a leku, z vědomých i nevědomých věcí, z čehož se koliv tomuto křtěnému jmenovanému (N. N.) zbouřil, — ja tebe vyžehnávám ne svou mocí, než Kristovou dopomocí, a odsílám tě na pusté hory, do tvrdého skalí, tam tvá hostina má býti, abys ty tomuto křesťanu pokoj dal, a jeho víc nelomcoval, netrudil a nehubil; tak abys se utišil a upokojil a stanul, jak stanulo slunce, až Jozue nad nepřátely zvítězil; tak abys stanul, jak stanula voda v Jordáně, když sv. Jan Pána Ježiše křtil. Přestaň, vřede, tak jako přestalo rostení kamení, když Pán Ježiš na nebe vstoupil. K tomu mi dopomáhej Bůh Otec, Bůh Syn a Bůh Duch svatý. Amen.

2. Zažehnávám tebe vřede třidevaterný, vřede zameškalý, zastaralý, já tebe vyžehnávám ne svou mocí, s Pána Ježiše dopomocí z tohoto křtěného a jmenovaného (N. N.); vyžehnávám tě ze všech údů jeho, jakožli zameškalý a zapilý; tebe, vřede potajný, vřede třesoucí, vřede horký, vřede chladný, vřede červený, vřede žlutý, vřede sinatý, vřede vodnatý, vřede bílý, vřede bledý, vřede tvrdý, vřede měkký, vřede nátkovitý, — z čeho se koli zbouřil: z větru, ze sna, z vidění, z leknutí, z mužského nebo ženskéj, z koňa, z krávy, z ovce, z koze, svině, z obludy, z myšlení, z nemoci, z úrazu, z kočky, ze psa, z jídla, z pití, z vody, a z jiných věcí vědomých i nevědomých, — zažehnávám tebe ze křtěného a jmenovaného N. N., z jeho hlavy, vlasů, z očí, z uší, ze škraní ze zubů, z jásen, z rukou, z kostí,

z pahnostů, z pásu, ze srdce, z plíc, z lehčin, ze střev, ze žil, ze stavů, z těla, z nádoby *), z noh, z kolen, z lýtek, z podešví, ze všeckých údů, v nichž jsi ty byl, vřede tvrdý, devaterý, zameškalý a zastaralý v tomto křesťanu nemocném N. N., — tak abys se rozchodil a rozvíjal, jak se rozchodili větrové a divové, tak jako Panna Maria Pána Ježíše povíjala a rozvíjala, — abys stanul vřede trojdevaterý, zameškalý a zastaralý, jako stanulo rudé moře, když naň Mojžiš holí udeřil, pokud lid israelský prezeň nepřešel, — ty vřede tvrdý, devaterý přestaň a zastav se, tak jako se zastavilo slunce k modlitbě Jozue, až nad nepřátely zvítězil; přestaň, vřede, jakýkoli jmenován býti můžeš, tak jako řeka Jordánská, až sv. Jan Pána Ježíše pokřtil; tak abys vřede trojdevaterý stanul, jako přestalo růsti kamení skrze Pána Krista na nebe vstouponí. K tomu mi dopomáhej B. O., B. S., B. D. sv. Amen.

3. Pane Ježiši Kriste, račiž mi to dáti a mou žádosť naplniti a mě a jemu (a jí) milostivě hříchy odpustiti. O Pane Ježiši Kriste, račiž mi to dáti, šťastně začíti, šťastně dokonati a tu šťastnou a platnou hodinu dáti. O Pane Ježiši Kriste, račiž mi býti na pomoci se svými anděly, když já budu ukládáti trojdevaterý vřed tomuto člověku nemocnému N. N., když budu ukládati vřed morný, vřed třesoucí, vřed úmorný, z hornosti, ze žalosti, z myšlení, ze sna, z lítosti, jakéžkoli v tomto člověku nemocném rozmnožené byly, a jakéžkoli kdy od Pána Ježiše Krista uložené a uspokojené byly. Tak já to nečiním svou mocí, než s Pána Ježiše dopomocí a pro blahoslavenou Trojicu svatou, Boha Otce, Boha syna, Boha Ducha svatého, na věky požehnaného. Amen. Skrze Hospodina Boha všemohoucího a jméno jeho svaté, na věky požehnané. Amen. — Jiné zaříkačky viz »Lid a národ« I. str. 200, II. str. 173.

---

*) přirození.

Za zvláštní druh »vředu« počítají někde také šílenosť. Blazní-li člověk a žádný lék již nepomáhá, chytni černou slepici bez nejmenší skvrny, rozřízni ji a skoro ještě živou bláznu na hlavu naraz (Klobouky).

3. Koltún (koldún), skřítek.

Koltún, někde skřítek, ve Slezsku i vylkodlak zvaný (plica polonica) jest chorobné splichtění a splstění vlasů. Lid pokládá koltúna ve vlasích za odvodiče rozmanitých jiných neduhů, zvláště »vředů«; proto se koltún nesmí ustříhnouti, nýbrž má se vyčkati, až sám odpadne. »Dyby si od něho pomáhal, zbilo by střeva, v kosťách by lomilo« atd., slovem, kultún rozešel by se celým tělem jakožto »vřed«, s nímž se v tomto smysle stotožňuje. Rožnovjanka, jež takového koltúna v těle měla takto líčila jeho povahu: »Co je do týdňa šest dní a šest nocí, od večera do rána ňa tak deň osvítíł (t. j. ani oka nezamhouřila). Udèláł sa červený flíček, ruky zvihnúť nedało. Dali ně zelin, po nich vzáł ňa spánek. Napiła sem sa jich tři razy. Potom začało lítať popod kožú, tam sem mastiła, a vřed přestáł.«

Koltún je »paskudný« (bažný, mlsný), má chuti rozmanité, tu na bělku (housku), tu na maso, na ovoce a j., a když mu po vůli nebude, trhá kosti a střeva, působí horko a zimu a p., t. j. stává se vředem. Proto ve Slezku jej obkládají koudelí a posýpají cukrem, »bo un je paskudny«. Odtud koltún znamená tolik co neodolatelná chuť, laskominy: Mam velkého kołtuna na kołače.«

Koltúna se nezbaví leda přenesením na jiného. Na Frenštátsku vyvrtají díru do stromu a do ní koltúna s nějakým penízem zatlukou klínem. U Frýdka v háji »u zdravé vody« na stromech visívá hojně koltúnů se čtverkou nebo

šestkou. Kdo se zhlídne penízi a koltúna sdělá, dostane ho, a na původního majetníka už nepřijde.

Protože tedy koltúnem ve vlasích se odvozují z těla zlé všedy a jiné neduhy, způsobují si ho lidé často sami schválně a uměle. Když má hostec v očích, nalepí si vosku z paškálu nebo z hromničky do tyla. Udělá se koltún, a hostec přestane. Koltún se nesmí ustřihnouti, až sám pomine (Vsetín).

Kdo má tak řečenou »pantasiu«, bolení hlavy a tesknosť, nadělá si na hlavě svítkův a voskem zapečetí. Splstěné takto vlasy vyrůstají, vyplchají a znovu podrůstají, až má konečně celou hlavu samý škut spletený. (Od Hostýna). Na Rožnovsku vplétají si za tím účelem do vlasů vlnu z černé ovce slepenou paškálem.

Kelecká lékařka takto popisovala hojení vředu umělým koltúnem: Skřítek pochodí jako krč nebo vřed z krve, z lítosti, žalu, hněvu a zlosti, rozchodí se po celém těle, zvláště působí závrať, horkosť a zimu, a nedá se vyléčiti žádným lékem leč flastrem z odkapků svěceného paškálu a čistého medu z plástů vyteklého. To oboje smísí se v tístko a ve způsobě kříže vlepí se v týle do vlasů. Po žilách stěhuje se krč na místo, kde je vosk s medem přilepen a stane se neškodným, protože ve vlasích bolestí působiti nemůže.

Někde říkají skřítek vlasům nad čelem vylíznutým, jak mívají někdy malí chlapci. Takoví chlapci prý bývají zdrávi a chytří, ale »pustí« (rozpustilí). Ve Slezsku a na Valaších tomuto škřítku říkají suchý vlk. Žertem zažehnávají ho takto: »A ty suchy vylku, neškuď temu synku ve brojeni (v dovádění), ve skakani, hop, hop, hop! Nebo: »V tejto ščici štyřé vlci, pátá liška tovaryška, fuk do míška!«

4. Nádcha.

Nádcha (mor. nátka) jest souborným názvem několika nemocí. I jest nátka sedmdesátera sedmera: chodivá — chodí po těle, sleze celé tělo a nemůže se nikde složit — lámavá, trhavá, píchavá, žlutá, bílá, černá, zhnilá, krevní a žilní a j.

Nátky si představuje lid jako zosobněné zlé bytosti, kteréž v noci obcházejí domy, volají a tlukou na dvéře. Kdo se první ozve nebo jde otevřít, dostane ji.

Ve Slezsku nátku nepokládají za tak zlou, neboť prý devateru nemoc odhání.

V některých krajinách chovají v jizbě morčata (čuňky), ježto prý nátku z nomoceného odvádějí.

Když má člověk nátku nebo bolení zubův, ať si rozčeše na veliký pátek vlasy a výčeskem se nakouří (Telnice).

Také se ovšem nátka zažehnává: Pane Bože, rač pomáhat, co budem počínat ve jménu Pána Ježíše Krista ukřižovanyho. Nátko, nátko, nátko lámavá, trhaná, chodivá, píchavá, žlutá, bílá, černá, zhnilá, krevní a žilní, nech tohoto těla, pokud nesčítáš písek v moři, listí na stromech, v lesích pařezy, a nevytaháš všechen mech, tak toho těla nech. K tomu mi dopomáhej« atd. (Dačice).

Ve jménu Boha Otce i Syna i Ducha svatého. Pán Bůh všemohoucí napřed, já za ním. Nádcho žehnám tě z hlavy, z očí, z uší, z nosa, z mozku, z huby, z rukou, z nohou, z kostí, z krve, ze žil, z břicha, ze zubů sedumdesateru: štíplavou, pálivou, škubavou, třaslavou, svrablavou, strupovitou, vředovitou, lámavou, studenou, horkou; dej pokoj tomuto N. N., dokud nespočítáš písek v moři, hvězdy na nebi, šlápěje na zemi, listí na stromech, pařízky v lesích. K tomu mi dopomáhej« atd.

Zaklínám tě, růžovnice kosnice, do dřeva stojatého, do dubu vysokého i ležatého, tam sebou mlať a třískej a

tejto osobě (tomu člověku = mužskému) pokoj dej. Potom se pomodlí otčenáš (bez zdrávasu) a Věřím. — Jinou zažehnávku viz »Lid a národ« I. 203.

5. Stříly.

Stříly známy jsou hlavně na západní Moravě. Jeví se silným hučením v hlavě a bolením zubů. Vezmou se dva hrnce; do jednoho se naleje vody, do druhého se vsype žejdlík ovsa. Nemocnému postaví se na hlavu prázdná mísa. Nad misou přelévá se voda s ovsem z hrnka do hrnka, tak aby se šustot na míse rozléhal, o níž se také hrnky několikráte zavádí. Co se to vše děje, říká se modlitba ku hlavě Pána Ježíše trním zbodané.

Nebo: Na prázdnou mísu položí se křížem nůž s vidličkami, na ně položí nemocný levé ucho, potom se leje voda přes hlavu nemocného a říká dotčená modlitba (od Brna).

Na Dačicku postaví nemocnému na hlavu mísu, na mísu položí křížem nůž a nůžky, na to se položí koště, přes ně leje se na mísu voda a potom pod koště do vody sype oves. Zatím se říká: »Chodili střelci, střelice po horách, po krajinách. Potkala je sv. Apolena, ta se jich tázala: »Střelci, střelice, kam dete?« »My jdem k N. N. mozek jísti, krev píti, maso žráti, kosti lámati, chuť odjímati.« Řekla jim sv. Apolena: »Střelci, střelice, vraťte se, tej osobě pokoj dejte!« To vše se třikráte opakuje. Čím větší stříly, tím více zrnek ovesných stojí ve vodě jako hřebíky. Potom se voda odcedí, polovic ovsů se spálí, polovic usuší a nemocný se tím nakuřuje.

Na Novoměstsku na mísu nalejí vody, nemocný nahne nad ní hlavu, a zažehnavač říká nad ním třikráte: »Střelo, střelo, střelo střeloucí jako voda hlučící, jste-li z vody, dite do vody, jste-li z větrů, dite do větrů, jste-li z leknutí,

dite do leknutí. K tomu mi dopomáhej« atd. Potom se hodí hrsť ovsa přes hlavu do vody. Na konec voda i s ovsem přes hlavu na střechu se vyleje.

Hodně »racionalisticky« zní tato zaříkačka: »Stříly, milý stříly, z čehož jste se slily? Z náhlého jídla nebo pití? Zanechej toho, nebudeš jich míti.«

6. Souchoty. Úbytě.

Souchoty, suchá nemoc, souchotiny, úbytě, jest nemoc, »dyš je člověk chytlý na plúca a dlúho karhá« (stůně). Souchoty jsou dvojí: obyčejné a koňské. Nemocný koňskými souchotami sklíčený má ustavičný hlad, mnoho jí, ale nejde mu to k duhu. U dětí těmto souchotám říkají »lakoty«. »Lakotné« dítě strčí se do truhly a třikrát víkem přiklopí (Dačice). Souchoty dítě dostane, sní-li kočičí chlupy.

Když je dítě stiženo souchotinami (úbytěmi), posadí se v jizbě na zem, začne se zametati, od vrchu ke dveřům, a dítě se pořád se smetím ke dveřům přesazuje, až se dostane i se smetím ven (od Zábřeha).

Na Valaších položí dítě uprostřed jizby, smetají všehno smetí ze všech koutů k němu, potom dítě i se smetím seberou do plachty a hodí na hnůj.

Na Frenštátsku jde někdo z domu, kde jest dítě nemocno, mezi 11. a 12. hodinou v noci na cizí pole a ukrade 9 »hlubuv přisadových« (košťálů zelných). Tři se pokrájejí a uvaří, a ve vodě se dítě třikráte okoupe; potom ve druhých a ve třetích, v každých třikráte; voda se vyleje na místo, kudy se nechodí. Nebo: z devíti hrobův utrhne se o půlnoci trávy a uvaří se dítěti na koupel.

Na Brněnsku dají do vany do jednoho koutka soli, do druhého mouky, do třetího medu, do čtvrtého popelu.

Vezme se skrojek s prvního pecna, který se do peci sázel, a tímto skrojkem dotkne se **křížem** soli, popelu, mouky, medu. Potom se naleje do vany odvaru z devíti vrškův, ulomených po jednom s devíti borových stromků, ze »souchoťové trávy« z »konky*)« a čekanky. Když se vršky ulamují, čítá se: nejeden, nedva, netři . . . nedevět. V koupeli takto připraveném dítě se třikrát okoupe, a skrojkem dotýkaným tře se mu po zádečkách křížem, říkajíc: »Co holý kosti, aby bylo masa dosti«. Potom se pomodlí pět otčenášův a zdrávasův a Věřím v Boha. Voda se pak vyleje ke plotu do chládku, kam slunce nedosvítí.

Ve Slezsku, vylévajíce vodu s koupele mezi ploty, říkají: »Hoj, suchoty mezi płoty, abyste nikomu neškodiły«. Na Vyzovsku udělají v zemi tři důlky; jednomu dají jméno nemocného dítěte, druhý řeknou že jest pro psíka, třetí pro kočku. Jiný člověk, nevěda, komu který důlek jest určen, vezme dítě a položí je do některého důlka. Položí-li dítě do důlka psího nebo kočičího, nepomůže žádné léčení. Uhodne-li s dítětem do pravého důlka, jde k hrnčíři ukrast nový hrnek, do hrnka vyptá v devíti staveních pomyjí, v nichž se dítě vykoupe, potom souchotiny pominou.

V okolí brněnském připravují takto lázeň dítěti od souchot: Ve vodě uvaří se »šišvoří«*), spáteční úročník, svatojanské koření, žebříček, balšínek, vršky z devíti žlutých vrb a tráva za devatero zahradami natrhaná. Když zeliny uvrou, voda sleje se do vany, a do ní položí se dítě. Napřed ovlaží se dítěti tou vodou třikráte jazyk, potom se myje od pravého ramene počínajíc přes hlavičku

---

*) Souchoťová tráva roste na pastviskách a kvete žlutým kvítkem, konka modrým.

*) Šišvoří rostlina cizopasná, modrým květem kvetoucí, roste na vrbách.

dolů až k levé ruce, při čemž se třikrát po sobě říká: »Ve jménu Pánu Ježíže Krista myju vás, kostečky, abyste byly zdravé všecky«. Potom se pomodlí pět otčenášův a zdrávasů, Věřím v Boha, Zdrávas královno; při posledním »amen« vydělá se dítě z vody, zavine do plének, a když uschne, obleče do košilky. Voda se potom sleje zase do hrnce na ty zeliny, druhý a třetí den se toliko ohřeje a tak lázeň ještě dvakráte způsobem dotčeným se opakuje.

V pátek přede dnem nebo po slunci západu vezme se choré dítě a vede na hřbitov. Kosť, kterou napřed najdou, vezmou do bílého šátka pravou rukou a trou jí dítě od hlavičky dolů po zádech třikrát místem, říkajíce: »Milý ve kosti, déte mně na to dítě masa dosti; nedáte-li mně masa dosti, vemte si je k svý libosti«. To se opakuje po tři pátky. Má-li dítě okřáti, třetí pátek jest mu lépe; sice spíše umře a netrápí se. (Jiné léčení souchot dětských viz »Lid a národ« II. 174.)

Je-li dospělý člověk nemocen souchotinami, rozčesnou dubec od vršku až po kořen. Nemocnému svlekou košili z rukávův, a nechají na těle. Potom se nemocný položí do rozštípnutého dubce a prosouká se jím hlavou ven. Košile se tímto protahováním s nemocného svleče a zůstane v dubci, až shnije. Kdo by ji vzal, dostal by sám souchotiny (Valašsko).

Na Hodoňsku člověk souchotinami sklíčený jde do devíti domů na režnou (žitnou) mouku. Vstoupiv do stavení, nepozdraví, nepoprosí; řekne prostě: »Dejte ně trochu režné múky«. Když jí dostane, odejde, jak přišel, nepoděkovav. Potom si přinese z devíti studní vody, zamísí mouku a upeče koláč s velikou děrou uprostřed, na způsob kola. Tím koláčem se prosouká a zanese jej na křížné cesty, kdež jej psi snědí a tím souchoty z nemocného na sebe převedou.

Nebo vyptá si nemocný v hospodě týmž způsobem, t. j. neprose ani neděkuje, devaterého nápoje: vína, piva a rozmanitých kořalek. To všechno smíchá a vypije.

Nemocným dětem přinesou týmž způsobem z devíti domů režné mouky, uvaří z ní šišek, (knedlí), v šišůvce (vodě s knedlíků) dítě vykoupou a šišky dají sežrati psovi, který pak dostane souchotiny, a dítě okřeje.

Na Hranicku upekou mužskému černého kocoura, ženské kočku a dají sníst. Syrovou kůži nemocný nosí na prsou, dokud smrad snésti může.

Od kašle se pomůže, když se utře strouček česneku a jím se na noc šlapy hodně natrou.

7. Ujmy.

Nemá-li člověk délku stejnou se šířkou, měříc délku od hlavy po paty a šířku od konce prostředního prstu ke konci druhého prostředního prstu rozprostřených rukou, má ujmy. Ujmy jsou trojí: hlavní: hlava se rozestupuje, lebka bolí, a nemocný dostává závrať, — žaludkové: není chuti na jídlo, nemocný se třese na celém těle a jest ospalý, — a ujmy v celém těle: všecko tělo bolí, člověk je nevládný (Dačice).

Ujmy dostane, když se uběhne, ze zlosti a lítosti nebo z hltavého jídla.

Ujmy se vyměřují: Nemocný lehne si na zemi obličejem dolů a roztáhne ruce. Ujmařka s pomocnicí vyměřuje ho šňůrkou od hlavy dolů po patu pravé nohy, pak od konce prostředního prstu levé ruky ku konci téhož prstu ruky pravé. Jsou-li ruce delší, má nemocný ujmy, oč jsou delší, o to je má větší. Měření se opakuje třikrát v různé doby, při čemž se pokaždé počítá záporně:

nejeden, nedva, netři . . . nedevět, a po každém vyměření nemocný žehná se mezi ramenoma slovy: »Měřím tě skrze játra, skrze plíce, skrze krev, skrze běh a skrze Pána Krista, ve jménu Boha Otce i Syna, i Ducha svatého. Amen«. Po třetím vyměření vezme se nemocný za ruku a řekne ve mu: Ve jménu Pána Ježíše vstaň!« Potom se dá na talíř nachystaný hlíny, které slunko neosvítilo, tedy na př. ve sklepě nakopané; do hlíny vytlačí se důlek, do důlku na dno položí se míra nemocného, by se pohřbila místo něho. Do hlíny naseje se trojího obilí »ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého«. Konečně ujmař vezme do levé ruky sklínku naplněnou »jordánkou«, do pravé lžíci, na niž jordánky třikráte naleje a nemocnému píti podá říkaje: »Pij toto víno pro své jatra a plíce«. Co nemocný nevypije, tím se zavlaží semeno na talíři. Potom ujmař požehná ještě talíř »ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého« a pak i nemocného, dotýkaje se jeho rukou a hlavy. Vzejde-li obilí a má na sobě krůpěje, nemocný okřeje, neboť krůpějemi těmi nemoc odchází. Talíř se potom hodí přes kalenici a ujmy pominou (Líšeň).

Na Dačicku zažehnávají ujmy takto: »Ujmy, z čeho jste se počaly, z vody, z větru, ze zlosti nebo lítosti, z práce, z unavení, z jídla nebo pití, já vás zaháním na vrchy na skaly, na moře. Tam jsou tři studnice, v jedny voda, v druhy víno, v třetí krev: Tam se máchejte, ceplichejte a tomuto tělu pokoj dejte«.

Ukládajíc ujmy dětské, ujmařka jde s hrnkem k tekuté vodě. Třikráte nabere vody a pokaždé jí »chlemtne« říkajíc: »Vodo, vodo, vodice, sv. Jana křtitelnice! Přicházím já k tobě dnes, chlemtám tě jako pes. Nejsem pes, ale chcu, abys našemu Josefku sejmula (t. vodo!) ujmy dnes. Jste-li ujmy, povězte, našeho Josefka netrapte, jeho kosti, jeho žíle a krev jeho nejezte« (N. Město).

8. Hostec.

Hostec prý má v sobě každý člověk, jenom že není vždy patrný. Někdy se objevuje způsobem dosti mírným: šupinami v hlavě, bolačkou a p. Hůře jest, když vezme na sebe způsob nemoci, kteréž jinde říkají »suché lámání« (rheumatismus).

Hostec se zavrtává: Nemocné hostcem osobě ustřihne se na hlavě křížem vlasů, t. j. na čele, v týle, za pravým a za levým uchem, taktéž po kousku nehtů: s pravé ruky a levé nohy, potom s levé ruky a pravé nohy. Potom se ustřihne nemocnému kousek podolka u košile, a ústřižky smíchané se do ní zamotají. Ve stromě, obyčejně v lípě nebo ve vrbě, na místě, kam slunce nedosvítí, vyvrce se dírka, do níž se uzlíček zastrčí a zatluče klínem. Časem dírka zaroste, a nemoc se již nevrátí.

Někdy také tyto věci s nemocného vkládají pod práh.

Od dření v údech vezme se 5 lotů terpentinového oleje a po lotu jeleního loje, jalovcového a dřevěného oleje, vše to se promíchá v salmiáku, a bolavé údy se tím natírají.

9. Zimnice.

Zimnici skoro všude na Moravě i ve Slezsku říkají též »psina«, na slovenském Pomoraví »hodoňka«, od města Hodonína, v jehož okolí nejvíce řádívala.

Zimnice před 30—40 lety byla nemoc velmi častá. V létě v každé osadě vyléhávalo kolik nemocných v kožiše na slunci, aby se zahřáli.

Zimnic je prý devadesátero devatero, každá má svůj lék, jenom uhoditi naň! Do téhodne nemá si nemocný pomáhati od zimnice, vrátila by se zase. Jako vůbec v lé-

kařství lidovém platí zásada: »čím se pokazí, tím se i napraví«, tak i psinu lid léčívá homoeopathicky. Žena dostala psinu z kořalky: vypila dva žejdlíky kořalky, usnula, a bylo po psině. Jindy jí přišla z leku, když na blízku uhodilo: tedy když spala, třeskli třikráte po sobě na truhlu, lekem jí zase pozbyla.

Zimnice prý se musí strhati; nač má člověk chuť, toho ať požije do vůle.

Kdo jde na květnou neděli lačen do kostela a tři svěcené kočičky sní, nedostane psiny. Podobné ochrany poskytuje, když spolkne sedmikrásku, kterou první z jara uvidí. Když uvidíš prvně žito kvésti, utrhni se tří klasů po třech květech a sněz je; nedostaneš toho roku psiny (Dačice). Nebo vykroucej ze sedmi psích jazýčků šťávu a užij (Rusava).

Jak od jiných nemocí tak i od zimnice pomáhá chléb na cestě nalezený, když ho nemocný sní (Vsatsko). Kolik trávy na zahradě roste, z každé stebélko utrhni, vykruť šťávu a vypij v kořalce (Vyzovice). Nemocný zajde do hospody a řekne hospodskému »Déte mi všeho truňku!« — neprosí ani nekoupí, a smíšeninu tu vypije (Mor. Budějovice). Chyť žabku, »rosičku«, ale ne holou rukou, vlož ji do míška, a uvaž nemocnému na krk, ale ať nezví, co v míšku jest. Jak žabka pojde, hned zimnice přestane (Telč). Také pomáhá napiti se červeného vína se solí, ale vyprázdněnou sklenici musí nemocný odložiti neohlédaje se a utíkati pryč (Vsatsko).

Když jde psina na nemocného, ať přeběhne úprkem devět mezí a devět polí, počítaje: nejedna . . . nedevět (Tišnov). Také tím způsobem »potrhají« psinu, že vezme někdo nemocného za ruku a běží s ním, až padne (Zábřeh). Někdo hodí nemocnému povříslo na krk, říkaje: »Poď,

pseno, já ti zaneso pryč!«, vede ho k šípu, povříslo s krku sejme a hodí na šíp, nic nemluvě. Potom oba pokleknou a pomodlí se (Deblín).

Na Krumlovsku chodívají zimnici topit. Někdo nabere z potoka vody, nemocný se jí napije a umyje se. Touž vodu špinavou zanese, kdo ji přinesl, nazpět a vleje ji do potoka očima odvrácenýma, potom upaluje od potoka pryč.

Nemocnému ustřihnou nehtů s rukou i nohou a vlasů, které »kókajó ven« (nejsou pokryty), to vše zavážou do hadérky ustřižené s podolku košile nemocného, vhodí do proudné vody, pomodlí se a utíkají honem pryč (Deblín).

Do staré vrby nebo do starého topole vyvrce se díra, nemocný do ní třikrát dýchne a jiný hned díru klínem zatluče; nemocný se nesmí ohlednouti (Opavsko). — U Stražovic na Kyjovsku je dub s obrázkem sv. Anny. Nemocný tam jde před úsvitem nebo po slunci západu, pomodlí se, ustřihne si vlasův a uváže je na niť o dub. Kdo se toho dotkne, dostane psinu, sice zůstane v dubě.

Kdo má zimnici, nech koupí hrneček, neptaje se zač je, a nesmlouvaje, hrnečkem napije se z některé studánky a hrnečka nechá tam. Kdo z něho bude píti nebo jej odnese, dostane zimnici (Rusava). Když zimnice člověkem nejvíce lomcuje, nech zakousne do jablka, do koláče, rohlíka atd. a na cestě odhodí. Kdo to najde a sní, dostane zimnici, kdežto jí nemocný pozbude. Nebo nech nemocný rozkrojí housku, položí na rozpálené čelo a dá pak sežrati psovi; zimnice přejde na psa.

Ne hrubě lákavé jsou tyto léky: Do kořalky dá se rozmočiti bílý psinec nebo se vytlačí kobylinec a dá se nemocnému píti.

Nemocný napíše na pruh papíru: Abcaeadabra†, pod to: Abcaeadabr†, a tak dále pořád o písmeno méně, až zbude: Abc† Ab† A†. Papír obváže nití a nosí na krku.

Devátý den jde k vodě proudné, vhodí jej přes hlavu do vody, a neohlížeje se, uteče (Telč).

Psina se ovšem také zažehnává. Nemocný jde ke kopřivě a seje na ni sůl říkaje: »Siju, siju semeno devadesátero sedmero (tolikera prý jest zimnice), haž to semeno zende, ať ta psina přinde.« Když kopřiva po soli uschne, psina přestane; poroste-li dále, nemocný neokřeje (od Brna). — Na veliký pátek přede dnem nemocný vyjde ven, říkaje: »Slunce o pěti hodinách z hůre vychází. Kristus Pán se ke smrti připravuje. Zimnice se třesóce, Pilát jemu praví: Zdaliž's pak Ty zimnici měl? Já jsem zimnici neměl. Kdo na mó zimnici pamatovati bude, ten žádný do smrti hí míti nebude. K tomu mně dopomáhej« atd. (Deblín).

I zdraví lidé umývají se na velký pátek říční vodou, aby zimnice nedostali, říkajíce: »Slunýčko vechází z hore ven, pána Ježiša vedó z vode ven. Ježiško, Ježiško, co se tak třeseš? Zdali zimnico nemáš? Já zimnico nemám, ale kdo mně na dnešní deň bode ctít, ten jakživ zimnico nebode mít« (od Brna).

Také peněžitou obětí vykupuje se nemocný od zimnice. Nemocný jde do pole ku třem křížům se modlit. Odcházeje po modlitbě obětuje u každého po penízi (obyčejně po krejcaru). U prvního kříže hodí penízem přes hlavu, u druhého bokem, u třetího pod nohy, a neohlédaje se, jde domů.

10. Žloutenice.

Žloutenice na Moravě sluje většinou »zlátenica« nebo »zlátenka«, na Dačicku »požloutenice«. Dostane ji z lítosti, nebo napije-li se náhle vody, zvláště na prosnou kaši. Děti ji dostanou, podívají-li se potmě do zrcadla.

Začátkem zlátenice jest kruh (krôh, sev. Morava), »když není chuti na jídlo«; z kruhu se »zdvihne« zláte-

nica. Kruh se vyléčí, když se mezi očima nebo za ušima řízne, krev na chléb chytí a dá sežrati psovi, od ženské feně.

Od zlátenice se pomůže, když někdo, kdo ji ještě neviděl nemocnému z nenadání do očí plivne. Homoeopathicky se léčí, když se nemocný dívá do něčeho žlutého: do kalicha, do prosné kaše, do roztopeného másla, do uvařeného mléka od černé krávy, do něhož se přidalo šafránu, — mléko se pak vypije. Nebo žlutý kořínek krvavníku uváže se na tkaničku na krk a spustí na záda. Do kalicha nemocný má dotud hleděti, až tam pukne. Neuslyší-li puknouti, dlouho se tam dívaje, není mu pomoci.

Dobře jest také koupati se v odvaru žluté vrby (salix aurea). Na Zabřežsku od žloutenky pomáhají jak od kruhu: na čele, na spáncích a na nose říznou břitvou křížem a krev dají s chlebem sežrati psovi. — Na Brněnsku ustřihne se nehtu s palce pravé ruky a s palce levé nohy, potom křížem s palce ruky levé a s palce nohy pravé. Vezme se vajíčko, bokem prodlabe se do něho dírka proti žloutku, do dírky vecpou se nehty, vejce obalí hadérkou a pověsí na nitce do komína. Jak se potom z vajíčka kouří, tou měrou mizí z těla chorého žloutenice. Při tom se koná modlitba k pěti ranám Krista Pána.

Také růženec z česneku, navlečený na nepotřebovaném provázku pomáhá od zlátenice, nosí-li se na krku.

11. Zbouřená matka.

Zbouřená matka, na západní Moravě »matkovy křeče«, nemoc ženských: sevře žaludek, zkroutí oči, u srdce štípe velice. Někdy bývají »hlísty s matkú pohnuté« nebo »vřed s matkú«. Nemocné přikládají na život teplou pačísku a

na ni žejdlíkový pohár, »tož sa pod tým ustanoví« (Vsatsko). Jiné léčení viz »Lid a národ« II. 174.

12. Mdloba.

Když člověk omdlí a nemůže se nijak vzkřísiti, vystaví se okno, položí se na něho, ťuká se na okno a na člověka jménem volá. Nebo vezme se ze tří na cestě vyražených podkov po kapečce vody a dá se omdlelému vypiti. —

13. Ochvat. Úraz.

Ochvat dostane nebo-li »schvátí se«, když se náhle, jsa zahřát, napije vody. Jinde stotozňují ochvat s neduhem, jemuž se vůbec »úraz« říká. Úraz dostane od těžké práce, když má člověk v sobě »ublížené«. Tu zemele zima, člověk cítí bolesť v křížích. Od úrazu jest zelina »úrazník« n. »přetržný kořeň«. Nebo se od něho pomáhá takto: Vezme se trávy z devíti mezí, z devíti stromů vršky a »brablenčisko« (mravenčí kopec), uvaří se, a nemocný se tím napařuje. Pro mužského vezmou se vršky se stromu rodu mužského (buku, dubu), pro ženskou se stromu rodu ženského (lípy, jedle).

14. Břicho.

Když bolí břuch, vezmou skrojek žitného (režného) chleba, nastrkají do něho sirek, zapálí je, položí obráceny vzhůru na život a přiklopí hrnkem (Vyzovsko). Kdo má běhavku (dřiju), pije odvar z černých kůrek muškátových nebo postrouhaný ořech muškátový, namočený v žejdlíku

červeného vína, nebo koupí si za tři krejcary kořalky a v ní dá močiti tři suché trnky (švestky) nebo hubku se stromu trnkového postrouhanou. Dobře jest také jísti suché oskoruše (sorbus domestica).

Když jest člověk dlouho nemocen a nic mu k platnosti líky nejsou, může být, že má v žaludku vlas. Proti tomu může jest párkrát smažené břeňátka, drobné rybíčky a též mrkev. (Lék. rukopis od Velehradu.)

15. Hlísty (škrkavky, housenky, červy).

Od hlist dává se dětem užívati cicvár, a to na schodě měsíci v pátek nebo ve středu, neboť prý tehdáž hlísty mají huby otevřeny.

Hlísty se zažehnávají: »Byla panna Maria přečistá, měla tři vlastní sestřičky; jedna předla, druhá vila, třetí na škrkavky žehnala: srdeční, jaterní, krevní, třevní, tej osobě (N.) aby maso nejedly, krev nepily a tej osobě pokoj daly. Tomu mně dopomáhej« atd. (Dačice).

»Sv. Lucie tři dcery měla, první předla, druhá vila, třetí motala. Dej Bože, aby tejto osobě škrkavky pominuly, tak jako pominul křivej rychtář, křivej žaltář, křivá kuchařka.« Při tom se spodní kůrkou s chleba dítě stírá od žaludka pod pupíček, potom křížem »od slabýho k slabýmu«, pak na zádech (Dačice).

Svatý Petr leží v hrobě,
devět červů má při sobě.
Svatý Petr leží v hrobě,
osm červů má při sobě atd. až:
žádného červa nemá při sobě.

16. Kámen.

Zabij kohouta, »pupek« (žaludek) z něho vyndej, rozkroj a najdeš v něm tři kamýnky. Ty na prach rozetři a dávej nemocnému v nápoji píti. Také liščí krev, pije-li se po tři dni, pomáhá od kamene (Telč).

17. Oči.

Kdo má ječmenné zrno (laš. jačmyk), a druhý to zpozoruje, řka: »Máš ječmenné zrno«, nech odpoví: »Lžeš! Dej Pán Bůh, aby mně sešlo dnes!« A stane se tak.

Kdo má vlčí mhlu (vlčicu), pozbude jí, když ho kdo náhle liskne. Nebo nech čeká, až požene pastýř dobytek s pole, a řekne: »Pastýř žene do vsi, vlčí mhlo, jdi ze vsi!« (Od Brna.)

Také syslí jatra pomáhají od vlčice. Nemocný chytne sysla, zabije ho, vyndá z něho jatra a vaří je v novém hrnku. Nad vroucí vodou si oči nakuřuje a jatra uvařená sní. I maso a polévka syslí jsou dobry od vlčice.

Někdy obrátí se na víčkách vlas a roste do oka. Když ho vytrhne, »tak sebou bude mrskat na ruce«; proto se nazývá »živým«. Zhání se takto: Vezmí 9 klásků z jarého žita (pšenice) a svaž po třech v peroutku. Potom uvař krup ječmenných, vodu sceď a do vlažné vody namoč ty tři štětičky, které pak na oko přilož a říkej: »Vlasy, poďte na tyto klasy! Jste-li s muže, dite do muže; jste-li s ženy dite do ženy; jste-li s mládence, dite do mládence; jste-li s panny, dite do panny; jste-li s vola, dite do vola; jste-li s krávy, dite do krávy; jste-li s psa, dite do psa; jste-li s kočky, dite do kočky! K tomu mně (N.) dopomáhej Bůh Otec, Bůh Syn, Bůh Duch svatý a sv. Jan. Amen. (Od Telče.)

Na květnou neděli potírají si lidé oči kočičkami, aby jich nebolely, a když obilí kvete, kvetoucími klásky.

Bolavé oči umývají se říčnou vodou nabranou proti proudu v pátek, když se zvoní o třech hodinách; nebo se potírají hadím línem.

Dětem propichují uši a navlékají do nich červené nitky.

Vodka na vymývání očí připravuje se takto: Koupí se nickamínku, hřebíčkův a bobků po 6 kr. a vše se utře na prášek. Před sluncem východem nabere se do másní láhve po proudu vody, do níž se prášek vsype a 24 hodin nechá ustáti.

Na oční mast vezme se sádla hadího, křepelčího a zaječího stejným dílem, k tomu se přidá čerstvého másla, ve vodě namočeného za holubí vejce. Vše to se pospolu v novém hrnku uvaří. Masti té vpustí se do oka dítěti jak prosná kaše, dospělému zvící čočky, a maže se jí od nosu k uchu vždy na noc.

Od bolavých očí, dokud člověk roste, pomáhá se takto: Chorý postaví se zády ke stromu, vodorovně nad hlavou jeho vyvrtá se nebozízem do pně dírka na dva palce, potom ustřihne se chorému nad každým okem trochu vlasů, zaobalí v papírek, strčí do dírky a zatluče klínem ze stromu zdravého, při mužských rodu mužského (buku, dubu, habru), při ženských ženského (lípy, jabloně, švestky). Při tom koná se modlitba k pěti ranám Krista Pána (od Brna).

Oči bolavé zastříkávají ženským mlékem (Valašsko).

Vezmi oči kočičí a oči netopýrové, učiň z toho mast, která sluje »etshebron«; mastí tou pomaž oči své a budeš viděti. Přiložíš-li k tomu oči oslové, budeš viděti, kam jdou povětrní duchové (Telč).

Od bělma rozkousají se hřebíčky s cukrem a foukají do oka (Ždánice), nebo: usuší se tráva »hruštička«, jež

roste v lese, utře se a přeseje na sýtku vlášeném, prášek se dá do »piska« (brku) a foukne do oka (Deblín). Také potíráním hadím sádlem shání se bělmo. Kdo dává přednosť homoeopathii, nastřihá pět kousků bílého plátna do tří rožkův, omočí je v potoční vodě, a pak plátenkem jedním po druhém bělmo shání od nosu do koutku, modle se při tom ku sv. Otilce. Potom plátenka plesknou se na zeď, kde nikdo nechodí.

18. Bolení krku.

Na sv. Blažeje v kostele po mši kněz vezme svíčky křížem svázané, strčí je každému pod krk, říkaje modlitbu: »Per intercessionem beati Blasii martyris et episcopi liberet te Deus ab omni malo gutturis et quocunque alio. In nomine« atd.

19. Od bolení zubů.

Latinský rukopis z 15. století v Opavském museji chovaný má na poslední stránce od Keleckého faráře Jana Voďáka tento recept od zubů: Contra dolorem dentium ex nigromantia 1575: Vodevři plané sslierky (sic!), najdeš vnitř bílé červíčky; vyndej do husího péra a přivaž na hrdlo, a zemrou červíci v zubích, a budeš zdráv. Probatum.«

Kdo jí, když zvoní klekání, nepomodle se, rozbolí ho zuby.

Žába »skřepňačka« (chrastavá) pověsí se živá za nohu do komína a nechá se tam, až všecka uschne. Kouskem pak se nakuřuje, koho zuby bolí.

20. Rány a bolačky.

Na ránu utětím neb uřezáním způsobenou dobře jest přikládati »živicu«, druh to »svrčiny« (pryskyřice) vy-

prysklý v podobě čistých pupencův, usmaženou na másle. (Příbor).

Vezmi lněného záboje, ořechového listu, bílého »plajvajzu« a dřevěného oleje, uvař to na novém rendlíku a přikládej na ránu (Ždánice).

Vezmi hustého terpentínu za 12 kr., bílého vosku za 7 kr., jeleního loje za 6 kr., modrého ledku (skalice) za 2 kr. Lůj a vosk seškrab nožem, ledek utři na prášek a uvař to vše v terpentíně. Masti natři na šatu a přikládej na ránu, až se zhojí (Velká).

Od zlámaniny postrouže se kořen medunice (symphytum off.) a promíchá ve vařeném mléce na kaši, tím se potře konopná hadra a přikládá na zlámaninu (Velká).

Když je nějaká odraženina, vezmi černého koření, hadího bejlí a režné mouky, na mléce to uvař a ránu natírej (Telč).

Na bolačky přikládá se letní kravinec, který jest z rozmanitých zelin, nebo hadí lín.

Zahojit raka: Zabi ještěrku, spal ji na plechu a setři na prášek, a co je toho prášku, spal člověčí lejno a též toli prášku z něho k tomu přidej; k tomu přidej náprstek prášku z pepře, to smíchej a tím zasýpej toho raka.

A zase: Chyť jedovou žábu a nacpej ji živou máslem novým, neslaným. Pak vezmi dva hrnky; jeden musí mít ve dnu dírky, a ten se postaví dnem na ten druhý, a ten spodní se zahrne do země, a okolo svrchního, v němž jest ta žába, dej uhlí: tak vysmažíš z ní tuk do spodního hrnka. Pak tím tukem jako mastí maž toho raka a tím práškem zasejpej, zhojíš jistě. Ale ať tě ta pára a dým, když pálíš, neobejde! (Lék. rukopis od Velehradu.)

21. Boule a opuchliny.

Boule (hrče, vržení) se zažehnávají: Boule, pachule stůjte tak tiše, jako stála voda 'v Jordánu u Pána Ježíše (Dačice).

Já k tobě přicházím bolení a to z Božího řízení, abes nerůstlo a nebelo více, jako nerůstlo kamení od Krista Pána umučení. Potom se říká třikrát otčenáš, zdrávas a sláva Bohu. Vše se opakuje třikráte a na konec se přidá věřím v Boha (od Brna).

Opuchlý pije denně víno, v němž jest namočeno rajského jablka kousek jako hrách. Mimo to vezme se nehašeného vápna za 9 kr., které se uhasí v šesti putênkách studené vody. Když se voda ustojí, posbírá se s vrchu nečistota, a čistá voda sleje opatrně, aby se nic vápna nepřimíchalo, do jiné nádoby. V této vodě pak se namočí plachty a nemocný do nich omotá. Když plachty oschnou, namočí se znova, a nemocný se ovazuje dotud, až se opuchlina rozežene.

Na menší opuchliny připraví se mast: koupí se za 6 kr. hustého terpentínu a za 3 kr. cinobru. Uvaří se to spolu a přikládá na opuchlinu.

Od volete nebo »tlustého krku« pomáhá se takto: vem spálenou kost, mořské neb volové houby ale dva loty, též spal v zandaným hrnku na prach, ty prachy smíchej s medem a schod měsíce ráno i na noc žlici užívej; ztratí se. (Lék. ruk. od Velehradu).

22. Podstřel.

Když čarodějnice postřelí, naběhne pod kolenem boule, v níž jsou vestřelené chlupy, skořápky z vajec a p. Pod koleno vtlačí se nemocnému puška a náhle se vystřelí. (Opavsko.)

23. Na nataženou žilu.

Maso k masu, kosť ke kosti, krev ke krvi, voda k vodě. Svatí, svatí, svatí Jachým, Josef, Anna. Tři otčenáše (Dačice).

24. Kryčky.

Když má dítě kryčky n. podrost, jest v úpoly oteklé. Položí se na stůl a mastí dvěma prsty křížem říkajíc: Vodstupte, kryčky, tomuto dítěti vod srdíčka, vod plíček, vod jatříček, vod pupíčka, jako vodstupuje měsíček vod sluníčka (Dačice).

25. Vřed (suchan, suchár, nežit).

Vředy dostane, kdo jí na štědrý večer syrový hrách. Zažehnávají se takto: »Břede, břede bředoucí, peklo, peklo peklocí, židi v pátek maso jijó, ať tento břed také snijó.« (Od Brna.)

»Nerost, nerost znamení, jak neroste kamení od Krista Pána narození!« To se říká třikrát a třikrát se vřed obepíše uhlem. Potom se pomodlí třikrát otčenáš a zdrávas (od Jihlavy).

»Břede, břede bředoucí, ty peklo horoucí, jestli ty mně nevyrosteš jak ta panská stodola, přestaň na mém těle růsti.« Při tom potírá vřed naslinëným prstem (Tišňov).

Vřed obejde se třikrát pálkou špendlíkovou, říkajíc: »Břede, břede bředoucí, ó Ty čerte čertoucí, za knězovou stodolou nic.« Při posledním slově zlehka se pálkou špendlíkovou na vřed ťukne (od Brna).

Na »svinský suchar« (veliký vřed) přikládá se lněné seménko.

16. Krtice (krčice).

Před sv. Jiřím chytne se krtice (krtek), zadlábí se palcem levé ruky, pak se usuší a na prach potluče. Tímto prachem se krtice křížem trou. Ale ne každý může krtice takto sehnati, nýbrž jen ten, kdo se narodil po smrti otcově (Jimramov).

Když se krtice seženou, vezme se devět hadýrek a vytírá se jednou po druhé, počítajíc nejedna, nedvě . . . nedevět. Než slunce vyjde, zanesou se hadýrky do »krečičního kopca« a pomodlí se. Cestou tam i nazpět nesmí se ani v pravo ani v levo obraceti (Deblín).

Vezmi nový hrnek a polož na kolíku na »krčičinek«. Kdo jej vezme a z něho jísti bude, dostane krtice, a s onoho budou sňaty (Deblín).

27. Dobrá vůle (neštovice, naštovice, nehojed).

»Sv. panna Barbora měla devět naštovic, Sv. panna Barbora měla osm naštovic . . . jednu naštovici, sv. panna Barbora neměla žádnou naštovici«. To říkaje drž palce obou rukou křížem a potom dechni třikráte na tu naštovici (Dačice).

Opuchne-li od dobré vůle celá ruka, vezmi česneku a svininec (svinní trus), utluč spolu a přikládej; tak ti neštovice zčervená a ruka odpuchne. Potom vezmi suchou trnku (švestku), kostku vyloupni, polovičku trnky dej do teplé vody, až změkne. Vezmi černého pepře, utři na prášek, vsyp do trnky a přilož na neštovici, pod čímž oną sežloutne a pukne. Potom vezmi »šlížkové masti« (diaculum) za 6 kr., namaž na hadérku a přiloženou nech 24 hodin na neštovici (Velká).

28. Čemer.

Čemer dostane člověk, nají-li nebo napije-li čeho s chutí. Naskočí mu hrč na ruce na hlavní žíle, hlava bolí, od žaludka je mdlo, člověk je všecek bezvládný. Nepomohlo-li by se od čemeru, vzešla by z něho zimnice nebo hlavénka. Nemocnému se hrč navlaževým palcem rozetírá až zmizí, a člověk ozdraví třeba ještě týž den.

29. Ohnipara (opar).

Když má dítě ohniparu, koupí děvčeti kmotřenka, chlapcovi kmucháček červenou mašličku »škrúpkovanú« (pruhovanou) nebo červenou harasku neměřenou, nestřihanou, nesmlouvanou a uvážou ji dítěti na krk, nejsouce k tomu od nikoho pobízeni. Někde na harasku provlekou krejcar s dírkou.

Někdo cizí ukrade ve mlýně provázek od měcha, a jmenovec dítěte, ale starší, uváže jej nemocnému dítěti na krk (Valašsko).

30. Bradavice (kuří řiti, kozí řitky).

Bradavice potírají se šťavou pryště (euphorbia cuparissias). Na »nov měsíc« podvaž bradavice nití, za krátko odpadnou. Na niti se uváže tolik suků, kolik je bradavic, a niť se zakope pod okap. Když niť i se suky zhnije, bradavice sejdou. Pošoustej rukou obrácenou po horkém pometle, a bradavice zmizejí.

Ze syrového dřeva, na oheň přiloženého, pění se voda. Tou vodou potři bradavice, a pozbudeš jich.

Vezmi sedm zrnek hrachu, přehoď přes hlavu do

studně, a hned utíkej. Doběhneš-li pod střechu dříve, než hrachy dopadnou vody, bradavice slezou. Také se přikládá na bradavice hrách, který se na štědrý den utrousí.

Zajdi do jatky, vezmi řezníkovi odpadek masa, ale tak, aby toho nepozoroval, a přikládej na bradavice.

Na bradavice přikládá se také kožka z opařené husí nohy, nebo se potírají skoro ráno rosou s kravince, kuřincem nebo petrželím.

Zaříkávají se bradavice takto: Nerosti znamení, jako nerostlo kamení od Pána Ježíše narození.

Když hrany zvoní: Hrana zvoní, nevím komu, bradavice lezte dolů, až tam toho pochovají, ať vás taky zakopají (Dačice).

Kdo má bradavici na ruce, dávej v kostele pozor, kdy řekne kněz »oremus«, tenkráte honem šoustni bradavicí třikrát o zem a řekni hned po knězi: »Moje bradavice dole už« (od Telče).

31. Lišej (han. leši, neutr) prašivina, koutky.

Vezmi lejno zaječí, rozmíchej s octem, a kde je lišej, tu maž, a budeš zdráv (od Telče). Pomáhá také od svrabu.

Květ »žilový« a »krvoléčitelný« smíchá se s kvasem chlebovým (nátěstou) a vaří v čistém, novém hrnku barvy černé. Pak svážou se čtyři pérka s černé slepice a jimi potírá se lišej (nebo prašivina neb i jiná osypanina), říkajíc: »Mažu tě, stírám tě, ne ze své moci, ale Ježíše Krista pomocí« (od Brna).

Lačnými slinami naplije se na lišej, ukazovákem okolo něho se točí a říká: »Lišejo lišejovaté, nedělé se veliké. Jeden se menovál zajíček a druhé se menovál kra-

jíček a třetí se menovál: pryč lišej, pryč lišej a pryč lišej«. Při posledních slovech stírá se lišej třikrát (od Brna).

»Přišly tři divy ženy, a ty tři divy ženy měly tři divy děti, a ty tři divy děti měly lišeje, styděly se za ně, plivaly si na ně«, při tom se plivne na lišej (Dačice).

»Dolu leši lapat meši; židé v pátek maso jedí, ať tě mrcho taky snědí« (od Prostějova).

Od pokažené, bolavé a prašivé hlavy: Břečťan a řepíček dobře zvař, tím po tři dni hlavu pácuj dvakrát za den; pak slepičí trus a lidský moč smíchej, dej do kožené čepice a dej na hlavu. Druhý den opět tím kořením pácuj, a zas tu čepici. To čiň, až bude dobře. (Lék ruk. od Velehradu.)

Kdo má svrab (prašivinu) namaže se kolomazí, vleze do horké peci a pobude tam, dokud vydrží.

Koutky jsou vypařené koutky úst mezi pysky: »Má koutky, jak vrabec«. Kdo má koutky, po tom se nesmí píti z téže nádoby, aby jich od něho nedostal. Valach, když dopije kořalku, hodí rukou, v níž drží skleničku, za sebe, aby nedostal koutků. Koutky se natírají ranní rosou z okna.

32. Namná kosť.

Když má člověk namnou kosť — též námnice, navná, nální, nadní, mrtvá kosť zvanou -- naběhne na ruce nebo nahoře na noze tvrdá boule. Mimo jiné dostane prý ji od toho, chytne-li kozu za rohy.

Kdo má namnou kosť, ať šoustne o pozdvihování v kostele třikrát rukou nebo nohou (kde ji právě má) nazpátek o lavici (Vsatsko); nebo ať ji stírá »hromovými kameny«, když měsíček schází. (Od Brna).

Před východem slunce jde se na hřbitov a nalezenou

kostkou stírá se namná kosť křížem třikráte po sobě, říkajíc: »Namná kosti, přestaň růsti, jak neroste kamení od Krista Pána narození«. Kostka se nesmí vzíti holou rukou a potom položiti zase na své místo, jak ležela. Za nebožtíka, s něhož kosť byla, pomodlí se otčenáš a zdrávas (Jimramov). Může se také potírati kostkou kdekoliv nalezenou, ale kde slunce nesvítí (na př. ve sklepě) a žehná se »prstem nejmenovaným« (druhým od malíčka, jinde »milíčkem« jmenovaným).

33. **Krev.**

Do let asi šedesátých pokládalo se na našem venkově vůbec za podmínku zdraví, aby si člověk dospělý aspoň jednou za rok dal pustiti krev. Za nejvhodnější dobu na to uznáno jaro; jako v přírodě tou dobou »šťávy se obnovují« tak měla se také v člověku obnoviti krev. Tou dobou obcházeli tehdejší lékaři své zákazníky, pouštějíce krev tak říkajíc dům od domu. Když ten čas přicházel, bouřila prý se v člověku krev a nebylo pokoje, dokud jí s hodný talíř ubrati nedal. Zvláště staří lidé, jimž by lépe bylo dědilo, kdyby jim byl několik uncií zdravé krve přidal, nepromeškali nikdy této příležitosti.

Když člověk těžce onemocněl, bývalo první a často jedinou pomocí pustiti mu hodně krve. Nemocnému se ulehčilo, a nemoc pozbyla síly.

Také pijavic se mnohem více užívalo nežli nyní. Obchodníci chodívali s nimi po dědinách, a kdo jen mohl, hleděl si jich pro příhodu opatřiti.

Kdekoliv jsou na venkově teplé lázně, všude jest ustanoven baňkař, kterýž baňkami lidem nezdravou krev z těla odvádí.

Kdo si dal jednou nasázeti baněk nebo pustiti krev žilou, musí potom každý rok operaci té se podrobiti. »Když se hýbe zem« (na vesno), cítí šimrání a trhání v zádech.

Nedávno přišel k obvodnímu lékaři stařeček »z Horňák«, žádaje, aby mu pustil krev, už prý po 140. Lékař mu to rozmlouval jak moha, ale stařec nižádnou domluvou od svého předsevzetí odvrátiti se nedal. Vyhověl mu tedy lékař aspoň na oko. Nařízl mu na ruce kůži a podstrčil mísu s přichystanou vodou na červeno zbarvenou.

Ačkoliv stařec klamu nespozoroval, nebyl přece spokojen, neznamenaje na sobě bývalých účinků této již po tolikáté opětované operace. »Co ale prý je to za púščení krvi, dyž sem ani nezostáł bez seb'a, ani mdłoby na mňa nedošły«.

Kdy a jak nejlépe pouštěti krev, a jak se při tom zachovati, o tom poučuje nás tento návod z rukopisné knížky lékařské: »Jeden každý člověk, jemuž přes 20 let jest, ten sobě má dáti žílu pouštěti: dne 26. března na pravé ruce pro dokonalejší sluch; dne 26. dubna na levé ruce pro zbystření zraku. V těchto dvou dnech: 25. března a posledního listopadu, nemá se ani hovadu, tím méně člověku pouštěti žíly.«

»Pouštění jest počátek zdraví, činí dobrou mysl i paměť, vyčisťuje měchýř i žaludek, plíce i játra, zahřívá mork a také dopomahá k lepšímu sluchu; čistí jazyk, zastavuje třasení těla, těžký dech a zacpanlivosť, také čistí a lehčí hlas a otvírá rozum a smysly a vyvrhuje zlou krev a činí zdravé tělo.«

»Dále pozorovati se má, na kterém údě kdo jaké neduhy nese, aby se na takových pouštění nestalo. Mistři praví, že každé pouštění dobré jest člověku, který má vyraženinu nebo svrab na těle, nebo zlé brunatné barvy jest.«

»Kdo sobě poustěti dá, ten má krev až do proměny téci nechati; jestli-že černá a hustá jest, tedy má krev běžet nechati, dokud slabší a řidší neteče. Kdo pouštění žíly zamešká, tomu musí ta zbyteční krev zhníti, od čehož potom pochází zimnice, zlé horkosti, činí bolesti hlavy, očí a zubů. Proto jest dobře žíly pouštěti, obzvláště tenkrát, když toho potřeba ukazuje.«

»Kdo sobě žílu dá pouštěti, ten má první den střídmě pokrmů a nápoje užívati. Druhý den po pouštění má odpočinouti, veselé mysli býti; třetí den ať jest tichý a nevychází na dalekou cestu, čtvrtý den jest lázeň dobré potřebovati a pátý den teprv může svůj obchod jako jindy začínati.«

»Když růže kvete, nejlépe pouštěti krev.«

»Krev z rány neb odkudkoliv tekoucí zasýpej práškem z mateří doušky, přestane téci.« (Od Telče).

Od krvotoku pijou ženy odvar z planých trnek sušených.

IX.

Pověry a zvyky lidu moravského při hospodářství.

1. Pastva.

V krajinách hornatých, kde nemají obecin, pasou dobytek každý na svém. Kravařem nebo kravařkou (na záp. Moravě pastevcem nebo pastvicou) jsou hospodářovy dospívající děti jedno po druhém. Kde mají obeciny, tam pase dobytek ve společném stádě obecní pastýř. Na Hané bývaly za pastviska určeny rozsáhlé trávníky ohrazené; na jednom se pásaly koně, na druhém krávy, na třetím dobytek vepřový . Nyní obeciny ty jsou již většinou rozděleny a na pole vzdělány, a dobytek se krmí doma ve stáji.

Prvním dnem pastvy na vesno bývá obyčejně den 1. máje. Na Prostějovsku vyháněly se koně poprvé na pastvu dne 4. máje a krávy vždy první pátek v máji, což je zajisté tím podivnější, an se pátek vždy pokládá za den nešťastný.

Nežli se dobytče ze chléva vypustí, vpletou mu červenou pentličku do ocasu. V Brušperku krávě ji uvážou na konec ocasu, teleti a beranu na krk. Na Kyjovsku rozstříhají červenou pentli a každému dobytčeti uvážou jí po kousku na ocas nad »vlásení«. Na Valaších berou na to červené soukenko. To se děje proto, aby se úročité oči na tuto nápadnou barvu zahleděly a dobytčeti neuškodily.

Dobytek se ve chlévě pokropí svěcenou vodou a dává se mu po kousku chleba se svěcenou solí (Brněnsko). Jinde

Jakmile první kolečka plužná do pole »vrzgolila«, pastýř černého dobytka vyháněl své stádo na pastvu a pásl až do prvních mrazů. Prvním dnem pastvy dobytka hovězího býval, jako skoro všude na Moravě den prvního máje. Měl-li pastýř hovězího dobytka ve stádě krávy dojné, honíval na poledne domů, sice poledňovával se svým stádem venku jako vždy jeho druh, pastýř stáda vepřového.

Jako jeho kollegu hotaře, o němž nahoře byla řeč, tak i pastýře vším právem počítati lze mezi vědomce. Byloť pastýři již z úřadu jeho více věděti než chléb jísti.

Služba obecního pastýře bývala dědičná v jedné rodině; se službou dědily se také tajné vědy pastýřské s otce na syna a rozhojňovaly se novými zkušenostmi. Nikdo se v obci neodvážil shazovati pastýře s chleba; báliť se ho, že umí čarovati. Také by obyčejný člověk se stádem starému, zkušenému pastýři odebraným nic byl nepořídil; pastýř vědomec byl by mu je svými vědami stále rozháněl.

Pastýř měl v lese obhlednuto příhodné místo, kde byl pěkný chládek a na blízku voda. Tam v létě poledňoval, tam se uchyloval se svým stádem v bouřku a veliké parno. Toto polednisko vystýlal lesním listem a hnůj takto vyzískaný prodával si na přilepšenou.

Na veliký pátek přede dnem pastýř vyšel někam na louku, kde krtice ryla, a nabral si z krtičince do kabele hlíny, co by mu stačila na celý čas pastvy. Touto hlinou pastýř potrousil pokaždé polednisko, než tam dobytek vehnal, a dobytek se mu ani s místa nehnul. Mimo to kabela pastýřova byla učiněnou lékárnou dobytčí, v níž pastýř vždy míval potřebné léky a »špécije«.

Kromě této černé kožené kabele nezbytným strojem a zbrojem pastýřovým byla hůl, tatar a trouba.

Hůl pastýřova musila býti uříznuta v lese na křížných cestách z keře jakéhokoliv, ale musila býti pěkná rovná, kůru musila míti na sobě; kdyby ji byl z kůry

oloupal, pozbyla by své moci; musila býti uříznuta na bílou sobotu v tu chlíli, když se světí oheň a dřevo, tím také pastýřova hůl se posvětila. Když se dobytek něčeho polekal a plašil nebo se do střečku dával, pastýř spozorovav to, postavil se v před, ťukl tou holí třikrát do země, a stádo celé hned se zastavilo a s místa nehnulo, dokud pastýř sám nepokročil a stádo utišené dále vedl, kam se mu právě vidělo.

Tatar (karabáč) pastýřův měl násadku (bičiště) na půl druha střevíce, tatar na ní na půl druhé sáhy dlouhý, od násadky pletený z řemínků osmerák, ke konci čím dále tenší, se žíněnou kytkou na tenkém konci, aby hodně rochal.

Své moci nadpřirozené tatar nabyl na štědrý den. Dle starodávného zvyku každý rolník, než se večeře dávala na stůl, postavil v koutě za stolem čtvrť, v té čtvrti bylo po trošce a po kousku všeho, »co se kole toho dělá«, tedy obilí i sadiva, a na vrchu pecen chleba. Pastýř nemaje svého pole a nemaje tedy »kole čeho dělati«, pokladl před večeří do koutku za stůl kabelu, troubu a tatar stočený pěkně do kolečka. Toho ještě nebylo dosti; za štědrovečerním stolem tatar nenabyl ještě veškery své moci. Po večeři pastýř zapálil si faječku a pokuřuje si čekal 12. hodiny půlnoční. Jakmile dochodila, vzal tatar, vyšel před pastýrnu a odpráskal tatarem 12 hodin. Tím teprv tatar byl náležitě posvěcen a obdařen mocí nadpřirozenou.

S tímto štědrovečerním tatarem nehonil každý den; pro obyčejnou potřebu měl také tatar obyčejný. Tatar posvěcený visel na stěně. Když některého dne měla nastati bouřka, tatar hned ráno dával znamení, že bude nepohoda; pohyboval se na stěně jako hodinové kývadlo. Tu pastýř vzal tatar se stěny a hnal s ním na pastvu, a jistotně se vždy něco přihodilo, buď bouřka nebo vichor veliký. Šla-li bouřka, pastýř zarochl tatarem třikráte proti mračnům,

a bouřka musila jíti bokem v pravo nebo v levo, kudy jí pastýř cestu vyměřil. Kde byl pastýř se svým stádem ukrčen, tam ani nekaplo, třeba všude jinde na blízku lilo jako z konve. Ovšem tam také nikdy neuhodilo; pastýř zapráskl tatarem a blesk odehnal.

Každého dne pastýř brával s sebou na pastvu tento svůj divotvorný tatar v dobu psích dní, kteréž se počítají od 22. července do 22. srpna, protože prý to jsou »velice škodné dni všemu.« Ty dni čarodějnice a jiné zlé mocnosti mají prý větší moc a právo nežli jindy; jmenovitě prý »jacísi zlí duchové se povětřím přetahují, a my jich nevidíme.« Důkazem prý toho, že ve psí dni dobytky co chvíle se přestanou pásti a jsou jako splašeny, jako by se čehosi lekaly. Jakmile to pastýř spozoroval, obešel stádo, zarochl třikráte tatarem, rozehnal zlé duchy, a stádo se utišilo a zase pěkně páslo.

Když se pastýř s poledniska hýbal, zarochl, a dobytek hned byl na nohách. Nechal se ho chvilku rozhleděti a poznávytahovati, popravil na sobě kabelu, zapálil si faječku, vzal hůl do pravé ruky, pravou nohou vykročil v tu stranu, kam mínil hnáti, ťukl hůlkou třikrát do země a třikrát na to místo plivnul; potom kráčel pomalu v před a stádo celé hýbalo za ním. Mnohé dobytče ještě podřimovalo, ale šlo za pastýřem třeba zamženýma očima.

Bylo-li dobytek hnáti úzkým průhonem mezi »škodou« s obou stran, pastýř doháněje tam zastavil stádo, postavil se před ně, vzal hůl oběma rukama napříky, šustl po ní dlaní sem i tam, ťukl holí do země v pravo i v levo, jako by dobytku vyměřoval »potud a nic dále«, kráčel potom pomalu v čele, a celé stádo za ním na podlouhlo se táhlo a žádné dobytče v pravo ani v levo do škody nezaběhlo.

Pastýřům bylo znáti všechny nemoci svěřeného sobě dobytka a pomáhati od nich. Když někdo uřkl dobytče, pastýř vzal klobouk s hlavy, vrch na něm trochu pro-

dlábil, třikráte do něho plivnul a přetáhl jím dobytče po hřbetě od hlavy po ocas a nazpátek; dobytče se otřáslo a bylo po úrocích.

Bylo-li dobytče černou nemocí přešlé, pastýř mu zavrtal černý kořen do kyty nebo do laloka, kde toho právě třeba bylo. Dostalo-li dobytče na pastvě červenku, pomohl také okamžitě.

Které ušípané se dobře nepáslo, pastýř poznav, že má vlčí zuby, vytáhl z kabele kleštíky a vlčáky vyškubal.

Zpozorovav, že má prase ječmenné zrno v rypáku, pastýř je vyřezal. Také pouštěl prasatům krev, které toho právě potřebovalo, a to z uší, když šel měsíček do plna, z jednoho nebo z obou, jak kdy bylo třeba. Když šel měsíček už z plna, pouštěl krev na ocase. Poušťadlem byl mu křivák (kudla), jímž nařízl ucho neb ocas.

Přihnav domů, pastýř ohlásil hned hospodyni, že jí dobytče od té a té nemoci vyhojil a dostal na místě příslušný honorář. Od červenky bral po pěti groších šajnů, protože nemoc tu léčil »špecijemi« kupovanými, od jiných nemocí, co mu která hospodyně dala na penězích nebo na stravě. *)

Když pastýř poprvé vyhání krávy, napřed je »popravuje«. Natáhne přes ulici napříč vazový provaz, kterýž každá kráva překročí. Pastýř stojí u provazu, v puténce zástěrou přikryté má vodu a v ruce kropáč, jímž každou krávu pokropí. Pastýřka stojí vedle s lahví kořalky, z níž každé hospodyni zavdává. Potom pastýř krávy zase domů pustí; ten den se ještě nepase. Hospodyně mají svátek. (Od Brna.)

V Měříně (u Velk. Meziříčí) pastýř dostane od každé hospodyně po třech hrstech každého obilí. Obilí to uvaří

---

*) Zprávy o pastýřích louckých podal mi tamější pamětník starých časů, soused F. Zelenka.

a vodu s něho sleje. Vyháněje poprvé dobytek natáhne šňůru napříč přes ves, přiloží ji na obou koncích kamenem a žena přes ni krávy každou pokropí tou vodou se zrní. Přižena s pastvy, pokropí je podruhé ve chlévě.

Tu noc před Filipem a Jakubem pastýř nasbírá na hranicích zelinek a »všecké trávy«, která tam roste, zvláště nesmí zapomenouti na »spoříček a sedmikrásku«; naloží tam oheň a zeliny uvaří. Než poprvé vyžene, pastýřka jde na pastvisko a vykropí je vodou ze zelin.

V osadě pastýř natáhne šňůru, přes cestu vysype kříž popelem z ohně, na němž se vařily zeliny, a pokropí krávy (Deblín u Tišňova). Jinde pokropí se stádo vodou ze tří studánek.

Hnáti dobytek přes nataženou šňůru bývalo všude zvykem a děje prý se proto, aby se dobytek na pastvě nerozbíhal. Z téže příčiny žene pastýř na Novoměstsku dobytek přes zamknutý zámek. Na Hané, když hnal pastýř koně brankou na pastvisko, položil v bránce bič na příč.

Na Kyjovsku musí se pastýř, než poprvé dobytek na pastvu vyžene, tři dni postiti a první tři dni pase jenom dopoledne. Po celý rok, když pastýř žene dědinou, dá-li mu kdo co k snědku, nesmí toho požiti až »na stání« (na pastvě), sice by se mu dobytek rozbíhal. Když si pastýř uváže na »kocar« (»tatar«, tlustý bič) novou »vlášenku« (»kytku« žíní), musí napřed třikráte »zaráchnout« (zapráskouti), »svácl-li« by krávu bez toho, pometala by.

Pastýři škodívají si navzájem, způsobujíce na př., že se druhému stádo rozbíhá. Když pastýř něco takového zpozoruje, jde na troje hranice, položí tam kožich a bije do něho kocarem. Ty rány dostává pastýř škůdce (Kyjovsko). Na Hané hleděl se pastýř zmocniti škůdcova biče; jak jím třikráte práskl, hned se rozběhlé stádo sešlo.

»Výhonného« pastýř dostává na Dačicku po slaměnce výražky a čtyřech vejcích na krávy a slaměnku mouky a

lžíci soli na vepřový dobytek. Na Žďársku dostává po stříbrném penízi a vejci od každé hospodyně. Skořepiny z vajec zahrabe všecky do důlku, by se mu krávy nerozbíhaly.

Pastýři, jsouce vědomci, znají rozmanitých zaříkaček více než kdo jiný, ale nesnadno se na nich čeho doptati. Slyšel jsem, že i vyhánějíce dobytek poprvé na pastvu jistá zaříkání konají, ale žádný z nich mně z toho nic říci nechtěl. Náhodou dostala se mi do rukou sbírka starých kázání »Coelum vivum«, vyd. 1724 v Opavě, str. 306 a d., v nichž kazatel Bílovský horlí proti pověrám a na důkaz, že nemluví na pláno, uvádí zevrubně některé zaříkačky, mezi nimiž i ty, jichž jsem se marně doptával. Formulky tyto mají do sebe ráz dosti starobylý, a poněvadž z nich vyznívá nejen pověrčivosť, nýbrž i prostomilá srdečnosť a zbožnosť i mysl básnicky naladěná, mějtež zde své místo:

»1. Ve jméno Boha Otce † Boha Syna † Boha Ducha Svatého †. Pán Bůh ráčil počíti, též já vyháním tento Boží dobytek na to Boží pole, na Boží louky, vyháním na ty Boží průhony pod jasné sluněčko, pod oblohu, pod Panny Marie sv. plášť, pod Pána Krista obranu, pod roucho sv. Blažeje. Jděte, mé tiché stádo Boží, na to Boží pole, tak jakož jest byl tichý a pokorný beránek Boží Kristus Ježíš, když jsou ho nemilostivě jali, vázali, mrskali, bičovali, trním korunovali atd. Jděte, mé stádo Boží, na to Boží pole, tak jakož zástup jdoucí z kostela.

2. Pán Bůh ráčil počíti, tak též já N. vyháním tě, stádo Boží, tímto průhonem na to Boží pole, na to čisté humence, na Boží louky, pod tuto nebeskou oblohu, pod pána Ježíše Krista obranu, pod Panny Marie plášť, pod roucho sv. Blažeje: Jdi tam, milý sv. Blažeji, do Betléma k Panně Marii, ať ti půjčí tři zámky, tři klíče, jdi tam k východu, k polední, k západu, k půlnoci, zamkni tlamy

všem vlkům — vlčicím, rysům — rysicím, hadům — hadicím, štírům — štírycím, sršním devaternicím, čarodějníkům — čarodějnicím, aby toho dobytka necítili, neslyšeli, kůže nedrali, chlupů nedrasili, masa nežrali, krve nechlámali, kostí nelámali, ani tohoto Božího stáda neviděli, tak jakož jsou židé Pána Krista neviděli, kdy ráčil z mrtvých vstáti. Hůl † hůl † hůl † lesní pse, vlku divoký, potvoro chlupatá, byla-li jsi na tom poli, když se byl Pán Ježíš narodil, když byl obřezáván, když byl od Jidáše zrazen, když byl mrskán, ubičován, uplván, trním korunován, ostrými hřebíky na sv. kříž přibit? Nebyl-li jsi ještě, nebuď. Ó, proklatý a zlořečený pse lesní, klín tobě v tvé tlamě vězí, koudel tobě (s. v. v.) v tvé zadnici hoří, kladka tobě na tvém krku stojí, abys ty, proklatý pse lesní, nemohl viděti, ani slyšeti, tvé proklaté tlamy otevříti, ani tomu stádu škoditi. Já N. Vás zaklínám, ne svou mocí, než Krista Pána pomocí, zaklínám vás, vlci lesní, ďábly poslaní protivníci a tovaryši nepraví, zaklínám vás devět tisíci devíti sty devadesáti devíti ranami Krista Pána, když jest byl ukřižovaný, zaklínám vás šlápějí Panny Marie, dvanácti apoštoly, čtyřmi evangelisty. Toho mi dopomáhej atd.

3. Pán Ježíš Kristus, syn Panny Marie ráčil počíti, tak já N. po jeho drahé milosti vyháním stádo Boží tímto průhonem na to Boží pole. S Pánem Ježíšem v tichosti jděte mně ticho, stádo Boží, tak jakož jsou šly všecky milé dušičky za Pánem Ježíšem Kristem. Držte se jedni druhého, jakož jest držela Panna Maria synáčka svého na svém lůnu při jeho sv. křtu. Stůj † stůj † stůj † stádo Boží na tomto poli, tak jakož jest stála Panna Maria se sv. Janem pod křížem, anebo jako stojí drahé Boží tělo a drahá Boží krev v kalichu na sv. oltáři. Toho mi dopomáhej atd.

4. Pán Bůh ráčil počíti, tak já N. po jeho drahé milosti vyháním toto Boží stádo tímto průhonem na to

Boží role. Pane, nemohu pro vlka — vlčici, pro rysa — rysici, pro štíra — štíryci, pro hada — hadici, pro sršní devaternici, pro čarodějníky, kouzedlníky, pro jinou divokou zvěř. Jdi tam, sv. Petře, k Panně Marii, na jejím sv. lůnu vezmi tři klíče, tři zámky, jdi tam k tomu stádu, kde se kolivěk pásti bude, zamkni tlamy všem vlkům — vlčicím, rysům — rysicím a vší divoké zvěři, aby tomuto stádu neuškodili, pokud mně N. písku z moře nevynesete, hvězdy na nebi nepřečítáte, tak vy zlí tovaryši poslaní i neposlaní žádné škody neučiňte. Toho mně dopomáhej atd.

5. Šla Panna Maria se sv. Petrem, sv. Blažejem, sv. Mikulášem, sv. Josefem přes hory Chaldejské. Potkalo se s nimi devadesáte devět vlkův a vlčic, ptala se jich P. Maria: »Kdež se berete vy proklatí vlci a vlčice? »Jdeme tam na to role, abychom škodili tomuto stádu.« »Jdi tam, sv. Petře k východu, sv. Josefe, k západu, sv. Mikuláši, k půlnoci, sv. Blažeji, na poledne, aby nad tímto stádem žádné moci nemohli míti.« Tomu mi dopomáhej atd.

6. Jdi tam, sv. Danieli, k mýmu stádu, zamkni vlkům jejich tlamy a divoké zvěři, ať neškodí tomuto stádu z předku ani ze zadku, tak jakož jsou neškodili lvové v jámě Babyloně tobě, sv. Danieli. Toho mi dopomáhej atd.

7. P. Ježíš Kristus po svém sv. umučení ráčil jest na kříži říci to poslední slovo »dokonáno jest«. Tak já N. po jeho drahé velebnosti a milosti tato pravá a sv. slova zavírám, aby toto mé žehrání, zaklínání k dobrému prospěchu a užitku bylo, tak abych já N. s tímto stádem mohl bezpečen pásti. Toho mně buď nápomocna trojice sv. Bůh Otec † Bůh Syn † Bůh Duch Svatý † Amen.«

3. Aby se krávy netrkaly.

Když se krávy na první pastvu vyhánějí, potrou se třikráte po hřbetě, aby se netrkaly. Na západní Moravě potírá je hospodyně mezi rohoma čerstvě pečeným chlebem. Potrou-li se na veliký pátek sněhem nebo ledem, nebudou na pastvě střečkovati (Valašsko).

Když dobytče trká, vyvede se ze chléva a potom se tlačí zadkem do chléva. Koupí-li se trkavé dobytče, než se zavede do chléva, nabere se do hrotka vody, dobytče polévá se mezi rohy a potom se prázdným hrotkem třikráte po čele uhodí (od Bzence).

Trká-li kráva, ať se jí převleče přes hřbet špinavá košile, neb ať ji přetáhne žebrák svou holí, nebude trkati. (Vsetín.)

Když pastýř na vesno poprvé vyhání, zajme dobytek na »stanovisko« (kde celý rok poledňouvá), obejde třikráte celé stádo do kola a obsypává je hlinou se hřbitova. Dobytek nestřečkuje a nerozbíhá se. Ale hospodáři neradi to vidí, protože prý dobytek z toho dostane vši (od Strážnice).

Stává se někdy, že dobytek na pastvě s některého místa ni hnouti se nechce. Tu se vezme šípový prut, dobytku se jím vybije a prut se za záda hodí (Valašsko).

4. Běhání. Telení. Odstavování.

Když najdeš cestou hrách roztroušený, posbírej ho a schovej dobře. Chtěl-li bys, aby se ti jalovice běhala, vezmi ho tři zrnka, ale ne holou rukou, a dej jalovici sežrati.

Nechce-li se kráva běhati, hledej na hrušce takového dřeva, co na ní uvízlo, když s ní sráželi ovoce. Tím dřevem uhoď krávu třikráte do boku, a půjde za hodinu k býkovi.

Téhož účinku dosáhneme, dáme-li krávě sežrati v chlévě tři »řezníky« (stínky stromové).

Zavede-li se kráva k býkovi s plným vymenem, bude míti jalovičku; jinak se ulíhne býk.

Když přivedou krávu od býka, provaz, na kterém ji vedli, dají honem pod díži nebo pod mísu, aby zůstala stelná. Na Valaších položí metlu (koště) a prut, kterým se kráva poháněla, křížem na práh chlévový, krávu očáknou třikráte bařinou, a provaz, na kterém se vedla, hodí za kamna na pec a tam nechají do třetího dne, nebo krávu tím provazem třikráte čásnou po hřbetě.

Aby se kráva »nepřebíhala« (»nenavracela«), udělá se na motouzi devět sukův a motouz dá se krávě sežrati. (N. Město.)

Když se kráva otelí, hospodář obnese tele na zemi ležící, než se dá krávě olízati, třikráte nohou potom říkaje: »Narodilo se nám tele, jaký div! Ať ten rod žádnej neuřkne, dokud ten rod bude živ.« Potom patu přitlačí třikráte teleti k hlavě (záp. Mor.).

Ulíhlému teleti nedej cumlati, až mu uřízneš s každého kopyta po kousku paznehtu křížem, to je s pravé nohy přední a s levé zadní a naopak, a dej mu to po cumlání s chlebem snísti, pak ti ho žádný uřknouti ani očarovati nemůže (od Telče). Jinde úřizky spalují.

Na odstavení má prý se ulíhnouti tele s osmi zuby. Má-li jich méně, nehodí se odstavit; takové tele prodají »masařovi« (Slezsko). Kdo chce míti tele tlusté, dávej mu dvě vejce do nápoje (Vsetín).

Když se tele ulíhne, pozoruj, co bude napřed dělati. Bude-li močiti napřed, hodí se na odstavení; pak-li bude trousiti napřed, prodej je směle, nebudeť užitečná kráva z něho (záp. Mor.).

Když se tele odstavuje, než se mu dá poprvé píti, vezme se kravinec od jeho krávy a vytře se jím teleti v hubě; bude žráti všecko. (Valašsko.)

Když se tele »uvazuje« (odstavuje), táhnou je od krávy povříslem. Při tom všichni jedí, aby tele hodně žralo, a povříslo se uváže o strom, aby hodně rostlo (od N. Města).

Aby kráva po teleti netesknila, hodlajíce tele odstaviti, vedou je od krávy po zpátku, vyškubnou mu po srsti chlupův a dají krávě ve chlévě sežrati, tolikéž vyškubnou krávě a dají sežrat teleti.

5. Dojení.

Když se prvnička otelí, vyvrtá se jí do rohu dírka, do ní se vstrčí kousek vosku z trojité svíčky (trianglu); čarodějnice jí nikdy neuškodí. (Dačice.)

Ha Horňácích (u Strážnice) vystříkne hospodář prvničce trochu mléka křížem na dno obráceného hrotka a vleje jí to od ruky mezi oči řka: »Přikazuju tobě, krávo červená (nebo jaké barvy jest), abys žádnému užitku nedávala, abys ho svému opatrovníku nechávala.«

Krávě po otelení podkuřuje se vemeno práškem z hadích šupin, bavlny, zelin a z chlupů lasice, zabité před Jiřím, a dávají se jí píti zeliny, by jí čáry neškodily. (Od Třebíče.) Jmenovitě ze »spoříčku« (sedum acre) kráva hodně dojí.

Na Valaších podkuřují krávu »nánosem« z řeky nebo potoka, bezvrškou (melithis melissophyllum) a měsíčkem (calendula off.). To vše se potře kolomazí a obalí vosím hnízdem, potom dají krávě sežrati křenový kořen. Také jí dávají do prvního nápoje zámek, aby zamkli moc čarodějnicím.

Aby kráva dávala hojně a dobrého mléka, když se otelí, dají se jí sežrati s chlebem devaterník nebo tři kousky cukru, nebo kousek medu, a tři žloutky »ve jméno sv. Trojice a na Boží požehnání«, aby měla žluté máslo. (Od Brna.) Nebo: Vezmi chléb a skroj topinku, usuš a nastrkej do ní česneku; pak dávej po kousku krávě. (Od Telče.)

Chceš-li míti hodně másla a pěkné žluté, dávej kravám květu z »pupavy« (pampelišky). (Od Strážnice.)

Na západní Moravě dávají krávě po otelení do nápoje cípky z vánočky, ořechy od štědrého dne a med.

Aby krávy hodně dojily, dávej jim ve slaném chlebě podražec jednou za týden; kdybys jim dával často, vemena by se jim od množství mléka potrhala! (Od Telče.)

Na Valaších dávají krávě do prvního nápoje po otelení žloutek, hřeben, tlůček (trdlo) a »kravské koření« (hřebíčky, stokláska, zázvor, pepř), aby měla mléko chutné, máslo žluté, aby se dobře stloukalo a vemeno se jí nezavalovalo (nezatvrdalo).

Aby kráva vždycky husté mléko měla, když jalůvka poprvé k teleti jest, udělej jí ze tří slepičích vajec svítek, dej do něho kafru, a potom po otelení a po prvním podojení dej jí to v nápoji. (Od Telče.)

Když je kráva před sv. Jiřím stelná, dá se jí s chlebem srdečko krtičí polknouti. Kráva bude měkká na dojení a hojně bude dávati mléka. Touž moc má také srdečko netopýří, ba ještě větší; neboť rukopisná jedna knížka lékařská radí dávati ho krávě jenom polovici, »dal-li by celé, nemohla by časem ani svého mléka držeti.« — V téže knížce »na opravu dobytku kravskýmu« radí se toto: Na štědrý den, nežli slunce vyjde, zabij tři kuřata a krev z nich vyceď. Potom vezmi tříštěk na svém nátoni a slož z nich ohníček a usuš na něm každé krávě po třech topinkách, tou krví je omaž a dávej až do nového roku. Když chléb pečeš, z každého pečení usuš každé krávě po topince a tou krví

omaž. Budeš míti užitek a nebojíš se škůdce. Vezmi játra myši vodní, spal je na prach a dej krávě snísti, hned jak se otelí, bude dávat mléka víc než jiné dvě.

Na Brodsku »popravují« kravám takto: Z devíti dvorů vezmou po třech třískách, vytáhnou z močidla kůl a naloží z toho kolu i z těch třísek oheň. Na ohni vaří vodu nabranou z devíti močidel a v ní trávu natrhanou po hrsti na devíti mezích. Tou vodou se krávy umyjou a dá se jim napiti.

Jsou však mezi lidem všude pochybovači, kteří nedbajíce všech těchto rad, spravují se pravidlem: »Přidej krávě do žbeříka, ona tobě do hrotíka.«

Aby kráva »neujímala« neboli »nepřisušovala«, t. j. aby nedávala méně mléka, nežli za skutečných okolností dávati může a má, třeba opatrnu býti, aby se při dojení z hrotka neulilo. Stane-li se tak přece, třeba rozlité mléko hned nohou rozetříti. S hrotkem, do kterého se dojí, nemá se choditi pro vodu. Když se jí mléko s chlebem, má se chléb do něho drobiti, nikoli krájeti. Kráva se nesmí honiti přes vodu ani ve vodě plaviti; omočila-li by si »cáčky« (vemeno), ujala by. S mlékem nemá se choditi přes vodu, sešpatnělo by.

Poplaky z mléka mají se vylévati do plotu, kudy se nechodí; kdyby kráva na ně stoupla, zhubeněla by.

Někdy se přihází, že kráva »zadržuje mléko«, že je tvrdá na dojení. Takovou krávu umyjou třikrát odvařeným černobýlem nebo slanou vodou, a spustí hned. Také po květeli obecném (livaria vulg.) krávy dobře spouštějí, kterýž se odtud nazývá »spúščem«.

Aby kráva mléka nezadržovala, dává se jí po otelení nějaký čas, obyčejně až do odstavení telete, vždycky tráva nebo seno s jednoho místa (z jedné zahrady, z jedné louky).

Může-li se za pravé pokládati, že toto zadržování mléka jest účinkem čárův, hospodář vezme vejce, proklube

je na jednom konci a vnitřek jeho vyklepe. Do škořápky udojí krávě mléka, dírku zalepí a skořápku zakope pod práh chlévový.

Na Brodsku vydojí se, co kráva dá, mléko se vleje do ročního šípu a mrská se šípem řkouc: »Šípe, šípe, šípe, já ťa mrskám; jak nepustíš, ešče věc ťa budu šlahať.«

Mléko odňaté může se zase navrátiti takto: Vezmi šafránu, ocásek vomanu, diviznu a čertikus, to usekej na drobno a napeč s tím kořením chleba, a ten v pomyjích moč a dávej po kousku kravám.

Močí-li kráva, když ji dojiti chceš: Vezmi tři kopřivy žíhavy, vlož do té nádoby, do které močí, a vydoje mléko vlej na ty kopřivy, potom vlí všecko krávě mezi oči. To učiň po třikráte, přestaneť toho. (Z rukopisu.)

Aby kráva při dojení nekopala, když se telí a na zemi leží, obkope se k ní všecek hnůj dokola, nebo zapíchne se do hnoje kopáč. (Valašsko.) Na západní Moravě, mají-li kopavou krávu ve chlévě, když přijde do stavení žebrák, vezmou jeho hůl, seknou ji třikrát po zadních nohách a potom teprve dají žebrákovi almužny. Koupenou krávu hospodář poplácá za tou příčinou šindelem, jejž vytáhne ze střechy po zpátku, t. j. tváří jsa od střechy odvrácen. Kopáč, hůl, šindel nesmí se bráti holýma rukama. — Aby telička, dospějíc v krávu, nekopala, kopni na to místo, kde ulíhnuvši se ležela, třikrát motykou. (Záp. Mor.)

První mléko po otelení vydojené, »mlezivo«, »kurástva« zvané, na Brodsku se uvaří a do něho natluče vajec. Kurástvu tuto všichni domácí z mísy jedí. Potom se jdou umyt na potok, »aby bylo tolik mléka, kolik je v potoce vody«.

Když se po odstavení telete kráva ponejprv podojí, mléko se rozdá chudým. První máslo stlučené se daruje do kostela. (Kyjovsko).

6. Stloukání (vrtění). Sýr.

Když se má stloukati, hospodyně vezme »tłúk« (hůl) pravou rukou obyčejně, levou obráceně, uhodí jednou a dá jinému stloukati. (Od Ostravy).

Kdo navštíví hospodyni, ana právě stłouká, musí si sednouti, aby se brzy stlouklo.

Když se vrtí (stlouká), nesmí nikdo jísti, navrtělo by se málo másla.

Má-li se brzy stlouci, nesmí se stloukati pod »roštem« (příčním trámem na stropě). (Od Bzence.)

Kdo si stloukaje sliní ruce, dlouho nestluče. (Kunštát).

Masnici nesou dnem na předek obrácenou, aby se brzy stlouklo. Když se má stloukati, napřed umyje hospodyně v jizbě stůl, lavy atd. a věchet položí pod masnici. (Od Zábřeha.)

Aby se brzy stlouklo, kladou pod masnici klokočový růženec nebo hrachovinu, nebo nalezené železo na křesadlo, nebo hřeben, nebo dva špendlíky křížem, nebo zamknutý zámek, kterým se zamknou čarodějnici ruce, nebo zapíchne hospodyně do máselnice nůž ostřím vhůru.

Jinde dávají pro rychlé zvrtění do máselnice devět jahel nebo nůžky, vidličky a jeřabiny.

Aby se brzy stlouklo, dobře jest vypařiti máselnici vodou, zvláště na to připravenou. Do vody dají totiž vařiti buď tři povřísla, nebo tři kamýnky z pod okapu, tři vršky z jeřábu a tři vršíčky ovesné slámy, nebo tři »podražce«*) a tři lupínky břečťanu a tři vejce, kteráž se potom snědí (záp. Mor.), nebo bodláky na močále narýpané a po třech kamínkách na třech cestách nalezených. (Od Strážnice.)

Na Valaších hospodyně nabere v síni pod prahem

*) Pod jelením skokem (plavuněm) jsou ‚kulky' (kořeny), těm se říká „podražec."

smetí, dá je pod masničku a vleje do ní smetanu. Do smetany vhodí tři zrnka soli a tři odrobinky chleba. Potom vezme oba hrotíčky i s »topárkou« (hůlkou), obejde třikrát masničku, zastrčí hrotíčky do masničky, chytne topárku rukama křížem a třikráte potáhne. Potom přechytne ruce na obyčejno, obrátí se zády ke dveřím a stlouká; hned bude stlučeno.

Tuší-li se, že některá zlá sousedka učarovala, by se brzy nestlouklo, vylejou z máselnice smetanu, dají do ní bodlák, opaří ho vřelou vodou, a dva celou silou stloukají. Ty rány dostává čarodějnice. (Od Zábřeha.) Jinde šlehají másnici ročním šípem.

Na Kunštátsku hospodář nabije štětinami pušku a střelí do máselnice.

Valašská hospodyně vytáhne z plotu kůl, do díry vstrčí »pcháčí« (bodláčí), zaleje smetanou z masnice a tluče kůlem, jako by stloukala. Potom stlouká v masnici a stluče hned.

Na Zábřežsku hospodyně, když nemůže stlouci, jde tam, kde jsou hranice tří sousedů, vytáhne hraniční kolík, vleje tam trochu smetany ubrané z masnice a kolíkem stlouká. Doma stloukají zároveň v masnici, a tak stlukou.

Kdyby bylo uškodíno, že by stlouci nemohl, pozoruj, abys od té krávy lejno a moč chytil. Přikryj to pokličkou a omaž dobře a zakopej pod práh v chlévě, ať přes to dobytek chodí. (Od Telče.)

Ve Velkém Meziříčí nemohouce kdysi nijak zvrtěti a jsouce přesvědčeni, že jest uděláno, ulomili devět hložků (ne holou rukou) a lámajíce počítali ne 9, ne 8 — ne jeden; hložky uvařili a máselnici vypařili. Potom vlili tři lžíce smetany do ohně, rozbili vejce, do půl prázdné skořápky nalili lžíci smetany a postavili do vřelého popelu. Pak obcházeli všeci chalupu pozorujíce, kdo přijde, aby

něco vzal, ten bude škůdce. Přišla baba, všecka ve tváři opálená.

Na Brodsku nemohli stlouci. Zatopili v peci, hodili do ní krojidlo a rozpálené vstrčili do masnice a zavřeli. Za chvilku tluče na dvéře: »Kmotřenko, otevřete!« Ale oni zase krojidlo do peci a rozpálené do masnice, a tak do třetice. Bosorka se všecka osypala.

V Lelekovicích u Ivančic okolo r. 1830 kterási žena nemohla stlouci. Hnal pastýř domů, žena ho zavolala na poradu. Ten jí kázal sehříti vody. Když vřela, vhodil do ní zelin a smetanu kázal vylíti z masnice. »Kde prý chcete, aby ta čarodějnice dostala?« »Do tváře!« Vlil vodu do masnice, a žena chtěla do ní ještě bodati podávákem. Pastýř nedal, že by ji zabila. Za chvíli přiběhla žena z Budkovic: »Kmotřenko, co jste mi to udělali!» Tvář měla všecku opařenu. Svědkyní toho byla matka jistého učitele, který mi to vypravoval!

V Radějově u Strážnice poradil zase žebrák hospodyni, aby vlela smetanu do svinského korýtka. Korýtko postavili pod okap a mrskali ročním pramenem šípovým. Přiběhla čarodějnice všecka zbita.

Slezáci jako vůbec tak i v této věci jsou mnohem mírnější. Pomáhajíť si od »kmotřenky čarodějnice« prostičkým říkadlem:

Maslo, maslo,
kaj si zašlo
z me masničky
do kmotřičky.

Maslo naše
vrať se zase
od kmotřičky
do masničky.

Aby seyry cely byly: Vezmi toho vína, kteréž po službě Boží zůstane, přilí k syřišti, a tři kořeny kopřivy a lůžka, z kterého se sele ulíhne, kousek: to všechno do šátku zavázati a do syřidla klásti. Nebudouť seyry técti ani červivěti. — Vezmi rybí měchýř, dej ho do syřiště, nebudou se syry rozvalovati. (Z rukopisu.)

7. Opravování a léčení dobytka.

(Dobytek hovězí.) Dobytek hovězí a vepřový mívá černou nemoc. Kráva dostane černou nemoc, přetáhne-li se v práci. Vymeno jí stvrdne a sežloutne. Od ní zavrtá se dobytčeti černý kořen (helleborus viridis), hovězímu do laločka, vepřovému do ucha. Zavrtané krávě nápoj se nesolí. Také černá olše vaří se kravám od černé nemoci.

Krávy dostávají někdy »jehlicu«, kteráž jest buď žlutá nebo černá; taková kráva je »zjehličená«. Žlutá jehlica je jenom pod koží, »když chytne krávu po hřbetě, popod kožú jí prašči a potom jí naskakujú hrče«. Černá jehlica vejde do střev. Černá jehlica je táž choroba, jíž se jinde říká »černá nemoc«; žlutou jehlicu jinde nazývají »žlutavkou«, nebo se praví, že »se kráva zežabila«. Od žluté jehlice pomáhá zelina téhož jména (genista germanica), od černé »jehlica černá« (orosis spinosa).

»Křehká zelina« (netýkavka) kámen o kámen tlučená s mastným smíchaná dává se dobytku od červené.

Rozchod (sedum acre) — to Pán Bůh opatruj a nedopúščaj! — vaří se s mařím listem dobytku v čas pádu.

Před Jiřím polož na ropuchu třikráte ruku a potři si pak levý bok třikráte s vrchu dolů. Když se kráva oduje, poťapkej si rukou po onom boku a stírej krávu třikrát po srsti, pomůžeš jí. (Od Brodu.)

Čí dobytče »ztratilo žvanec« (přestalo přežvykovati), jde k sousedovi, vstoupí do jizby bez pozdravení a řekne: »Naša kráva ztratila žvanec«. Soused mu dá chleba: »Na, dej ho vaší krávě, dostane žvanec«. Odcházeje za chléb nepoděkuje. Nebo se vstrčí krávě do huby klíček a odmyká »nazpátek« (na levo, »zpátečním klíčkem«). (Od Tišnova.)

Má-li dobytče hlízu (bolavé tělo), vykope se posád,

kořen se uvaří na moči a přiváže v modré zástěře na místo bolavé. (Od Brna.)

Kdyby co jedovatého snědlo jaké hovado, že by se odulo: Vezmi suchou celidonii, zetři ji na prach, vař s křídou ve vodě, vlij teplý do hrdla; zhojíť se s Boží mocí v brzkém čase.

Moče kdyby hovado pustiti nemohlo: Obloupej čestnek a vař u víně dobrým, lí dobytčeti do hrdla. Pomáhá též koni i člověku.

Když krávu laštovice podletí, tehdy kráva krví močí: Vezmi toho moče a vlí na kopřivy žíhavý, přestane.

Když kráva krví močí nebo má červenku: Vezmi těch nejdrobnějších okovin od kováře, namíchej jich do vody, vlí to krávě do hrdla; zpomůžeš.

Kdyby bylo uškozeno a mléko by se od krav zvíralo: Vezmi devaterýho dříví a lesních brabenců, však aby byli do slunce vejchodu přineseni. Vař to ve vodě na kotle spolu a tím krávy umývej několikráte.

Které hovado by se čímkoliv ranilo: Vezmi stračinůžky trhané u vigilí sv. Petra apoštola do slunce vejchodu a přikládej na to místo; zhojíť se.

Hovado aby se ten rok nezteklo: Vezmi bobek, čestnek a sůl, vlož v chléb na štědrý den, dej dobytku jísti každému do slunce. Kterékoliv jísti bude, nevzteče se.

Telatům od motolic: Vezmi slepičího trusu, na 10 kusů vezmi prachu slepičího dobře stlučeného hrsť, tři hrsti otrub, hrsť soli, smíchej to dobře spolu, a kdy telata na noc zavřeš, vytři jim koryta dobře a dej jim ten prach slízat a nechej jich zavřeny až do rána, nepouštěj jich na vítr; na ráno dej jim pomalu pít, aby se neschvátily. (Z rukopisu.)

(Koně.) Chceš-li míti koně tučné, usuš netopýra a natírej jím koně.

Aby koně měli pěknou hladkou srsť, vykop před Jiřím krtici, usuš a potírej koně.

Ukradená od hříbátka kobyla nezůstane nenalezena.

Když vedeš koně na první pastvu, zaputnej je u mraveniska; budou se pásti jak ti mravenci.

Na sv. Štěpána, než slunce vyjde, pouští se koňům krev, aby byli po celý rok zdrávi.

Když kobyla nechce zhřebná zůstati, vezmi pejřavku zvlaženou a bukový list, bílý jetel a usekej to na drobno. Když máš pouštěti, dej to s ovsem hřebci i kobyle sežrati; musí zhřebná zůstati.

Hned jak se hříbě ulíhne, utři je svou košilí zapotěnou, nebo je skrze ni protáhni; žádný ti ho neuřkne.

Nechce-li kobyla přijmouti svého hříběte, hospodář smíchá několik svých brv a kobylích chlupů s chlebem a dá kobyle sežrati. Potom prý má kobyla hříbě ráda.

Kdyby ti koně stonali, vezmi devět uzlů povříslových, a naber vody po proudě. Uvař to a koně tím umyj; ostatek pusť po vodě.

Aby koně nestonali celý rok na žádnou nemoc, když jsou křížové dny neb nová neděle, naber na třech cestách hlíny křížem naproti slunci a ze tří brabenečních kopců v lese. Když ji budeš bráti říkej takto: »Ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého beru tebe, hlíno, k svy opravě a a lidem k pochvale«. Tu hlínu dávej do řezanky, když budeš míchati obrok.

Aby koně dobře žrali, vezmi ze tří brabenčích kopců po brabenci, dej je do baně, zavaž a uvař dobře. Když koně doma nejsou, vlej jim to do žlabu.

Abys čerstvy koně měl, hledej takový hřebík, kterým je lávka přibita. Vytáhni ho, a dej si z něho udělati pušťadlo, a když bude hotovy, chytni vrabca a řízni ho, co by jenom tři kapky krve z něho dostal, pak tou krví zakal pušťadlo, však ale dej pozor, aby ten brabec živý

zostal. Potom tím pušťadlem pouštěj svým koňům z huby každý měsíc; tak se nestarej, abys tuze pobízeti musel svy koně.

Aby se koně dobře dařili: Nejprve sobě vyhlídni studánku, která jest proti východu slunce, potom jdi k ty studánce a řekni: »Dej Pán Bůh dobrytro, vodo vodičko Jordanská. Beru tě sobě ku potřebě, mojim hovádkům k posile, k živnosti, k bystrosti a k tlustosti, sobě k pochvale. K tomu mně dopomáhej« atd. Potom naber ty ty vody do putynky naproti slunci a votírej s ňou koně i taky žlab, a to tak dlouho, až ta voda vyjde. Tak budeš míti koně bystry a tlusty, dokad živy budou.

Jiná oprava koňům: Vezmi ze třech studní vody, a to v novou neděli, a omej s ní koně i taky vytři žlab, vostatek tej vody vylej na bez.

Abys koně neschvátil žádný čas: Jak se napije na řece, císni s ním třikrát nazpátek, když máš z vody jeti, to čiň i na stání.

Kdyby tobě někdo koňům škodil: Vezmi od nich moče potřikrát od každého. Potom vezmi dvě cihly novy a rozpal je a lej ten moč na ty cihly. Potom to vlej do baňky novy a dobej (dobuď) z plotu kůl a vstrč to do ty díry a zatluč tím kolem. A budeš míti koně zase zdravy a ten škůdce bude stonati, nebude si moct pomoct, pokad necháš ten moč v ty bani. Potom můžeš ho pustit podle libosti.

Aby koní mouchy neštípaly: Vezmi kočičí sádlo nebo kunní a napusť vejtěrku a otírej s ní ráno koně, když máš na cestu jeti. Tak ti ani jedna na něho nesedne.

Který se kůň kovati nedá: Vezmi kulku vystřelenou nalezenou, provrtej ji a navleč na pevnou niť, a když budeš takového koně kovati, který nechce státi, pusť mu ji do uší. Ani se nehne.

Mladého koně opraviti: Když budeš mladého koně poprvejc kovati, kovej ho na kříž od levé nohy k pravé, a vyber mu z kopyta, až by krví zarosil. Potom tu krev vytři chlebem a dej mu to snísti. Nebude ti stonati, co živ bude; to zkusíš!

Aby nikdy neuvízl na cestě: když najdeš kus provaza na cestě, tak ho vem, a votírej s ním koně, a kousek pramena rozpleť a přitoč nitma do prostraňku.

Když má kůň »šál« (bouli): Natrhej krvavnice, vezmi holbu piva a holbu lužovice a uvař spolu, potom na malé šatě teplé přikládej. Pak vezmi takové barvy hedbáv jako jest kůň, navleč do jehly, protáhni bólu, pak jehlu uřež. Hedbáv tam nech a každý den protahuj a slepičím sádlem masť. (Většinou dle domácích zápisek lékařských z různých krajin.)

Od mušek koňům na nohy: Nejprvy vezmi slepičího trusu, usuš jej a stluč na prach. Potom vezmi octa dobrýho a dej do něho vitrolinu a vymývej tým octem ty nohy, kde má mušky, a zasyp pak tým trusem slepičím. To čiň dvakrát za den. Učiň to asi za tejden tak pořád. Potom udělej masť: vem borových šišek, putrovýho másla nepranýho, stluč to spolu dobře a nech asi tři dni ve sklepě. Potom dej to s rendlíkem po chlebě do pece, aby to vysmáhlo, pak to proceď skrze šátek, maž ty rány koňovi, a bude zdráv. (Z rukopisu.)

Má-li kůň »vešky« (choroba kopyt), vezmi hrnčířského klihu za tři groše, vsyp do mázu vroucího vinného octu a dobře rozmíchej. Až to schládne, maž tím koňovi nohy.

Když má kůň »zastoupené« (zášlap), pomaže se rána vitriolovým olejem a pak se natírá častěji jakýmkoliv mastným.

Červi se koňovi zažehnávají: V novou neděli ráno, než slunko vyjde, utrhni s· rány, v níž je červ, na třech

místech chlupův a zavrtej je do podkrokevnice, říkaje při tom: »Já tebe, červe, tuto novou neděli skrze všecky služby Boží a skrze Boha Otce + Boha Syna + Boha Ducha svatého + zavazuji. Amen«.

Má-li kůň na jazyku »myši«, kup za tři krejcary oleje kamenného a za tři terpentinového, smíchej náležitě, namaž koňovi jazyk a pusť mu v hlavě a na konci ocasu krve. — Jak se ulíhne hříbě, podkuř je »vlčím mlíkem.«

Od bolení koňovi vezmi tři kousky slepičího trusu (tři kuřince), hrstku vrabčího trusu a tři hrstky sazí, vsyp to do tří žejdlíků vody a uvař. Potom sceď té vody s půldruha žejdlíku, přidej do ní lžíci sádla, za krejcar kořalky a za krejcar terpetinového oleje, vlej všecko do koně a proháněj ho.

Má-li kůň hlísty, namoč na 24 hodin staré železo do octu nebo do vody, potom přilej do toho s náprstek inkoustu, přisyp skořípky po vylíhnutých kuřatech na prášek utřené, vlej to do koně nosem a dobře ho proháněj.

Má-li kůň moč zastavený, vezmi s přehršlí ovčích bobkův, uvař ve vodě, vlej do něho a proháněj ho.

Secretum od Jeho Mt. pana hraběte z Opršторfu protiv koňovi, když na přední neb na zadní nohy neb jináče schne: Tehdy vzíti žabu a utrhnouti jí nohu tu, na kteréž straně kůň schne; jestli na přední, tehdy jí utrhni přední nohu a dej do červenýho sukynka a přivěs do hřívy na tu stranu, na kteréž schne. Pakli na zadní nohy, tehdy utrhni nohu zadní a dej a zavěs po tej straně do ocasa. Probátum od něho. (Z rukopisu).

(Ovce). Jak se má ovcím dávati sůl: Vezmi sirky, soli, pelyňku, a to spolu smíchej, dávej jim dvakráte za měsíc, tak jak obyčej mají ovčáci dávat. Vzdíš-li pelyňku a sirky k soli, tehdy budou míti čistou na sobě vlnu, a více zroste vlny na ovcích v jednom měsíci, nežli takto ve dvou nebo třech.

Aby ovce nepometaly: Vezmi na 33 ovcí libru bobků a hořčici, soli tak mnoho; to smíchej spolu a dávej ovcím dvakráte do roka, totižto před všema svatýma ten den a na svatýho Valburgy (tak!).

Po vykocení ovec, aby mlíko měly (Naučení od ovčáka z Rakovýho): Předně vzíti řepu a dobře sesekat a sekaninu ječmennou aneb pšeničnou drobně řezanou, petrželního koření drobně zsekaného, ječmena asi dvě měřice usušit, podle zdání sumy ovec, a semlet a tou omastou posypat, mezi to soli vedle uznání přimíchat a tak vykoceným ovcím dávat.

Aby ovce mnoho mlíka dávaly: Vezmi všedobr a smíchej jej s solí a dávej ovcím lačným; budou hojnosť mlíka dávati.

Když jest ovce lektivá a nedá se jehněti ssát, nechť ji hrachovinami tře vemeno, dá se ssát.

Chceš-li míti zdravé ovce, usuš kůry olšové a dej semleti na prach. K tomu napal popelu z mrkviček makových a ouhrabků konopných, přimíchej svěcené vody, dobře to spolu smíchej a před vánoce ovcím často dávej to do nápoje. Která to píti bude, žádná nepadne.

Lékařství pro ovce a nemocným jest zkušeno a zlatem nezaplacený, ježto nebudeš věděti, co jim škodí vnitř i zevnitř, ježto budou míti neštovice, pryskýře, hlavy jim budou oteklý, kůže se jim bude pukati, některým i oči vyskočí: Protivto takovým nemocem vezmi toho koření, ježto slove čertkus, někteří mu říkají sv. Petra koření, dva díly nebo tři a jeden díl kopytníku, a jestli ovce nejsou skotny, tehdy vezmi dva díly; neb kdyby byly ovce skotny, rády pometají. To koření svrchu psané pořež s listem, a dva díly třísla a jeden díl divizny s kořením, které se klade po zemi, nekvetlým, nebo která kvetla jest, ta se nehodí, a kořen, kterýž slove posek; jest veliký, tlustý jako ruka, roste v zahradách. Jestli jest v létě, a můžeš

míti čerstvej, tehdy sekej jej jistě, což můžeš nejdrobněji, a přidej k tomu třísla dubového a také smrkového od koželuha a dej mezi koření svrchu psané a teprva dej sůl mezi to koření, coť se zdá, co by mohly ovce snísti. Když jest ovec dvě stě, ledva ho snědí s klobouk. Proto dej jim ho jísti, co budou moct anebo chtíti nejvíceji. A s tím je zavřeš do chlíva, a nedej jim píti až nazejtří. Když jich propustíš potom pátej nebo šestý den, dej podruhý opět, cožkoli budou chtíti sníst; učiň tak jako prve, tak je vyčistíš, že jistě zdrávy budou. Pakli by mnoho ovec měl, nastroj jim více toho podle zdání.

Recept pro nemocný ovce: Na 1000 ovec 2 libry sirky, 2 libry bobků, 2 libry bílýho zázvoru, 2 libry puškvorce, 2 čtvrti jalovce, 2 čtvrti semence, 2 másy bílý horčice, 2 másy řepnýho semene, 1 korec ječmene dobře sušenýho a na mouku semletýho, 2 měchy konopných plev, pelyňku vedle zdání a soli co nejvíc.

Aby ovce nemřely, učiň takto: Když se s nimi na zimu zavřeš, po tři pátky dej jim jalovce s solí a s cibulí smíchanou s popelem.

Vezmi soli a mouky a popela přesívanýho, smíchej to spolu, a kdyby mor býti měl, dej jim ráno a na noc snísti; nebudou mříti..

Když ovce zem neb hlínu lížou a z toho znemocnějí: dávej jim sušenej ječmen, tak jako by na kroupy byl přihotoven, po několiko dní; ale však jim nemusí dát tři dni pít. Bude jim zase zpomoženo.

Pro motolice nebo sice nezdravé ovce: Na 1000 ovec vzíti cicváru 2 libry, hořce 4 libry, puškvorce 8 liber, čertkusu 16 liber, sirky vedle zdání, vápna nehašeného též vedle zdání (skotným ovcím vápna nedávati). Popel hruškový smíchati s solí a dávati ovcím. Olšových letin na podzim dáti nadělati. Která ovce po sv. Kateřině jí nejí, pryč s ní, neb nezůstane přes zimu. Od motolice ovcím

dobře jest dávati s solí chmel, volšový listí aneb šišky a pelyněk.

Lékařství ovcím od osejpek a motolic: Vezmi 2 libry sirky, 1 libru bobků, 1 libru sanytru, 1 más bílý horčice, 1/2 másu řepnýho semena, 1/4 másu petrželnýho semena, 1 čtvrť cibule sekanej, jasenovýho popela, jeřabin; smíchat to vše se solí a dávej jim, budou zdrávy.

Když ovce červy mají v hlavě: Na 1000 ovec vezmi pálenýho z vinných kvasnic 4 másy, tureckýho pepře červenýho 3 libry, bobků 3 libry, puškvorce 2 libry, hořce 1 libru, řeřichy setý s klobouk, chmele sadovýho s klobouk, soli 4 špížky; dát všechno dobře stlouci, smíchati, a to po dvakrát jim dáti a nepouštěti jich k vodě za dva dni.

Když ovce mají neštovice: Vezmi ovsa, usuš ho dobře v peci, a soli také usuš, dávej to ovcím teplý jest. Můžeš k tomu přimíchati hořce drobně skrájenýho a bilé hořčice.

Od neštovic ovcím: Vzíti psí bílý lejno, rozetříti a dáti mezi sůl; dobrý jest.

Když ovce mají neštovice v očích: Blínový semeno a ředkvový spolu smíchaný dávat jim lízat a nepouštět jich z chlíva a dávat jim hrachoviny; budou zase zdrávy

Když jsou ovce prašivy: Vezmi tlučených bobků na 50 ovec libru, smíchej mezi sůl, dávej ovcím lízat. Zandou jim prašiviny a obrostou zase vlnou.

Když mají ovce žloutenici v očích: Vezmi dobrýho ovsa a usuš jej, dej ho semlet na mouku, vezmi sirky, zetři ji drobně, smíchej mezi to ovesnou mouku a se solí dej ovcím lízat; zande jim ta žloutenice.

Když ovce mají kapání krve: Vezmi starý škarbaly a šnekový škarupky, dej to spolu ho hrnce a spal to v peci na prach, smíchej to se solí, dávej to ovcím lízat.

Když ovce krvotok mají: Vezmi laštovičníku, polýnku,

usekej to drobně, smíchej to mezi oves a sůl a dávej to ovcím.

Od kašle ovcím, nebo kdyby mříti počaly: Napal popela z dříví jalovcového a smíchej jej se solí, nasyp jim toho na prkno a dej jim, ať líží. To čiň, až zdrávy budou.

Kdyby ovce kašlaly: Vezmi olšovej řasy, jalovce a soli, všeho jednostejně, a to spolu dobře stlouci, a kdyby počaly kašlati, dát jim ráno, a tak jich ten kašel mine.

Kdyby ovce měly hlísty: Vem nepotřebovaný křídy, utluč ji drobně, pelyňku, soli a žitných otrub; dávej ovcím jíst.

Když ovce nemohou trousiti neb vody pustiti: Vezmi tej penízkovej biliny, dávej jim do pití do vody.

Aby vlci ovcím neškodili: Na veliký pátek ráno před sluncem vejchodem na tři hodiny vstaň a nabí holoubiat, a tu krev sceď do hrnka, smíchej s chlebem, dej ovcím jísti i kozám; žádný vlk, byť přišel k nim, neuškodí.

(Černý dobytek.) Aby se svině dařily: V veliký pátek do slunce vejchodu uřež každému praseti kus ucha až do krve, a pomaž každýmu boky tou krví; budou se dařiti a porostou beze škody.

Vepře aby brzy tlustýho měl: Uřež každému ucho až do hlavy a ocas též uřež, a potom pusť je za (= na) dvě neděle. Po dvouch pak nedělích dej jich krmiti: budou tlustší za dva měsíce než jindy za čtyry.

Kdyby svině znemocněly, kašlati a mříti by počaly. Vezmi tři raky a tluč je mezi dvěma kameny, a jak ty kameny vezmeš, tak jich zase polož, dej jim s nich píti a jísti; zhojí se brzy, lečby která hrubě stará byla.

Vezmi žabí skořepiny a šupek z raků, stluč je dobře; potom vezmi vařeného chebdí a dávej jim toho jísti a píti. Naklada do škopku, přilož kamenem.

Vezmi plavou šalfiji, vař ji v syrovátce a dávej jim pít.

Udělej jim těsto ječmenné, a v to těsto nastrouhej volova nepřepouštěného, napeč z toho chleba a dej jim jísti, nebude jim nic.

Vezmi žabí korýtka, stluč je na prach a dávej jim v pomyjích.

Aby svině nebyly uhřivy: Dej jim udělati olšové koryto, z kterého by jídaly a pívaly. — Vezmi skořepiny z vařených raků, stluč je dobře a smíchej sádlem a dej jim píti; tím vyčištěny budou. — Dej jim bobkův za tři peníze dobře stlučených v pomyjích vypiti; tím jim pomůžeš taky. — Semenec dej na železnou pánev a uvař ve vodě, až zpuká, a potom jim dávej žráti.

Aby svině měla třikráte prasata do roka: když se svině nejprve oprasí, vem sviňku a převleč ji třikráte přes břicho. (Většinou dle domácích zápisek lékařských z různých krajin).

Vepřový dobytek často bývá s sužován červy. Od nich se pomáhá takto: Praseti vyškubne se na hřbetě štětin a zamaže do čelesna u kamen, nebo se zastrčí štětiny za límec u spodkův, a jak odtud vypadávají, tak také červi vylízají z dobytčete. Jinde pastýř poprášká šípek, a červi vypadají. Nejčastěji pomáhá se od červů homoeopathicky pomocí bodláku. Dírky v opršelém květu bodláčím napodobují totiž dírky od červů. Ráno, než slunce vyjde, jdi na bodlák, vem ho rukou za hlavičku, ohni ji a říkej: Dopomáhej Bůh Otec, Bůh Syn, Bůh Duch svatý! Beru tebe, bodláku, před východem slunce a nepropustím tě (tu hlavičku nyní utrhni), dokud mi nevypícháš červy z toho hovádka od psa pokousaného, neb od krávy požduchaného, neb od býka potrkaného (a nyní to hovado, jaké barvy jest, pojmenuj). To se opakuje na jednom bodláku se třemi hlavičkami. Nebo: Bodlák se vezme za hlavičku a říká se: »Dám tě, bodláku, do žaláře a spíš tě z něho nepustím, dokud tomu a tomu praseti na tom a tom místě

(na př. v noze) červy nevypícháš!« Potom se ohne bodlák k zemi, na jeho hlavičku položí se kámen a odejde. Červi do třetího dne vylezou. Potom se bodlák »ze žaláře« vyprostí.

Někde berou na to kámen z pod okapu a tak jej na bodlák pokládají, jak pod okapem ležel, říkajíce: »Pcháčo, bodláčo, že ti není haňba maso v půstě jísti!*) Tebe já zavírám do žalářa a spíš ti nepropustím, dokaď tech červů z rane veveženeš. (Sloup).

Bodlák ohne se před sluncem východem zvolna vrškem k zemi a plochým kamenem, jak dříve ležel, přikryje. Při tom se říká: »Bodláčko, já tobě tvó hlavo skloním a pod kameň ti jo vložím, a nepropustím tebe, dokud mýmo černýmo vepřovi na levý noze červů neveženeš. K tomo mi domomáhej atd.« Když se dobytče pozdraví, odvalí se kámen s bodláka a poděkuje: »Bodláčko, já tebe propóščím z tvýho vězení a děkujo ti za to zpomožení!« (Od Brna.)

Kdyby to hospodář učiniti obmeškal, dostal by bolení a dření v životě.

Na západní Moravě pomocnicí od červů bývá také kopřiva: »Kopřivo, já tě zlámo hlavičko, aby vepadale naši bily svince červi z vocaso. K tomu mně dopomáhej atd.« Amen se neřekne.

8. Drůbež.

Když chce, aby slepice kvokala, dává se jí do hnízda myší hnízdo. (Od Tišňova.) Když veze hrnčíř hrnce na trh, hospodyně vytahují mu z fůry »zeleného« (chvojí) a dávají do koše, aby drůbež seděla. (Od Kyjova.)

---

*) Červi žerou maso i v pátek!

Ze »smrti« (Morany) slámu dávají slípkám do hnízda, by nezanášely. (Od Záhřeba.)

Nejlépe nasazovari drůbež na vejce, když se hrnou lidé z kostela, bude hojně mladých. Nasadí-li hospodyně na sv. Valentina (14. února) vejce, žádné se jí nezkazí.

Drůbež se má »podsýpat« (nasazovati), když je mnoho hodin, aby se též hodně mladých vylíhlo. Vejce mají se do hnízda opatrně, avšak najednou sypati, aby se všechna mláďata najednou vylíhla.

Nasazuje-li se drůbež na rybu, miluje vodu a stále se pere. Slepice tedy neradno na rybu nasazovati, kuřata chodila by k vodě a potopila by se. Na štíra nasazená drůbež štípe se. Nasadí-li se na skopce bude pěkná a těžká jako skopec. (Od Hodonína.)

Když se peče chléb, vezme se od teplého ještě chleba slaměnka, nasype se do ní zrní a dá se slepici zobati. Sotva zrní toho slepice okusí, hned bude kvokati. Chceme-li míti kohoutky, přinesou se vejce pod kvočnu v nádobě mužského rodu: v koši, v hrnci; na slepičky v slaménce, v opálce, nebo v jiné nádobě rodu ženského.

Když se kuřátka klovají, posypou se vejce odrobinkami, aby kuřátka sesílila, a vloží se do koše kousek mateří doušky. (Od Tišňova.)

Když se drůbež líhne, nesmějí se hrnce přikrývati ani přiklopovati, uhlí na ohništi nesmí se dusiti; mláďata by se zadusila. Je-li to právé v dobu velikonoční, nesmí se plésti ve světnici pomlázka. (Západní Morava.)

Když se kuřátka vylíhnou, skořápky z vajec zakopou se pospolu pod strom, aby se mladá drůbež nerozlézala.

Vylíhlá kuřátka se nakouří, pak se »prováďějí«, t. j. otáčejí se okolo trnože slovy: »Kuřátko, já tě otáčím okolo nohy stola, abys se drželo doma«. (Od Třebíče.)

Není dobře, líhnou-li se kuřata v dobu, kdy růže kvetoú, »jsou upištěné« (piští mnoho).

Vylíhlým kuřátkům slepičkám dávají zobati mák a jáhly, aby hodně nesly. (Od Jihlavy.)

Chce-li hospodyně míti drdolaté slepice: když nasazuje na kuřata ať si posadí na hlavu rendlík, na němž se na ohništi pod komínem vařívá. (Od Telče).

Když se drůbež štípe, uvaří se verbeny, odvarem umyjou se drůbeži nohy a hlava, ostatek se jí dá vypiti; pak se srovnají.

Vejce na zimu schovávají se mezi svátky nanebevzetí a narození P. Marie. Jsou to tak zvaná »matková vejce«. (Od Slavkova.)

Na škaredou středu skládají se hospodyně na společnou zavdanou, aby slepice hodně nesly. (Valašsko).

Husy nemají se nasazovati ve dny, kdy slunce stojí ve znamení některého zvířete vodního; taková housata budou ucouraná a budou scípati. (Jimramov.)

Aby husy nesly dobrá vejce, hospodyně vezme na štědrý den ráno hospodářovy podvlékačky a dá z nich pod stolem zobati huse oves. (Od Jihlavy.)

Aby se housata vylíhla zdráva, dávají do hnízda mateří doušky a chleba. (Od Třebíče.) Na Rožnovsku dávají pod husu železo, aby tvrdo seděla, a peníze, aby husy byly v penězích.

Dá-li vejce pod husu mužský nebo podkládají-li se vejce pod sedící husu z klobouka nebo čepice, bude z nich mnoho houserů.

Chce-li hospodyně, aby se jí hodně husiček vylíhlo, podkládá vejce pod hus v neděli, nejdéle ve středu; podloží-li je v druhé polovici téhodne, budou samí houseři. (Od Brodu.) Tolikéž vylíhne se mnoho houserů, když se o polední pod hus nasazuje. (Čejč.)

Aby se housátka ve vejcích nepodusila, vykropí se hnízdo svěcenou vodou, na křidélku dá se řeřavého uhlí, kteréž se ostatkem svěcené vody uhasí. Udušené uhlí vy-

klopí se vedle hnízda a přikryje onou křidélkou, vedle se poklopí hrníček od svěcené vody. I ostatní hrnce a nádoby v domě se poklopí, a odklopí se teprv, až se housátka klovají. (Od Jihlavy.)

Když husa na vejcích sedí, nesmí se přinésti do domu sosí (sísí, anemone hepatica), neboť »sosí, hosítka dosí«. (Od Třebíče.)

Dokud nebylo zápalek, hospodyně vypůjčívaly si uhýlek od sousedky, které se již kouřilo z komína. V domě, kde se líhla housátka, nebyli by dali uhlíku, protože by se jim podusila. (Od Kyjova.)

Když se housata líhnou, nesmí se pískati, ničím klepati, ani při jídle mluviti, nevylíhla by se.

Housátka v pašijové dni vylíhlá, poscípají. (Od Třebíče.)

Když se housátka vylíhnou, hospodyně nabere z louže vody, dá ji ovlažiti a omočí v ní housátkům zobáčky a nožky, aby nedostala křečí. Aby nekapala, dává se jim třískou do zobáčku uhlík na prášek utřený a s máslem smíchaný.

Když se housata sesazují, dají se na říčici, svrchu se zakryjou zástěrou, pod ně dá se uhlí, na uhlí se pálí svěcené zeliny od Božího Těla, jmenovitě úročník, divizna, mateří douška. Housátkům ustřihne se po několika chloupcích a s nožek po kousku nehtů a všem domácím po kousku vlasů. To vše se pálí na uhlí zároveň se zelinami, aby housátek nikdo neuřkl. Na Valaších podkuřují také housata na říčici hnízdem, v němž byla vyseděna, by hodně rostla.

Na Horňácích berou na podkuřování housat: kousek hnízda, ve kterém byla vyseděna, po kousku skařoupek z vajec, z nichž se vylíhla, suché kožky s noh husí před tak rokem zabitých a opařených, po trošce vlasů všem domácím ustřižených, po trošce chmýří všem housátkům

těmto s hlaviček ustřiženého a dyňové řati. K tomu se přidává též trochu maku, aby se housata neopila, když by se někdy nažrala mladého maku.

Po nakouření smočí se housátka i s řičicí v potoce, aby jim nožky otvrdly.

Jakmile se housata vylíhnou, dá se jim do prvního žíru prášku z hada před sv. Jiřím chyceného a usušeného, by žádný nečistý a škodlivý hmyz housat netrápil.

Aby housatům nikdy nic neškodilo, namíchají jim na Jihlavsku na první žrádlo všeho obilí, nasekaných kopřiv, »kocourků« (jednědů) z osyk a otrub.

Vylíhlá*) housata nemají se do tří dní pouštěti na vodu. (Od Bzence.)

Je-li v dědině mnoho houserů, bude málo housat a je-li málo housat, bude mnoho ovsa. (Od Hostýna.)

Kačena dotud nese, dokud neuhledne kopky sena na louce. (Vyzovice.)

Vletí-li cizí holubi do holubníka a chceš-li, aby ti v tvém holubníku zůstali, vezmi kousek prkna z rakve, v níž byla pohřbena šestinedělka, rukou bílým šátkem ovinutou. Kousek toho prkna zastrč někam do holubníka, kudy holubi vyletují, a kouskem vykuř holubník.

9. Koupě a prodej dobytka i drůbeže.

Když přiletí vlaštovky, hospodář ať se podívá pod kámen. Jaká tam bude srsť (barva) takové barvy má si krávu koupiti, kdo chce míti krávu dobrou (Slezsko).

Dobytče kupuje se vždy s provazem; vrátil-li by se provaz prodavači, ušlo by s ním požehnání. Kdo vede

---

*) Na Zlínsku říkají: Húsata se klujú, válú, vyvalily se (vylíhla se).

koupenou krávu domů, nesmí bráti provazu do holé ruky, nýbrž do zástěry. Valach koupí na trhu nejraději takovou krávu, která má na kytách hodně hnoje a špíny v uších. Ta prý bude dávati hojně užitku.

Nežli koupenou krávu uvedou pod střechu, pokládají na ni peřinu, nebo ji třikrát od rohův k ohonu peřinou pohladí, aby byla tlustá. Na Rožnovsku ji uvazují o sladkou jabloň Potom poklopí se »díža vod chlebíčka« a na ní se dá krávě »lizačka« (sůl, otruby, jáhlí, nebo mouka se solí). Do chléva se vede koupené dobytče pozpátku, aby mu nikdo neuškodil, neboť uřknutí a očarování děje se od zadu. Když přivedeš koupenou krávu domů, dej mezi dvéře do chléva starou metlu, čarodějnice nebude k ní míti přístupu. Když koupené hovado teskní, hospodář prostrčí kousek chleba třikráte přes kliku dveřovou, zahřeje ho pod paží a dá dobytčeti sežrati. (Od Rožnova.)

Vykročí-li koupené dobytče pravou nohou ze stáje, kupitel s ním dobře nepochodí.

Nemůže-li Valach na trhu prodati krávu za peníze, jichž požaduje, přivedl-li by ji jen tak domů, schudla by mu. Proto ji prodá na oko některému čeledínu za sklínku kořalky.

Když kupuje Valach na Vsetíně mašíka, vypůjčí si naň peněz, i když má sám. Vrátiv se s trhu, oplatí peníze hned. Mašík za vypůjčené peníze koupený lépe se daří.*)

Žere-li koupený mašík z ruky chléb, bude tlustý a neonemocní. (Od Vsetína.) Poskakuje-li si kráva na trh vedená na dvoře, neprodá se; jde-li smutna, najde kupce. (Vsetín.) — Aby hospodář zvěděl, dobře-li na trhu dobytče prodá, šlehá bičem do vody. Pění-li se, bude na trhu draho. (Záp. Mor.) — Vedouce dobytče na trh, na-

*) I z lutrije vyhraje se nejspíše na vypůjčené peníze.

kuřují je halouzkou, na které seděl roj nebo bylinou rojovníkem, »aby se kupci rojili«, nebo vosím hnízdem, »aby bylo kupců obaleno« (plno). — Abys každé hovado brzy na trhu prodal, když trefíš na kůži hadí, co se sám svleče, však ale náhodou, abys jí nehledal, vem ji a chovej dobře. A když máš na trh s hovadem jíti, ráno ten den, nežli slunce vyjde, pokuř to hovado, budeš míti kupců dosti. (Od Telče.)

Když vedeš krávu na trh, vezmi při nátoni do ruky tříkráte třísek a hoď po té krávě, bude hojně kupců. Místo třísek bere se také smetí. Na Rožnovsku ženouce na trh lesem, trhají zelinu rváč a omotávají krávě kolem rohův, aby se kupci o ni rvali. — Abys měl štěstí při prodeji, natrhej zelin na křížových cestách a vrz je pod krávu a za krávu. (Od Hostýna.)

Když se dobytče vede na trh, hospodář vezme »drapák« (staré koště), omočí jej ve svém moči a pokropí je třikráte, říkaje: »Aby bylo, kolik krupců, tolik kupců«. (Západní Morava.) Na Brodsku dobytče na trh vedené na dvoře posypou smetím nebo třískami z nátoně, pocápou je lopatou od peci, »aby bylo kupcům tak vzácné, jak je chléb vzácný«, cestou naberou s mosta hlíny a hážou na dobytče a obhazují je mraveniskem, »aby se kupci tak mrvili okolo dobytčete, jako ti mravenci«.

Když hospodář dobytče prodá, vyškubne mu zmezi rohů chlupův a položí na místo ve stáji, kde dobytče stálo, říkaje: »Jedno ze chléva, devatero do chléva«. — Když se tele od krávy prodá, postaví se do chléva trdlice a na ni se pohodí nějaký šat. Kráva prý myslí, že je tele tu. (Od Zábřeha.) Jako odstavenému, tak i prodanému teleti utrhnou třikráte chlupů proti srsti a dají krávě sežrati, aby netesknila.

Když koupí hospodyně slepici, chce-li, aby se při domě držela, má ji vzíti a třikrát otočiti okolo nohy své

a stolové, říkajíc třikráte: »Drž se toho domu, jak ten trnož toho stolu!« Jinde koupenou drůbež obnesou třikrát okolo stavení a zavaJí o každý úhel. Na Velkomeziříčsku hospodyně vytrhne koupené slepici z ocasu prostřední péro, schová je pod práh a slepici vypustí až třetího dne k večeru. Když koupí kuřátka, má jim oprati nožky a tu vodu jim dáti vypiti v »koplíně« (v kurníku), budou se tam držeti. (Od Brna.) Když se koupí slípka, kuře, holub, pes, dobře jest pokousati chleba a dáti tomu sežrati, neodejde z nového domu. (Od Brna.) — Aby koupení holubi neuletěli, dá se jim močeného kmínu a pepře, než se vypustí z holubníka. Husy na chování sluší kupovati »proti vodě«, t. j. z horních po vodě osad, aby se povedly. (Od N. Města.)

Aby se nová kočka, ať mladá, ať stará, při domě udržela, potřeba ji jenom podržeti před zrcadlem, aby se v něm uviděla; víckrát neuteče. (Od Kyjova.)

10. Včely.

Aby se včely časně a hojně rojily, má se jim ten večer před Filipem a Jakubem postaviti na česno ovčího mléka. Roj, který se v máji vyrojí, za fůru sena stojí; v červnu rojení nestojí za zvonění, (Slezsko.) — Aby roj ze včelína neuletěl, ukradni ženské, když pere šaty, potajmu píst a zastrč pod úl; každý nový roj zůstane ve včelíně. Najdeš-li na cestě hřebík z kola, vezmi jej, ale ne holou rukou, a zastrč do česna, když se mají včely rojiti. Vyšlý roj zůstane tři dni na stromě u včelína a neuletí. (Od Strážnice.) — Aby včel neukradli, hospodář tu noc se štědrého dne na Boží narození o 12. hodině úplně nahý upřede niť, a když ponejprv na jitřní zazvoní, oběhne nahý třikrát okolo včelína a tu niť o včelín otočí, neohlédaje se. Vkročil-li by zloděj do včelína, spíše nevyjde, až hospodář přijde a ho propustí. (Od Brodu.)

Ženci do pole, včely s pole. Když hynou včely, ovce se množí a naopak. (Od Vsetína.)

Na Zábřežsku podřezují včely na zelený čtvrtek. Každý z domácích dostane po kousku medu, také přátelům a chudým po kousku se pošle, »aby Pán Bůh zase požehnal«. Ten med snědí s chlebem na lačný život.

Na Telecku, pošle-li kdo přátelům nebo známým na talíři medu, odešlou oni jemu na témž talíři několik vajec s poděkováním: »Aby Pán Bůh požehnal, aby byly úle tak plny, jako jsou ta vajíčka«.

Nemocnému žádný včelař medu nedá ani neprodá, sice by mu včely pomřely.

11. Ovocný strom a ovoce.

Je-li v advent na stromě mnoho »okydě« (jíní), bude hojně ovoce. Kdo by jíní se stromu otřepal, neměl by ovoce.

Pouští-li ovoce při trhání lehce od stopky, bude i na rok ovoce.

Kdo v advent svačí, tomu stromy neobrodí. (Od Rožnova.) Na štědrý den, když se peče chléb, uváže se pometlo na povříslo a vymetá jím pec. Povříslo se potom uvaří a po stebélku zuvazuje se z něho o stromy, aby hojné zarodily. Štěpovati má se ku konci měsíce; kolik dní se do měsíce ještě nedostává, za tolik let ponese stromek ovoce. (Západní Morava.) — Na sv. Longina (15. března) nařezují se stromům kmeny, aby hojně zarodily. (Od Vsetína.)

Zatne-li na den sv. Jana stětí (29. srpna) sekerou do stromu, vyschne z kořene. Proto prý, aby zlí lidé škoditi nemohli, není ten den v kalendáři správně udán. Kdyby na sv. Apóna tylcem sekery do stromu udeřil, uschl by do večera; proto den toho svatého vůbec není poznamenán. (Valašsko.)

Ženská, když má »svou nemoc«, nemá lézti na strom, uschl by. (Od Kyjova.)

Aby housenky stromům neškodily, nasbírej na škaredou středu hrsť chumáčkův a na veliký pátek tím v zahradě vykuř. (Západní Morava.)

První ovoce s mladého stromku má utrhnouti ženská, by hodně rodil. Ovoce to má sníst hospodář jakožto hlava rodiny. (Od Bzence.)

Na Zábřežsku hledí hospodář první ovoce otrhati třebas nezralé; ukradl-li by je někdo, již by strom nerodil. Jinde nechávají stromku prvního ovoce, až samo opadá. — Když se při trhání ovoce halouzka ulomí, strom celý rok o ni pláče. (Slezsko.)

Kdo vykope strom, který ještě nese ovoce, do roka umře.

Když se mestuje víno, musí první ráz až na dno proraziti, aby byly hrozny sporé. (Od Kyjova.)

12. Polní práce.

a) Výjezd a příjezd. Který hospodář chce naučiti dobytek brzo a snadno tahati, vezme hospodyninu odpásanou zástěru, pojme na ni dobytče a vede k jařmům. (Záp. Mor.)

Než hospodář nebo pacholek ze dvora vyjede, posmekne, udělá bičem do vzduchu a na zemi před dobytkem tři kříže, plivne každému dobytčeti třikráte mezi oči a řekne: »Hoj, vijo ve jméno Boží«. Některý kůň je tomuto obřadu již tak zvyklý, že by se bez něho s místa nehnul.

Je-li vůz už uchystán k odjezdu, a někdo podleze pod oje, vozka vyvráti cestou.

Když hospodář přijeda s oračky vypřáhá, odepne

váhy od pluhu, a položí na vůz. Neučinil-li by toho, dobytek byl by ve chlévě nepokojen; byloť by mu, jakoby byl zapřažen.

b) Oračka. Když jedou na vesno voli poprvé orat, pokropí se svěcenou vodou, potrou česnekem od štědrého dne, aby byli silni, a vajíčkem, kteréž pak se dá žebrákovi, a žena je postříkne mlékem ze svých prsou, »aby sladko robili«. Pluh se okadí nánosem z potoka. (Od Brodu.)

Na poli oráč pluhem do role *z*aoře, vezme z pod pluhu hrsť hlíny a potře jí volům rohy (kravám krky), aby byli silni. — Když pluh škaredě oře, udělá se koleček z vazového dřeva a zastrčí do pluhu místo jiného. (Od Vsetína.)

Na podzim zapraš (oř a sej do sucha), na vesno zamaž (za vazka).

Když se vrátí pacholek s první oračky, a děvčata s trávy, polévají se navzájem, aby byli celý rok čerstvi.

c) Setí. Krátké stopky jiskerek (sedmikrásek) ukazují, aby lidé později seli. (Od Hostýna.)

Jarou pšenici nejlépe seti, »až se hruška hýbe«. (pučí). (Od Strážnice.)

Chceš-li věděti, které obilí se příštího roku nejlépe povede, nasej na sv. Medarda (8. června) několik zrnek každého obilí. Které za 20 dní nejpěkněji vzroste, toho se budoucího roku urodí.

Na svátek Matky Boží semenné (8. září) světí se pšenice na setí. Děvčata přinesou ji do kostela na talířích. Do pšenice nastrkáno je kvítí, a děvčata mají kytky uvité z kláskův a kvítí. (Od Brodu.)

Na štědrý den hospodář ulije lojovou svíčku, kterouž se svítí na štědrý den, na Boží narození a na sv. Štěpána

Maje rozsévati, semeno vykropí svěcenou vodou a opalkem si potře ruce, aby obilí bylo čisté od plevele a nesnětivé. (Od Strážnice.)

Když dojde rozsevač na pole, poklekne a pomodlí se otčenáš a zdrávas Nasypav si potom obilí do rozsévky (plachty) počne rozsévati, řka: »Pane Ježíši Kriste, račiž to rozhojniti a požehnati«. (Od Strážnice) Na Tišnovsku rozsevač požehná sebe, obilí a zem, potom obrátiv se k východu, říká: Já ti rozsívám ke cti a chvále Boží, k prospěchu své duše a bližního spasení a dušiček z očistce vysvobození. Pšeničko buď čistá, jak byla Panna Maria, když počala Pána Krista«. Rozsevač hledí vzhůru, aby obilí hodně vyrostlo.

Obilí má se seti, když měsíce přibývá, by rychle rostlo. — Zaseje-li se dopoledne, semeno brzo vzklíčí. — Zrno zaseté v říjně nikdy nebývá plinné. (Ode Žďáru.)

Když hospodář zaseje, hospodyně přistrojí mu vejce, aby se urodilo. (Západní Morava.)

Kdo ti pošlape na podzim žito, dej mu krajíc chleba; kdo na jaře, dej mu pohlavek.

d) Sklizeň a mlat. Ženci přijdouce na pole žat první obilí, pokleknou, pomodlí se tři otčenáše a zdrávasy, potom užnou několik stébel a opášou se jimi v úpoly, aby jich záda nebolela. Na první pokládku položí se hrsť obilí křížem a tak i když se dožne na pokládku poslední. (Od Strážnice.)

Když se první snop uváže, postaví se klásím vzhůru, aby se těsto z mouky toho obilí dobře »rušalo«. (Od Příbora.) — První snop, který se ve stodole s vozu sdělá, rozháže se po stodole, aby obilí hodně sypalo. (Od Hustopeče.)

Když doveze hospodář nebo čeledín první vůz obilí ke stodole, hospodyně ho poleje z nenadání vodou, také prý, aby obilí hodně sypalo. — Na mlatě se nesmí jísti.

sice by pšenice byla snětivá. Vymlácená sázka se ještě jednou na rychlo cepy přejde. Co se tak vymlátí, je prý pro žebráky. (Od Brna.)

Z říčice nemá se obilí sypati do měchu, polámal by se mlýn. (Od Vsetína.)

e) Len. Konopě. Zelí. Leny (sejou se) kolem Petronely (31. května). Ode Žďára. — Když se má seti semeno, rozsevač rozestře si v rukou česnek od štědrého dne a rukama takto natřenýma seje; na vzešlé rostlinky nejdou mušky. (Od Jihlavy.)

Když se len dotrhává, nechá se ho hrstka státi, obejde se, splete v rulík a stočí u věneček a přikryje kaménkem (»věneček Helenčin«), aby se na rok zase dobře urodil. Když se len rozloží, některý hbitý rozkladač rychle se po něm pováli, aby se len dobře uležel. (Ode Žďára.)

Na konopě se nesmí kopati (na př. úvratě); jak hluboko do země prokope, jen tak vysoké urostou. »Radši kousek nedoseju,« praví hospodář, »než bych kopal«.

Přísadné (hlavaticové) semeno sejou Valašky v bílé sukni, aby narostly bílé pěkné hlávky.

Když se sadí zelí, dobře jest přejeti lístkem přísady přes pysky, zajíci nebudou žráti zelí. (Od Vsetína.)

Pokrade-li kdo přísadu s pole, na poli tom sedm let nic se neurodí. Aby se zase rodilo, třeba s cesty, kudy nejvíc lidé chodí, na tu roli hlíny nanositi. (Od Vsetína.) — Má-li z jara první ohlášku vdovec, housenky požerou zelí. (Ode Žďára.)

Na veliký pátek nabere se do soudku vody z potoka a polévá se jí hlavatice, aby jí mušky nežraly. (Od Třebíče.)

Pohanku neradno seti, když se mračna sem tam po obloze honí; třeba počkati až půjdou všecka jednou stranou. (Od Vsetína.)

13. Plevel.

Kúkol — chleba ukroj, charva — chleba dává, slepý mak — nechce dat, kukačka — požčaj nám křiváčka. (Od Břeclavy.)

Urodí-li se stoklasa, uživí se pán i chasa; urodí-li metlica, neuživí se ani slepica. (Od Vel. Meziříčí.) — Metlica, v břuchu světlica. (Slezsko.) — Aby se nezavrhla stoklasa, když pšenice metá, přijda na pole ohni klásek a přilož kamenem. (Od Třebíče.)

Roste-li komu na poli bodláčí, ať jde přede dnem nahý na pole a třem bodlákům utne hlavy; ostatní se vytratí. (Od Pernštýna.)

14. Pomoc od krtice, od vrabcův, od myší, a od hydu (škodlivého hmyzu).

V ostatky obracejí se koblihy při smažení vřetenem. Vřetenem tímto popíchají se na poli nebo na louce krtičince; krtice přestane rýti. (Od Strážnice.)

Aby krtice na lukách neryly, má hospodář na veliký pátek přede dnem na každou louku třikráte cepem uhoditi neohlížeje se. (Západní Morava.)

Když hospodář seje obilí, dá si ho s hrsť do huby a podrží je v hubě po celé setí s nikým nemluvě, aby mu na ně vrabci nechodili. (Od Vsetína.)

Aby ptáci prosu a žádnému semenu neuškodili, když budeš rozsívati proso nebo jiné semeno, co ptáci rádi sbírají, vezmi tři zrnka toho semene do huby a rozsívej. Po rozsívání pusť ty tři zrnka z huby do trní, tak ti ani jeden pták škoditi nebude. (Od Telče.)

Když vazač udeří knutlem na suk povřísla, vhání myši do stodoly. (Od Vsetína.)

Na »Nekazija« (t. j. na sv. Nikasia 14. prosince) dělají se knutle (rouble). Obilí jimi vázaného nežerou myši. (Od Strážnice.)

Když pacholek přiváží první fůru obilí do stodoly, hospodyně ho zastaví před vraty a zeptá se třikráte: »Co vezeš?« Pacholek odpoví: »Kamení myším«, aby myši obilí ve stodole nežraly. (Od Příbora.)

Když se první fůra obilí do stodoly přiveze a skládá, nemluví se; pak myši obilí nežerou.

Do koutů stodoly postaví se březové májky, které zbyly od slavnosti Božího Těla, nebo rozestrou po celém přístodůlku polního chebzu, který se natrhá na sv. Jana Křtitele do východu slunce a večer při svatojanském ohni se podpaluje.

Aby myší ve stodole nebylo, vezmi nový hrnec s pokličkou, uvař v něm česneku, řimbaby a listí jasanového dobře, aby z toho pára nevyšla a pokrop v parníku, než budeš mandele voziti, i na patře tou vodou, a ostatek i s tím hrncem zakopej v parníku. (Od Třebíče.)

Vezmi slepých vrabců co můžeš nejvíce a ty ve vodě uvař, kteroužto vodou pak vykrop komoru a kdekoliv myši jsou. (Od Telče.)

Na veliký pátek ráno, než slunce vyjde, vezmi tu zem, co myši v domě vyhrabaly, a nes ji z domu ven, pískaje při tom na píštělku. Kam tu zem dáš, tam všechny myši z domu vyběhnou a tam se usadí. (Od Telče.)

V noci před sv. Janem Křtitelem do 11 hodin utrhni hlaváč nebo ocasáč, a kde jsou německé myši, vstrč jej do díry, ztratí se. (Nové Město.)

Aby housenky zelí neožíraly, pokrop hlavatici, než ji sázeti budeš, březovou vodou. Jest zkušeno, že housenky takového zelí nikdy nepožíraly. (Od Telče.)

Nasbírá se housenek do hrnce, a někdo je zanese k tekuté vodě. Cestou se modlí pět otčenášů. Přijda k vodě vysype housenky do vody, říkaje: »Svatý Rochu, ty ležíš na rohu, vyveď ty housenky ze zelí, jako Mojžíš vyvedl lid ze zemi.« Zpáteční cestou modlí se zase. Cestou ani tam, ani zpět nesmí se s nikým dávati do řeči. (Od Vel. Meziříčí.)

Když jsou na lně housenice, vezmou z pod umrlce tři hrstky slámy, položí po hrstce na tři rohy pole, čtvrtým rohem housenky utekou. (Nové Město.)

Kdo nechce míti blech, ať vynese před sv. Jiřím peřiny ven. (Žďár.)

Když umře dítě, umyjou mu nožky, ve vodě uhasí vápno a pokropí jím v pokoji, aby se tam stínky nedržely. (Dačice.)

Kdo má šváby, vezme jich lichým počtem, zamotá do nové měchuřiny, pověsí do komína a devět dní pod nimi topí. Švábi do jednoho se vystěhují. (Kunštát.)

Dříve pomáhávali si od švábů také takto: kdo měl šváby, domluvil se napřed s některým sousedem. Ten přišed, zaťukal: »Dál«. ‚Só švábi doma?' »Só«. ‚Ať dó všici na roboto«. A švábi, ulekše se toho slova, všichni do jednoho ti tam!

X.

Drobné pověry lidu moravského.*)

*) Pod tímto záhlavím podáváme některé pověry a drobnější pověrečné zvyky, jež v souvislosti jiných rozprav z oboru moravské lidovědy místa nenašly.

1. Slunce. Měsíc. Hvězdy. Duha.

Když je zatmění slunce, zavírají se studně, venku se nic nesmí nechati, ani prádlo, jež se právě suší, lidé jsou ve světnici, dobytek se nesmí vyháněti, dokud neobejde rosa, neboť prý padá jed. V některých osadách na západní Moravě ještě r. 1880 dávalo se od slavného představenstva na vědomosť, že bude zatmění slunce, a hrozilo pokutou, vyhnal-li by kdo dobytek.

Židé prý, jak se Valaši domnívají, slunečka nevidí. V slunci je Panna Maria, v měsíci sv. David. Na měsíc ukazují matky dětem, pravíce, že tam jest »pámbíček«. Když slunce zapadá, přijde ke dvěma kolům v zemi postaveným, mezi nimiž se vždy protlačí »na druhou stranu«. Až se kdysi stane, že tam uvízne, bude soudný den. (Od Vyškova.)

Když nastává nový měsíc, na Valaších říkají: »Měsíček nový, aby mne nebolely ruce ai nohy«.

Na novém měsíci mají se dát stříhati vlasy, porostou. I ženské porostou hodně vlasy, ustřihne-li si jich kousek začátkem první čtvrti měsíce. Na novém měsíci nasazují se slepice, aby měly hodně kuřat; svině se dává boukati, aby měla mnoho selat.

Ale obilí neradno seti na novém měsíci; zajíci je budou žráti a bude snětivé. Ani vrby osekávati, stromy

káceti nemají se v tu dobu; červi se dají do dřeva. Zaryje-li se do vinohradu hnůj v mladém měsíci, červi podryjou réví. Zemáky za nova měsíce sázené pokvetou ustavičné a nezasednou. Sekou-li se louky, když je na novo měsíček, krávy toho sena nežerou.

Na schodě měsíci nemá se přísada (hlavatice) seti, hlávky nebudou tvrdy. Které květiny se v tu dobu přesazují, nebudou plny.

Při dvou světlech, t. j. když je měsíc na obloze zároveň se sluncem, nemá se pšenice seti, bude snětivá.

Když je měsíček obrácen »hore kabelú«, do tří dní bude pršeti.

V měsíci sedí Sibelija a šije koš·li; každý den udělá steh. Až ji došije, bude soudný den. Odtud se říká zdlouhavé švadleně: »Šiješ jak Sibelija«.

Ze souhvězdí zná lid hlavně veliký a malý vůz, kuřátka, kosy (pás souhvězdí Oriona), pak denničku a večernici a »cestu do Říma«. Dle toho, jak se voje*) velkého vozu otáčí, uhodne náš venkovan zcela určitě, kolik jest hodin.

Hvězdy se »čistíja« (slov.) nebo »třizvijó (han).

Každý člověk má na nebi svou hvězdičku, kterouž tak krásně opěvuje moravská píseň svatební »Která je ta hvězdíčka má?« Kdyby člověk na svou hvězdu maní ukázal prstem, spadla by, a člověk by umřel. Proto neradno na hvězdy prstem ukazovati. Když hvězda padá, někdo právě umřel.

Ze staré astrologie zachovalo se mezi lidem posud pořekadlo, že ten neb onen narodil se na nešťastné planétě. Do nedávna ještě potulovali se po našich dědinách »planétníci«, kteří za slušnou odměnu lidem »planétu četli«. —

---

*) Na Stážnicku voji velkého vozu říkají nebozíz.

Objeví-li se dvě duhy vedle sebe, první je křesťanská, druhá židovská (Slezsko). V soudný den bude Bůh seděti na duze. Duha se nazývá Božím hněvem nebo Boží metlou.. Má tři pruhy; bílý na hlad, červený na vojnu, ohnivý na oheň. Ukáže-li se duha, bude třetího dne pršeti. Ale »pije-li duha«, pije na pohodu. Duha »vypije« i žáby, které pak deštěm padají na zem, ba na Hodonsku vypila kdysi rybáře i se člunem. Na duhu nemá se ukazovati, sice by Bůh urazil prst; nebo spadla by duha dolů a roztrhla by se. Ukazoval-li by kdo na měsíc, roztrhla by se Davidovi struna, a člověk by oslepl.

Objeví-li se na obloze »krvavé sloupy«, prorokuje se vojna a mor. Tak prý bylo i r. 1866. Ohnivé tyto sloupy jsou častým předmětem písní kramářských.

2. Bouřka.

Když hřmí, Pán Bůh hrozí.

Kdo štípe dříví na prahu, přivolává hrom (Kunštát).

Žene-li se bouřka, lidé zatínají sekeru do země proti té straně, odkud bouřka jde, tím prý se bouřka jinam obrátí. (Od Pernštýna.)

Za bouřky položí se ožehy (pometlo a lopata) křížem někde pod prahem, jinde pod okapem, nejčastěji na hnoji. U Břeclavy položí v »žebráčce« (výklenku přede dveřmi) sekyru ostřím vzhůru a přes ni křížem lopatu. Stůl se převrátí vzhůru nohami; jinde převrátí se díže nebo stůl a všecky židle. Za okna se dávají svěcené kočičky, aby neuhodilo. U Mor. Budějovic házejí do ohně obrázky, kočičky a březové proutky svěcené. Pes se vyžene z jizby. Všecko se pozavírá, do oken se nesmí hleděti (Brod). Hospodář rozsvítí hromničku a čte evandělium sv. Jana. Když se přečte, nechá se otevřené na stole ležeti, až bouřka pomine; dotud i hromnička hoří.

Na Brodsku stříkají svěcenou vodou vzhůru do komína říkajíce: »Výše vodička než oheň«, aby se nechytlo.

Když se chytne od blesku, oheň se neuhasí než mlékem od černé krávy.

Páví péra přitahují hrom. Hřmí-li, když hrách kvete, nezasedne. Hřmí-li, když kvetou fialky, tyto pozbudou vůně.

Strom, do něhož uhodilo, nikdo na dříví nesdělá. Kdyby vzal s něho něco domů, uhodilo by do chalupy. (N. Město.)

Za to »rajze« (hráze u potoka), upravené kůly ze dřeva, do něhož uhodilo, voda nesebere. (Od Strážnice.)

Když uhodilo, spadne »hromový kámen«, zaryje se do země a vyleze až po sedmi letech. Kdo ho najde, má veliké štěstí. Natíráním pomáhá se jím od nádchy a jiných bolestí. (Od Brna.)

Když z jara ponejprv zahřmí, lidé klepou si kamenem na čelo, aby hlava nebolela. Uslyše poprvé hřměti, zdvihej něco těžkého, budeš silen. Kdo nechce mívati bolení v kříži, při první bouři válí se po zemi.

Když padají kroupy, vezmou tři a vhodí do ohně, aby nepotlouklo. Když žena spravedlivá kroupu mezi zuby rozskřípne, přestanou padati. (Od Brodu.)

3. Oheň.

Když pokryvač pobijí střechu a jiskra mu odlítne od hřebíku, ta střecha dříve nebo později vyhoří. (Od Vsetína.)

Přeběhne-li zajíc přes zahradu nebo přede-li kočka na stole, do 14 dní dům vyhoří. (Záp. Mor.)

Lidé neradi vidí, neobchází-li žebrák dědinu napřed po jedné řadě domův a pak po druhé, nýbrž přechází sem tam. Když vyjde oheň, též tak přeskakuje.

Ve které osadě leží cikán pochován, je bezpečna od ohně. (Valašsko.)

Když hoří, obrátí se díže proti větru, a kopysť a lopata položí se křížem. Někde převracejí také stůl.

Když se chytne na jednom konci dědiny, na druhém konci selka, která pekla chléb, vezme pecen, jenž byl první sázen do peci a poznamenán jest ďubkami, a obrátí jej těmito ďubkami proti ohni. (Od Břeclavy.) Na Strážnicku tento »první pecen« hodí do ohně.

Na Novoměstsku, když »se spikne« oheň, vhodí na šestinedělku plachtu a obvedou ji třikrát okolo ohně, aby se nešířil, nýbrž vzhůru šel a se zastavil. Jinde zanesou šestinedělku k domu, kde je nebezpečí, že se chytne.

Když hoří a člověk od strachu pozbude paměti, vzpomene-li si na chléb, hned se vzpamatuje.

Na Brodsku se oheň zažehnává: »Ty nevítaný hosť, stoj a nechoď dál, jako stál Kristus Pán, dyž ho křtil sv. Ján v řece Jordáně!«

Do ohně na strništi nebo na poli naloženého nesmí se plíti, tvář by se osypala.

4. Zvířata.

Odkud mají koně zatvrdlé lysiny boulovité na nohách? »Když Pánbůh vyhnal Adama z ráje a když potom Adam ponejprv na zemi oral, koně se mu pořád divočili, že nemohl vyorati ani jediné brázdy. Nevěda si rady, švihl Adam koně bičem mezi nohy, až jim hned naskočila pod každým kolenem bolačka. A koně pak chodili brázdou pěkně rovno, jak by bičem švihal. A bolačky jim zůstaly a stvrdly a od nich je má až podnes každý kůň.« (»Náš Domov«. I. 63.)

Zač koně koupil nebo prodal, Valach nepoví žádnému. Nemá prý se pravá cena koupeného koně prozrazovati; s takovým koněm neměl prý by hospodář nikdy štěstí.

Kočka, ostřihají-li se jí vousy, pozbude čichu. Na koho kočka, když se umývá, pohledne, dostane huby nebo bití. Zabije-li žena kočku, nic se jí šťastně nepovede. Kdo nosí uschlé srdce černé kočky v mléce od černé krávy uvařené, stane se neviditelným. Kocour patnáctiletý zdivočí, běhá po horách a rozumí lidské řeči. Kdo upeče černou kočku pod borem u cesty, o který každý sedlák kolem zavadí, a sní, stane se neviditelným, dokud nepromluví. (Od Vyškova.)

Kdesi na Hodonsku v chaloupce, kde měli velmi starou kočku, ženy »drápaly« (draly) peří. Kočka podřimovala na lávce u kamen. Najednou »glela« (zaklímala) tak velice, že se probudila, a všecka jsouc rozespalá zvolala: »Hned jsem mjela hapat«. Dračky za stolem daly se do smíchu, kočka skokem s lávky do okna, vyrazila ven a již se nevrátila.

V Boršicích na Ostrožsku žila do nedávna daleko široko proslulá »bohyňa«, jež ode všech nemocí pomáhala. Ale sama od sebe nevěděla nic, všecky vědomosti měla od své veliké černé kočky. Kdysi přivezli k ní odkudsi z daleka nemocné děvče. Dojeli pozdě na noc, a bohyňa je poslala na húru spat, ráno že jim poradí. Sotva vylezli na húru, zaslechli tenkým brlinovým stropem tuto rozmluvu: »No podívała-ji sa's na ňu?« »Podívała«. »A co je jí?« »Máło a moc. Děvča má v sobě dłúhý vłas, ten musí ven, lebo umře! Poraď jim, aby si nachytali nebo kúpili od rybára drobných rybek; ať jich upečú a děvča ať jich jí ai s kostkami. Vłas sa o ty kostky omoce a vyjde z ní. Ale daj si dobre zapłatit, ludé sú majetní«. »No šak, co by už enom było ráno. Ale včil už abychme šli spat!« Kočka cosi zavrčela, potom všecko utichlo.

Kromě kočky nebylo v jizbě živé duše, nikdo jiný nemohl s babou mluviti, leda její černá kočka, což bylo také znáti po zvláštním mňoukavém hlase. Viděli také, když dojeli a bohyně jim svítila, kočku na dvoře, jak si je, jmenovitě nemocné děvče, prohlížela. Z toho ze všeho připadl na ně strach, že za chvilku potichučku s hůry slezli a ti tam z Boršic. Co děvčeti jest a jak mu pomoci, věděli bez toho, a zadarmo.

Když pes několik nocí po sobě vyje, obávají se, že vyjde oheň.

Mléko od černé krávy »zbůří vřed«.

Laska (lasice), jsouc drážděna, ofoukne člověka, až mu tvář zapuchne. Také některá jiná zvířata, jako ještěrka, žába, štír mohou ofouknouti. Oteče-li kdo, byl ofouknut. Na západní Moravě od takové ofoukliny pomáhají si takto: Před sv. Jiřím chytnou lasici, stáhnou s ní kůži a navlekou ji na dřevo. Ofouklé místo se pak tou koží potírá. Také dávají do oleje štíra a natírají tím olejem ofouklinu.

Před sv. Jiřím chytni krtka, palcem a prostředním prstem jej stlač a usmrť. Co mu vyrazí pěny s hlavy, ukazováčkem do ní ťukni, ale utříti prstu nesmíš. Obzvláštní moc toho prstu pak trvá do dne do roka. Tím prstem, když bolí zub, sáhni naň a udělej na něm tři kříže, řka: Ve jménu Otce † i Syna † i Ducha svatého † Amen. Tím prstem sáhni na vole, když někomu roste, a říkej: »Tak málo nemá růst, jako Panna Maria víc neporodí«.

Srdce z toho krtka vem, dej je do dvou kousků chleba, které pak dej prvničce po otelení.

Potřeš-li vlasy mozkem toho krtka, porostou ti jako konopě.

Vletí-li netopýř do vlasů, naroste skřítek (koltún).

Netopýř před sv. Jiřím chycený dobrý jest na kouření dobytku od čárův.

Je-li mnoho čápů, bude mnoho chlapců, je-li mnoho vran, bude mnoho děvčat z dětí toho roku narozených (Žďár).

Když bogdáli (čápi) króžijó, nepřítel už jede (Ždánice.)

Čáp sídlí za komínem. Vyjde-li oheň, čáp se vznese nad komín a svýma mohutnýma křídloma plamen udusí. Za to vyberou-li se mu mláďata, vletí komínem na ohniště, vynese žížlivý uhlík a z pomsty zapálí.

V kolihy (čejky) zaklety jsou nezachovalé dívky. Odtud snad v některých osadách čejkám říkají »dívky« (Dačice).

Kdo vybere července vajíčka nebo mladé, bude míti třesení v rukou do smrti.

Když kohout kokrhá do dveří, kohosi vykokrhá (umře neb odejde do světa).

Proč kukačka kuká. Když chodil Kristus Pán se svatým Petrem po světě, přišli do domu, kde žena pekla chléb. Právě sázela »poškrabek« (poslední malý bochníček) do peci, ten si vyžádali, a slíbila jim ho. Ale bochníčka v peci přibylo, že byl větší a pěknější všech ostatních. Nechtělo se ženě dáti jim ho a skryla ho na hůře. Když odcházeli volala na ně schlopcem: »Kuku!« radujíc se, že je ošidila. Hned se v kukačku proměnila.

Lepší jedna kukna (kukačka) než skřivánků putna. Lepší jedna kukavice, než skřivánků na tisíce. Sedlák vidí z jara raději jednu kukačku nežli sto vlaštovek.

Kukačka nezačne kukati, dokud se nenažere zeleného ovsa. Když oves dozrává, kukuška kukat přestává.

Kuká-li kukuška dlouho po sv. Janě, vykuká neúrodu a drahotu.

Když se žluna pořád směje a kukačka křičí: Pokropí! pokropí! bude jistě pršeti.

Kdo slyší z jara poprvé kukačku a nemá při sobě peněz, nebude jich míti celý budoucí rok nazbyt. Kolikrát kukačka člověku poprvé zakuká, tolik let bude živ.

Pliska (konipásek) donese devět poprášků (sněhu) na ocase a roztluče ocasem led, t. j. když z jara přiletí, led roztaje a sníh už jen poprašuje.

Oře-li kdo kravami a hodí po plisce kamenem, budou mu krávy dojiti krví.

Vyberou-li se slavíkovi vajíčka, samička oběsí se na halouzce žalem a hořem.

Kokrhá-li slepice, jest to vždy zlým znamením. Kokrhající slepice černá prorokuje nemoc, bílá smrť, červená oheň. Takovou slepici hned zabijou. — Jinde černá slepice kokrhá »na hříchy« (pohoršení), nebo přivolává zloděje.

Straka je »strážní pták«, přivolává neštěstí (od Příbora). I »hlavénku ohňa« (opalek) uchytne, zanese na střechu a zapálí.

Kdo uvidí na vesno první vlaštovičku, honem běží na potok a umyje se, aby byl celý rok čerstvý a neospalý. Na Žďársku vítá dívka první vlaštovičku slovy: »Dej, abych vstávala, nezaspávala«.

Kdo je »piovatý«, jak uvidí první vlaštovičku, nech se umyje hnojůvkou, nedostane píhů.

Vlaštovička je »ptáček Panny Marie«. Na zvěstování Panny Marie (25. března) přiletují prý k nám první vlaštovičky, na nanebevzetí (15. srpna) odletují první čety a na narození Panny Marie (8. září) druhé.

Vlaštovička jest našemu lidu všude ptáčkem posváttným. Ani největší nezbeda neublíží jí neb jejímu hnízdu. Vlaštovička nezdychá, jak ostatní zvířata, nýbrž umírá jako včelička. Ve kterém domě vlaštovičky jsou pod střechou, ten nevyhoří, ani hrom tam neuhodí. Shodil-li by kdo vlaštovce hnízdo, krávy by v tom domě dojily krví.

Do sv. Jiří hadi nemají jedu. Na sv. Jiří teprve smějí ze země vylézti: »O sv. Jiří vylézají z díry hadi a štíři«. Na narození Panny Marie (jinde na sv. Václava) musejí opět zalézti do děr. Který se opozdí, už ho země nepřijme, i zaleze na křížné cesty, aby ho lidé zabili.

Chce-li kdo hada chytiti živého, takto jej zaklne: »Osi, osi, ositi! Zlořečený hade stůj, jako stála voda v Jordáně, když sv. Jan křtil našeho pána«; nebo: »Hade, stůj, až donesu od Panny Marie hůl!«

Kdo sní před sv. Jiřím hadí vidličky (jazyk), bude rozuměti štěbotu husímu. Kdo před sv. Jiřím živému hadu jazyk vyškubne a nosí jej na pravé noze přivázaný, bude nadmíru silný. Zadělá-li si jazyk do vosku na způsob kuličky a dá pod jazyk, každého přehádá.

Kdo si natře ruce hadím sádlem, bude moci i živé jedovaté hady bez úrazu chytati rukama.

Když chytne před sv. Jiřím hada a dá mu do huby stříbrný peníz a zas vytáhne, udá ten peníz, vždy se zase vrátí do jeho kapsy.

O nebezpečnosti uštknutí hadího lid má tyto názory: »Po hadovi — k dochtorovi, po jiščerce — ješče přece*); po ščórovi**) — hrany zvonit, po slepócho — trohlo strojit« (od Brna).

V každém domě pod prahem žije bílý had (had domovní, hospodář, hospodářík), který očišťuje dům škodlivých výparů. Před deštěm ho bývá cítiti zvláštním zápachem. Když má někdo z domácích umříti, had hospodář piští. Zabil-li by ho kdo, hospodář toho domu do dne do roka zemře.

---

*) t. j. rána se zahojí.
**) Ščór, štír = krtonožka.

Kterýsi hospodář zastal hada cecati krávu. Zabil ho, a kráva od toho času schla, až uschla. Tesknila po něm, bučela a ohlédala se.

Všude vypravují stejnou pověsť o děvčátku, které jídávalo s hadem na prahu. Kdysi totiž zpozorovali, ano dítě právě jedlo mléko s kroupami, a had s ním. Děvčátko ťaplo hada lžičkou po hlavě, řkouc: »Ne enom samé mléko, ai krúpy!« Hada zabili, a děvčátko za nedlouho zemřelo.

Jistý Hajda z Vlachovic u Val. Klobouk měl koštěnou píšťalku. Jak na ni v hrázi zapískal, kde který had k němu přiběhl. Chytal je, který tlustší, kleštíky jim vytrhal žídla (jazyky) a bral do kabele. Doma je osmekl a jako klobásy smažil a jedl. Hadí maso jest velmi zdravé a hadí sádlo dobré na prsa.

Všude mezi lidem vypravuje se pověsť o hadu se zlatou korunkou. Takovou korunku nosí na hlavě král hadův. Kdykoli se hodlá koupati, sdělává korunku s hlavy, a tu možno člověku podívati se na ni. Za tím účelem prostře se na talíř bílý šátek neb ubrousek, a talíř se postaví na blízku vody, kde krále vídati. Had položí korunku na šátek a okoupav se, přijde si zase pro ni. Ale běda tomu, kdo by vezma ji, opět na místo nepoložil! Jakýsi důstojník osedlav si koně, vzal talíř a bílý šatek a položil u vody, čekaje, až král korunku svou sdělal. Jakmile se to stalo, důstojník vzal korunku, vsedl na kůň, a ujížděl úprkem. Než přece trestu neušel. Král hadů zahvízdl, a hned se vyřítili se všech stran hadové, obklopili důstojníka a uštípali do smrti.

Ještěrka šimrá ocáskem spícího pod širým nebem člověka, blíží-li se had, obudí ho a tak zachrání od uštknutí. — Ještěrka, když ji někdo zabijí, kvikne, a člověk ohluchne.

Na ropuchu neradno hleděti ústy otevřenými, buď mimovolně, buď za řeči. Ropucha spočítá zuby, a ty pak vypadají. Kdo ropuchu týrá, v noci naň přijde.

Na sv. Jiří chytne se »zelená žába« (rosnička) a dá se do nového hrnce. Hrnec se přikryje dírkovanou pokličkou, kteráž se dokola přimaže hlinou a zakope se do mravenčího kopence. Mravenci rosničku ožerou, že z ní zbude jenom klička a vidličky. Tou kličkou přitáhne se milý nebo milá, i musejí se chtíti a za sebe se dostati. Ale kdyby se před svatbou druh druhu zprotivil, netřeba než těmi vidličkami druhého pichnouti, a hned čáry pominou (od Vsetína).

Dá-li si zedník nebo cihlář žábu, »tú skřěkavú« do bota, neprší na něho při práci (od Vsetína).

V ropuchu se proměňuje čarodějnice. »Otec mého muža«, vypravovala žena, »pásl svině na pasinku. Žena mu donésła oběd, pohančené šišky. Žaba rapuchnatá přilézła k němu. On jí hodíł šišku, že ‚žabko, zajez si ai ty!‘ Žena sa s ním vadiła, že ona ešče ai na žabky bude mlet! Potom šéł na kosbu do Uher. Dyž sa vracáł, níže Vŕbového ptáł si noclehu. Stará baba mu dała dobrého noclehu ai večeře. ‚To máš za tú pohančenú šišku!‘ Ráno mu dała červený pás, že ho posíłá ženě. Ale on si toho hneď všimnúł. Cestú potkáł psa, hodíł ten pás na něho, a hneď ho roztrhlo na poły«. (Od Brodu.)

V hlavě štiky nalézají se všecky nástroje umučení Páně, t. j. jednotlivé kostky mají tvar a podobu těch nástrojův.

Uvidí-li kdo z jara napřed bílého motýla, bude toho roku živ, pakli černého, umře.

Pavouci donášejí do domu štěstí, proto se nemají zabíjeti. Kdo ráno zabije pavouka, bude celý den nešťasten. Když nemocný zabije pavouka, chodí ho v noci strašit.

Leze-li pavouk po šatech, praví se, že měří na nové šaty.

Leze-li pavouk komu po pravé ruce, má ho nechati, až sleze sám. Kdo ho sfoukne, odhání od sebe štěstí.

Moucha okolo ucha silně bzučící přináší štěstí.

Blecha na ruce — psaní na cestě.

Kdo najde mrtvou včelu, má ji políbiti a do země pochovati. Kdo nosí při sobě kousek dřeva, na němž seděl roj, mívá štěstí.

Smete-li se roj proutkem, »zvlčatí«.

Vyletí-li na štědrý den matka z úle, zemře toho roku hospodyně.

Když dívka trávu trhá, majíc první nářitek vysypati, dává hrstku trávy cvrčkovi, řkouc: »Na, cvrčku, na bradu, naspoř hrubú hromadu«. (Od Hostýna.)

Cvrká-li cvrček v chalupě, přináší štěstí. Cvrček domácí, když má hospodář umříti, přestane cvrkati a též zhyne.

5. Rostlinstvo.

Kdo zabloudí v lese, toho »blud podešel« Lid se totiž domnívá, že v lesích roste zelina člověka tajemnou mocí s cesty svádějící. Kdo ji překročí, zabloudí. Zelinu tu nazývají »bludnou travou, bludným kořením«, jí však samé nikdo nezná.

Uhodí-li žnice na čaganku (čekanku), má ji sežati. Která by ji nechala a řekla: »Čaganko, nastójíš sa!«, čaganka by hned odpověděla: »Cérečko, načekáš sa!« Které děvče jich mnoho vyseká, těší se, že se brzy vdá. Utrhne-li kdo ve žně čekanku a »švácne« (uhodí) jí děvče žnici, vdá se tato toho roku (Valašsko).

Kdo se v bitvě schová za čekanku, nezahyne. (Od Brna.)

Máš-li při sobě černobýlový kořen, nikdo tě neošidí. (Od Hostýna.)

Po prvním zahřmění fialky přestanou voněti.

Hrách jest po chlebě nejvzácnější ze všech pokrmů, protože na každém zrnku vypodobněn jest kalich. Pro tento posvátný znak nesmí se hrachem krmiti vepřový dobytek.

Dvořák z Branškova prodával hrách na trhu v Tišňově a prodal nejdráže, po třech zlatých, kdežto se prodával po dvou. Kupitel dlouho proň nešel, a když přišel, stěžoval si, že ho tak draho koupil. Dvořák namítal, že ten lacinější je všecek muškovitý, a jeho že jest čistý. Když pak kupitel pravil, že ho dá bez toho bagounům, Dvořák rozhodně odvětil, že ho neprodá, a vrátil závdavek.

Na hrách nemá se šlápnouti a jezdec, uvidě na cestě hrách, má sestoupiti s koně a zdvihnouti jej.

Uzříš-li očima hřib, neporoste, nýbrž zaschne.

Pod červenou charpou skrývá se v zemi poklad zlata, pod bílou je stříbro.

Chodě Kristus Pán se sv. Petrem po světě, poprosil kdesi jahod, a nedali mu jich. Proto jahody nic nejsou syté, hned z nich vyhládne.

Tři léta to kvete, tři léta to zraje, co jest to? Jalovec. Na Filipa a Jakuba zastrkává se jalovec do hnoje, aby neškodily čarodějnice.

Vezme-li kdo jda spat do pravé ruky jetelinu a položí se na levý bok tváří ke dveřům, uslyší zloděje, kdyby se dobýval do domu. Kdo najde před sv. Jiřím čtverakou jetelinu, bude míti štěstí. Jetelinka čtyřlistá i šestilistá přináší štěstí, ale ne tomu kdo ji našel, nýbrž tomu, komu ji nálezce zašije do oděvu, aby o tom nevěděl.

Zašije-li se do čepice, když sedne ke kartám vyhrává. O děvče, jemuž zašijou takovou jetelinku do živůtka, derou se u muziky tanečníci. Proto zašívají si navzájem přátelé a milenci takovouto šťastnou jetelinku.

Jonášův květ promění člověka v jinou podobu.

Kapradí je zázračná rostlina. Kvete jen jednou za rok a to v noci svatojanské. Kdo je tu noc najde, do půl noci vyčká, až odkvete a vyzraje a potom to semeno nechá na bílou šatku opadať; přede mší sv. sám dá do monstrance, nikým jsa nepozorován, po mši zase tak z monstrance vydělá a při sobě nosí, stane se neviditelným. Vandrovní spal té noci v lese, napadalo mu květu do bot, a měl tam potom dukáty.

Klokočem uhozený seslábne a může býti snadno přemožen. Růženec klokočový, devětkráte svěcený, zakope se pod práh, aby čarodějnice neškodily.

Roste-li mnoho mrtvé kopřivy (hluché) na náspě, kdosi z toho domu umře.

Pod lipou blesk nezabije. Zapichneme-li o letnicích v neděli, právě když se k evandělium zvoní, ve chlévě za trám lipovou větvičku, nebude toho roku dobytek padati.

Na sv. Jana od 11—12 v poledne má se kopati lopoun; pod jeho kořenem jest uhlí, to jest dobré od »zjavného vředu« (padoucí nemoci).

Na modrém chebzu (šeříku) se Jidáš oběsil; proto není k žádné potřebě.

Rostlina nebeský dar neviditelným činí (od Hostýna).

Dáš-li si olšový list do obuvi, neunavíš se v chůzi.

Co osteček — to hroteček, co májíček — to žejdlíček (mléka dá kráva).

Neobyčejnou moc čarovnou má do sebe posed (posek, posád). Kdo ho má při stavení a přidá mu víru, vyroste jako malý chlapec; krávy domácí hojně dojí a

kravám cizím do devátého stavení ujímá se užitku. Posedu nedají vykopati ani na sázení ho nikomu nedají, bojíce se, aby jim štěstí neodešlo z domu. Pokropí-li ho vřelou vodou, což dělávají nepřátelé ze msty, krávy přestanou dojiti a chřadnou, až nemohou státi na nohou, a krávy sousedův dojí zase jako dříve.

Kdo tu noc před Filipem a Jakubem posed vykope a dá na něm dobytku lizati, bude míti hodně smetany. Také mezi mlíčné hrnce do sklepa dává se kořen posedový.

Smáčí-li se posedový kořen sedm let denně a voda s něho se po každé sleje, vyléhne se z něho »pokušitel«. Krávy napájené slévanou vodou hojně dojí.

Jsa takto ve spolku se zlým duchem, posed sám o sobě hlásá: »Já su posek kořeň, od Boha stvořen, kdo mne po západě slunce užívá, spasení není hoden.«

Pšenice nemá se dávati sviním, protože se z ní pekou »svaté chleby« (hostie).

Rváč (lycopodium). Když se vysype tráva z břemene do vody, všecka poplyne dolů vodou, jenom rváč plyne vzhůru vodou, po čemž se pozná. Neb i tráva stejného druhu není všecka rváčem. Kdo má u sebe »rváča,« je nepřemožitelný, nikdo ho neoklame, všude projde nepozorován, když chce, a všecky zámky rváčem otevře. O děvče, které má rváča u sebe, hoši se rvou. Má-li prodavač na trhu rváča, jde mu zboží na rvačku. Hodí-li někdo o muzice rváča na zem, hned se strhne rvačka, a kdo chce manžely znepříteliti, hodí mezi ně rváča.*)

Mokrem zvrhne se žito v stoklasu; pak-li se zaseje stoklasa do suché, písečné půdy, bude z ní zase žito.

Stříbrné sítí ponese člověka, kam se mu zachce.

Mnohé šípové keře voní, protože Panna Maria,

*) „Vlk Krampotů“ str. 95.

když byla malému Ježíškovi plénky vyprala, je na takový keř zavěsila, by uschly.

Na sv. Jana Kř. natrhají tolik lodyh tučného muže (rozchodníčku), kolik lidí jest v domě a zastrkají do stropu. Komu roste vzhůru, bude živ; komu roste dolů, nebo komu uschne, ten toho roku umře (od Vsetína). Jinde zastrkává chasa svobodná rozhodníček za obrázky. Komu poroste a rozkvete, ten se ožení nebo vdá.

Kde mají turánek (erigeron acre) na koňském hnoji, tam neuhodí. Pastýři si ho dávali do holi, aby se jim dobytek nerozbíhal. Když hůl zapichl na pastvisku, dobytek se pásl kole ní, a pastýř mohl bez starosti odejíti.

Bezbožnou kterousi dívku uchytil čert a vlekl do pekla. Dívka, jsouc po mezi vlečena, křičela: »Ach, dyby tu byl turánek, co by se oň otřel můj šoránek« (sukně). Byl tam skutečně v mezi. Jakmile se dívka oň otřela, čert pozbyl nad ní moci a hned ji pustil. Jinde čert odnášeje babu, napomínal ji: »Babo, zdvihni rapanty (nohy), ať nezavadíš do taranty.«

V Přerově provozovali kdysi komedianti neobyčejný kousek, až všechno žaslo podivením. Kohout šel po laně a nesl v zobáku veliký trám. Děvečka šla právě s trávy a majíc v nůši turánek, nebyla podrobena kouzlu na ostatní diváky působícímu, i zvolala: »Co se divíte, lidé, jakémusi trámu, dyť to má kohout v zobáku tenkou slámku.«

Jsou-li loukotě na voze z vazového dřeva, nic zlého nepřistoupí. Vodník provazem z vazového lýka spoutaný se nevyprostí.

Přiloží-li se semeno zelní k horkému chlebu, bude z něho semeno polní řepy.

Kain Abela zabil na žitném strmisku, proto žito vzcházejíc jest červené. Kdo sní květ žitný, nebude mívati hladu.

Kdo ovoní květinu na hrobě utrhnutou, pozbude čichu.

Křen, pelyněk a p., co se samo plodí, když někdo ukrade a se neopoví, bera je, vytratí se.

Kdo chce míti pokoj od čarodějnic, ať nosí při sobě tyto tři zeliny: hledíček (eufrasia of.). čekanku a prostřelenec (hypericum perforatum). Hledíček »hledí«, čekanka »čeká« a prostřelenec »střelí« na čarodějnici. Proto se čarodějnice raději zelinám těm vyhne.

Chceš-li míti hřebíčky strakaté, když je s jara v zahrádce seješ, měj v ústech chléb s tvarohem.

6. Tělo lidské.

Studené ruce, upřímné srdce. Zastaví li se ve společnosti řeč, má někdo nohy křížem. Kdo má na nose modrou ďubku, nebude dlouho živ. Kdo má na jazyku vřídek, pomlouvá ho kdosi; ať kousne do knoflíka, pak ten pomluvač kousne se do jazyka. Kdo má důlek v bradě, dvakrát se ožení (nebo vdá). Mužští zdědili ohryzek v hrdle po Adamovi. Když totiž Eva jedla jablko, dala Adamovi jen ohryzek. Když ho Adam pohltil, uvízl mu v krku. Má-li manželka druhý prst od palce na noze delší než palec, bude poroučeti mužovi. Má-li kdo na prstech u nehtů záděry, bude míti nepřátely. Komu nehty rychle rostou, bude dlouho živ. Kvetoucí nechty znamenají štěstí nebo něco nového. Kdo má řídké zuby, rád lže. Zerzavé vlasy jsou velmi neoblíbeny; »zerzáň« je člověk nedobrý. Kdo si umývá hlavu březovou vodou, porostou mu vlasy. Kdo má »hněvousy« (pokračování vlasů dvěma praménky na krku), je člověk nedobrý. I ten, kdo má skřítka (vylíznuté vlasy nad čelem), je nedobrý. Vlasy ostříhané mají se spáliti, aby měl vždy zdravou hlavu. Komu se vlas přetržený skroutí, je člověk zlobivý nebo nepoctivý. Omotá-li

se vyčesaný vlas náhodou ptákovi o nohu, bolí hlava až do smrti. Proto nemají se vyčesané vlasy ven vyhazovati, nýbrž spáliti. Komu při česání upadne hřeben, bude toho dne nešťasten.

7. Kýchaní.

Kýchne-li se tomu, kdo něco vypravuje, dosvědčuje buďto sám nebo jeho posluchači, že je to »věrná pravda.«

Kýchne-li se komu na lačný život v pondělí, znamená to dar, v úterý cestu, ve středu škodu, ve čtvrtek hosti, v pátek, že uvidí milého nebo milou, v sobotu, že pomine (nevyplní se), nač si myslil, v neděli hanbu (od Hostýna).

Komu se kýchne o pozdvihování, brzy zemře; komu na květnou neděli na hrubé v kostele, umře do roka (od Broda).

8. Ščukáni (škytání).

Ščukne-li se komu ráno, zpomíná na něj smrť, dopoledne — přátelé, odpoledne — už kdo ten, večer milý nebo milá (od Vsetína)

Když se ščukne svobodnému nebo svobodné, ozve se: »Tu su, pones můj milý (má milá) pusu!« (Vyzovice.)

9. Svrbění.

Svrbí-li koho pravá dlaň, bude vydávati, pak-li levá, dostane peníze.

Koho svrbí pravé oko, uvidí něco rád, pak-li levé,

nerad (jinde se soudí naopak), svrbí-li obě, bude plakati.
Koho svrbí nos, bude se zlobiti.

10. Znění v uších.

Zní-li ti v uších, řekni: »Radš slyším sv. Jana čtení než v uších znění« (záp. Mor.)

Zní-li dopoledne v pravém uchu, dobrá to novina, v levém — zlá. Odpoledne naopak.

Uhodne-li kdo komu, v kterém uchu mu zní, znamená to dobrou novinu jemu; neuhodne-li, uslyší něco dobrého ten, komu zní.

11. Jídlo a pití.

Kdo jídla hodně solí, udrží se doma (Kunštát).

Kdo je nejdéle u mísy, pobude nejdéle na světě.

Kdo dojídá, toho neodvedou.

Mužští nesmějí požívati husích vajec, nikdy by nevysoudili (záp. Mor.).

Dobrá hospodyně, když smaží koblihy, prvního nedá nikomu snísti, ostatní by pily mnoho másla.

Když se donesou kvasnice od kupce, nemají se klásti na stůl, pečivo by nekysalo (od Telče).

Když Valach hodlá píti nebo druhému napíti se podá, napřed jako maní trochu vody ze džbánu ulije na zem.

12. Spánek.

Kdo přijde do cizího stavení, všude ho pobízejí: »Sedněte si u nás, abyste nám neodnesli spánku«.

Chçeš-li dobře spáti, poklop v polici všecky hrnky, potom se ti víčka klopiti budou.

Nechá-li kdo v hrnku lžíci přes noc, nebude míti dobrého spánku.

Vstávati má se pravou nohou napřed a také na pravou nohu botu napřed obouvati, sice toho dne vše půjde nazpátek. Kdo je mrzut, o tom se praví, že vstával levou nohou.

13. Šaty.

Kdyby byli Adam a Eva v ráji nezhřešili, lidé by nebyli potřebovali šatů; tělo jejich bylo by bývalo pokryto nehtem, jehož jen po kousku zbylo na prstech.

Kdo má na sobě poprvé nové šaty, potahují ho za uši nebo za vlasy, aby mu dlouho trvaly.

Obouvá-li se napřed levá bota, nebolí zuby.

Sedlák o svatbě čtyřmi nemohl hnouti s místa. Šel do příkladníka (pícníka v konírně), přezul boty a jel hned.

Kdo obleče vestu na ruby, bude míti štěstí.

Niť při šití nemá se upalovati, nýbrž ustřihnouti neb uřezati, sice len nebo konopě nezarodí (od Hostýna).

Zašívá-li se něco na šatě oblečeném, zašívá se paměť.

14. Štěstí a neštěstí, zdar a nezdar.

Kdo se narodí se zaječím pyskem, bude šťasten (Vsetín).

Komu kvetou nehty, toho čeká štěstí.

Když jdeš do světa, potkáš-li ženu, budeš míti štěstí, pak-li mužského, vrať se domů. Zvláště zle, potkáš-li sedláka s dobytkem.

Kdo se vrátí s cesty, bude míti neštěstí.

Kdo jda za jiným na patu mu stoupne, sbírá mu štěstí.

Když kvas kypí z díže, utíká před neštěstím nebo před pokušením.

Přeběhne-li veverka přes cestu, znamená štěstí; pak-li zajíc, neštěstí.

Potká-li tě kdo s plnou nádobou, štěstí znamená. Proto žena, jdouc s prázdnými puténkami ke studni na vodu, pobízí, koho dohání, k rychlejší chůzi, řkouc: »Děte, ať vás nepředejdu s prázdným« (od Brodu).

Potká-li kdo cestou ovce, bude rád viděn, pak-li svini, nerad.

Provaz oběšeného přináší štěstí.

Když Lišňákovi »škrošňa« na zádech praští, bude míti dobrý trh.

Kapne-li komu inkoust nebo pečeť na psaní, adresát bude míti radosť.

Chodí-li slepice časně na hřadu, bude lacino.

Kdo píská na dutý klíč, nebo nožem o stůl drnká, přivolává do domu bídu.

Vždy bývá sedm suchých a sedm mokrých let po sobě.

15. Hosť.

Hosť přijde do domu: sedí-li straka blízko na vrbě nebo na plotě; přilétne-li pták na okno; když se kočka umývá, a to odtud, kam umyvši se pohledne; otevrou-li se dvéře samy od sebe; spadne-li nůž, nůžky nebo jehla na zem a zabodne se; setkají-li se dvěma stejné řeči. Praská-li silně dříví na ohništi neb odletí-li daleko jiskra, přijde hosť z daleka.

Aby všichni hosté při stole zaspali, zapichni do ubrusu jehlu, kterou mrtvému rubáš šili (od Hostýna).

16. Láska, vdavky, svatba, manželstvo.

Z nejedné písně moravské poznáváme, že naše dívky jsou si dobře vědomy, co jest tím pravým kouzlem, jež k nim hochy vábí a přitahuje Tak v jedné z nich hlásá dívka o svých milostných kouzlech tuto nepopíranou pravdu:

Polajko, polajko,
dávno sme sa znały,
keď sme šohajovi
społu čarovały.

Nečarovała sem,
ani má mamička,
než mu čarovały
mé čérné očička.

Čarovały tobě
moje čérné oči,
keďs ich viděł ve dně,
moseł's přijít v noci.

Čarovała tobě
má biłá hubička,
keď ti ščebetała
jako łaštovička. (Suš. 282.)

Než přes toto poznání a jakkoli naše přísloví výstražně připomíná, že čarovaný muž — malovaná (bitá) záda«, přece naše dívky, jako snad všecky jiné, po svém způsobu rády si »začarují«, buď aby hocha, k němuž láskou zahořely, k sobě přivábily, neb aby poznaly, kdo jim osudem za muže usouzen, nebo také, aby nevěrného milence na pravou cestu přivedly.

Nejhojnějších kouzel našim milostným čarodějkám poskytuje rostlinstvo.

»Kvítí milodějné«, jímž se láska vzbuzuje, jest mimo jiné: laskavec, koukol, dobrá mysl, netík, plavuň, polajka, návratníček, jetel, toten. Kopajíce dívky takové zelinky, říkají: »Kopu ja tě, ma zelinko, pěti prsty šestum dlaňum, aż (ať) se všeci za mnum hoňum (Slezsko).

Bačůvka (bačova žena) vařila v hrnku zeliny, až z hrnka volalo: »Pojď! pojď! pojď!« Tovaryš kovářský,

na něhož bylo namířeno, musil na místě hoditi kladivem a běžeti tam (od Frenštátu).

Na Brodsku děvčata zapékají šohajům laskavec do pagáčků (placek). Milovník »krúcajú« v rubáči (podolku košile): je-li šťáva červená, na koho si myslí, ten ji miluje. Májovník a »paterakou« (pětilistou) jetelinu strkají v hadérce za »opléčko« (živůtek). »Netátu« (plavuň obecný) nosí dívka při sobě v uzlíčku, aby byla »vdajná«. I lavy v jizbě umývají netátou, »aby se mládenci schodili«.

Hledajíce jetelinky, děvčata říkají:

Jetelinka v lese,
Bože, rozpomeň se!
Jaké je to milování,
dyž mne milý nechce!

Nebo: O dvě (t. j. jetelinka o dvou listech) pro mě, o tři pro psy, o štyry pro milý, o pět pro květ, o šesti pro štěstí (záp. Mor.)

Nebo: se štyrce pro mládence (dostane za muže svobodného), s pěti pro děti (vdovce), se šesti pro štěstí (bohatého.) Od Olomouce.

Kdo by rád o někom zvěděl, miluje-li ho, nechť voní v jeho přítomnosti květinu »hleď na mňa« (eufrasia odontides). Pohladí-li se osoba po tváři, nebo položí-li ruku na horní část těla, miluje tě. Poškrabe-li se na noze, nebo sáhne-li na dolní část těla, nemá k tobě lásky. Pak-li položí ruku na klouby, není ještě rozhodnuta.

Na Hané i jinde vytrhne dívka na sv. Jana Kř. dvě stébla »nádovníku« (tučného muže), nazvouc je »on« a »ona«, a vstrčí je za trám. Porostou-li a pokvetou, dostanou se za sebe. Kvítka nesmějí se trhati holou rukou.

Trhajíce toten, dívky říkají: »Toten, kde jsi, můj milý, poď sem!«

Na východní Moravě večer před sv. Jiřím dívka utrhne šest travních stébel, sváže je na horním, potom na dolním konci. Udělá-li se z toho věnec, miluje ji šohaj, na kterého si myslí. Potom vyhodí věnec na sladkou jabloň; zachytne-li se na ní, vdá se do roka, pak-li spadne, bude jí ještě posečkati.

Na Zábřežsku vezme dívka dva zelené lístky pšeničné a překládá jeden na druhý, až se svinou, říkajíc:

Viju, viju lásku
na zlatým řetázku
má-li ten můj milé ke mně
upřimnó lásku.

Listy pak se samy od sebe rozvíjejí, při čemž dívka říká:

Rozvijé se, rozvijé se,
si-li věrné, přiznávé se!

Zůstanou-li rozvinuté listy jeden na druhém, jest milý věrný.

Když kvete žito, dívka vezme si 12 klásků, sváže je v kytku a položí si pod zhlavec. O kom se jí v noci zdá, toho dostane za muže (Slavkov).

Dívka vezme dvě stejné kytičky mateří doušky, označí je jménem hochů sobě milých a dá kamarádce ovoněti. Která více voní, toho dostane. Nebo uhryze přísadě kořínek, potluče na kameni a vsadí »na milého«. Ujme-li se, dostane ho (od Zábřeha).

Sázejíc řepu a kapustu, dívka vsadí na kámen sazenici řepnou a košťálek kapustový k sobě, při čemž myslí na jistého hocha. Ujmou-li se obě sazenice, dostanou se za sebe.

Tu noc před sv. Janem Kř. dívky trhají »blud«

(galium vernum), uvijou z něho věneček a jdouce spat dají pod hlavu. O kterém se jim zdá, toho dostanou.

Též najdou-li plejíce len oves v něm vyrostlý (co by nebyl setý), vytrhnou a dají pod hlavu (od Zábřeha).

Trhajíc lístky květu bílé kopretiny (»hořčičné«, »hulána«), dívka hádá, čím umře, říkajíc: »Panna, žena, vdova« (od Tišnova), nebo za koho se dostane: »Žebrák, sedlák, kupec, pán« (Vsetín).

Na Brodsku dávají děvčata hochům jablka darem, když už jsou vzácna. Od každé dívky není radno snísti jablko, můžeť býti očarováno. Dívka pichne si totiž jehlou do prstu, namočí špičku v krvi a pichne do jablka, kde nesnadno poznati bodu. Snědl-li by hoch takové jablko, musil by dárkyni milovati. I »kabáček« (pagáček, placku) umějí takovým způsobem očarovati: »Raz ten Švarninec dostał od Bary Kramlé (Kramlovy) taký kabáček. Išieł on k Volenovu, hodił ho psovi, a ten pes sa ho už nespustil. Išieł s ním až domuov a seděł cełý týdeň u chalupy.«

Když se světnice bílí, je-li pěkně slunečno, bývají dívky z toho domu v lásce u hochů.

Pověsí-li dívka vlas svého milence na hřídel u hodin nebo na futro u dveří, »přivádí si ho do domu«, hoch musí za ní přijíti.

Zavdává-li někdo dívce, nesmí děkovati, odpudil by se jí milý (záp. Morava).

Hoch nesmí dostati od děvčete špendlíku, popichali by si lásku.

Na Březové na Brodsku nevracel se Barce milenec dlouho z Rakous. Šla na poradu k »tětce Šochoré«. »Tá povedá: ‚Dě mátě najsladší hrušky? Na kerej hrušce?‘ Bara jej ukázała takú starú, krivú. Stúpiła si Šochorka pod ňu a ríkała: ‚Hladím do tejto hruščičky, vidím na něj tri včeličky. Oj, vy včeličky, oj, vy děvečky, hladajte mého najmilejšího, kresným ménom Jano menovaného!

Najďaci ho, pichajtě ho, pokoja mu nědajtě, až uon sa navrátí k svojej miłej najmiłejší!« To pomohlo. Šohaj neměl v Rakousích stání a do téhodne byl doma.

Hoši brávají se ku svému cíli cestou přímější bez takových zdlouhavých oklik. Někdy však i oni ke kouzlům se uchylují. Chce-li mladík, aby ho dívka milovala, uřízne jí nepozorovaně kousek košile nebo šňůrky od zástěry a pověsí na vrbu u potoka (od Hostýna).

Kouzelný nápoj se připraví, když se čtverolistá jetelina usuší, potře a do vína přimíchá. Kdo takového vína okusí, zahoří k dárci láskou neodolatelnou. Týž účinek má houska nošená pod paží, až nasákne potem, a potom napuštěná vínem.

Čarovaná taková láska nebývá vždy druhé osobě vhod a mila; od takové lásky třeba zase nějakým kouzlem pomoci. V Němčicích u Ivančic musila dívka z gruntu každý den za pastýřovým pacholkem. Jistý pastýř jí poporadil: až s ním bude tančiti a hodně se uhřeje, aby si vlila jeho vína do střevíce a vypila. Učinila to a byla vyhojena.

V týchž Němčicích byl zednický. Chodil na práci do Loděnic; ale večer musil vždy do Němčic. »Musím každý večer domů,« říkal, »táhne mne to za dívkou, nemohu jí ani cítit, ale domů přece musím, kdybych měl celou noc běžet. Když se na ni podívám, mohu teprv zase odejít.« Přihodil se pastýř a poradil mu, aby s ní uřezal vlasů. Když za ní zase jednou přišel, právě se česala. Vytáhl kudlu a šmik jí kus vlasů. Odešel, a měl od ní svatý pokoj.

Veliká i ovšem pochopitelná je starosť našich dívek o to, by se brzy vdaly a v manželstvě dobře se jim vedlo.

Dívky vezmou po vajíčku mravenčím a položí je všecka na jeden lístek. Čí vajíčko mravenec napřed odnese, ta se nejspíš vdá. (Záp. Mor.)

Které děvče dveřmi hodně práská, vdá se brzy.

Svalí-li se holka v tanci, vdá se toho roku.

Děvče, jež mnoho hrnečky vylizuje a vyškrabuje, vdá se daleko přes pole.

Chodí-li děvče na jednu nohu obuté, na druhou bosé, dlouho se nevdá. Kolik krokův učiní děvče poloobuté, za tolik roků se vdá.

Podejde-li dívka voje, nevdá se sedm roků. Která dívka pěstuje břečtan, nevdá se. Podmete-li kdo koho, nevdá (neožení) se.

Když svobodná cestou jí, dostane ůdudlaného muže. Které děvče má u pentle neb u šňůrky opásané kolem sebe jeden konec delší, dostane vdovce. Když zvoní umíráčkem ženě, která chce dostati toho vdovce, nech si sedne na hrotek, na »tłúčku« (dřevěný hmoždíř na mák), nebo na maslenku. Které děvče, myjíc podlahu, se počabře, dostane za muže ožralce.

Která ráda mlsá škraloupky, prší jí na svatbu.

Sejdou-li se družky kupovat věnce na svatbu nebo na pohřeb dítěti, jeden z manželů brzo umře.

Nevěsta na svatbu nechystá nic, nebyla by v manželstvě šťastna. Která družka nevěstě obuje punčochu, ta se nejdříve vdá. (Záp. Mor.)

Nevěsta má pod věncem podojiti krávy a vyhoditi hnůj; budou se jí krávy dařiti a hodně dojiti. Hledí to učiniti, aby ji nikdo neviděl (Slezsko).

Když mají přijíti pro nevěstu na zdavky, má vylézti na hůru a podívati se puklinou, jenom co ženicha zahledne; bude lehko roditi (Vsetín). Jinde za důvod toho udávají, že bude míti vládu nad ženichem. Na Frýdecku nevěsta pohrozí vařekou ženichovi, když pro ni přichází, aby nad ním panovala.

Když se nevěsta vypravuje na zdavky, ženich jí dá do střevícú peníze, aby vdajíc se nemívala bídy (Valašsko).

Zapomene-li krejčí na šatě ženichově něco dodělati, nebude mívati ženich stálého chleba. (Záp. Mor.)

Ve svatbu má nevěsta plakati; bude míti krávy dojné a slepice nesné.*)

Štěká-li pes ve svatbu na hosti, bude v manželstvě nesvornosť; pak-li se k nim lichotí, bude manželstvo svorné. Strhne-li se o svatbě hádka, budou v manželstvě různice.

Cestou do kostela nemá stará svatka nevěsty popravovati (něco na šatech jí popravovati), aby jí muž také »nepopravoval« (nebil). Jdouc na zdavky nevěsta nemá mluviti. Prší-li nevěstě do věnečka (když jde do kostela), prší jí Boží požehnání; než ani když je pěkně, není zle, tu se na ni směje Pán Bůh. Fouká-li ve svatbu vítr, bude mezi manžely častá mrzutosť. Potká-li se svatba s pohřbem, jeden snoubenec odemře do roka, dle toho, je-li na márách mrtvola mužská nebo ženská.

Také naše nevěsta všelico podniká, by si pojistila vrch nad svým mužem, čili jak Laši říkají, aby se jí dostal muž »pod pjatu, pod opjatek«. Na Brodsku nevěsta přistupujíc k oltáři, jde za ženichem říkajíc: »Ty budeš nátoněm (špalkem), já budu pantokem«; u oltáře přistoupí mu pravou nohu. Když jdou od oltáře, nepromluví k němu až on k ní, to proto: když se pohněvají, aby on se napřed udobřil. Slezská nevěsta chtíc, aby jí muž povoloval, dotkne se ho klekajíc při slibu tak, aby sebou pohnul. Za oltářem nevěsta vypůjčuje si od ženicha peněz na oféru, aby vládla kasou; když jí peníze dává, vstoupne mu na pravý palec a stiskne mu ruku. Jinde se zase domnívají, že nevěsta

---

*) „No což nevěsta, tá plače obyčejně pro mravu. To už by mosél byť divúr, co by sa smíla. Ale neplače nevěsta proto, že sa vdává, jak ti myseli, co kerúsi těšili: ‚Ja, veť ja neplaču, že sa vdávám‘, naplákala, ‚já plaču, že je ně zima‘ (Vlk Krampotů str. 66).

nemá žádati od ženicha peněz na oféru, sice prý ji bude oddělovati.

Hoří-li svíčky na oltáři ticho, bude bývati mezi manžely shoda; pak-li se třepetají, znamená to budoucí nesvornosť. Na které straně oltáře před snoubenci svíčka plápolá a nejasně hoří, ten dříve zemře.

Družka, která se chce do roka vdáti, dotkne se šatů nevěstiných, když od »slubu« vstává (Slezsko).

Když snoubenci jsou při oltáři, nějaký nepřítel jejich, třebas bývalý milovník nevěstin, vystoupí na věž a dotkne se o pozdvihování zvonu, manželé se nikdy nebudou spolu dobře pořádati (Valašsko).

Vezme-li matka v oddavky své dcery nový zámek a zamknutý zakope do země, nebude míti dcera dětí (záp. Mor.). Na Brodsku nevěsta, která nechce míti dětí, když sedí po zdavkách vedle svého ženicha, položí pod sebe zamčený zámek a potom jej hodí do studně nebo zakope do země. Kolik roků nechce míti děti, tolik prstů si přisedne.

Když jde nevěsta z kostela a někdo ji přehodí pískem, budou bývati mezi manžely časté různice a mrzutosti.

Když se nevěsta po zdavkách domů vrátí, má pohlednouti do komína, bude míti černooké děti. Na Brodsku jedí ženich s nevěstou po zdavkách z jednoho hrnka mléko se snědým vdolkem, aby děti jejich byly bílé a měly černé oči.

Aby měla mladá hospodyně vždy hojně mléka, pověsí se o svatební hostině na stěnu mlíčeň, a hosté tahají zaň (záp. Mor.).

Nahlédá-li kdo v hostinu svatební na novomanžely oknem, budou míti děti šilhavé (záp. Mor.)

Když jsou spolu zlí manželé, vezmi kořeň, jenž sluje »kozlíček«; ten usuš a udělej z něho prášek. Dej ho pak těm, kteří nejsou spolu dobře, v nápoji vypiti.

17. Přátelství, shoda.

Darovaný nůž rozřezuje přátelství. Špendlík od přítele vypůjčený nebo vyptaný rozpichá přátelství.

Jehlu nebo špendlík přátelé si nepodávají holé, nýbrž v něčem zapichnuté, aby se nerozpřátelili.

Nosí-li kdo u sebe jehlu, zostudí se.

Leží-li nůž ostřím vzhůru, strhne se v domě různice.

Rozsype-li kdo sůl, bude míti vádu.

Když hučí oheň v krbě nebo když slepice kokrhá, bude pokušení.

18. Právo.

Jsi-li povolán na úřad, vezmi zavřený zámek do kapsy, a tvoji protivníci budou míti zavřená ústa: nebo kousej hrách, a jistě při obdržíš (od Telče).

Kdo křivě přísahá, stuhnou mu pozdvižené ku přísaze prsty tak, že jich jak živ neohne. Jinde lid věří, že křivopřísežník do dne do roka zemře a tělo jeho po smrti zčerná. Je-li tělo nepohřbeno, vrány mu vyklovou oči.

Přenese-li kdo neprávě sád (mezník, hranečník), musí ho po smrti každou noc nositi. Koho potká, ptá se: »Kam s ním?« Odpoví-li mu: »Kde's ho vzal!« zasadí sád na své místo a bude vysvobozen.

Nechá-li kdo pluhu v zemi a druhý mu jej ukrade, takový zloděj do dne do roka umře.

Největší pokuta, která provinilce stihnouti může, jest prý, když dostane »laufpas«. Takový člověk nesmí prý se déle 24 hodin na místě zdržovati a ustavičně až do smrti pobíhati s místa na místo. Podivné toto mínění rozšířeno jest mezi lidem na východní Moravě.

19. Věci nalezené.

Najde-li kdo cestou železo, bude šťasten, pak-li provázek, nešťasten.

Kdo najde cestou šátek, nezdvihej ho, to působí bolesť. Ani kapesního šátku na cestě neradno zdvihati; takový šátek přináší slzy.

Když někdo najde jehlu nebo špendlík, leží-li proti němu špičkou, štěstí znamená, sice neštěstí.

Chleba i jiných potravin nalezených užívá se za léky, o čemž na svých místech.

20. Metení.

Kdo mete jizbu, nemá nikomu odmetati pod nohama, odmete mu štěstí.

Smetí nemá se vymetávati přes práh z domu; tím se vymetává štěstí, nýbrž má se smetati do prostřed světnice a vynésti; tím se štěstí svolává do domu.

Mete-li kdo smetí do zástěry, dostane souchoty.

Dívka koštětem podmetená se nevdá.

Když děvče mete, překročí-li mu kdo smetí, bude překážka v ohláškách (Vsetín).

21. Koště, stopky z peří a jiné odpadky.

Děti nemají se bíti koštětem, dostaly by souchoty. Kráva udeřená koštětem schudne. Koště nemá se stavěti vzhůru metením; kdo chce zbýti »raráška«, vstrčí ho tam.

Stopky z peří (piperky) házejí se stranou od cesty; kdo by na ně stoupl, dostal by souchoty. Rozhodí-li piperky do povětří, bude hodně husí.

Skořepiny z vajec nemají se vyhazovati ven; sebraly by je čarodějnice. Vhodí-li se do ohně, budou klevety.

22. Smrť.

Kde pes vyje, ťuhýk (sejček) ťuhýká, pták v noci na okno klove, kde hodiny bijou, když právě poledne zvoní, krtek pod stěnou nebo na dvoře ryje, — tam kdosi umře.

Kdo na vesno slyší první pěnkavu zpívati na hrušce, bude zdráv; na jabloni nebo na švestce, bude nemocen; na holé zemi, umře (Slezsko).

Uvidíš-li z jara nejprve červeného motýla, budeš živ, pak-li bílého, umřeš (od Hostýna).

Kdo jí chléb s nože seškrabaný, umře (záp. Mor.).

Když v domě nábytek pukne, kdosi z rodiny umře. Dle toho, je-li puklý nábytek rodu mužského (stůl), nebo ženského (lavice), nebo středního (okno), umře osoba mužská nebo ženská nebo dítě (od Kyjova)

Bijou-li právě na věži hodiny, když dávají rakev s mrtvým do hrobu, někdo z rodiny ještě umře (Vsetín).

Když někdo vkročí do světnice, ani právě schraňují se stola, nebude dlouho živ (Vsetín).

Zemře-li po starším člověku brzo dítě, říká se, že se onomu nedostávalo andělíčka.

Vzkřísí-li se nedomřelý, byv dán už do rakve, na kterou stranu pohledne, tam lidé budou mříti (od Brna).

Je-li na pohřebě knězově kněží lichým počtem, zase z nich kterýsi brzy umře (od Brna).

23. Různé.

Kdo chce získati stříbrný peníz, který udán byv, hned se zase ku svému majetníku vrátí, vyhledej před

Jiřím hada, vezmi stříbrný peníz do dvou prstů a uřež jím hadovi hlavu. Peníz se bude vraceti, dokud jej nový příjemce nevezme do zubů.

Kdo vykope poklad, nesmí jámy zasypati, sice do roka zemře.

Zahubenče, t. j. nekřtěné dítě zahubené a někde pochované, slýchati tam plakati. Dostanou-li zbůjníci z takového nekřtěňátka prsty a svítí si jimi, jsou neviditelni (od Uh. Brodu).

Aby tě na vojnu neodvedli, chyť první kuře, jež se vylíhne, vhoď do peci a vyhrab hned, jenom co »oškvrkne«. Potom je zamotej do lněné hadérky a nos pod levou paží 14 dní před odvodem (Vsetín).

Dívka bude hezká, bude-li se umývati pěnami z kozího mléka nebo březovou vodou. Bude-li se umývati odvarem z podbílu, bude pěkná bílá.

Co se překročí: dítě, zvíře, přísada (hlavatice), to neporoste.

Do domu nově vystavěného, než se tam nastěhuje člověk, má se vhoditi něco živého (třebas kočka). Kdo první do něho vkročí, do roka umře.

Když se hodí nad stav živého stříbra, voda se prorazí a stav sebere. Vhodil-li by kdo do studně živého stříbra, voda by se z ní vytratila.

OBSAH.

